ספרי מוסר · מחברי זמננו · בלבבי משכן אבנה

בלבבי משכן אבנה - ד

הרב איתמר שוורץ

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

בלבבי משכן אבנה - ד

הרב איתמר שוורץ

מקור הטקסט: תורת אמת · רישיון: CC BY-NC-SA 2.5

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/בלבבי-משכן-אבנה-ד/
הקובץ נוצר ב־21 בנובמבר 2026 מגרסה v39-202611200317 של הספרייה.

תוכן העניינים

פרק א - הכרת אבינו - הקב"ה, ואהבתנו אליו 7
מטרה משותפת לכל יהודי! 7
"יתומים היינו ואין אב" 7
דיבור ישיר לעומת הודעות ב'תא קולי' ... 8
אמירת "זה ה' קוינו לו" - רק ע"י מי שהכירו 10
באהבה ישנן דרגות שונות 11
הכרה במצבנו תביא להתקדמות בעבודה 12
פרק ב - התעוררות ובנין בעבודת ה' 14
"מוסיף והולך" 14
הוראה נעשית "הלכה" רק ע"י בנין אמיתי 15
נקודת ההתעוררות צריכה לשמש לחיזוק הבנין 16
שמיעת דברי התעוררות - רק ע"י מי שעולמו ברור 17
שתי צורות חיים 18
פרק ג - נקודת הבסיס של עבודת ה' 20
אם אין יסוד - אין בנין! 20
עצתו המופלאה של הרמח"ל 20
החלטה ברורה לקיים את דברי הרמח"ל 22
מה עושים בשעת ההתבוננות? 23
שעה שהיא בסיס לכל היממה 25
פרק ד - חשבון הנפש 26
זכירה תמידית של המטרה הנכספת 26
קביעת זמן לחשבון הנפש 27
רק עצירה מוחלטת משטף החיים תביא לשינוי 28
התבוננות בנקודות הפשוטות ביותר ... 30
"כי אנו עבדיך!" 32
תכלית חכמה - תשובה ומעשים טובים . 33
שעת התבוננות יומית 33
עצירה קלה להתבוננות בכל עת 35
פרק ה - קנין השקט הנפשי ככלי להתבוננות פנימית 36
כניסה להתבוננות מתוך שמחה ורוגע נפשי 36
הכרת הסיבה האמיתית לפחד מפני המוות 38
העוה"ז - "הבל ושוא נתעה"! 39
המשקל האמיתי - מהו רצון ה' 41
"ועשית עמדי חסד ואמת" - חיים של נתינה 43
פרק ו - יצירת קשר תמידי עם הרבש"ע . 45
סוד ההצלחה - הרציפות! 45
התבוננות באפסיות ענייני העוה"ז 46
חשיבות ההתבוננות במעשה 46
תפילה לפני התפילה 47
תפילה קודם הלימוד ובתוך הלימוד 48
תפילה על כל פרט ופרט מהחיים 50
קשירת כל מהלך החיים לרבש"ע 51
פרק ז - בנין פנימיות הלב 52
הכרה בלב מהו ה"טוב" האמיתי! 52
תחילת העבודה - התייצבות על "דרך טובה" 54
גילוי הנקודה הפנימית שבלב 55
"ושוב יום אחד לפני מיתתך" 56
בירור הטוב יהיה - השאלה אם מדעתו או בעל כרחו! 59

זהירות מתשלום שכר המצוות ברכוש גשמי 59
פרק ח - שאיפות - גדרן ומהותן 60
גדלות - תחילתה השתדלות וסופה מתנה 60
מידת הקב"ה - כלי מלא מחזיק 63
הצורך בסבלנות בעבודת ה' 64
ההכרה שהכל מהשי"ת תבטל את תחושת חוסר היכולת 65
רק העקשן יצליח!... 66
פרק ט - מידת התמימות 68
תפילה כצורתה - רק עם מידת התמימות 68
לימוד מתוך הכרה בהיותו "איש בער" .. 69
תמימות מביאה לדבקות בבורא ית' 71
"את והב וסופה" 71
השגות בתורה - רק ע"י דבקות בנותנה . 72
הגישה הנכונה ללימוד התורה 72
פרק י - נקודת פנימיות העבודה 75
עיקר ההתרכזות בלימוד - בקיום רצון הבורא 75
עבודת השי"ת ולא עבודת עצמו 75
הקדשת הלימוד למען הכלל 77
פרק יא - עצמיות הנפש - תמימות 77
דברים הנוגעים לעצם החיים 77
"תמים תהיה עם ה' אלוקיך" 78
זהירות משימוש לא נכון בכח הפלפול .. 79
נקודת התמימות - מלוא הנפש הפנימית 80
תמימות - מדרגה בבטחון 81
"בפיך ובלבבך לעשותו" 82
פרק יב - כח החידוש הגנוז בתפילה 83
חידוש - חזרה לשורש נשמתו 83
נקודת החידוש בתפילה 84
תפילה מתוך חיבור, לא מתוך נפרדות ח"ו 85
"ולואי שיתפלל אדם כל היום כולו" 86
עבודה רוחנית הבנויה על תפילה 87
"מכאן שניתנה רשות לרופא לרפאות" .. 88
"מן המצר קראתי י-ה" 90
פרק יג - וכל מעשיך יהיו לשם שמים ... 91
"מות עד שלא תמות"! 91
"וכל מעשיך יהיו לשם שמים" 92
האמנתי - כי אדבר 93
מצות הנחת תפילין כצורתה 94
הבסיס של היום 95
עבודה לשמה - כיחס של בן כלפי אביו . 96
תפילה ובקשה על ביטול המחשבות שלא לשמה 98
פרק יד - ברירות באמיתות תכלית החיים 99
בפנימיות כל דבר מונחת אחדות ה' 99
שינון נקודת תכלית החיים אינו נמאס .. 99
העיקר: התחברות אל הנקודה היסודית 101
"ה' ילחם לכם ואתם תחרישון" 102
ג' מדרגות בהשגת הדברים 103
טעמו וראו כי טוב ה' 105
פרק טו - כח הרצון 106
אין דבר העומד בפני הרצון הפנימי כשהוא בגילוי 106
המבחן לראות אם כבר ישנו גילוי לרצון הפנימי 108
הכרת הנפש ע"י בחינה של "לבדו" 108
מול הרצון הפנימי - היצה"ר אינו יכול להילחם! 109

בקשה ותחנונים על גילוי הרצון 111
חובת בירור כיוון החיים 112
פרק טז - בנין כח הרצון בנפש 113
כח הרצון - מציאות תמידית באדם ... 113
הרצון - עבודה בפני עצמה 114
התכלית ברצונות שאינם באים לידי
קיום 115
הרצון - הבסיס לכל בנין 116
חשיבות בנין הרצון ברוחניות 117
תחילת העבודה - להיות אדם רוצה ... 118
העבודה המעשית לעורר את הרצון ... 119
פרק יז - רצון - כח בלתי גבולי 121
"אין דבר העומד בפני הרצון" - בפני נקודת
האלוקות 121
"תלמידי חכמים אין להם מנוחה" 121
שורש הטעות - מבט של נפרדות 122
בכל דיבור תיתכן בחינת "אחת דיבר
אלוקים" 124
"קול גדול ולא יסף" 125
רק "נברא" מוגבל, ולא הפועל מכח
האלוקות 126
ההכרח שבידיעת המטרה מראש 127
פרק יח - דרכי בנין הרצון 128
תחושת חסר מולידה רצון חזק 128
שני חלקים בנקודת החוסר 129
לימוד קורותיהם של צדיקים - כמנוף
לעליה 129
קביעת מטרת וכיוון החיים 131
חיזוק ההחלטה ע"י יצירת מכריחים
חיצוניים 134
הקבלה וכן המכריחים צריכים להיות
סבירים 136
פרק יט - מסירות נפש - מסירת הרצון . 138
רצון נובע מהכרת ערך הדבר 138
המבחן עד כמה אדם מעריך דבר 138
בירור המדרגה בשאיפה להשגת קרבת
ה' 140
מסי"נ לקב"ה - תנאי לאהבת ה'
אמיתית 141
הכרה בארעיות חיי העוה"ז 142
התאמת הרגשת הלב לידיעת השכל .. 144
התקדמות שלב אחרי שלב 145
פרק כ - רצון לרוחניות ולגשמיות 146
רצון בתוקפו - "צעק לבם אל ה'" 146
לא רצון האדם קובע, אלא רצון ה'! ... 147
"וידעת" ו"והשבות" - שני שלבים 148
הסרת מסכי הרצון הפנימי ע"י כח
האמונה 151
נקודת התבוננות אחת שכוחה רב 152
דרך העבודה צריכה להיות מותאמת לכל
יחיד 154
**פרק כא - קנין הרצון ע"י מחשבה, דיבור
ומעשה** 155
ג' לבושי הנפש 155
ידיעה אינה מביאה בהכרח לעשיה ... 156
העבודה בעולם המעשה בענין הכרת
אפסיות הרצון 157
עבודה מעשית בצירוף הכרה שכלית .. 158
הכרה ברורה בשעת העשיה 160
עבודה עם הקב"ה 161
בנין כל כח בנפרד ובנין כלליות
הכוחות 162
**פרק כב - עבודת ביטול הרצונות
השליליים** 164
'אור ישר' ו'אור חוזר' 164

ה'סור מרע' וה'עשה טוב' שבמידת
הרצון 165
עבודה לא עם הרצון, אלא עם לבושי
הנפש 166
בירור הרצונות וסיווגם 168
עבודה בהדרגה 169
עבודה מלתתא לעילא 170
לפני הכל יש לעקור הלך-מחשבה
מעוות 170
עבודת כל יחיד תלויה במדרגת
נשמתו 171

פרק א - הכרת אבינו - הקב"ה, ואהבתנו אליו

מטרה משותפת לכל יהודי!

הנקודה הבסיסית ביותר שישנה בחיי האדם, הנקודה שלמענה ברא הקב"ה את העולם, זו ההכרה הפשוטה ש"אין עוד מלבדו"!

זוהי המטרה המכוונת שאליה כל יהודי צריך להגיע. מאז שנברא אדם הראשון, זו היתה התכלית של כל יהודי ויהודי. הדרכים להגיע לכך השתנו מאדם לאדם ומדור אחד למשנהו - פעמים היו הדרכים חסומות, פעמים פתוחות. היו גם נסיונות, עליות וירידות - אך לעולם מה שעומד לנגד עינינו זו נקודה אחת: להגיע לקב"ה!

המעשים המוטלים עלינו רבים הם: תורה, תפילה, מצוות וכו', אבל התכלית של הכל היא הנקודה האחת והיחידה: למצוא את הבורא ית'.

"יתומים היינו ואין אב"

את היסוד כולם יודעים: צריך לחפש את הקב"ה. מה שלא כל כך ברור לכולם הוא, כיצד מחפשים אותו? היכן הוא נמצא?

ברור הדבר, שהקב"ה נמצא בכל מקום ומקום. השאלה היא כמה יהודי מרגיש שהקב"ה נמצא עכשיו לידו, בתוך לבו.

יתכן שאדם ילמד, יתפלל, יקיים מצוות וכו', אבל מהתכלית המכוון של הבריאה הוא בעצם מתרחק. ואף אם אינו מתרחק, תמיד עליו לשאול את עצמו כמה הוא מתקרב!

ברוחניות אין נקודה שבה אדם יכול לומר: "די, אני כבר מספיק קרוב לבורא ית'!"... ודאי שאפשר שהוא קרוב, אבל הקירבה היא אין סופית! הכלל של "האומר לים עד פה תבוא" - כלל זה שייך רק בגשמיות, כמו שאמרו חז"ל: "ש-די - שאמר לעולמו די" - לגשמיות הוא אמר די, אבל לרוחניות אין נקודה של די! חייב להיות אצל האדם ביקוש וביקוש בלי גבול. גם אדם שמרגיש את קב"ה וחש אותו, חייב להיות שבאפשרותו לחוש יותר, ויותר ויותר. לא רק בזמן, אלא באיכות נקודת פנימיות הלב.

כמדומה, שמילות הפסוק באיכה (ה, ג) "יתומים היינו ואין אב", הם משל נפלא להבין כיצד נראה יהודי שחי בעולם הזה ואינו חש את הקב"ה.

החלק הראשון בפסוק הוא: "יתומים היינו". הבה נתבונן ראשית במשל: כיצד נראה מצבו של יתום בעולמנו הגשמי.

לכל אדם בעולם - גם ליתום - יש אבל כי אם אין לו, כיצד הוא נולד?! אם כן, אין אדם שאין לו אבל אלא שהיתום אינו רואה את אביו, אינו חש במציאותו, כי האב כבר מת, וכעת הוא נמצא בשמים, לא כאן בארץ יחד עם בנו היתום.

והנמשל: "כי האלוקים בשמים ואתה על הארץ" (קהלת ה, א). כיון שסוכ"ס הקב"ה נמצא בשמים ואנחנו נמצאים על הארץ, ממילא תיתכן אצל האדם כביכול תחושת 'יתמות'! אדם שלא מרגיש שאבא שלו - הרבש"ע - נמצא כאן, אלא מרגיש שהוא בשמים - הריהו בבחינת "יתום", כפשוטו! שכן זוהי בדיוק ההויה של יתום: יש לו אבא והוא לא רואה אותו! לא חש אותו!

זהו "יתומים היינו".

אבל ישנו חלק נוסף, קשה יותר: "ואין אב"!

מה עניינה של הרגשה זו?

כל יתום מתגעגע לאביו. גם אם לא זכה להכיר אותו, לכל הפחות הוא רואה אחרים שיש להם אבא, ויודע שבהכרח שגם לו יש אב. הוא גם מבחין בטוב ובאושר הטמון בקשר שבין אב לבנו, ודבר זה גופא גורם לו להתגעגע לאביו ולרצות לראותו. אך ישנו אדם, שיתמותו הביאתו להרגשה ש"אין אב" - כביכול מעולם לא היה לו אבא. הוא אינו מסוגל לתפוס בדעתו שהיה לו אבא, ולדידו המושג "אב" כלל אינו קיים!

והנמשל: ישנו יהודי שכביכול חושב שנברא מעצמו! הוא לא תופס שישנו בורא! ודאי אין הכוונה שבשכלו אינו יודע זאת, שהרי איננו עוסקים כאן בכופר. אלא שהגם שהידיעה על מציאות הבורא אינה חסרה לו, אך בהרגשה, הוא אינו חש אפילו שהוא יתום!

יכול אדם לחיות בעולמו של הקב"ה, לעבוד אותו בנאמנות, בלי להחסיר דבר. את כל התורה לשמור, לקיים את כל המצוות - קלה כבחמורה, ואף להקפיד לשמוע לקול הרבנים, ולעשות כל מה שיצוו עליו. את הכל לעשות כרצון הבורא, ועם כל זאת לחיות בתחושה שהוא "יתום"! ולא זו בלבד, אלא יתכן אפילו שיחוש, שחלילה "אין אב"!

דיבור ישיר לעומת הודעות ב'תא קולי'

השאלה בסיסית היא: איך מגיעים לנקודה זו? כיצד ניתן לעקור מהלב את אותה הרגשת 'יתמות' ואותה הרגשה ש"אין אב"? ואם כבר זוכים להגיע לכך, כיצד מחזקים ענין זה בכל עת ובכל שעה.

אין צל של ספק שאדם צריך ללמוד, וצריך לקיים את כל התורה כולה. אבל עינינו הרואות שלא בהכרח שלימוד התורה וקיום המצוות מוליד באדם את הבחינה שישים אל לבו שמלך מלכי המלכים ניצב עליו ורואהו במעשיו. כלומר, ישנה תורה שבכוחה לקרב את האדם לקונו, וישנה תורה שלא בהכרח מולידה בו את רגש הקירבה לקב"ה.

כך גם בענין התפילה. עבודת האדם בתפילתו, היא להגיע למצב שיחוש שמדבר הוא כעת עם אביו שבשמים, שהוא הבורא אותו ומהווה אותו כל רגע ורגע, והוא גם זה המחליט וקובע כל פרט וכל מאורע ממהלך חייו. אלא שלא כל תפילה יוצרת קירבה זו, והדברים יובנו עפ"י משל מהחיים:

הבה נתבונן במושג הפשוט של אבא. אדם שיש לו אבא, לא בהכרח שהוא גר אתו באותו בית. לפעמים אבא נוסע לחו"ל, ואפילו מתחתן שם, והוא לא נמצא בביתו. מה עושה הבן המבקש ליצור קשר עם אביו הנמצא במרחקים?

הקב"ה עזר, וב"ה כיום ניתן לכתוב מכתבים ולשולחם לאב [פעם זה לא היה קיים]. עוד יותר עשה הקב"ה חסד עם בריותיו, שכיום אף ניתן לשמוע את קולו של האבא! מתקשרים בטלפון, ושומעים את האב מדבר בצד השני של הקו. ובשנים האחרונות נוסף דבר חדש: "תא קולי"! לא צריכים לדבר ישירות עם האב. מתקשרים למספר הטלפון שלו, משאירים לו הודעה, וכשירצה האב יפתח את הטלפון ויקשיב להודעה.

והנה, נצייר לעצמנו אדם שאביו נסע לחו"ל והשאיר לו מס' טלפון. יום ראשון אחרי נסיעת האב, מתקשר אליו הבן ומשאיר לו הודעה בתא קולי: "אבא, שלום! אני מחפש אותך, האם תוכל ליצור אתי קשר?" ומנתק. עובר יום, עוברים יומיים, והאב אינו חוזר אליו. הוא חושב לעצמו: "נו, אולי קרה משהו, אולי ההודעה לא נקלטה? לפעמים ישנן בעיות באיכות של הקו". הוא ממשיך, אפוא, להשאיר עוד הודעה ועוד הודעה, ועדיין - אין קול ואין עונה!

הדבר מתחיל לעורר בו מחשבות, הרהורים נוגים: אולי הטלפון מקולקל, או שמא ישנה טעות במספר הטלפון שהשאיר לו אביו, או אולי, חלילה, ארע הגרוע מכל: אין אבא! אבא מת! ממילא, אין מי שירים את הטלפון לשמוע את ההודעות.

והנמשל ברור: כולנו מדברים עם הרבש"ע שלוש פעמים ביום - בג' התפילות שתקנו לנו חז"ל. אך ישנו אדם שמדבר עם הקב"ה ב"תא קולי"... כל תפילת שמו"ע הוא משאיר 'הודעות' לרבונו של עולם: אני צריך דבר פלוני או אלמוני [דעת, בריאות, פרנסה, ירושלים וכו'], ברצוני לבקש כך וכך, כל מיני בקשות, וכו' - וזהו! אבל "חיוג חוזר" הוא מעולם עדיין לא זכה לקבל... הוא גם מעולם לא שאל את עצמו אם ההודעות הגיעו ליעדן, ואולי בכלל הקו אינו תקין?!...

אם כן, עוד לפני שנדבר על ה'מענה' שהקב"ה עונה לנו, ראשית עלינו להתבונן בעצמנו עם מי הננו מרגישים שאנו מדברים: האם ההרגשה היא שמדברים עם אישיות כלשהי? או אולי מרגישים שמשאירים הודעות בתא קולי?...

ועלינו לדעת, כי אלו שתי רמות של דיבורים! כל אדם שיבדוק את עצמו בטבע [לפחות רוב בני אדם], בדר"כ כשהוא משאיר הודעה בתא קולי, הרגש הפנימי שונה, וגם צלילי הקול משתנים אצלו ונשמעים יותר רשמיים ונטולי רגש וחיות. לעומת זאת כשהוא מדבר בטלפון ויודע שמישהו שומע אותו בצד השני, כל צורת דיבורו אחרת: ההתלהבות, הרגש, החיות!

רואים לפעמים אנשים מתקשרים לחו"ל, מדברים בטלפון וצועקים!... מהיכן נובעת התנהגות זו? האם משום שאיכות הקו ירודה? לא! אלא שבעומק לבו הוא מרגיש שכשמדברים לחו"ל יש צורך לצעוק!

חז"ל אומרים שהרמת קול בתפילה - אינה מעלה, כי אם חסרון, שכן אם היה מרגיש שהקב"ה נמצא כאן, לידו, היה מבין שאין לו שום צורך לדבר בקול. אפשר לדבר בלחש! הדיבור בקול ובצעקה נולד מאותה נקודה שאדם חש שהרבש"ע רחוק ממנו.

אצל אנשי נינוה כתוב "ויקראו אל אלוקים בחזקה" (יונה ג, ח), ואמר על כך הקוצקער, שכך היו נראים אנשי נינוה - הגויים! הם חשבו שצריך לדבר עם הקב"ה בצעקות! אבל אדם שנמצא במדרגה האמיתית, יודע כי "לא ברעש ה'" כי אם ב"קול דממה דקה" (מ"א יט, יא). לשם כך צריך להרגיש שקב"ה נמצא כאן!!

"ובקשתם את ה' אלוקיכם ומצאת, כי תדרשנו בכל לבבך ובכל נפשך!" (דברים ד, כט). "ובקשתם" -הביקוש הפשוט של כל יהודי צריך להיות אחד: "את ה' אלוקיך"! לרצות שהקב"ה יהיה לידו, בכל רגע, בכל עת ובכל שעה!

אמירת "זה ה' קוינו לו" - רק ע"י מי שהכירו

מי מאיתנו מוכן לגמור את החיים שלו בנקודה כזו, שהוא שמר את כל התורה כולה ולא הרגיש את קב"ה כדבעי?!

וכאן עלינו להדגיש: אין כזו תקוה, שבמשך השנים הרגשה זו תבוא לו ממילא! אם אדם לא עבד בכל כוחו להגיע לכך, יתכן בהחלט שיגמור את חייו בלי לטעום טעמה של הרגשה נפלאה זו!

ודאי שלאדם כזה יהיה שכר, הוא יקבל גן עדן על התורה שלמד ועל המצוות שקיים, אבל כשיגיע עת הגילוי, כשכל הצדיקים יצביעו באצבע ויאמר "זה ה' קיוינו לו" -הוא לא יוכל להצביע, כי מי אמר שזה הרבש"ע, אולי זה, חלילה, אלוהים אחרים?

רק אדם שכל חייו הכיר את בוראו וראה אותו, יוכל לומר עם כל הצדיקים: "זה! זה השם קוינו לו!" כי הוא אכן חיפש אותו וראה אותו. ודאי שהוא לא ראה אותו בעיניים, הוא

ראה אותו בלבו, חש במציאותו. ואז כשיהיה הגילוי, יאמר: "הנה זה!" אבל אם לא - מי אמר שאכן זה הוא? אין שום הכרח!

אדם צריך לחשוב לעצמו: הנה, יבוא יום וכלל ישראל כולו יזכה לגאולה הגמורה בה צדיקים יושבים ועטרותיהם בראשיהם ונהנים מזיו השכינה, והוא אפילו לא ידע בוודאות שזה בוראו! הוא יהיה מסופק! הוא לא ירגיש, כי הוא לא יודע מה בכלל עליו להרגיש!...

הרי אם מחר יזכה אדם אל הנבואה והקב"ה ידבר אליו, האם בהכרח ידע שזו נבואה? לא! שמואל הנביא שמע קולות, ומבואר שם בפסוקים (ש"א פרק ג, ע"ש) שלא ידע שזו נבואה. הוא חשב שעלי הכהן קורא לו! רק אחרי שלימדו אותו איך נשמעת נבואה מהבורא - הוא ידע. כלומר, היה זמן מסויים שבו הקב"ה דיבר אליו, והוא חשב שקוראים לו מהחדר הסמוך!

ואם אדם גדול כמוהו לא הכיר, וכי אנו, הפשוטים, נכיר?! אין שום הכרח!

אדם חייב לשאוף בכל כוחו לצאת מכאן, מהעולם הזה, עם הכרה בבורא. לא הכרה שכלית, אלא הכרה מוחשית! הכרה כעין מש"כ החובה"ל, שהוא רואה את הבורא "בעיני שכלו". בלאו הכי, הריהו רחוק מרחק רב מכל המכוון של תכלית הבריאה! יתכן אמנם שלא יכנס לגיהנום, אבל התכלית המכוון נעלמת ממנו!

באהבה ישנן דרגות שונות

הדבר הבסיסי והראשון שחייב לקשר את האדם לקונו הוא: אהבת ה'! זוהי מצות עשה מדאורייתא לאהוב את הקב"ה.

אלא שבאהבה ישנן כמה וכמה רמות. הנה בעולם הגשמי לאדם יש הרבה קרובים, ידידים ומכרים, ויחס האהבה שלו כלפיהם הוא ברמות שונות: אין להשוות את יחס האהבה שהוא רוחש כלפי הורים, ילדים, ובין יחסו כלפי בן-דוד ראשון, בן-דוד שני, ועל אחת כמה וכמה כלפי שכן שלפני שבע-עשרה שנה היה גר בבנין שלו והיו לו עמו קשרי ידידות...

מהי רמת האהבה שלנו כלפי הקב"ה?

אם האהבה אינה הולכת ומתגברת מיום ליום, פירוש הדבר שהיא פחות או יותר במדרגת האהבה שישנה כלפי אותו שכן מלפני שבע-עשרה שנה: אחת לשנה נכנסים לבקר, ואמנם בעת הביקור התחושה נעימה מאוד, אבל חוץ מאותם זמני ביקור - האהבה פשוט אינה קיימת!...

אהבת ה' חייבת להיות שונה. חייב להיות שהנקודה הפנימית של האהבה תלך ותתחזק כל העת!

הכרה במצבנו תביא להתקדמות בעבודה

הבה נתבונן מהי אותה אהבת ה'.

למה בכלל לאהוב את הקב"ה? מה הסיבה?

התשובה הברורה והפשוטה היא, כי כך הקב"ה אמר! אחת מתרי"ג המצוות [ואנו אומרים זאת שלוש פעמים ביום] היא המצוה: "ואהבת את ה' אלוקיך בכל לבבך, בכל נפשך, ובכל מאודך". אם כן, הקב"ה אמר שחייבים לאהוב אותו - ממילא חייבים לאהוב אותו!

אבל מעצם מה שהקב"ה אמר לא יוצא כלום! אם אנחנו לא נוביל את עצמנו אל הנקודה, יישאר הציווי בלי קיום.

איך אדם יכול להביא את עצמו למצב של אהבת ה'?

אומרים חז"ל, שישנה אהבה שהיא תלויה בדבר ויש אהבה שאינה תלויה בדבר. אהבה התלויה בדבר פירושה שכשאדם מרגיש שהקב"ה נותן לו, הוא אוהב אותו מחמת הכרת הטוב. אהבה זו היא אהבה מקרית: כשהקב"ה נותן לו - הוא אוהב, וכשלא נותן לו - לא אוהב. זוהי בחינת האהבה שקיימת גם אצל הגויים. גוי נורמלי, אם הוא לא מושחת ויש בו רגש פשוט - אוהב את זה שנותן לו.

אבל אצל היהודי זו אהבה בעצם!

מה הכוונה?

האם אנו מכירים אהבה בעצם? - ודאי! אהבת אב ובן זו אהבה עצמית. ולמה? כי בשורשם הם אחד! הוא יצא ממנו, הבן הנו חלק מההוויה של אביו.

כשמדברים על אהבת ה', כבר כתב הרמב"ם (הל' יסודה"ת פ"ב ה"ב): "והיאך היא הדרך לאהבתו ויראתו, בשעה שיתבונן האדם במעשיו וברואיו הנפלאים הגדולים ויראה מהן חכמתו שאין לה ערך ולא קץ מיד הוא אוהב ומשבח ומפאר ומתאוה תאוה גדולה לידע השם הגדול, כמו שאמר דוד: צמאה נפשי לאלהים לא-ל חי".

אבל עלינו לזכור שההתבוננות במעשי הקב"ה ובחכמתו, זוהי רק הדרך, התחלת העבודה! אך אין להיעצר שם, אלא יש תמיד להתקדם ולהמשיך הלאה!

נצייר לעצמנו אדם שנוסע לבני-ברק, ואף פעם לא מגיע. הוא תמיד בדרך. מתקשרים אליו ושואלים: "היכן אתה נמצא?" ותמיד תשובתו היא: "אני בדרך"... כבר כמה שנים הוא בדרך.

הנמצא ב"דרך רחוקה" פטור אמנם מהקרבת קרבן פסח, אבל סוכ"ס הוא לא מגיע לידי בחינה של הקרבה. תמיד הוא נמצא במהלך של "דרך".

נכון, יש להתחיל בהתבוננות, כך מתחילים לצאת לדרך, אבל צריכים להמשיך בדרך הזו. ולאן הדרך מובילה? - לאותה נקודה שאדם מגיע לחלק אלו-ק ממעל שבקרבו. אז, כמו שהוא חש את האהבה בין אב לבנו, כך הוא חש את אהבת הקב"ה כלפיו ואת אהבתו כלפי הקב"ה. אבל כדי להגיע לכך ברור שלא מספיק רק לדעת ולהכיר, אלא צריכים להרגיש שאנו חלק אלו-ק ממעל, להרגיש ש"קוב"ה ואורייתא וישראל חד הוא"! אם אדם לא מרגיש את ה"חד הוא", אפילו שהוא אוהב את הקב"ה, אבל זוהי אהבה התלויה בדבר. הקב"ה מיטיב עימו, הוא רואה כל מיני השגחות פרטיות והשפעות שהקב"ה נותן לו, ומתוך כך אוהבו. גם הנהגה זו אמיתית היא, אבל אדם כזה נמצא עדיין בדרך!

כדי שיגיע למחוז חפצו, הוא חייב קודם להגיע לנשמה של עצמו. כשיכיר את נשמתו - יחוש נאמנה שהוא חלק אלו-ק ממעל.

ללא הכרה פשוטה שהוא חלק אלו-ק ממעל, כל המצוות שיקיים הן מצוות בגוף, לא בנשמה! והרי מה שנקראים אנו "בנים" לקב"ה ["בנים אתם לה' אלוקיכם"], הוא על נשמתנו, לא על גופנו! ממילא, אם חיים אנו עם הגוף ולא עם הנשמה, נעלמת מאיתנו הבחינה של "בנים" - כל אותה חביבות שלנו לבורא, שהבורא חביב לנו ואנו חביבים לו. ואין הכוונה שהיא אינה קיימת, אבל מאיתנו היא נעלמת!

אדם חייב קודם להכיר את עצמו, כדי שיוכל לחוש את ה"בן" שבו! ממילא אהבת ה' שבקרבו תפרוץ החוצה!

כל זמן שאדם עסוק בקיום שכלי של התורה והמצוות, בלי הרגשה של נשמתו - הוא רחוק מהשם "יהודי" שבו. הוא עובד את הקב"ה על דרך שגויים עובדים אותו! ודאי שהוא יותר טוב מהגוי, כי לגוי יש שבע מצוות ולו יש תרי"ג, אבל עיקר המכוון של ה"בנים אתם לה' אלוקיכם" - מה שהוא נקרא יהודי, ששם הוי"ה בקרבו - כל זה נעלם ממנו!

סיכומם של דברים: כל אחד צריך להיות מודע לכך, שאהבת השם היא הבסיס לכל עבודתו, ובלא"ה הריהו "יתום"! וגם מי שכבר זכה להשיג מדרגה כלשהי באהבת ה', אל יחשוב לעצמו שעבודתו הסתיימה. כי בהחלט יתכן גם מצב חלקי יתמות [ישנו אדם שיש לו אבא ואין לו אמא או הפוך].

כדי שיהיה לנו צמאון לאהבת ה', עלינו להכיר שכל אחד מאיתנו, לא משנה מהי מדרגתו, יש לו בחינה של יתום - גמור או חלקי.
יעזרנו הקב"ה שכל מעשינו ודברינו כאן יהיו למען שמו ית', ויזכה כל אחד ואחד להתקרב לבוראו באמת.

פרק ב - התעוררות ובנין בעבודת ה'

"מוסיף והולך"

בפרקים הבאים יובאו כמה וכמה דרכים בעבודת ה', אך לפני שניגש לעצם הדברים, ראינו לנכון בפרק זה להקדים הקדמה כללית חשובה ביותר, כדי שאכן יזכה כל אחד לקבל את התועלת הרצויה מן הדברים.
ישנו מעשה ידוע בר' זלמל'ה מוולוז'ין, אחיו של הגר"ח מוולוז'ין זצ"ל, שהיה כידוע מתלמידי הגר"א.
הגר"א היה מוסר שיעור, ובאחת הפעמים, כשהגר"א התחיל למסור שיעור, ביקש ממנו ר' זלמל'ה שלא ימסור.
שאל אותו הגר"א: מדוע? וכי אינם חביבים עליך דברי התורה?
אמר לו ר' זלמל'ה: היפך הדברים, כיון שחביבים הם עלי באמת, ברצוני שהדברים שאשמע יהיה להם קיום, ומאחר ואת הדברים ששמעתי אתמול עדיין אינני חי עמהם כמו שצריך, אם אשמע דברים חדשים, דברי התורה של אתמול יהיו ח"ו בבחינת 'נפל' שאין להם קיום אמיתי בנפש.
"ברצוני" - כך הוא אמר להגר"א - "קודם לקחת את הדברים שאמרתם אתמול, ללכת איתם במחשבה זמן טובא ולקנות אותם, ורק אחר כך אדרבה, להיות בבחינת מוסיף והולך".
אבל אם אדם לשם דוגמא בחנוכה מדליק את הנר שני ומכבה את הנר האשון, וביום השלישי מכבה את השניים הראשונים, ומדליק את השלישי, זו ודאי אינה בחינת "מוסיף והולך" עליה דיברו בית הלל. "מוסיף והולך" פירושו שהנר הראשון דולק היטב, וממנו מדליק ומיטיב את הנרות.
וכך גם לענייננו: צריך להיות שהנקודה הראשונה תהיה קנויה היטב בנפש, ורק אז להמשיך הלאה לנקודה השניה. ואחר שגם הנקודה השניה נקנית, ממשיכים עם שתי הנקודות הראשונות לכיוון הנקודה השלישית, וכן הלאה.

הוראה נעשית "הלכה" רק ע"י בנין אמיתי

התורה הק' - כידוע בספרים הקדושים - נקראת "תורה" מלשון הוראה, להורות לאדם את הדרך הנכונה כיצד לעבוד את בוראו.

מצד עסק התורה, ההלכה למעשה היא תכלית הלימוד. בתחילה אדם לומד את הדברים, מברר אותם, עד שבסופו של דבר הוא זוכה להגיע לידיעת ההלכה למעשה.

ומבואר בספרים, ש"הלכה" הוא מלשון הליכה - "הליכות עולם לו", כלומר אימתי ע"י עסק התורה כביכול התורה נבלעת בדמו, והיא נעשית אצלו "תורת חיים"? - דבר זה יתכן אך ורק בשעה שההוראה של התורה היא אצלו בבחינת "הליכות עולם לו", הוא "הולך" עם ההוראה הזו בכל עת ובכל שעה, יום אחר יום.

תורה שהיא לא בבחינת הוראה, שוב אינה תורה גמורה. ואף אם היא בבחינת הוראה, אך אדם אינו יכול ללכת עם הוראה זו כל ימיו - זוהי הבחינה שמצינו בחז"ל על יהודה, שמשה רבינו התפלל עליו שיזכה לאסוקי שמעתתא אליבא דהלכתא.

לא כל תורה הנלמדת, הופכת ממילא להיות "הלכה"! כשם שכשאדם לומד גמרא, ואומר בה "לומדות" ו"פלפולים", אין בהכרח שיגיע להלכה למעשה - כך בפנימיות הדברים, לא כל הוראה בהכרח שתגיע לבחינת "הלכה".

אבל צורת הדברים האמיתית היא, שבכדי שאדם יבנה לעצמו קומה שלמה, צורה אמיתית - עליו לקחת את ההוראה, וללכת איתה. להתבונן בה שוב ושוב, ללא הרף.

שיעור ההתבוננות הנדרש משתנה מאדם לאדם. אין הכרח שידמה האחד לשני. הן לא מדובר כאן בשני נרות שעווה, שאם גודלם שוה - בהכרח כמעט שיידלקו בשוה... ואמנם גם שם זמן ההדלקה תלוי בגורמים סביבתיים כמו רוח וכדו', אבל איכשהו ישנה איזושהי יחסיות כמה זמן אמור הנר לדלוק.

לא כן התורה הק'! התורה היא אור - "כי נר מצוה ותורה אור" - והיא מאירה לאדם את הדרך. אבל כל דרך ודרך, וכל אור ואור, צריך ללכת עמו זמן מסוים. לא ראי זה כראי זה, ישנן נקודות שצריך ללכת אתן הרבה זמן, ישנן נקודות שפחות. וכך גם בצורת ההליכה: פעם יש צורך בבחינת "דרך" ופעם בבחינת "אורַח" וכו'. לא כל העצות של התורה הקדושה ניתן להשתמש עימן בשוה.

במה דברים אמורים?

הדברים הנכתבים בספרנו זה, אף שהם כתובים [וגם סדר אמירתם היה] ברצף ובסמיכות, צריך כל אחד מהקוראים לדעת ש"לכל זמן עת לכל חפץ תחת השמים" (קהלת ג, א), וקצב יישום הדברים צריך להיות מותאם לו אישית, לפי נפשו וכוחותיו. אם לא - הדבר עלול להוליד בו חסר גמור, בכח המעשה שהוא עושה.

נקודת ההתעוררות צריכה לשמש לחיזוק הבנין

באופן כללי, כדי שעבודתו של אדם תיעשה בצורה הנכונה, נצרך הוא לשתי נקודות: בנין, והתעוררות.

העבודה צריכה להיות בצורה של בנין, שלב על גבי שלב, וכל שלב יש לבנות אותו בצורה יסודית. לא משנה כמה זמן נדרש לכך. לא עובדים עם שעון. עובדים באמת. העיקר שהבנין יהיה מיוסד ואמיתי, ושלא 'חולמים' בדרך. ממילא, יש להקדיש לכך את כל הזמן הדרוש. זוהי נקודה אחת, והיא הנקודה הבסיסית.

אלא שיחד עם זאת נצרך העובד לנקודה נוספת. כל זמן שנמצא אדם בבחינת "אני ישנה ולבי ער", וה"לבי ער" שלו אינו בגילוי להאיר את ה"אני ישנה", הריהו נצרך כל הזמן לנקודות התעוררות שיעוררוהו עוד פעם ועוד פעם. ה"לבי ער" שלו צריך להשפיע על ה"אני ישנה"!

מי שיש לו מדרגה עצמית, מקבל את ה"לבי ער" ישירות מלבו הטהור. הוא מעורר את עצמו בכל פעם ופעם מצד עצמו, ובפנימיות - מצד הבת קול שיוצאת כל יום מהר חורב [שבנפש].

אבל מי שעדיין לא זכה שתהיה לו נקודה זו, נזקק להתעוררות מנקודות חיצוניות, וכאן יכול להיות בלבול עצום.

כפי שאמרנו, יש את הבנין, ויש את ההתעוררות. "בנין" פירושו: לוקחים נקודה אחת והולכים אתה מתחילה עד סוף, מייסדים אותה, בונים על גביה וקונים את הדברים. כל זמן שלא קנו, אין טעם להמשיך הלאה. אם אין יסוד, אי אפשר לבנות על גביו בנין.

מצד נקודת הבנין אי אפשר לערב עוד נושא, ועוד נושא. לאדם יש נושא אחד ברור שבו הוא עוסק, ואין לו צורך עתה להתעסק בדברים אחרים. בודאי שלכל כלל יש יוצא מן הכלל, אבל באופן כללי זוהי צורת הדברים. כל התעסקות בנושא אחר, גורמת לאיבוד הנקודה שהאדם עמל כעת לקנותה.

משא"כ מצד נקודת ההתעוררות, אם אדם יכול לעורר את עצמו כל פעם באותה נקודה שהוא עובד, מה טוב ומה נעים. אבל ההתעוררות שהאדם מקבל אינה תמיד מוזמנת. ישנן כל מיני סיבות אחרות, חיצוניות לו, שמעוררות אותו - פעם שמחה, פעם ח"ו להיפך וכו' - והרשמים של ההתעוררות הולכים ונובעים ממה שהקב"ה שולח לאדם.

נמצא אם כן, שישנה סתירה בין הבנין שהאדם צריך לבנות, לבין ההתעוררות אותה הוא מקבל. הבנין הוא רק בנקודה בסיסית מאד, וממנה הוא לא זז, ואילו נקודת ההתעוררות עשויה להשתנות מיום ליום, ומזמן לזמן.

וכאן טמונה סכנה: אם אדם מחליף את היוצרות, כלומר, דברים שצריכים רק לעורר את הנפש, הוא לוקח אותם והופך אותם לבנין - הוא מאבד את כל התכלית!
כאשר אדם שומע ח"ו על צרות - אלמנה, יתומים רח"ל שמאוד מצוי כיום - והדבר מעורר אותו [עד כמה שהוא זך], עליו לקחת דברים אלו אך ורק למטרת התעוררות, כמנוף להמשך עבודת הבנין! לא לקחת את ההתעוררות ולעבוד על כל נקודה בה, אלא אדם רק צריך לצאת מה'תרדמה' שלו, ואחרי שהוא יוצא ממנה, עליו לקחת את ההתעוררות שהוא התעורר, ולעבוד במצב עירני על אותה נקודה שהוא אוחז כעת בבנייתה וייסודה.

שמיעת דברי התעוררות - רק ע"י מי שעולמו ברור

כפי שביארנו, הערבוב של מושגי הבנין עם מושגי ההתעוררות, יש בהם איזשהו 'שעטנז' שעלול להזיק!
מהי, אם כן, התרופה לדבר?
ישנן שתי רמות של התעוררות: יש אדם שלא נכנס לעולם של עבודת ה'. הוא שקוע כולו בעולם של עצמו, בעולמם של דמיונות. כדי להוציא אותו משם, צריך לנער אותו מהעולם בו הוא נמצא, בבחינת "התנערי מעפר קומי", לנער אותו מהעפרוריות השוררת עליו, ולהוציא אותו מעולמו.
בנקודה זו אין צורך בידע קודם, אלא יש לנסות להתחיל לעורר אותו בכל צורה אפשרית על מנת שירצה לבקש לעצמו דרך בעבודת ה'. זהו סוג של התעוררות אחד.
הסוג השני של התעוררות הוא: אדם שחי במהלך של עבודת ה', רק שבאמצע הדרך נפלה עליו תרדמה כלשהי, וכיום הוא במצב של "נים לא נים תיר ולא תיר". אדם כזה צריך לעורר כל פעם מחדש להמשיך את המהלך בו הוא עסוק.
המהלך של התעוררות זו, שונה לגמרי מההתעוררות הראשונה. ההתעוררות הראשונה עניינה לעורר את האדם מהבלי הזמן, מהטרדות, ולגרום לו להיכנס למהלך של עבודת ה'. ההתעוררות באופן השני היא, שבעצם האדם כבר חי עם עולם ברור להיכן הוא הולך, רק מדי פעם אין לו כח, הוא שוכח. ההתעוררות צריכה, אפוא, רק להוריד ממנו את השכחה ולהחזירו למהלך של אותו עולם בנוי אותו הוא רוצה ובו היה עסוק עד לא מזמן.
אם אדם כבר יצא מעולם העפרוריות, ואת ההתעוררות הראשונה הוא לא צריך, ומנגד, עולם שני ברור עוד אין לו - חלק גדול מדברי ההתעוררות שהוא שומע, נחסר בהם עיקר המכוון. הוא מתעורר ואין לו עם מה ללכת!

והנה, מקוים אנו שאת ההתעוררות הראשונה כולם כבר עברו. אם כן, המהלך צריך להיות במדרגה השניה. כל יחיד ויחיד, על מנת שעבודתו תהיה אמיתית, מוכרח ראשית כל שיהיה לו סדר פנימי בעבודת ה': מהי הראשית, מהי התכלית ומה באמצע? מהי אותה נקודה שהוא אוחז בה כעת, ולהיכן הוא שואף להגיע?

במשל שבדבר: לאדם יש סולם עם עשרה שלבים. ראשית ברור לו עם איזו שליבה מתחילים לעלות. הדבר השני הברור לו: באיזה שליבה הוא עומד. הדבר השלישי שצריך שיהיה ברור לו, שהוא רוצה לטפס ולהגיע עד השליבה העשירית.

אם חסרה אחת משלושת ההבחנות, הדרך אינה מיוסדת כראוי! אם הוא לא יודע מהיכן מתחילים, אולי הוא התחיל מהמדרגה הרביעית? בנוסף, אם אין קרקע מתחתיו, סוכ"ס אם לא יקרה לו נס הוא ח"ו יפול.

כמו כו, אם אינו יודע באיזו שליבה הוא אוחז, זהו סתם בלבול בעבודת ה'. הוא לא יודע על מה צריך לעבוד, וממילא הוא עובד על דברים שאינם שייכים למדרגתו, ואין שום התאמה בין המעשים לעבודת הלב.

וכך גם בענין הנקודה השלישית: אם אין לו שאיפה ברורה להיכן הוא רוצה להגיע, גם אם הוא יודע כבר על מה צריך לעבוד, אך זוהי עבודה ללא תכלית וללא מטרה, חסר לו את ה'נשמת חיים', את ה"יחידה ליחדך", של כל עבודתו.

נמצא אם כן, שבכדי לשמוע דברי התעוררות, מוכרח ראשית כל שיהיה לו לאדם עולם פנימי ברור, סדר בעבודת ה'. כשהסדר מצד עצמו ברור, אז כשנופלת עליו תרדמה - "אני ישנה" - ומגיע מישהו לעורר אותו, או שהוא נתקל בכל מיני התעוררויות שהקב"ה שולח מכל מקום, ההתעוררות גורמת לו להיזכר היכן בדיוק הוא אוחז, והוא ממשיך במרץ ובשמחה הלאה.

שתי צורות חיים

ניתן משל נפלא לדבר.

אדם נוסע בכביש בין עירוני בנסיעה מהירה. זוהי שעת לילה מאוחרת. עבר עליו יום עמוס. לפתע הוא שומט את ראשו ומנמנם לרגע. חבירו היושב על ידו, מיד מזיז לו את היד ומעורר אותו. סכנת נפשות! כשהוא מתעורר ורואה את הכביש לפניו, מיד הוא תופס עת עצמו: אני נוסע במהירות מאוד גבוהה, באמצע כביש סואן, צריך להשתלט על ההגה!

אם יאמר הנהג לזה שמעורר אותו: תן לי רבע שעה לנוח. אני עדיין לא שם לב היכן אני נמצא, אני קצת מבולבל - תוך מספר שניות הוא עלול למות!

כלומר, אדם הנמצא במהלך של נסיעה, תיתכן תרדמה לרגע קט, אך כשהוא מתעורר, מיד הוא תופס את עצמו בדיוק היכן הוא נמצא, והוא מוכרח לשלוט על ההגה ולהמשיך בנסיעה.

אבל ישנה אפשרות נוספת. נצייר לעצמנו נהג מונית החונה במגרש חניה, ושם הוא מנמנם. אדם כזה, כשמעוררים אותו, בהחלט יתכן שיבקש לישון עוד רבע שעה, שכן אינו ממהר לשום מקום, מה גם שעוד לא ברור לו כלל להיכן הוא צריך לנסוע ומהו כיוון נסיעתו, שהרי את נהג המונית מזמינים כל פעם למקום אחר - פעם לרחוב פלוני ופעם לרחוב אלמוני. אין כל קשר בין הנוסע שנסע ברכבו בבוקר, לנוסע שנסע בצהרים, בין הנוסע שנסע אתמול לנוסע של היום. וכשהוא מנמנם וברקע נשמעת קריאה מבעל התחנה שיש הזמנה, אומר הוא לעצמו: "נו, פחות 20 שקל. אישן עוד רבע שעה, תתקשר אלי עוד רבע שעה"...

בזמן המנוחה הוא לא מרגיש כל לחץ להתעורר, ולא זו בלבד, אלא שגם אין לו אפילו שמץ של ידיעה להיכן הוא אמור לנסוע בשעה הקרובה. הנסיעה הבאה אין לה כל קשר לנסיעה החולפת, וזה שידוע לו להיכן הוא נסע לפני רבע שעה, לא מוליד בו ידע להיכן יצטרך לנסוע בעוד רבע שעה.

הן הן הדברים בעבודת ה'. ישנן שתי צורות כיצד האדם חי את חייו: ישנו אדם שחי במהלך של 'נסיעה' תמידית בכביש סואן - יש לו בנין, דרך ברורה - ומתוך כך ברור לו שעליו להיות עירני ודרוך כל הזמן, להביט ימינה ושמאלה אם לא באה 'מכונית' - אם לא ניצב בפניו איזה מכשול וכו' - שהרי "כל הדרכים בחזקת סכנה".

אדם כזה, גם הוא נרדם לרגע בתוך העבודה - תקפוהו טרדות הזמן, יש לו חלישות מיסוד העפר וכו' - אבל ברגע שמעוררים אותו, הוא מיד חוזר לעצמו, ושולט לחלוטין במהלך בו הוא נמצא - חוזר לנקודה הברורה בה אחז לפני שנרדם!

לעומת זאת ישנו אדם אחר החי את חייו כמו נהג מונית הנמצא בחניה. אין אצלו בנין. זוהי רק צורה של התעוררות ושינה, התעוררות ושינה. אדם כזה חי בעולם התמורות: יום כך יום כך, שבוע כך שבוע כך. יש זמנים כאלו וזמנים כאלו... ודאי שאין לבטל כל מעשה של התעוררות ושל חיזוק, אבל צריך לדעת שזו אינה צורה של בנין!

מי יתן ויזכנו הקב"ה לעשות נחת רוח לפניו, שנזכה לעמוד על דבר אמת ותצא מן הדברים התועלת הרצויה לכל יחיד ויחיד.

פרק ג - נקודת הבסיס של עבודת ה'

אם אין יסוד - אין בנין!

בגשתנו אל ההתבוננות בדרכי עבודת השי"ת, ראשית עלינו לסדר את הדברים: היכן היא ההתחלה, מהו הבסיס שאיתו צריך להתחיל, ורק אח"כ לנסות לראות מהו הבנין שאותו יש לבנות על בסיס זה, שכן פשוט וברור שאם הבסיס אינו קיים, אין קיום לשאר חלקי העבודה.

כל זמן שהבסיס הראשוני איננו מתקיים, אין תכלית ואין אפשרות להמשיך הלאה. ולא רק שאין אפשרות להמשיך הלאה, אלא אפי' הבנת הדברים כמו שהם תהא לוקה בחסר. לולי הראשית הזו, הדברים עלולים רק להטעות את האדם, ולהוביל אותו לנקודה שאיננה נכונה.

אם אין יסוד אין בנין. א"א בשום אופן לדלג על היסוד. מי שקשה לו להקים את היסוד, צריך בדיקה איך כן יוכל לבנות את עצמו, אבל ודאי לא בדרך שאנו דורכים בה כאן.

עצתו המופלאה של הרמח"ל

ובכן, מהו היסוד המעשי שעליו בנוי כל הבנין.

על מנת שהדברים יהיו מדויקים, נצטט אותם מדברי הרמח"ל בעצמו (בספרו 'דרך עץ החיים'), מלשונו הקדושה, ונשתדל להרחיב את הדברים ולבארם.

פותח הרמח"ל ואומר: "כלל הדברים, האדם שאינו חושב על זה, קשה לו מאוד מאוד להגיע אל השלימות, והאדם החושב על זה קרוב אליה מאד".

כלומר, ישנה כאן נקודה בסיסית, שמי שאינו משתמש איתה יקשה עליו מאוד להגיע אל השלימות. דברים מאד ברורים!

קשה להבין איך אדם יכול לנסות לברוח מהעצה הזו של הרמח"ל. הן הרמח"ל מעיד ואומר לו: תשמע! אם תקח לתשומת לבך את הדברים שאומר לך, אם תחשוב על העצה ותשתמש בה, הנך "קרוב אליה מאד", לָמה הוא קרוב? - להגיע אל השלימות. ומהי השלימות? - כמו שכתב הרמח"ל עצמו בתחילת ה'מסילת ישרים' (פרק א): "ובאמת כי השלימות האמתי הוא הדביקות בו יתברך שמו".

אם כן, הבסיס שעליו הרמח"ל בונה את העבודה, הוא אותה עצה מופלאה שבכוחה לקרב את האדם "מאד", כלשונו, לקב"ה, לדביקות בו. והעדר השתמשות בעצה הזו, מרחיקה את האדם מאוד מאוד, כלומר, משאירה אותו רחוק מאד מהקב"ה, באופן שיהיה לו קשה מאוד להתקרב אליו.

כל מי שנמצא בתוך העבודה פנימה, לא מבין איך שייך לעבוד את הקב"ה בלי להשתמש בעצה זו. רק מי שנמצא בחוץ נדמה לו שאפשר, קצת פחות או קצת יותר, אבל מי שבאמת מחפש את הקב"ה, והוא מאמין לרבינו הרמח"ל, שהוא מאור עינינו בכל תורת המוסר, הרי הרמח"ל מעיד בפניו ברורות שאם לא ישתמש בעצה זו, יקשה עליו מאד להתקרב! אם כן, איך ניתן לברוח מכזו עצה?! כל מבקש אמת ודאי היה רודף אחר הדברים ומוכן ליישמם, בין אם הם קלים בין אם הם קשים, כיון שהוא יודע שכאן, בנקודה זו, נעוצה כל ההצלחה שלו!

אשר על כן, כל מי שהוא מבקש אמת, בהכרח שיישם את הדברים כפשוטם. ומי שעדיין כל זה לא עוזר לו, הריהו נצרך לעצה כיצד לרצות את האמת הזו. אבל מוכרח להיות שזוהי הכניסה לעולם העבודה.

מהי אותה עצה אשר עליה דיבר הרמח"ל?

"הלא האדם רוב שנות ימיו עומד לחשוב חשבונות עסקיו, עסקי חיי שעה, ולמה לא ישים אל לבבו אפילו שעה אחת גם לזאת לחשוב מחשבת ממש: מה הוא? ולמה בא לעולם? או מה מבקש ממנו מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא? ומה יהיה סוף כל ענייניו?"

והוא ממשיך: "זאת היא התרופה היותר גדולה וחזקה שתוכל להמציא נגד היצר", והוא מעיד: "והיא קלה" - לא כל כך קשה כמו שנראה לבני אדם לפעמים. "ופעולתה" - הפועל יוצא ממנה "גדולה, ופריה רב"

ומהי העצה?

"שיעמוד אדם בכל יום לפחות שעה אחת" - לא פחות מכך, אפשר יותר, "פנוי משאר כל המחשבות" - עליו לייחד שעה אחת לעבוד את הקב"ה, ובשעה זו לא להיות משועבד לשום דבר: לא לבני ביתו, לא לטלפונים ולא לכל דבר אחר, להיות לבד! אבל הוא לא לבד, הוא עם הקב"ה!

ומה יעשה בשעה זו?

"לחשוב רק על הענין הזה שאמרתי. ויבקש בלבבו, מה עשו הראשונים אבות העולם שכך חשק ה' בהם? מה עשה משה רבינו עליו השלום? מה עשה דוד משיח ה', וכל הגדולים אשר היו לפנינו?" - מה הקב"ה מצא טוב אצלם?

ולאחר שיתבונן מה היתה מעלת האבות, מהי הנקודה המשותפת לכל גדולי ישראל, "יעלה בשכלו מה טוב לאדם כל ימי חייו", אבל לא ידיעות בלבד, אלא "ויעשה כן גם הוא"! אם אין את ה"ויעשה כן גם הוא", כל ההתבוננות אין בה תועלת! "וטוב לו" -

כך ישיג את הטוב האמיתי, את ה"ואני קירבת אלוקים לי טוב". הרמח"ל כותב שכדי להשיג זאת אין ברירה, חייבים לעמוד בכל יום לפחות שעה אחת ולהתבונן!

"אז יתורו מחשבותיו לדעת, באיזה מצב הוא נמצא ועומד, לפי הנרצה בדרך אשר דרכו אנשי השם אלה אשר מעולם המה, ואם אין? ואם רב ממנו כח היצר ולא יכול לדין עם שתקיף ממנו? הן לזאת חרד היה וצווח ככרוכיא, הקדוש רבי שמעון בן יוחאי בתיקוניו (תיקון עשירי), וזה לשונו: ווי לון לבני נשא דקודשא בריך הוא אסיר עמהון בגלותא, 'ויפן כה וכה וירא כי אין איש', אלא איש לדרכו פנו בעסקין דלהון, בארחין דלהון [אוי להם לבני אדם, שהקדוש ברוך הוא אסור עמם בגלות, 'ויפן [-הקב"ה] כה וכה וירא כי אין איש' - אלא איש לדרכו פנו בעסקיו, בדרכו]".

"ויפן כה וכה וירא כי אין איש" - לא שאין איש שעובד את הקב"ה, שלומד תורה ומקיים מצוות. אבל אין כמעט אפילו איש אחד שמוכן להשקיע כל יום שעה, למען הקב"ה. ללמוד, להתפלל ולקיים הוא מוכן, אבל לשבת עם עצמו שעה אחת, פנוי מכל עסקי העולם ומחשבותיו, ואת השעה הזו להקדיש לבורא עולם - אדם כזה כבר העיד רשב"י הקדוש, כי קשה למצוא!

אבל הרמח"ל מלמדנו שהשעה הזו, היא נקודת היסוד בהצלחת כל אדם ואדם. מי שמוכן ליישם זאת - יצליח בעבודה, אבל מי שלא מוכן - אין תועלת, ו"קשה מאוד מאוד" (כלשון הרמח"ל) להגיע לשלמות!

החלטה ברורה לקיים את דברי הרמח"ל

עוד לפני שנבאר מה עושים בשעה זו בצורה יותר מפורטת, צריך כל אחד להבין: אם הוא קצת מחפש אמת, ראשית עליו להחליט בלבבו בל"נ החלטה ברורה לקיים את דברי הרמח"ל! אם לא - זוהי הונאה עצמית!

אדם מנסה להשלות את עצמו בדמיונות שוא, שע"י שיקרא ב'ראשית חכמה' עצה כזו וב'אורחות צדיקים' עצה אחרת, יוכל להתקדם. לא שהעצות אינן נכונות. כל עצה של כל צדיק וצדיק היא אמת לאמיתה, אבל אם אין את הבסיס - את אותה שעה אחת של התבוננות בכל יום - כל העצות הן בבחינת בנין הפורח באוויר!

כל אחד יעשה חשבון נפשו עם הקב"ה, ויחליט האם באמת רוצה הוא להיות עבד ה', או שאלו דיבורים בעלמא. אם הרצון אמיתי, שלא ימתין עוד שלשה או ארבעה ימים, אלא יקבל על עצמו מיד בל"נ, לפנות כל יום שעה אחת מכל עסקיו למטרת ההתבוננות. ובאמת, כל אחד טרוד בענייניו. כך הוא בדרך כלל מצבו של האדם. אבל זה גופא הנסיון של האדם אם יפנה לעצמו שעה או לא. וצריך לדעת שזהו 'ציפור הנפש', הבסיס של

הנשמת החיים, לעורר אותה להידבק בקונה. לא יעזרו אלפי שיחות, לא יעזרו ספרים, לא יעזרו מאמרים. אם אדם לא מאמין לרמח"ל שזו העצה שתקרב אותו, כל הנסיונות שהוא מנסה לבנות על דעת עצמו, קשה מאד שיביאוהו לאמת.

גם כשיחליט אדם לקבל על עצמו את הענין, ידע כי כל ההתחלות קשות, ואם ישנן נפילות, ח"ו מלהישבר אלא יש לחפש עצות ועוד עצות כיצד כן לקיים את השעה הזו, ואם לא הצליח היום, לא יתייאש, אלא ינסה שוב מחר.

כי כשאדם יודע שבנקודה זו תלויה כל נשמת החיים שלו, ורק כך יזכה להתקרב לקב"ה, הוא לא בורח מהנקודה. הוא מתחזק בה, ואוחז בה בכל מחיר! הוא יתייעץ, ישאל, יברר מה עושים אחרים, ואיך הם מצליחים, אבל דבר אחד יהיה ברור לו: מהנקודה הזו אני בשום אופן לא זז!

מה עושים בשעת ההתבוננות?

עתה נשתדל לבאר מה עושים בשעה הזו. ודאי שכל אחד צריך לעבוד לפי נפשו, וא"א לתת צורה ברורה, אך ניתן את הקווים הכלליים, וכל אחד יתאים לו את הדרך המיוחדת לו.

בעצם, הרמח"ל עצמו כבר הגדיר לנו זאת: "ויבקש בלבבו, מה עשו הראשונים אבות העולם שכך חשק ה' בהם? מה עשה משה רבינו עליו השלום? מה עשה דוד משיח ה', וכל הגדולים אשר היו לפנינו מה עשו אבות העולם שכה חשק בהם ה', מה עשה משה רבינו, מה עשה דוד המלך משיח ה'".

וקודם לכן כתב שם: "יחקור ויתבונן מה תכליתו, לשם מה הוא נברא". וכיון שהרמח"ל כבר השיב את התשובה בראשית ספרו "שהאדם לא נברא אלא להתענג על ה'", אם כן צריך שיהיה ברור לאדם, שהדבר היחיד שעליו לחפש בחיים, מיום עומדו על דעתו, הוא: קרבת ה'!

אלא מאי? שהלב מלא ברצונות, "כי יצר לב האדם רע מנעוריו" (בראשית ח, כא), ויחד עם זאת "הקנאה והתאוה והכבוד מוציאים את האדם מהעולם" (אבות ד, כא) - מהעולם האמיתי שלו, מהרצון האמיתי שלו, שהוא רצון לקרבת ה'. הקנאה, התאוה והכבוד, מוציאים אותו מהתכלית הזו.

כשאדם מתבודד שעה אחת, ומברר לעצמו באמת שהתכלית זו קרבת ה', הוא מתחיל להתחנן לקב"ה שיעזור לו שראשית בכלל ירצה זאת. ודאי שכל יהודי בעומק נשמתו רוצה קירבת ה', אבל בגילוי ישנם עוד הרבה הרבה רצונות חוץ מהרצון הזה.

אם כן, אדם מעמיד את עצמו ומתחיל להתחנן לפני בוראו: "רבונו של עולם, יודע אני שזו האמת, שזוהי התכלית - להיות קרוב אליך, אבל אני מרגיש שקיימים בי עוד הרבה רצונות שאינם תואמים את הרצון הזה. עזור לי, תכוון אותי בדרך איך לפעול".

ככל שאדם בנוי יותר, יכול הוא יותר להאריך ולדבר עם הקב"ה, שעה, שעתיים ואף יותר. מי שנמצא במצב כזה, כבר לא זקוק להדרכה. הוא בנוי מצד עצמו מה לדבר, ואיך לדבר.

דברינו כאן מכוונים כלפי מי שעדיין לא הורגל בכך, וכעת מנסה להתחיל להתרגל. ובכן, הוא מסתגר בחדרו, פנוי מכל טרדות העולם, ומתחיל לדבר עם הקב"ה כמו שאמרנו. הוא מדבר, מתחנן: "רבונו של עולם, תעזור לי שארצה את האמת, אני יודע אותה, אבל לא מרגיש אותה כל כך, ההרגשים הפוכים". והוא מתחנן ומתחנן, מבקש שוב ושוב את אותו דבר, בעוד לשון ועוד לשון - כל אחד לפי כוחו.

עברו חמש דקות, עשר דקות, והוא מרגיש שכבר אין לו כח, כדרך כל דבר שבהתחלה, לפני שמתרגלים אליו, קשה להאריך בו. הוא נח לרגע, ואומר לקב"ה: "רבונו של עולם, הרצון האמיתי שלי הוא להמשיך ולהתחנן לפניך, אבל קשה לי, אני יושב לנוח מעט". מתיישב, נח, ואומר לרבונו של עולם: "לדבר איתך קשה לי, אבל אתחיל לומר פרקי תהלים לעורר רחמים לפניך שהתפילות שלי יתקבלו".

באפשרותו גם לתת צדקה, כמו שמצינו בגמ': "אדם נותן פרוטה לעני - זוכה ומקבל פני שכינה, שנאמר: אני בצדק אחזה פניך אשבעה בהקיץ תמונתך. רבי אלעזר יהיב פרוטה לעני והדר מצלי, אמר, דכתיב: אני בצדק אחזה פניך" (ב"ב י ע"א).

לאחר כמה דקות הוא סוגר את ספר התהלים, ומנסה לדבר עם הקב"ה עוד חמש דקות. אחרי חמש דקות קשה לו, הוא חוזר עוד פעם לומר תהילים, ואומר לקב"ה: "אני נח, קשה לי לדבר, אני חוזר ואומר תהילים", וכו' וכו'. ואפי' אם ידבר בסה"כ רבע שעה מתוך השעה, ובהפסקים, אבל הוא זכה לייחד באמת שעה אחת לחפש קירבת ה'! הוא ייחד שעה אחת לומר לפני בוראו: "אני יודע את התכלית, אבל במשך היום אני שוכח, וגם כעת שאני זוכר, זה לא טהור מספיק. עזור לי שלא אשכח, עזור לי שהרצון יהיה טהור".

כך צריך אדם לזעוק אל הקב"ה מקירות ליבו, ואם הוא לא מצליח לזעוק מקירות ליבו, שעל זה גופא יזעק. יאמר לקב"ה: "אני יודע שזו האמת, ואני יודע שצריך לזעוק על כך, אבל קשה לי גם זה. עזור לי שאתפלל על כך כמו שצריך".

אבל העיקר לא להתייאש. שעה זו שעה, וזמן זה זמן. וגם אם אדם הגיע למצב שאין לו כח לא לומר תהילים, ולא לדבר עם הקב"ה, שישב ויתבודד. אחת לחמש דקות יאמר לקב"ה כמה מילים: "אני רוצה לדבר איתך, ואין לי כח. אבל לא אזוז מכאן עד שתתן לי את הכח הנדרש. בשעה הזו אני יושב כאן!"

כל ההתחלות קשות, ומי שלא רגיל לכך ודאי קשה לו, אבל מוכרחים לעבור את השלב הראשוני של ביקוש האמת באמת. אם הרמח"ל מלמדנו שזה יסוד החיים, שהשעה הזו היא המפתח להצלחה, צריך להתעקש על השעה הזו בכל מחיר.

שעה שהיא בסיס לכל היממה

השעה הזו אינה שעה לעצמה. זוהי השעה שממנה צריך אדם לינוק את מקור חיותו במשך כל עשרים וארבע שעות היממה!

במשך היום, אדם שאינו בעל השגה גבוהה, קשה לו להיות מקושר לקב"ה כל הזמן, אבל צריך בסיס של זמן שבו אדם יהיה בבחינת "ותלך לדרוש את ה'" - שעה מיוחדת לבקש את הקב"ה כפשוטו, זמן של התבודדות וביקוש תשוקת האמת. נוסף למצוות שעושים כל היום, נוסף לתפילה, נוסף לתהלים, צריך שתהיה שעה אחת טהורה, זכה, שכל מהותה שהלב יגיע למצב שיזעק מתוכו: "ואני" - האני שכל יהודי ויהודי "קרבת אלוקים לי טוב", שהנפש תחוש באמת שהטוב האמיתי הוא קירבת ה'.

כל זמן שהנפש מצד עצמה אינה זועקת דבר זה בזעקה שאינה פוסקת, לאורך כל היממה - אדם לא יכול להגיע למילוי של הזעקה, לדבקות בבורא.

אם היה מגיע לכאן אדם ואומר: "יהודים, אני מוכן להעניק לכם עצה שמבטיחה גן עדן, עצה שעל ידה מגיעים לעולם הבא, עצה שעל ידה מגיעים לקב"ה באמת" - מי לא היה מזדרז לטלה ממנו? מי היה אוטם אוזניו משמוע אותה?

אבל הרי הרמח"ל כבר נתן לנו את העצה הזו! ואני לא הראשון שקורא אותה, ואתם לא הראשונים ששומעים אותה. אבל ככל שהעצה גדולה יותר, כך היצה"ר מונע יותר מהאדם לקיים אותה. איך יכול יהודי שמבקש אמת לעבור על דברי הרמח"ל, לקרוא אותם ולא ליישמם?! אין זה אלא בבחינת "אין אדם עובר עבירה אלא א"כ נכנס בו רוח שטות" (סוטה ג ע"א), "חוטא" מלשון מחטיא את המטרה! רק רוח שטות של היצה"ר יכולה למנוע מאדם לקיים את הדברים כפשוטם.

כל אדם, אם היו מודיעים לו: "יהודי! דע לך שהנך נמצא רחוק מאוד מהשלמות, ולא רק שזה המצב שבו אתה נמצא, אלא גם הסיכויים שלך להגיע לשלמות קלושים ביותר" -

מי שמבקש אמת, לבו היה נשבר בקרבו ולא היה נותן מנוח לנפשו, שהרי כבר מעידים בפניו מראש שכמעט ואין לו סיכויים להגיע.
והרי זו בדיוק עדותו של הרמח"ל - הן לצד השלילה, שבלי זה כמעט וא"א להגיע, והן לצד החיוב, שעם זה האדם קרוב מאד.
דברינו אלה אינם 'וואוט', מליצה או רעיון מוסרי בעלמא. זוהי הנקודה האמיתית, שעליה העיד הרמח"ל שדרכה אדם יכול לקנות את כל עולמו.
אין ספק שמי שינסה לקיים את הדברים, ייתקל בקשיים לא מעטים - מבית ומחוץ. מי שיכול להתגבר בכוחות עצמו, אשריו וטוב לו. כוחות עצמו כלומר, שהוא מתחזק בבורא הנותן לו. מי שמרגיש שעדיין אינו מצליח והוא חושב שאפשר לעזור לו בזה, ישתדל לא למנוע זאת מעצמו, אבל העיקר להתחיל ליישם את הדברים בפועל.
הקב"ה יעזור לכל יחיד ויחיד להגיע אל האמת, לקחת את הדברים כפשוטם וליישמם הלכה למעשה, וכך יזכה ל"ואני קרבת אלוקים לי טוב".

פרק ד - חשבון הנפש

זכירה תמידית של המטרה הנכספת

ידוע המשל הנפלא המובא ב'מסילת ישרים' (פרק ג) בענין גן המבוכה: "הא למה זה דומה? לגן המבוכה, הוא הגן הנטוע לצחוק, הידוע אצל השרים, שהנטיעות עשויות כתלים כתלים, וביניהם שבילים רבים נבוכים ומעורבים, כולם דומים זה לזה, והתכלית בם הוא להגיע אל אכסדרה אחת שבאמצעם. ואמנם השבילים האלה מהם ישרים ומגיעים באמת אל האכסדרה, ומהם משגים את האדם ומרחיקים אותו ממנה. ואמנם ההולך בין השבילים הוא לא יוכל לראות ולדעת כלל אם הוא בשביל האמיתי או בכוזב, כי כולם שוים ואין הפרש ביניהם לעין הרואה אותם, אם לא שידע הדרך בבקיאות וטביעות עין שכבר נכנס בם והגיע אל התכלית שהוא האכסדרה".
"והנה העומד כבר על האכסדרה הוא רואה כל הדרכים לפניו ומבחין בין האמתיים והכוזבים, והוא יוכל להזהיר את ההולכים בם, לומר: זה הדרך לכו בו! והנה, מי שירצה להאמין לו, יגיע למקום המיועד. ומי שלא ירצה להאמין וירצה ללכת אחר עיניו, ודאי שיישאר אובד ולא יגיע אליו", עכ"ל ועי"ש עוד המשך דבריו.
עכ"פ למדנו, כי רק מי שעבר את הגן, הגיע לאכסדרה ועומד על גבה - הוא זה המסוגל לראות את הדרך הנכונה והאמיתית כיצד להגיע לאכסדרה.

ועלינו להתבונן, מה יש בתוך אותה 'אכסדרה' מיוחלת ונכספת שכולם רוצים להגיע אליה? מהי אותה נקודה פנימית שמבקשי האמת צריכים לחפש?
והתשובה ברורה: "אין עוד מלבדו"! ודאי ישנן כמה וכמה דרכים המובילות לאכסדרה, ולעומתן ישנן בתוך 'גן המבוכה' עוד אלפי אלפי דרכים שמטעות את האדם. אבל מהי האכסדרה? מה האדם מחפש, להיכן הוא רוצה להגיע? - לריבונו של עולם!
בדברינו כאן נשתדל לצעוד וללכת בדרכים הנכונות המובילות אל האכסדרה, אבל לעולם עלינו לזכור להיכן רוצים להגיע, כי כששוכחים מהי התכלית, לא יימלט שתהיינה טעויות גם בדרך! אם לא יודעים לאן רוצים להגיע, כיצד יתכן שילכו בדרכים הנכונות?! חייב, אפוא, להיות ברור לכל אחד ואחד - ושיזכור זאת בכל עת ובכל שעה - שהדבר אותו מחפשים אנו בכל הדרכים, אחד הוא: הקב"ה!
ישנן נפילות וישנן גם עליות, אבל המבוקש בכל זמן וזמן הוא לא תפילה בכוונה, לא הבנה של סברה ולא רוח הקודש ושאר מדרגות. כל אלו דברים נפלאים, אך אינם אלא דרכים איך להגיע לרבונו של עולם. כל השגה שיש לאדם נחשבת כדרך בלבד להגיע לבורא עולם.
צריכים לחזור ולשנן זאת בכל עת ובכל שעה. אם ח"ו יש שכחה של העיקר, הרי שכל הבסיס שעליו עומדת העבודה רעוע. אבל כשהעיקר מיוסד והתכלית זכורה ועומדת לפני האדם - "שויתי ה' לנגדי תמיד" - יש סיכוי להתקדם ולהתעלות, וה' יהיה בעזרנו שנזכה להגיע ל'אכסדרה' ולהכלל בתוכה.

קביעת זמן לחשבון הנפש

בפרק הקודם הובאה עצתו הנפלאה של הרמח"ל, בספרו 'דרך עץ החיים', כיצד להגיע אל השלמות הנכספת, ומפני חשיבותם הרבה נצטט את עיקרי הדברים שוב:
"הלוא האדם רוב שנות ימיו עומד לחשוב חשבונות עסקיו, עסקי חיי שעה. ולמה לא ישים אל לבבו אפילו שעה אחת גם לזאת, לחשוב מחשבת ממש: מה הוא? ולמה בא לעולם? או מה מבקש ממנו מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא? ומה יהיה סוף כל ענייניו?"
"כלל הדברים:
האדם שאינו חושב על זה, קשה לו מאוד מאוד להגיע אל השלימות, והאדם החושב על זה קרוב אליה מאוד. והחכמים הולכים הלוך וחשוב תמיד, לא יפנו דעתם מזאת, ולכן יצליחו בכל מעשיהם. אך הממעיט לא ימעיט מלהיות לו קביעות זמן לפחות לשים אל לבו אם מעט ואם הרבה, כי אז יצליח את דרכיו ואז ישכיל", עכ"ל.

נשתדל עתה להראות את הצורה המעשית שלהם. הן רבים הם האנשים העושים לעצמם חשבון הנפש בכל יום, ואעפי"כ עדיין לא הגיעו אל המכוון האמיתי. כנראה, שהדברים צריכים בירור יותר, כיצד היא הצורה הנכונה לערוך לעצמו חשבון הנפש.

ובכן, כבר כתב הרמח"ל בעצמו ב'מסילת ישרים' (פרק ב): "ואולם הנה זאת באמת אחת מתחבולות היצר הרע וערמתו, להכביד עבודתו בתמידות על לבות בני האדם עד שלא יישאר להם ריווח להתבונן ולהסתכל באיזה דרך הם הולכים, כי יודע הוא שאלולי היו שמים לבם כמעט קט על דרכיהם, ודאי שמיד היו מתחילים להנחם ממעשיהם, והיתה החרטה הולכת ומתגברת בהם עד שהיו עוזבים החטא לגמרי. והרי זו מעין עצת פרעה הרשע שאמר (שמות ה): תכבד העבודה על האנשים וגו', שהיה מתכוון שלא להניח להם ריווח כלל לבלתי יתנו לב או ישימו עצה נגדו, אלא היה משתדל להפריע לבם מכל התבוננות בכח התמדת העבודה הבלתי מפסקת. כן היא עצת היצר הרע ממש על בני האדם, כי איש מלחמה הוא ומלומד בערמימות, ואי אפשר למלט ממנו אלא בחכמה רבה והשקפה גדולה".

ונראה שהמובן הפנימי של הדברים כך הוא. "תכבד העבודה" איננו מחוייב שיהיה דוקא בעבודה גשמית. ודאי שגם זו עבודה, אבל לפעמים לא פחות מכך זו העבודה הרוחנית, שמכח שאדם שקוע בעבודה רוחנית כביכול, הוא שוכח את העיקר. הוא שקוע בתורה, שקוע בתפילה, שקוע בחסד - ג' עמודים שהעולם עומד עליהם - אבל הכל נעשה בחיצוניות, וחסרה הנקודה הפנימית! תורה בלי רבונו של עולם, תפילה בלי רבונו של עולם, חסד בלי רבונו של עולם - כל אלו הם בבחינת אסיפת רוח. יש עליהם אמנם שכר בגן עדן, אבל הם לא יביאו את האדם לבחינה של "זה ה' קוינו לו".

העבודה בכמות, בצורה כזו, מחסירה את האיכות הפנימית של הדברים. והרי כבר אמרו חכמינו ז"ל: "טוב מעט בכוונה מהרבה שלא בכוונה". ואין הכוונה שלא צריך כמות, אבל ק"ו בן בנו של ק"ו שצריך איכות.

צריך, אפוא, אדם לקבוע לעצמו זמן להתבוננות, כדי שלא יהיה בבחינה של "תכבד העבודה על האנשים". השאלה היא: כמה זמן. ודאי שהדברים משתנים מאדם לאדם, אבל צריך לדעת את הכיוון הכללי, השווה לכל נפש.

רק עצירה מוחלטת משטף החיים תביא לשינוי

ידוע, שאחת התקנות בישיבת קעלם היתה: "עשירי קודש". כלומר, לעולם ספרו עשרה ימים מיום הכיפורים וחוזר חלילה, וכל יום עשירי היה בבחינת "יום כפורים" - יום מיוחד לעבודת ה', לחשבון הנפש ופשפוש המעשים לטהרם ולצרפם.

נעוץ כאן יסוד חשוב מאוד בעבודה. אנחנו רגילים לחיות את צורת העולם השגרתית, שלכל ימי השנה יש סדר כמעט אחיד, חוץ מפה ושם 'הפרעות'.
אך נתבונן ונראה. הנה מקובלנו מרבותינו, שבעשרת ימי תשובה צריך כל אחד ואחד להתענות כמה וכמה תעניות. אמנם, כבר כתב בעל 'החרדים' בשם האר"י ז"ל, שכל מה שתמצא שכתבו הקדמונים [בכללם האר"י ז"ל עצמו] בענין התעניות, נאמר על מי שאינו בעל תורה, אבל מי שהוא בעל תורה, שלא יתענה.
אם כן מה יכפר על עוונותיו? האם לימוד התורה יכפר? - לא זו עצתו של בעל החרדים בשם האר"י ז"ל. הוא כותב עצה שונה לחלוטין, והיא: שבכל שבוע ושבוע, ייחד לו יום לתשובה, והוא כותב שם, שביום זה עליו להרגיש כאילו הוא נמצא ביום הכיפורים.
כלומר, יום הכיפורים לא יהיה אצלו יום אחד בשנה, ואפילו לא אחת לעשרה ימים כמו תקנת קלם, אלא אחת לשבוע! אדם שיש לו יום בשבוע, שביום זה הוא עוצר את מהלך החיים שלו ובודק את עצמו - לא יתכן שיהיה בבחינת "תכבד העבודה על האנשים ואל ישעו בדברי שקר".
העצה הזו, היא קלה וקשה. במבט חיצוני היא נראית קלה ליישום, אך בעצם זוהי עבודה קשה.
לכל אחד מאיתנו ישנם שעבודים מסוימים. אם הוא אברך - יש לו חברותות קבועות בסדר א', סדר ב' וסדר ג', והוא משועבד להם. ואם הוא עמל לפרנסתו, עליו להגיע למקום עבודתו בזמן, ולא לצאת משם לפני תום יום העבודה.
אם כן, ישנם מחייבים! אך תמיד צריך לדאוג לכך, שמחייבים אלו לא ישכיחו מהאדם את חובתו בעולמו, את הנקודה היסודית של החיים. ובאמת, אי אפשר משעה אחת בשבוע להגיע לעצירה מוחלטת פנימית בנפש של מהלך החיים.
נבין, אפוא, את עומק דבריו של החרדים. אין עיקר הענין לשבת פעם בשבוע ולחשב את המעשים. ודאי שגם זה חשוב, אבל טמונה בדבריו נקודה נוספת, עמוקה מאוד.
אדם מטבעו נכנס ל'מרוץ החיים', ודבר זה הוא מן המזיקים הגדולים ביותר לעבודה, כי גם אותם שעה ושעתיים של חשבון הנפש, 'נבלעים' בשטף הסדר השבועי! זו אינה הרגשה מספקת של יציאה מן החיים וכניסה לעולם של תשובה ותיקון המעשים.
רק אם אדם עוצר את עצמו בחשבון הנפש אמיתי אחת בשבוע, לשש, שבע, שמונה, עשר או אפילו שתים עשרה שעות! - רצף כזה של זמן תשובה לשבוע מוליד בו עצירה לכל המרוץ של השבוע. דבר זה בדוק ומנוסה, וכל מי שחי כך, נהפך ממש לבריה חדשה!

מי שאינו יכול לעשות זאת במשך היום, העצה היותר פשוטה מבחינה מעשית היא, שיקבע לעצמו את ליל יום השישי לזמן המיוחד להתבוננות. ניתן להתחיל בתשע בערב ולהמשיך עד עלות השחר.

התבוננות בנקודות הפשוטות ביותר

ומה יעשה באותם זמני התבוננות?

ודאי אין הכוונה שבזמנים אלו יעבור על ספרים העוסקים בענייני התשובה, כי אם יעשה כך, הרי שוב החטיא את המטרה שלשמה קבע לעצמו את זמן ההתבוננות: במקום להתעסק בתשובה מעשית, הוא עסוק בלימוד תורת התשובה.

חייב, אם כן, שאדם יקדיש כמה שעות למחשבה ופשפוש המעשים. לאו דווקא על המעשים בפועל פרט לפרט, אלא על כל יסוד החיים הפשוט, להתחיל כל שבוע מחדש מהנקודה הפשוטה ביותר.

הנקודה הפשוטה ביותר היא, שיש בורא לעולם! ודאי שכל אדם מאיתנו יודע זאת, אבל הבחינה של 'בעל תשובה' היא כתינוק שנולד. כמו שתינוק כשהוא נולד וגדל מעט, מתחילים ללמוד איתו א' ואח"כ ב' וכן הלאה - כך כל אדם צריך להתחיל כל שבוע מחדש, מהיסודות הפשוטים ביותר: יש בורא לעולם, וחייבים לשמוע לו. מה הוא מבקש ממני? מה עיקר הבקשה שלו, ומה הם פרטיה? האם אני אחוז בעיקר, או אולי רק בפרטים?

כך יתבונן לעצמו לאט לאט, במתינות נפשית.

במבט חיצוני, דבר זה נראה לאדם קצת קשה: כך, מידי שבוע לחשוב את אותן מחשבות פשוטות? נו, כבר חשבתי שבוע, שבועיים, ושלוש - וזהו, אני כבר יודע את היסוד!...

אלא שכאן נעוצה טעות יסודית! ידועים דברי הסבא מקלם, שלבו של האדם ושכלו, רחוקים הם מרחק רב אחד מהשני, יותר ממה שרחוקים השמים מן הארץ! בשכל יודעים אנו הרבה ידיעות, כל אחד לפי מדרגתו, אבל הלב, מטבעו לב אבן הוא, וצריך להפוך אותו ללב בשר!

ואיך הופכים לב אבן ללב בשר?

כמו במשל של רבי עקיבא עם טיפות המים שחדרו לתוך האבן. אין צורך לעבוד עם חידושים מבהילים, רעיונות עמוקים ומהלכים נשגבים, אלא עם הפשיטות שבפשיטות, עם הטיפה הפשוטה - הבחירה הפשוטה: יש רבונו של עולם, והוא מבקש ממני בכל רגע ורגע שאתקרב אליו עוד ועוד.

לא מדברים כאן רק אל השכל, אלא בעיקר אל הלב. וכמו במשל, אותה 'טיפה' של שבוע שעבר, היא גם ה'טיפה' של השבוע. וכן הלאה וכן הלאה. טיפות פשוטות, נקודות פשוטות, עד שתחדורנה למעמקי לבו.

וכיצד ישנן לעצמו את הדברים? - כצורה שלמד רבי ישראל מסלנט. ידוע שבמשך לילה שלם הוא חזר על מאמר חז"ל אחד (תענית לא ע"א): "דמוסיף - יוסיף, ודלא מוסיף - ייאסף. מאי ייאסף? אמר רב יוסף: תקבריה אימיה" [המוסיף לילות על הימים לעסוק בתורה - יוסיף חיים על חייו. דלא יוסיף - לעסוק בתורה בלילות, תקבריה אימיה - כלומר: ימות בלא עתו - רש"י].

ר' ישראל היה גאון עולם! כמה זמן לקח לו להבין את המאמר? בודאי שלא לילה שלם. אחרי אותו לילה הוא לא יצא עם הרבה חידושים במאמר, אבל הוא חזר על הנקודה הפשוטה שבמאמר: "ודלא מוסיף - ייאסף!" - מי שלא ילמד - ימות!! זוהי נקודת היסוד לעבודה, וכשנקודה זו חסרה, כל הבנין הוא בבחינת בנין הפורח באויר.

אם אדם יבדוק טוב טוב את לבו, ספק גדול אם בתוך הלב הוא מאמין בכלל שיש בורא לעולם! זהו דבר מבהיל! כל אחד בטוח שאצלו בלב ודאי בורא העולם נמצא. אבל מי שמכיר טוב את לבות בני האדם, יודע שזהו גדר של ספק גדול! ודאי שבחיצוניות שבחיצוניות שבלב הוא נמצא, אבל השאלה הגדולה היא כמה הכרה פשוטה זו שיש בורא לעולם חדרה לנימי הלב העמוקים!

הנקודה הפנימית שבלב זו נקודת הפשיטות. "שפכי כמים לבך נוכח פני ה'". הבכי נולד מנקודת הפשיטות שבנפש ולא מהשכלות גבוהות. כדי לחדור לנקודה הפשוטה הפנימית שבלב צריך לגשת אליה עם נקודה פשוטה. וכשאדם ניגש עם השכלות, ועל הנקודה הפשוטה הוא כמעט ולא חוזר, אלא מתייחס אליה כידיעה ברורה כביכול - תחסר לו נקודה זו בפנימיות הלב!

אדם צריך להתרגל לעבודה הזו, לדעת שבכוחו לחזור במשך שעה, שעתיים ואף שלוש שעות על שלוש מילים פשוטות ביותר - אך לומר אותן מתוך התבוננות והרגשה, כל אחד לפי יכולתו. ומה הן אותן מילים? - "יש בורא לעולם!"

מי שלא ניסה את העבודה, נראים לו הדברים רחוקים, זרים ומוזרים. אבל מי שכבר נמצא פנימה, יודע שע"י שלוש מילים כאלה ניתן לשבור את מסכי הלב ולהגיע לקרבת ה' נשגבה מאוד.

מי שאינו מסוגל לעשות כך ברציפות זמן רב, שידבר לכה"פ כמה דקות ויפסיק חמש דקות, ויחזור חלילה. אבל זוהי התחלת הכל - דיבור בפה של אותן מילים פשוטות ביותר: "יש בורא לעולם", שהלב יהיה חדור פנימה עם הנקודה.

לאחר שאדם עושה זאת במשך זמן מסוים, עליו להתחיל בשעות אלו של תשובה להתבונן על המעשים, ולנסות לצרף אותם ולזככם. ויש לבדוק זאת בשני חלקים: א. האם המעשה נעשה כראוי מצד הדין, כלומר שאין התרשלות בבסיס הפשוט. ב. כמה טהרת המחשבה מתלווה לכל מעשה. האם בכל מעשה ומעשה שהוא עושה, הוא חושב לפני כן שהוא עושה אותו על מנת להתקרב לבורא עולם ולקיים את ציוויו, או שהמעשה נעשה בבחינת מלומדה.

בנקודות אלו, אדם צריך לקבל על עצמו גדרים וסייגים, לעשות לו מזכירים הרבה, ולהתבונן לפני כל מעשה ומעשה שהוא עושה, שהמצווה עליו הוא הרבש"ע, והוא עושהו על מנת להתקרב אליו.

"כי אנו עבדיך!"

לאחר שחוזר אדם בשעת ההתבוננות השבועית על כל אותן נקודות פשוטות שהזכרנו, ומברר את המעשים שלו, עליו להוסיף ולהזכיר לעצמו נקודה בסיסית: שהוא עבד של הרבונו של עולם! "כי אנו עבדיך!"

איך עושים זאת?

פשוט מאוד. כשם שהוא חוזר על המילים הפשוטות "יש בורא לעולם", כך בדיוק יחזור וישנן את המילים הפשוטות: "אני עבד שלך יתברך".

הוא יכול לדבר אל הרבש"ע במשך שעה ושעתיים, ולומר לו שלוש מילים בלבד: "אני עבד שלך"! יש להחדיר את המילים הפשוטות הללו עמוק עמוק בתוך הלב. לא עם פלפולים בגדרי העבדות, לא עם הגדרות למדניות מהו עבד. זהו כבר השלב השני והשלישי, אבל התחלת העבודה צריכה להיות עם הנקודה הפשוטה, לשנן לעצמו בשפה פשוטה: "רבונו של עולם, אני עבד שלך!"

כך לחזור ולחזור, שוב ושוב, עד שתתעורר אצלו נקודת העבדות הפשוטה שבלב, וישעבד את עצמו לבורא העולם.

אם כן, ראשית צריך להחדיר את היסודות הפשוטים שיש בורא לעולם ואנחנו עבדים שלו, ואת שני החלקים הללו לחזור ולשנן, שבוע אחר שבוע במשך שעה ושעתיים, כל אחד כפי יכולתו, עד שהדברים יכו שורש בלב, ויעוררו את הנקודות האמיתיות שבו.

זוהי הנקודה הראשונה: חשבון הנפש אחת לשבוע.

תכלית חכמה - תשובה ומעשים טובים

צריך שיהיה ברור. אדם שאינו עוצר את עצמו אחת לשבוע, בזמן של בין שבע לעשר ושתים-עשרה שעות - קשה מאוד שיגיע למכוון האמיתי. אין זה אומר שאי אפשר, אבל קשה מאוד!

עלינו לזכור תמיד את דברי רבא: "תכלית חכמה - תשובה ומעשים טובים" (ברכות יז ע"א), ולדעת שאם אין את התכלית של התורה - התשובה - חסר בעיקר התורה! אל לו לאדם לחוס על הזמן שהוא מקדיש לתשובה, כי זהו עיקר המכוון של כל התורה, שהתורה תהיה זכה ברורה וטהורה ותקרב את האדם לקונו.

כל אחד ואחד צריך לבדוק את סדר השבוע שלו, וליישם את הדברים כפשוטם. למצוא לעצמו זמן, בין שבע לשתים-עשרה שעות, שיהיה זמן תשובה קבוע.

הרי אין אחד מאיתנו שחושב שהוא יכול לצום את כל הצומות שתקנו הקדמונים. אם כן, עלינו לשמוע מה אמר לנו אותו אחד שאמר לצום. מי שאמר לנו בשם הרבונו של עולם לצום הוא האר"י ז"ל, והוא גם אומר לנו את התקנה למי שלא יכול לצום, ואם לא נקיים לא את הצומות ולא את תקנתם, הרי שהנפש תישאר פגומה רח"ל, ועם נפש פגומה אי אפשר להגיע לרבש"ע!

שעת התבוננות יומית

עסקנו עד עתה בענין התשובה שצריכה להיות אחת לשבוע. נצמצם את הדברים לתשובה שבכל יום.

הדבר מתחלק לשני חלקים. כל אדם ואדם חייב לקיים בעצמו את עצת ה'מסילת ישרים' שהזכרנו לעיל, שיקבע לעצמו לכה"פ שעה אחת ביום להתבודדות והתבוננות על מעשיו. לא שעה מלשון זמן, אלא שעה כפשוטו. שעה שלמה ביום, שבה הוא לא עושה דבר, רק תשובה וחשבון המעשים.

יום שעובר בלי שעה כזו - קיים ספק גדול על היום אם יצאה ממנו התועלת הראויה. צריך להקפיד על כך ככל האפשר. לקבוע לכך זמן מיוחד, שעה מסוימת ביום, שבה אדם מפנה את עצמו באופן מוחלט מכל טרדותיו, ומייחד את עצמו עם הרבש"ע. בזמן זה יתחיל לפשפש במעשיו, ולהתבונן בתכלית סיבת ביאתו לעולם.

ודאי שבאופן כללי אדם צריך לזכור במחשבתו את המעשים שהוא עשה, ואם ח"ו עשה שלא כראוי, יתחרט ויתחנן לפני הרבש"ע שיסלח לו ויקרב אותו. אבל יתר על כן, חוץ מפשפוש המעשים, בשעה הזו עליו להזכיר לעצמו את הנקודות הפשוטות שעליהן דיברנו:

"מי נתן לי את היום הזה? הרבונו של עולם! לשם מה הוא נתן לי את היום, עבור איזו מטרה? - על מנת שאעבוד אותו! האם אכן עשיתי זאת או לא?"
התשובה על שאלה זו אינה מוחלטת - כן או לא, וכל אחד צריך לבדוק עד כמה באמת היום הזה נעשה כרצונו יתברך, או לא ח"ו. לאחר שאדם בדק את היום שלו, עליו לעורר בעצמו את התשוקה הפשוטה למחר טוב יותר.
בכל יום ויום מחדש הוא מדבר עם הרבש"ע ואומר לו: "היתה לי היום נפילה [והרי אין יום בלי נפילה]. רבונו של עולם, למחר אני רוצה להתחזק ולעבוד אותך יותר טוב מהיום. אני מתחנן לפניך, הרי ידוע לי ש'בכל יום ויום יצרו של אדם מתגבר עליו, ואלמלא הקב"ה עוזרו אינו יכול לו'. ברור לי וידוע לי שאם אתה לא תעזור לי לעבוד אותך מחר - כל היום יהיה רצף של נפילות ותו לא. אני מתחנן ומבקש ממך שתעזור לי לעבוד אותך, תעורר בי את התשוקה האמיתית לרצות לעבוד. תכוון אותי בצורה הנכונה איך לעבוד, כיצד לעבוד, ותן לי גם את כל הכלים הנצרכים לעבודה".
כך על האדם לשפוך שיח ולדבר עם בורא עולם - לא ברמזים, אלא כפשוטו, "כדבר איש אל רעהו"! בהתחלה זה קשה, אבל לאט לאט מתרגלים שהקב"ה שומע ומאזין לקול תפילת עמו ישראל ברחמים. עד שבסופו של דבר אדם יתחיל לחוש שהוא מדבר ממש עם הקב"ה, כדבר איש אל רעהו.
אבל עיקר המכוון של השעה הזו, הוא לזכור פשוט מי נתן את היום הזה, מי יחיה אותו בעז"ה למחר ולשם מה הוא יחיה אותו. ולהחליט קבלה גמורה בלב בכל יום מחדש שמחר יעבוד את הקב"ה באמת.
לא יתפעל מהנפילות של אתמול ושלשום וכו', כי זהו דרך העולם ש"שבע יפול צדיק וקם". ואין הכוונה שבע כפשוטו, אלא שבע ועוד שבע ועוד שבע, עד שהקב"ה עוזרו ומרומם אותו מעל הנפילות הפשוטות.
אבל כל זמן שאדם נמצא בתוך הנפילות הללו, חייב הוא בכל יום ויום להתחזק מחדש, וללכת לישון עם הרגשה חזקה בלב, שמחר הוא קם עבור מטרה אחת: לעבוד את קונו באמת! אם עובר יום, ואדם הולך לישון בלי התחדשות של הכרה שמחר הוא קם לעבודת ה', מהיכן ישאב כח לעבודת יום המחרת?
אם אין תפילה פשוטה לרבונו של עולם והחלטה אמיתית של תשובה - לאו דוקא על חטאים, אלא תשובה לשוב לדרך הנכונה, לרצון הפשוט לעבוד את הרבש"ע ולהתקרב אליו - אין סייעתא דשמיא לעבוד מחר כראוי!

בצורה שאדם הולך לישון כך הוא קם. אם הוא הולך לישון עם החלטה נחושה בלב לקום ולעבוד את הרבש"ע, הקב"ה יהיה בעזרו לעשות כן.
בכל אופן, חייב שתהיה לו לאדם בכל יום שעה שבה הוא עוצר את מהלך היום, מתבונן במעשים, ומעורר את עצמו לתשוקה הפנימית לעבוד את הבורא ית' ע"י דיבורים פשוטים.

עצירה קלה להתבוננות בכל עת

השלב הבא בעבודה הוא: עצירה להתבוננות במשך היום כולו!
אם אדם מעמיד את עצמו רק על אותה שעה בלילה, נמצא שיש לו כשתים-עשרה שעות ביום, שהן בבחינת "תכבד העבודה על האנשים ועל ישעו בדברי שקר". בלילה הוא זוכר, ובבוקר הוא שוכח עד הלילה הבא.
מהי העצה לזה?
אדם צריך לעצור את עצמו במשך היום עצמו. קשה לתת בזה דברים ברורים ומוגדרים לכל אחד, אבל הלך הדברים כך הוא: אחת לשעה, שעתיים או שלוש, כל אחד לפי סדר יומו, יעצור את עצמו לחמש דקות, ויזכיר לעצמו שוב את הנקודות הפשוטות: "יש בורא עולם, הוא ברא אותי ומחיה אותי בכל רגע ורגע. ובכל רגע שהוא נותן לי חיים עלי לעבוד אותו ולקיים רצונו".
בחמש דקות אי אפשר לערוך חשבון הנפש של תשובה ופשפוש המעשים, אבל אפשר ואפשר לעורר את הזכירה הפשוטה שהאדם הוא עבד של הרבש"ע, ושהוא חי למענו וצריך לעבוד אותו.
כשעובר על אדם יום שלם בלי זכירת דברים אלו, בהכרח שיישכחו מלבו אותן נקודות פשוטות.
ואל לנו לחשוב שדרך זו חדשה. קבלנוה מרבינו הגר"א, שדרכו היתה ללמוד כמה שעות, לעצור, ללמוד מוסר ולחזור חלילה. ועצה זו כתובה גם בספר 'נפש החיים' לרבינו חיים מוולוז'ין זצ"ל - תלמידו המובהק של הגר"א, שרשאי אדם לעצור את עצמו תוך כדי הלימוד, ולעורר בעצמו את היראה הטהורה, את השעבוד הפשוט לרבונו של עולם, שאותו צריך להזכיר לעצמו במשך הלימוד.
הרי בין כה וכה הדעה שלנו והמחשבות שלנו גולשות לכל מיני מקומות. אין, אפוא, שום היזק בדבר - ואדרבה, רק תועלת מרובה - אם יעצור אדם את עצמו אחת לשעה או שעתיים לחמש דקות, וישנן לעצמו את הנקודות הפשוטות הללו.

לסיכום הדברים, העמדנו שלוש נקודות יסודיות: חשבון הנפש אחת לשבוע למשך שעות ארוכות, חשבון הנפש במשך שעה אחת כל לילה, ובמשך היום לעצור את עצמו בכל פעם ופעם לכמה דקות, להזכיר לעצמו את האמת הפשוטה.
אדם שיתמיד בעבודה זו, הקב"ה יהיה בעזרו שיזכה להגיע לאמת, וממילא גם אל הרבש"ע שהוא מקור האמת. אלא שיש להתמיד בדברים, להיות עקשן ולא להתפעל מנפילות. להתחנן ולבכות לפני הרבש"ע שיתן לו סייעתא דשמיא לקיים את הדברים, להבין אותם כראוי, וללכת בדרך הראויה הפרטית המתאימה לו.

פרק ה - קנין השקט הנפשי ככלי להתבוננות פנימית

כניסה להתבוננות מתוך שמחה ורוגע נפשי

נתבאר לפנינו, שכל יחיד ויחיד צריך לייחד לעצמו, לכה"פ פעם בשבוע, זמן לעריכת חשבון הנפש, שבו יתבונן לעצמו באפסיות העוה"ז, כי כל זמן שהאדם קשור לעוה"ז, אין לו שקט נפשי שכלי, שכן שכלו טרוד בענייני העוה"ז. בפרק זה נאריך ונבאר כיצד ינתק האדם את הקשר העמוק שבנפשו לעוה"ז.
כאשר אדם מתיישב ומפנה את עצמו להתבודד עם קונו, אפילו מי שבגופו ובמעשיו אכן נמצא פנוי, בדר"כ המחשבה שבמח והרהורי הלב עדיין עסוקים בדברים בהם עסק קודם לכן, וקשה להגיע לרוגע פנימי ולשקט, ואם אין לאדם שקט, ההתבוננות לא תהיה צרופה וזכה, ועדיין לא יוכל להגיע למכוון הרצוי.
ראשית, עלינו לדעת, אפוא, כיצד היא הדרך להגיע לשקט עצמי, כך שאדם יוכל לחשוב ולהתבונן כראוי.
העצה הראשונה היא, שלא יעבור ישירות מהמחשבה שאיתה נכנס אל מחשבת ההתבודדות של תשובה ועבודה, אלא ברבע השעה הראשונה יישב בשקט, ינוח. לא מנוחה סתמית אלא מנוחה מתוך הכנת הנפש לתשובה ועבודה. ויחשוב לעצמו באופן שקט מאד שהוא מתכונן ומזמין את עצמו לזמן של תשובה. לאחר רבע שעה, כשהוא כבר רגוע במידת מה, אז יתחיל לחשוב את המחשבות שהוא צריך, כפי שביארנו לעיל.
אך ישנה עצה נוספת, שתועלתה כפולה. כפי שיתבאר לקמן, אדם צריך להרגיש בכל יום ויום שאולי זה היום האחרון שלו עלי אדמות, ועם כל זאת נדרשת זהירות גדולה שמצב זה לא יביא את האדם לידי עצבות, אלא להיפך - יביא את האדם לידי שמחה.
השאלה היא, אפוא, איך מגיעים לכך שהתבוננות זו תבוא מתוך שמחה, ולא מתוך עצבות?

יש לכך הכנה חיצונית, והכנה פנימית. ניתן עצה אחת דשויא לתרווייהו: גם לענין שבו פתחנו - איך להגיע לשקט ולרוגע נפשי - וגם איך עבודת התשובה תתעורר באדם מכח שמחה ולא מכח עצבות.

העצה היעוצה היא, שלאחר הרבע-שעה שאדם יושב בשקט, שישמע ניגון ממקור טהור ככל שניתן, לא עצוב, ולא תוסס, אלא ניגונים של געגועים, של תשוקה, ניגונים שבכוחם לעורר את הנשמה. יש בזה תועלת מרובה, ומי שניסה זאת יודע עד כמה שהדבר מועיל.

מהי התועלת בזה?

ראשית, יש בזה תועלת לנקודה הראשונה שדברנו, שהניגון מביא את האדם לידי שקט מסויים, לידי מרגוע, וזהו כלי לשחרר אותו מהמחשבות הקודמות שסבבו אותו במשך היום הנוכחי והשבוע שעבר עליו.

יתר על כן: בצורה כזו, תחילת עבודת ההתבוננות שלו יוצאת מנקודת שמחה. נכון שזוהי שמחה חיצונית ולא פנימית, אבל היא עדיפה מכלום. הוא יוצא להתבוננות מתוך רוגע, מתוך שלוה ומתוך נקודת שמחה פנימית, שהיא צריכה ללוות אותו לאורך כל זמן ההתבוננות.

זו הנקודה החיצונית. ומהי הנקודה הפנימית שתלווה את האדם כדי שיהיה בשמחה? ה'חובת הלבבות' כותב, שצורת חייו של החסיד היא, שהוא מצפה בכל יום ליום מיתתו. כיצד יתכן שאדם מצפה בכל יום למות? וכי רצונו להתפטר מיסורי העוה"ז ותלאותיו, הוא שגורם לו לציפייה זו? אם כך הוא - יהודי זה אינו בגדר "חסיד"! מהי, אפוא אותה סיבה שהחסיד מצפה ושואף לעזוב את העולם הזה ולהכנס לעולם העליון, לעולם שכולו אמת?

התשובה לכך היא מאד פשוטה. רצון זה הוא תולדה של שורש רצון החיים. השאלה הבסיסית היא מה האדם שואף? אם שאיפתו היא לענייני העולם הזה - לממון, לבנים במובן הגשמי וכדו' - ממילא התקשרותו לעולם הזה היא גבוהה, ואין בו השתוקקות לעזוב את העולם, ולהיפך: כשחס ושלום כבר מגיעה העת, הוא אינו רוצה לעזוב!

אבל אדם שכבר בחיי העולם הזה התשוקה העמוקה שיש לו היא להדבק בקונו, ולמצוא את הקב"ה שחותמו "אמת" בכל דבר שהוא נפגש, הן בפנימיות של עצמו והן בחיצוניות של העולם - אדם כזה, באופן טבעי מתגעגע ומשתוקק לעולם המלאכים, לעולם הנשמות. הוא משתוקק באופן טבעי לעזוב את האי עלמא הנקרא "עלמא דשיקרא" ולהתחבר לעולם שכולו אמת. וכיון שיודע הוא שכל זמן שהוא חי כאן בעולם, אפילו

אם מידי השקר יצא, אבל מריחו של השקר קשה לברוח, כי העולם הזה יש בו ריח של שקר - ממילא הוא משתוקק לעבור במהירות האפשרית לעולם שכולו אמת.
אמנם, כפי שאמרנו, כל זה בתנאי אחד: שבמשך חייו אדם מחפש את האמת!

הכרת הסיבה האמיתית לפחד מפני המוות

נפרט קצת יותר את הדברים.
אדם מתיישב ומתחיל להתבונן בכך שחס ושלום בכל יום הוא עלול להסתלק מן העולם. הוא מרגיש שהתבוננות זו מולידה בו עצבות. ובכן, מה יעשה כעת? וכי ישתה יין, כעצת חז"ל שפחד שיש לאדם מפיגו ע"י יין? - ודאי שגם זו עצה טובה, אבל אין זו אלא עבודה בחיצוניות, ואדם צריך לעבוד בעיקר על פנימיותו.
מהי, אם כן, העבודה הרצויה?
עליו לשבת בשקט ובמנוחה, ולנתח לעצמו מדוע הוא מפחד להסתלק מן העולם, מהי הסיבה האמיתית לכך. שיבדוק בעצמו: אם עכשיו היה מתגלה אליו אליהו הנביא ואומר לו: "יהודי, הקב"ה נתן לך בחירה האם להחזיר את נשמתך עכשיו ולעלות לעולם שכולו אמת, או להישאר כאן. אתה מעוניין או לא? יש לך בחירה!" מה באמת הוא היה עונה, ולמה היה עונה כך!
זה נכון שהיו צדיקים גדולים שלא רצו להסתלק מן העולם, כדוגמת מה שמסופר על הגר"א שלא רצה להסתלק מהאי עלמא. אבל שם הסיבות היו שונות לחלוטין! הוא רצה להמשיך לעשות נחת רוח לקונו, ושלא יהיה בבחינת "ולמתים חופשי" - חופשי מן המצוות, אך ודאי לא מחמת התשוקות הפרטיות של עצמו.
הפחד מפני המוות הנמצא אצל יהודים במדרגה נמוכה יותר, הינו פחד מסוג אחר לגמרי! הקב"ה טבע באדם טבע מיוחד שהוא מפחד למות. שורש הטבע הזה הוא פחד הנשמה הקדושה מבחינת מיתה אמיתית. איזו מיתה? - "ואתם הדבקים בה' אלוקיכם חיים כולכם היום" (דברים ד, ד). החיים האמיתיים הם רק חיים של דבקות בקב"ה, והנשמה בכל רגע ורגע מפחדת מפני ה'מוות' - כריתת הנשמה מצור מחצבתה, מדבקות במקור החיים - בורא העולם! זהו השורש האמיתי היחיד לכך שאדם מפחד למות!
אלא שכשהנשמה יורדת לעולם הזה ומתלבשת בגוף, גם ההרגשות מתלבשות בלבוש גשמי, ואדם חש אותן כהרגשות גוף. לכן, הרגשתו היא, שכביכול הגוף מפחד למות. אבל עליו לדעת שזוהי רק בחינה של גוף, בחינה של עלמא דכולא שיקרא. מיתת הגוף היא תחילת החיות של הנשמה, וככל שגוברת חיות הגוף, כך גוברת כביכול מיתת הנשמה ח"ו.

אחרי שהבין אדם שהסיבה שהוא מפחד למות היא סיבה שקרית, והאמת שזוהי הרגשה של הנשמה, עליו להתבונן ולראות כיצד מתלבשת בו סיבת הפחד מפני המוות, מה הם הנימוקים לפחד זה הנמצאים בדעת שלו.

ודאי שישנם חילוקים בין בני האדם בסיבות לכך, אבל באופן טבעי אדם מקושר לדברים מהעוה"ז שהוא לא רוצה לעזוב אותם - כל אחד לפי מדרגת התקשרותו לעולם. יש מי שמקושר למשפחתו ויש מי שמקושר לממונו - כל אחד והקשר המיוחד לו.

כל אדם יבחין את עצמו הבחנה אמיתית, זכה וברורה, מהו באמת הדבר שאליו הוא מקושר. אפילו אם הקשר אינו נמצא בדעת כל היום, אבל במעמקי הנפש, כשמגיעה שעת המבחן, לפתע הוא חש תחושת התקשרות שבחיי היום יום איננה קיימת.

העוה"ז - "הבל ושוא נתעה"!

אדם צריך לנסות לצייר לעצמו מצב שכביכול באמת הוא עומד להסתלק מן העולם, ואז לנסות להרגיש מה מפריע לו, למה הוא מפחד ללכת מכאן?

כשיוברר לו בדיוק מה הן אותן נקודות, יעמוד ויתבונן היטב בנקודת האמת שלימדנו המס"י: "וזולת זה, מה שיחשבוהו בני האדם לטוב, אינו אלא הבל ושוא נתעה", ויחזור וישנן יסוד זה עשרות, מאות ואף אלפי פעמים, עד שייהפך לקניין בו.

הפסוק אומר: "לא טוב היות האדם לבדו, אעשה לו עזר כנגדו" (בראשית ב, יח). והנה מפשטות לשון הכתובים משמע שה"עזר כנגדו" הוא בבחינת "טוב", ואדם נקשר לכך בעולם הזה.

אבל זו אינה האמת. "לבדו" הכוונה היא ללא קשר בין הנשמות, אך אין הכוונה "לבדו" ללא קשר בין הגופים. אדם שהקשר שלו עם ה'עזר כנגדו', וכן עם שאר ענייני העוה"ז, הוא בבחינת גוף - קשה לו להפרד מהעולם הזה, קשה לו להפרד מהבנים שלו וקשה לו להפרד משאר דברים.

אולם אדם שמבין שכל ההתקשרות גם כאן בעולם הזה היא התקשרות לרוחניות הפנימית של כל דבר, לנשמת החיים שנמצאת בו - ממילא באופן טבעי הוא מעדיף לעזוב את העולם, ולהתקשר לעולם של נשמות בלי לבושים, לעולם של נשמות בלי גופים, כך שלא יהיה לו מונע ומפריע.

העצבות נולדת באדם מאותה הרגשה - שלפעמים נמצאת בהכרה, ובד"כ נמצאת בעומק בתת ההכרה שלו - שהוא רוצה קשר לעולם הזה, הוא לא מוכן לוותר עליו! כל זמן שאדם מחובר לענייני העולם הזה, לענייני החומר - כשרוצים לנתק אותם ממנו, הדבר מוליד בו עצבות.

עבודת האדם היא, אפוא, להתבונן התבוננות אמיתית, שקטה, להבין ששמחה אמיתית אינה יכולה לנבוע מחיבור לעולם הזה. כולם יודעים את מאמר הגר"א ז"ל באיגרתו, שהעולם הזה דומה למים מלוחים. יודעים, אבל השאלה כמה זוכרים זאת, וכמה חיים עם זה!

אם לאדם ישנה אמונה אמיתית בדברי חז"ל, הוא ודאי אינו מעוניין לשתות את אותם 'מים מלוחים', כי הוא יודע שעי"ז יהיה צמא יותר! אם כן, הסיבה שהוא פורש מענייני העולם הזה, אינה מחמת הקרבה למען הרוחניות, אלא מחמת הידיעה האמיתית שהוא מחובר ל"הבל ושוא נתעה"! לא פרישות מכח הכרח, מכח יאוש, מכח שיש משקל מאזניים שבצד אחד מציעים לו נצח, ובצד השני מציעים לו את ענייני העולם הזה, והוא מעדיף את הטוב הגדול על פני ה'טוב' הקטן.

כשאדם מתבונן בצורה של טוב גדול לעומת טוב קטן, הרגשתו היא שיש כאן ויתור מסויים מצדו, ואם זהו ויתור, הרי אף שישנה הרגשת שמחה על קניין הטוב הגדול, אך עדיין קיימת גם תחושת עצבות מסויימת הנובעת מהרגשת הויתור על ענייני העולם הזה ופרישות מהם.

אבל כשיאמין באמת לדברי חז"ל שהעוה"ז דומה למים מלוחים, ממילא יבין שהויתור שלו על ענייני העולם הזה אינו ויתור מחמת שהוא מוותר על טובה והנאה. הויתור הוא מחמת שהוא מכיר שזוהי בחינת "שם כספו על קרן הצבי" - הוא לוקח את כספו, את הכיסופים שלו, ובמקום להניח אותם על "דודי" שדומה לצבי, הוא מניחם על קרנו של צבי שבורח ממנו ולא נשאר לו מהם מאומה!

ההתבוננות בזה צריכה להיות איטית, בהדרגה, ומכח שמחה. אדם חייב לשם כך להשתמש במשלים.

ניתן דוגמאות וכל אחד ירחיב את הדברים לפום שכלא דיליה.

לפני תקופה כידוע נפל אולם שמחות. הבה נצייר לעצמנו, ששבועיים לפני קריסת האולם היה מגיע אלינו אדם ומציע לנו לקנות ממנו את האולם. שואלים אותו בכמה הוא רוצה למכור אותו? והוא עונה: 20 שקל. שואלים אותו: וכי בר דעת אתה? כיצד יתכן שהנך מסכים למכור אולם ב-20 שקל? והוא מסביר: "אני יודע את האמת. גילו לי מן השמים שעוד שבועיים האולם יקרוס"...

האם במצב כזה מישהו היה מוכן להשקיע באולם אפילו 20 שקל? אף אחד! למה? כי ברור לו שבעוד שבועיים גם 20 שקל הוא לא יהיה שווה!

אבל אם אותו אדם היה מציע לו לקנות ממנו את האולם ב-20 שקל, ולא היה מגלה לו שיפול בעוד שבועיים - באופן טבעי הוא היה מעוניין להשקיע. למה? כי הוא חושב שהאולם שמחות שווה הרבה מעבר לסכום פעוט זה של 20 שקל.

וכאן יסוד הטעות! גם אם לא היו מבקשים ממנו שהוא ישלם, אלא היו משלמים לו 20,000 שקל על האולם - גם אז לא היה צריך להסכים לקחתו! שכן כמה טרדות, כמה דאגות, כרוכות בניהול וטיפול בנכס מעין זה!

אלא שאדם מיד מסתכל על הרווח הממוני, במקום להסתכל על הנקודה האמיתית: אני משלם על האולם את הנפש שלי, אצטרך להשקיע בו כוחות נפש עצומים: את המח, את הלב ואת הזמן! וכנגד זה משלמים לי בדבר שאינו שווה כלום - בכסף!

זהו המבט הצרוף שאיתו אדם צריך לחיות!

כשאדם מעמיד לעצמו תכלית אחת בחיים, שהוא מבקש את הקב"ה בכל לבו, וכל דבר ודבר בחיים הוא מודד אותו עד כמה הוא יתן לו קרבת ה' וכמה לא - פתאום משתנים פני הדברים לחלוטין: מה שבמבט הפשוט שבעיני כל אדם נראה כעסק טוב ומצליח - בעיני המבקש ה' אלו יסורים שלא יעלו על לב.

המבט צריך להיות ישר, צריך להרגיל את המחשבה, ולאט לאט לטהר את הלב, שהמודד של כל דבר שעומד לפני אדם בחיים הוא האם דבר זה מקרב אותי לקב"ה או חס ושלום להיפך. גם את הכסף יש להכליל בנקודה הזו. כסף הוא אחד הכלים שיכול לקרב את האדם לבוראו, וח"ו גם להיפך. אבל הוא לא נקודה עצמית, הוא חלק מהכלים של העולם הזה.

המשקל האמיתי - מהו רצון ה'

ניתן דוגמא נוספת.

אדם מוזמן לחתונה ביום פלוני בשעה פלונית. מיד הוא חושב לעצמו: "נו, אי אפשר לא ללכת, הצד השני יפגע, זהו חיוב של 'בין אדם לחבירו', חייבים לנסוע!"

יכול להיות שהמילים הללו נכונות, אבל צורת החשיבה איננה נכונה כלל וכלל! ונבאר מהי צורת החשיבה הנכונה עפ"י תורה.

דבר ראשון על האדם לבדוק לעצמו מה בא כאן על חשבון מה? להעמיד את שני הצדדים - ימין מול שמאל: האפשרות הראשונה היא לנסוע, לגמול חסד עם החתן ועם משפחתו. האפשרות השניה היא לשבת וללמוד תורה. כיון שרצונו להתקרב לקב"ה, עליו לעמוד ולבדוק מה יותר מקרבו לקונו, האם מה שילמד עכשיו או מה שיגמול חסד בנסיעתו לחתונה.

ודאי שעמוד התורה גבוה מעמוד החסד, אבל אין זאת אומרת שתמיד צריך לשבת וללמוד ולא ללכת לחתונות, שהרי כלל נקוט בידינו, שכל מצוה שאי אפשר לעשותה ע"י אחרים מבטלין עבורה תלמוד-תורה. אבל המשקל שאתו אדם צריך לגשת לבירור הענין הוא: היכן אני אהיה יותר קרוב לקב"ה: כשאלך לחתונה, או כשאשב ואלמד תורה?

קרבת ה' אין הכוונה דוקא בהרגשים. ודאי שיותר קל להתבודד בבית מדרש וללמוד, ולהרגיש הרגשות עילאיות, מאשר להסתובב ברחובות ולשמח חתנים, אבל קרבת ה' נמדדת בנקודת האמת: מהו רצון הבורא בענין? לנסות תמיד להתקרב לאמת של הקב"ה. ואפילו שהצד השני לפעמים יותר קשה, פחות נח, עם פחות הרגשים - עושים אותו, כי הוא אמת ומתחברים לאמיתותו של עולם, לבורא עולם.

בשעה שאברהם אבינו קיבל אורחים, הקב"ה היה אצלו, והוא עזב אותו משום ש"גדולה הכנסת אורחים יותר מקבלת פני השכינה". הבה נתבונן: מה היתה המחשבה שעמדה בפני אברהם אבינו האם ללכת או לא ללכת? - ודאי מחשבה אחת ויחידה: היכן אהיה קרוב יותר ל אמת של הקב"ה! לא מצד ההרגשים, כי ודאי שבקבלת פני שכינה ההרגשים לכאורה יותר גבוהים מההרגשים שבהכנסת אורחים. אבל אברהם אבינו שחיפש את האמת, קרבת ה' אמיתית, בירר לעצמו האם הקב"ה מעדיף שיישאר כאן או שילך לקיים מצות הכנסת אורחים.

נתנו כמה וכמה דוגמאות, אך צורת החשיבה צריכה להיות אחת: מבוקר ועד לילה, מלילה עד בוקר, בכל עת ובכל שעה, ההחלטה והגישה לכל דבר צריכה להיות עפ"י השיקול האם הדבר מקרב אותי לקב"ה, או חס ושלום להיפך.

השכר המובטח הוא "איש לפי מהללו" - לפי מה שהוא מהלל ומשבח, מהו הדבר אליו הוא משתוקק. כשאדם ירגיש בנפשו שהעולם הזה לא מקרב אותו לבוראו, הוא לא יפרוש ממנו מכח נקודת עצבות, אלא יפרוש ממנו בשמחה. מדוע? כי הוא מבין, מכיר ומרגיש, שהעולם הזה מרחיק אותו מהקב"ה ולא מקרב אותו.

דברי ה'חובת הלבבות', שצורת חייו של החסיד היא, שבכל יום ויום משתוקק לפרידת הגוף מן הנשמה, ל"והרוח תשוב אל האלקים אשר נתנה", לחזור באמת לקב"ה - דברים אלו אינם מדרגה עילאית למי שמחפש אמת, זו מדרגה שצריכה להיות לכל יהודי שחי בצורה פשוטה של חיפוש קרבת אלקים.

כשאדם יודע שהגוף מעלים על הנשמה ומעלים על קרבת ה' ואמיתת המצאו יתברך, הוא מעדיף את פרידת הנשמה מן הגוף, מאשר להישאר בתוך הגוף.

"ועשית עמדי חסד ואמת" - חיים של נתינה

עד עתה ביררנו את הנקודה הפשוטה, שאם אדם מחפש את קונו, עליו להשתוקק לעזוב את ענייני העולם. כעת נבאר את הנקודה היותר עמוקה, מדוע קיימת באדם השתוקקות לענייני העולם הזה, ומטבעו הוא מתקשר אליהם, וכיצד ינתק את קשרי נפשו לעוה"ז, ואזי תהיה נפשו פנויה לחשוב מחשבת תכליתו.

כשיצאו כלל-ישראל ממצרים, אמר להם הקב"ה: "כי עבדי הם" (ויקרא כה, מב). המהלך של היהודי, התכלית שלו, היא להגיע לבחינת עבד באמת. "ישמח משה במתנת חלקו כי עבד נאמן קראת לו". אדם צריך לחיות בצורה שהוא לא מחפש להנות ולקבל, אלא בבחינת "ועשית עמדי חסד ואמת אל נא תקברני במצרים". מה הכוונה? - מי שלא חי בבחינת "חסד של אמת", הריהו חי במצרים! הגאולה ממצרים, הגאולה מן המֻצָרים, מכל המפריעים לאדם בעבודת קונו, נעוצה בצורת החיים של "ועשית עמדי חסד ואמת". "חסד ואמת" הכוונה היא חסד של אמת, שאינו מצפה לגמול עליו.

אם המבוקש של אדם בכל מקום הוא לעשות "חסד", ולא לחפש את עצמו, מה נוח לו, מה טוב לו, מה הוא מקבל - צורת ההסתכלות אצלו משתנה לחלוטין. אלא שבאופן טבעי, כל אדם מחפש את עצמו, מה נוח לו, מה טוב לו, מה נעים לו.

אבל אדם צריך לישב ולהתבונן בכך שלא למען זה הוא נברא. הקב"ה יצר את האדם והוא קבע מהי תכליתו. אדם לא יכול בשום פנים ואופן לקבוע מהי התכלית של חייו, ואין גם שום אפשרות לאדם להתמקח עם בוראו!

המצרים אמרו: "הבה נתחכמה לו - למושיען של ישראל", הם רצו להתחכם לבחינה של "ועשית עמדי חסד ואמת אל נא תקברני במצרים", הם רצו את מצרים, הם לא רצו את ה"ועשית עמדי חסד ואמת". בחינה זו של "הבה נתחכמה לו" קיימת בכל אדם ואדם החושב שהוא יכול להתחכם כביכול עם הבורא ולחיות למען עצמו.

כשאדם חי בהבנה שהיחיד הקובע כאן בבירה מה לעשות הוא הרבש"ע, והקב"ה כביכול אומר לו: "יהודי יקר, אינך חי למען עצמך, אתה חי כאן למען לעבוד את הקב"ה באמת" - צורת חייו מקבלת גוון שונה לחלוטין.

כשאדם מעוניין לתת, ובאמת לתת, לא משנה לו אלו כלים הקב"ה מעמיד לרשותו. השינוי נובע מחמת הרצון של הקבלה, ולא מחמת הרצון של הנתינה.

"יוסף הוא המשביר לכל הארץ", אין אפליות, ישנה השפעה אל כולם. מהיכן זה נובע? מאותה בחינה של "ועשית עמדי חסד ואמת", חסד של אמת.

כשאדם חי בצורה כזאת שהוא בבחינת "יוסף המשביר לכל הארץ", לא איכפת לו אם הוא בעולם הזה, לא איכפת לו אם הוא בעולם הבא; היכן שהקב"ה שם אותו, תמיד הוא מחפש דבר אחד: היכן אני יכול לתת! ממילא הוא לא מתקשר לשום כלי מצד חיצוניותו, אלא מחמת נקודת ההשפעה שהוא משפיע על ידו, וכשעולה ברצונו יתברך להחליף לו את הכלים מהתם להכא ומהכא להתם, כמו שיוסף עשה לכל המצרים במצרים - לא איכפת לו הדבר, כי הרצון שלו הוא להשפיע היכן שנצרכת השפעתו ולא היכן שהוא רוצה.

כל זמן שאדם מחפש לקבל, הקשר שלו לעולם הזה הוא הדוק. הוא יכול להמיר אותו רק מאהבת העולם הזה לאהבת גן-עדן, אבל זו אינה אהבת האמת. אין כאן אמת, יש כאן רצון עצמי, שמתחלף בהכרה שהטוב האמיתי זו הרוחניות, אבל אדם צריך לחיות את האמת שיש בורא ואנחנו נבראים, והקב"ה אומר לנו דבר אחד: "עבדי הם"! איננו יכולים לברוח, אי אפשר להתחכם!

גנב שגונב משלם כפל, גזלן משלם קרן, אבל שניהם נשארו עם כלום בידיים. אדם לא יכול לגזול מהעולם הזה, לא יכול לגנוב. בסופו של דבר לא יישאר לו מכך מאומה! כשאדם מפנים את הדבר, מרגיש אותו באמת, הוא מגיע להכרה אמיתית שעליו לעבוד את הרבש"ע באמת.

הדברים עמוקים והם צריכים הרחבה עדיין, אבל פתחנו פתח להבין שתי סיבות איך אפשר להתנתק מן העולם הזה, ונסכמן בקצרה:

א. ההתנתקות צריכה להיות מתוך הבנה שהעוה"ז הוא בבחינת 'מים מלוחים', מהגישה הפשוטה שאדם מחפש את קרבת ה' בכל דבר, וממילא הוא מבין שמהעולם הזה הוא מקבל את ההיפך. לכן, פרישתו מענייני העוה"ז נעשית מתוך שמחה, ולא מתוך עצבות ורצונו להיות בעוה"ב ולא בעוה"ז.

ב. כשאדם מבין שהוא עבד של הבורא והוא חי למען הבורא, לא משנה לו היכן הוא עצמו נמצא, ממילא אין לו שום הפרעה של התנתקות מהעולם הזה וכניסה לעולם הרוחני. והרי שמצד בחינה זו, שהיא עליונה מן הראשונה, אין לו נפק"מ היכן הוא נמצא.

והנה כאשר יפנים האדם דברים אלו אל לבו, נפשו תשקט, ואזי יהיה בכוחו ליישב נפשו ומוחו לקבוע לו עתים מזומנים שעת השקט, לחשבון נפשו, חשבונו של עולם.

יעזור השי"ת וכל אחד מאתנו, כל אחד מהכנסת ישראל, יזכה לחפש את הקב"ה באמיתת לבבו, ומתוך כך ימצאנו בלבבו פנימה.

פרק ו - יצירת קשר תמידי עם הרבש"ע

סוד ההצלחה - הרציפות!

כל יהודי מדבר עם קונו לפחות שלוש פעמים ביום, בעת שהוא מתפלל את ג' התפילות שתקנו לנו חז"ל. אבל דיבור וקשר זה, אפשר שהוא בבחינת "תורתו קרעים קרעים" - אין רצף! בין תפילת שחרית לתפילת מנחה ישנו הפסק של כמה שעות, וכך גם בין מנחה למעריב.

והרי כבר לימדנו מרן החזו"א, כי סוד ההצלחה בענייני קדושה הוא התמידיות! כדי שהבנין הנבנה ע"י האדם יהיה בר קיימא, חייב שיהיה בבחינה של "אש תמיד"! "אש תמיד תוקד על המזבח לא תכבה" (ויקרא ו, ו). כל דבר שאינו בתמידות, שיש בו הפסק כל הזמן, ודאי שיש עליו שכר, כי "אין הקב"ה מקפח שכר כל בריה" (ב"ק לח ע"ב), אבל אין בכוחו לקבוע מדרגה נפשית פנימית באדם! ואפילו אם יחזור עליו הרבה פעמים - לעולם לא יגיע למטרה.

ידוע המשל של הגר"ח שמואלביץ זצ"ל, שהמשיל את הדברים לאדם הרוצה להרתיח מים בקומקום. הוא ממלא את הקומקום מים ומניח אותו על גבי האש. והנה נניח שלמים לוקח חמש דקות להגיע לרתיחה. מה הוא עושה? מניח שלוש דקות ומוריד דקה, מניח שלוש דקות ומוריד דקה, ושוב חוזר חלילה. בצורה כזו - אמר הגר"ח זצ"ל - המים לעולם לא ירתחו! גם אם יעשה כך במשך אלף שנה. רק אם יניח לכה"פ פעם אחת את הקומקום על האש למשך חמש דקות רצופות - יהיו לו מים רותחים!

כשאדם מדבר עם הרבש"ע רק שלוש פעמים ביום, ישנן בזה שתי בעיות: ראשית - בעיה בכמות, כמו שאמרנו שישנו הפסק מזמן לזמן. אבל הבעיה היותר עיקרית היא, שכשישנה פגיעה בכמות - גם האיכות יורדת! כל אדם - בין אם הוא לומד תורה כל היום, ובין אם הוא עמל לפרנסתו - אינו מסוגל פתאום להכנס לבית-הכנסת ולהתחיל לדבר עם הרבש"ע, בלי הכנה מינימלית. זהו דבר המופקע בעצם!

ענין ההכנה נפסק בשו"ע וברמב"ם, אבל גם אם מקיים אדם הלכה זו - הכנה של חמש דקות ושל עשר דקות - הכנה זו אינה יכולה להוליד בו הרגשה פשוטה שהוא מדבר אל הרבש"ע, וכפי שהגדירה ה'מסילת ישרים' ש"עמו הוא נושא ונותן, ולפניו הוא מתחנן". כדי שאדם יוכל להרגיש באמת שהוא מדבר עם בוראו, הוא חייב שכל משך היום שלו יהיה מקושר לרבש"ע.

איך ניתן לעשות זאת.

התבוננות באפסיות ענייני העוה"ז

כפי שנתבאר כבר לעיל, הנקודה הראשונה והפשוטה היא, שכל זמן שאדם אינו מתייאש מענייני העולם הזה על כל ענפיהם - הריהו מקושר לארציות, וכשהוא מקושר לארציות, הדבר משכיח ממנו את החלק האלוקי שבו, את הנשמה שהיא החלק אלו-ק ממעל שבו. החומריות והארציות אינן מניחות לה להתעורר. ממילא, בין תפילה לתפילה הריהו מנותק מהרבש"ע, וחוזר ומתקשר אליו רק כשניגש לתפילה הבאה.

אין הכוונה שאדם אינו צריך להתעסק בגשמיות. ודאי שאיננו מלאכים. אבל העיסוק בגשמיות חייב להיות בעשיה, בידיים, לא בלב!! בבחינת "תורה עם דרך ארץ", שהד"א נמצאת בידיים והתורה נמצאת בלב! כשהלב יורד לנקודה של העולם הזה - כאן מתחילה נקודת הנפילה!

העולם הזה מטעה את האדם ומשכיח ממנו את האמת הפשוטה. אם אין שימת לב תמידית במשך היום, נשכחת ממנו אותה נקודה פשוטה "כי לא במותו יקח הכל לא ירד אחריו כבודו" (תהלים מט, יח) - מכל הקניינים שיש לאדם בעולם הזה לא יישאר לו כלום!

הבעיה היא שאת הדברים הללו השכל יודע, אך הלב אינו מרגיש! כדי להגיע לכך חייבים לחיות את האמת ולהכיר את אפסיות כל אותן נקודות. להרגיש את הנקודה הפשוטה, שסוכ"ס כולנו נסתלק כאן מן העולם, כל אחד בזמנו. אלא שמרוץ החיים משכיח את הנקודה הפשוטה, וממילא אדם חי תמיד בהרגשה שיישאר כאן לעולם, וכדברי ה'זוהר' הנודעים: "תא חזי בר נש אזיל בהאי עלמא והוא חשיב דדיליה הוא תדיר וישתאר בגויה לדרי דרין" (זוהר כרך ג פר' נשא דף קכו ע"א).

אדם שוכח את הידיעה הפשוטה והמוכרחת, שסוף כל סוף כולם מסתלקים מן העולם! היכן הם זקנינו עליהם השלום? הרי כבר אף אחד מהם לא נמצא כאן! וכי סבור מישהו שאנחנו נחיה יותר מהם?! למה לו, אפוא, לאדם להשקיע את כל חייו בנקודה שהוא יודע שלבסוף לא יישאר ממנה כלום?! ודאי שצריך לאכול, לשתות, לישון וכו', אבל כל דבר צריך להיעשות עם המשקל האמיתי, כמה הוא נצרך באמת לעבודת ה'.

חשיבות ההתבוננות במעשה

לפני כל מעשה ומעשה שאדם עושה, ראשית עליו להתבונן מה הוא עומד לעשות. ההתבוננות הפשוטה לפני עשיית המעשים, עוצרת את שטף החיים, והאדם עובר ממהלך חיים של חפזון, למהלך של יישוב הדעת ומנוחת הנפש.

לדוגמא: אדם מתיישב לאכול. עליו לתת את הדעת שהאכילה לא תיעשה בחופזה, בלי מחשבה, אלא במתינות ובישוב הדעת. עליו להעמיד את עצמו לפני האכילה ולשאול את עצמו: "למה אני אוכל? - כי אני רעב. האם הרעב הגיע ממילא?! יש האומרים שכך הוא 'טבע' האדם. ומי יצר את הטבע? וכי טבע מכריח את עצמו? - ודאי שלא! אין זאת אלא שאני רעב כי הקב"ה עשה אותי רעב!!"

כלומר, כל נקודה שמתחדשת באדם, היא בבחינת "המחדש בטובו בכל יום מעשה בראשית". מה שאתמול הוא היה רעב, זהו 'חידוש' של אתמול, ומה שהוא רעב היום זהו 'חידוש' של היום!

אם אדם חי בחופזה, אף אם נראה לו שהחיפזון מטרתו עבודת ה': הוא ממהר לאכול כי הוא רוצה להספיק ללמוד או כי הוא ממהר לצרכי מצוה - מ"מ עליו לדעת שבחיפזון זה איבד מעצמו את עיקר נשמת החיים.

אדם שאוכל בלי דקת מחשבה לפני כן, אדם שניגש לתפילה או ללימוד בלי עצירה להתבוננות - מאבד בזה את עיקר החיים! ההתבוננות וההכנה למצוה היא מעיקרי העבודה (כפי שכתב ה'מסילת ישרים').

כשאדם ניגש עם התבוננות לכל פעולה שהוא עושה, אין זה אומר בהכרח שלא ירגיש טעם באוכל ויתכן שאף יהנה ממנו, אבל את עיקר שימת הלב שלו הוא מניח בחלקים הנכונים. גם בשעה שהוא אוכל מוחו שקוע היכן שהוא צריך להיות שקוע, ולא באכילה. גם הסיבה שהוא אוכל היא סיבה שונה. יותר לשמה או פחות לשמה, אבל לכה"פ איננו נגרר לגמרי אחרי העוה"ז באכילה זו.

זוהי נקודה אחת - ההתבוננות.

תפילה לפני התפילה

אך ישנה נקודה נוספת, יסודית מאוד, שאף היא בכוחה לחבר את האדם לקונו במשך כל היום, ואז, כמו שהזכרנו בתחילה, ג' תפילותיו לא יהיו בבחינת "קרעים קרעים" אלא שזורות ומחוברות אחת אל רעותה.

לפני כל מעשה, מלבד ההתבוננות בו, עליו לדבר עם הרבש"ע - להתפלל ולבקש ממנו שיסייע בידו להצליח במה שהוא עומד לעשות.

דוגמא פשוטה: כל אחד מאתנו יודע, שכשהוא ניגש להתפלל - זהו עת קרב, מלחמה, כל אחד לפי מדרגתו! כוונה בתפילה היא מהעבודות הקשות שבמקדש. יחידי סגולה זוכים להגיע למדרגה שתפילתם נעשית בכוונה שלימה, בלי שום מחשבה זרה.

אם כן, כשאדם ניגש לתפילה והוא באמת רוצה להתפלל לרבונו של עולם, ראשית עליו להתבונן בנקודה הפשוטה: מהיכן יהיה לו כח להתפלל בצורה שהמחשבות הזרות לא יפריעוהו?

והנה המחשבה הפשוטה שנופלת בלב האדם היא: "אני אתחזק, אלחם בכח, אסיח דעת - וכך אזכה לכוון בתפילתי!"

אולם עליו לדעת כי יש במחשבה זו נצנוץ של כפירה! ה"אני" אלחם ו"אני" אעשה, הוא כמעט ע"ז! מי הוא בכלל אותו "אני"? מהיכן יש לאדם כח? האם מששת ימי בראשית? הרי בברכת 'יוצר אור' אומרים אנו: "המחדש בטובו בכל יום מעשה בראשית". בכל רגע ורגע הקב"ה מהווה את העולמות. נמצא, שכעת, ברגע זה הוא נתן לי כח. אין זה אותו כח שהיה לי לפני דקה, וגם לא זה שיהיה לי בדקה הבאה!

מהיכן כח החיות שעכשיו אדם יונק? בכל רגע ורגע הקב"ה מחייה אותו, ואין שום התחייבות מלפני רגע לרגע שאחריו! ק"ו בתפילה, שבנוסף על כך יש לאדם מלחמות פנימיות על הכוונה הנדרשת.

כשאדם, אפוא, מכין את עצמו להתפלל, הוא חייב להבין שהכח שיש בו להלחם עם מחשבותיו, זהו כח שהרגע הקב"ה נותן לו כדי שיוכל להתפלל כראוי! ומעתה יתבונן: וכי יש בידו הבטחה שגם עתה הקב"ה יתן לו כח?!

אם הוא מרגיש שהקב"ה נותן לו בכל רגע ורגע את הכח להילחם, עליו לעצור רגע אחד ולומר: "רבונו של עולם! יודע אני שמצד הכח העצמי שיש לי, אינני מסוגל אפילו לנענע את השפתיים! 'ה' שפתי תפתח'! רבש"ע, אני רוצה להתפלל אליך, לבקש ממך, אבל אנא ממך, עזור לי, תן לי את הכח שאוכל לדבר בלי מפריעים, שיהיה לי הכח להסיח את הדעת מאותן נקודות מפריעות!"

כלומר, אדם קושר את עצמו לרבש"ע בכל נקודה ונקודה שהוא עושה בחיים. הוא מכיר בכך שאין לו כח עצמי, ורק הקב"ה הוא המהווה אותו בכל רגע. ממילא הוא חש שהוא נצרך לרבש"ע שיתן לו כח לנקודה הבאה, וכשהוא מרגיש שאין הדבר תלוי אלא בבורא יתברך שמו, הוא פותח את פיו ומדבר איתו: "אבא! אתה אבא שלי, אתה אוהב אותי, אני - בנך אהובך - רוצה להתפלל לפניך, לדבר איתך. עזור לי שאוכל לממש את רצוני זה!"

תפילה קודם הלימוד ובתוך הלימוד

אין הדברים אמורים רק לגבי תפילה. זוהי נקודה שחייבת להקיף את האדם לאורך כל סדר יומו.

אדם ניגש ללמוד. מהיכן הוא חושב שיוכל להבין את הגמרא? ראשית כל כפשוטו, הרי גם כל אדם שלומד, נתקל לפעמים בקושיות ובאי הבנות. אבל יותר מכך: אם הבריאה מתהווה בכל רגע ורגע מחדש, זה שלפני רגע הוא היה חכם, אינו מחייב שגם רגע אחרי כן יהיה חכם! הרי הוא מכיר מספיק אנשים שכשבאים לפתוח גמרא הם אינם מבינים מילה אחת מהכתוב בה! אלא מאי? הוא התרגל לכך שהוא מבין. שאתמול הוא למד והבין, שלשום למד והבין, ממילא גם היום יבין.

זוהי מחשבה שנובעת מהרגשה שהבריאה אינה מחודשת. אם אדם חי בהרגשה פשוטה של "מחדש בטובו בכל יום תמיד מעשה בראשית", הוא לא בטוח בשכל שהוא קיבל אתמול, אלא הוא מרגיש שבכל יום ויום הוא נצרך להתפלל "פתח לנו שערי חכמה, שערי בינה, שערי דעת", לא רק ביחס לתוספת חכמה - להבין מה שאתמול הוא לא הבין - אלא אפילו ביחס למושכלות הפשוטות, ואף הפשוטות ביותר!

ידועים הרבה מעשים על צדיקים שהיתה להם נפילת המוחין ולא יכלו ללמוד, כפשוטו! חוץ מלומר א' ב' ולהתפלל כמו תינוק הם לא הצליחו ללמוד דבר!

כך ארע עם הבעש"ט בשעה שהגיע לארץ הקודש, שנפל ממדרגתו והגיע לשפל מוחין של יהודי פשוט! ומה היתה נקודת התקוה שלו באותה שעה קשה? - שהוא הרגיש שהשפל של לפני רגע לא מחייב כלל את הרגע הבא! כשם שאתמול הוא היה הבעש"ט והיום הוא יהודי פשוט, כך בדיוק יכול הגלגל להתהפך בחזרה, ומחר שוב יהיה הבעש"ט. אבל - אין זה הבעש"ט של אתמול. בכל רגע ורגע זהו יצור חדש של בורא העולם! [דברינו כאן לפי פשוטו, אולם בעומק נודע שנגלה לו רבו, אחיה השילוני, והראה לו היכן הוא ניצב במסעו זה מתוך מ"ב המסעות].

כשאדם חי בכזו הרגשה פשוטה, הוא מרגיש שבכל רגע ורגע הוא זקוק לבורא עולם. לדוגמא: הוא מתיישב ללמוד. הוא איננו בוטח ולו לרגע קט שהוא יבין. עוצר הוא את עצמו להתבוננות, ואז פונה לקב"ה ואומר לו: "רבונו של עולם, אני יהודי, בנך אהובך. ציווית אותי לעסוק בדברי תורתך הקדושה, וחפץ אני לעשות רצונך! אנא ממך, תן לי את הזכות להשכיל ולהבין את דברי התורה שאני לומד". זוהי הגישה הפשוטה שעימה צריך אדם לגשת ללימודו.

ובכן, הוא מתחיל ללמוד. עוברות כמה דקות, והוא נתקל בקושיא. מתבונן, מנסה להבין - ועדיין הדברים אינם מובנים כל צרכם. כאן עליו לעצור את עצמו, ולדבר עם הבורא ית' - במחשבה או בדיבור: "רבש"ע, התורה היא תורה שלך, ואני רוצה להבין אותה על מנת לעשות לך נחת רוח. אנא, זכני שאשכיל ואבין את דברי תורתך!"

ההרגש הפשוט שעליו להרגיש הוא, שכל קושיה שהוא אינו מבין - הרבש"ע עשה הרגע שהוא לא יבין! והפתרון שיוכל להבין נעוץ באותה נקודה שהקב"ה יתן לו להבין! לא ידיעה שכלית, אלא הרגש פשוט שבפשוטים, שהקב"ה מהווה את הבריאה בכל רגע.

תפילה על כל פרט ופרט מהחיים

הזכרנו את התפילה הקודמת לתפילה, את התפילה הקודמת ללימוד, ואת התפילה שבתוך הלימוד. כל אלו הם רק ציוני דרך, ויש להמשיך באותו כיוון: להתפלל ולבקש על כל פרט ופרט בחיים!

לפני שאדם מתיישב לאכול יתפלל את אותה תפילה פשוטה: "רבונו של עולם, אני רוצה לאכול כדי שיהיה לי כח לעבוד אותך [זו הכוונה הפשוטה המבוארת בשולחן ערוך]. מבקש אני ממך: אם המאכל הזה לא ראוי - שאני לא אוכל אותו. אם הוא ראוי - תן במאכל את הכח שיחזק אותי לעבודתך!"

הרי כמה אנשים אכלו מאכלים שונים, והמאכלים הללו לא חיזקו אותם, ואדרבה, גרמו להם כמה וכמה קלקולים בגוף! כולנו יודעים כמה נפלאות ישנן במערכות הגוף המעכלות את המזון, וזה שאתמול הגיע האוכל למקומו בשלום, אינו מחייב שגם היום הכל יתנהל כשורה.

כך, באופן זה, הוא קושר את עצמו - הן בלימוד התורה שלו, הן בתפילתו והן באכילתו - לרבש"ע! הוא לא מתנתק ממנו במשך היום!

מגיעה העת לשכב לישון. ודאי כל אחד אומר קריאת שמע על המיטה. אבל מה הוא חושב בשעה שהוא הולך לישון: שהוא עייף? שאין לו כח?

עליו לעצור את עצמו רגע אחד לפני אמירת קריאת שמע, לפנות לקב"ה ולומר לו: "רבונו של עולם, בראת אדם, גוף ונשמה. הגוף שבראת, בראת אותו בצורה שהוא צריך מנוחה. אני שוכב לישון כי כך רצונך שאעשה. מבקש אני ממך שאזכה לישון בצורה נכונה וטובה, רגוע ושלו, ואקום מחר רענן, עם כוחות מחודשים לעבודתך ית'!"

הרי כולם יודעים: יכול אדם לשכב על מיטתו שמונה ועשר שעות, ולקום עייף יותר ממה שהיה כשנכנס לישון!

אלא מה, כשאדם קם בבוקר וחש עייפות, הוא מפטיר באנחה: "מילא, לא נורא", וממשיך הלאה...

אבל לא זו הדרך הנכונה! ודאי שאם הוא לא ישן טוב בלילה, עליו להכיר בהכרה ברורה שהכל נעשה ע"י הבורא יתברך בדיוק נורא, ולקבל את היסורים באהבה, אך הדרך הנכונה והישרה היא, שלפני שאדם נכנס לשכב לישון, ידבר עם הבורא ית' ויבקש

ממנו: "רבש"ע, מבקש אני שאזכה ל'וערבה שנתך'! לא כדי שיהיה לי נעים ונוח, אלא כדי שאוכל מחר לתפקד כראוי בעבודתך".

קשירת כל מהלך החיים לרבש"ע

השתדלנו לקחת את הדברים היסודיים ולהראות כיצד יש לקושרם אל הרבש"ע ע"י תפילה, אבל הדברים אמורים בכל נקודה ונקודה -גם אלו היוצאות דופן - שאדם נפגש איתן במהלך החיים.

הוא עומד לצאת לחתונה. רגע קט לפני היציאה הוא עוצר את עצמו ליד המזוזה ופונה אל בוראו בתפילה: "רבונו של עולם, היציאה למקומות אלה היא קשה מסוכנת מהרבה בחינות. מבקש אני, אפוא, שתשמור אותי, שהרי 'אם ה' לא ישמור עיר שוא שקד שומר'".

הוא ניגש לרב לשאול שאלה בהלכה או בהנהגה. עליו לדעת כי אין זה דבר פשוט כלל וכלל שיקבל את התשובה האמיתית. וכי מנין לו שבאמת תהיה סייעתא דשמיא לאותו רב שיוכל לשמוע ממנו את המילים האמיתיות? עליו להתפלל, אפוא, קודם לכן: "רבש"ע, ברצוני לדעת מהי דעתך בענין זה. אתה צווית עלי בתורתך 'עשה לך רב והסתלק מן הספק', וכעת אני הולך אל הרב על מנת לשמוע מה אתה, רבונו של עולם, רוצה. מבקש אני ממך שתעמידני על דבר אמת!"

כשם שרואים אנו שר' נחוניא בן הקנה תיקן תפילה לפני הלימוד "שלא אכשל בדבר הלכה, שלא אומר על טמא טהור ולא על טהור טמא וכו'", ה"ה בכל דבר ודבר שאדם ניגש אליו, יקדים לו תפילה ובקשה. ולאו דוקא בדברים 'גדולים'. הנה כשאדם עושה שידוך - הוא ניגש לכותל המערבי להתפלל שהשידוך יעלה טוב. ודאי שגם על שידוך נצרכת תפילה, אבל כל יום ויום הוא לא פחות משידוך!

צריכים לקחת את כל החיים ולקשור אותם בקשר פשוט לרבונו של עולם. לא לדבר מתוך השכלות, מתוך חשבונות ומאמרי חז"ל, מכח פשטים והרכבים, אלא מכח הנקודה הפשוטה הנמצאת בלב, מהנקודה שבן מדבר אל אביו. כשבן מדבר עם אביו הוא לא עורך לעצמו חשבונות ומערכות, זכויות והצטדקויות. הוא מדבר מאותה נקודת אהבה פשוטה שהבן מדבר עם אבא.

כשאדם מרגיל את עצמו לפניה לרבונו של עולם הוא קונה קנין רב - מכמה פנים: ראשית, הוא לא ניגש לשלוש תפילות מתוך נקודה של הפסק. היום כולו מקושר לרבונו של עולם. "ואני תפילה" אומר דוד המלך, כלומר כל מציאותי היא הקדמה של תפילה

למעשה שנעשה. זהו הפתח לכל הכניסה לעולמה של הקדושה. כך קושר אדם את עצמו בקשר חזק לרבונו של עולם.

נקודה נוספת: הקשר שהוא מתקשר לרבש"ע אינו קשר של מלך ועבד בלבד, אלא זהו קשר של בורא ונברא. ובאמת, באפשרותו לקשור את עצמו למדרגה יותר גבוהה, לקשר פשוט של "אבינו אתה". כשאדם מדבר מהפשטות הפשוטה של כל יהודי פשוט שלא יהיה, הוא מגיע לנקודה הפשוטה של "בנים אתם לה' אלוקיכם".

ג' התפילות שמתפללים אנו בכל יום, זהו נוסח שכבר חז"ל תיקנו, ואנחנו מורגלים בו. כשאדם מדבר מלבו, מהפשטות שבלבו, הוא מגלה את הנקודה הפשוטה. ודאי שבהתחלה זו עבודה קשה, אבל צריך לזכור זאת היטב, ולדאוג שרצף החיים יהיה מקושר לרבונו של עולם. כל ניתוק מכך, זהו ניתוק מנקודת החיים, ניתוק מנקודת האמת.

יעזור השי"ת ונזכה כולנו להכיר את האמת הפשוטה ש"אין לנו אלא לב אחד לאבינו שבשמים", ואת שאר כל הדברים יש לגרשם מן הלב - לא במקלות, כי אם בהכרה הפשוטה שהעולם הזה הוא עולם חולף, לא יישאר ממנו כלום, ולהבין שישנה רק נקודה אחת פשוטה: הרבונו של עולם! שהוא עצם החיים: "כי עמך מקור חיים באורך נראה אור".

פרק ז - בנין פנימיות הלב

הכרה בלב מהו ה"טוב" האמיתי!

המעשים שאדם עושה במשך היום, מרובים הם: תפילה, תורה, מצוות, ודברי הרשות. מהי הנקודה המאחדת את כל המעשים?

לנגד עינינו צריכים לעמוד דברי ה'מסילת ישרים' (בפרק א): "נמצינו למדים, כי עיקר מציאות האדם בעולם הזה הוא רק לקיים מצוות ולעבוד ולעמוד בנסיון... ואמנם ראוי לו שתהיה כל פנייתו רק לבורא יתברך, ושלא יהיה לו שום תכלית אחר בכל מעשה שיעשה, אם קטן ואם גדול, אלא להתקרב אליו יתברך ולשבור כל המחיצות המפסיקות בינו לבין קונו... וכל מה שיוכל לחשוב שהוא אמצעי לקורבה הזאת, ירדוף אחריו ויאחז בו ולא ירפהו. וכל מה שיוכל לחשוב שהוא מניעה לזה, יברח ממנו כבורח מן האש".

כתב לנו כאן רבינו הרמח"ל כלל לכל המעשים - כלל שאין בו יוצא מן הכלל! - שלא יהיה לאדם שום תכלית אחרת בכל מעשה שיעשה, אפילו מעשה הקטן ביותר, אלא להתקרב על ידו אל הבורא יתברך.

זוהי ההכנה הראשונית שצריך אדם להכין את עצמו לפני כל מעשה ומעשה: להכיר שתכלית המעשה היא להתקרב אל הקב"ה.

משל למה הדבר דומה: אדם נוסע לירושלים או לבני ברק. יעצרו אותו באמצע הנסיעה וישאלוהו להיכן הוא נוסע. אם יענה: "שכחתי..." יהיה זה דבר תמוה מאד: איך יתכן שאדם ישכח לאן הוא נוסע?! ראשית, אם הוא שכח לאן הוא רוצה לנסוע, ודאי שיטעה בדרך! וגם אם לא יטעה, עצם השכחה מעידה על ליקוי פנימי אצלו הגורם לו לשכוח את אותה נקודה פשוטה שלמענה הוא נוסע.

אם כן, יסוד זה של ה'מסילת ישרים' ברור לכולנו. השאלה היא רק כמה הדבר חי אצל האדם, כמה הוא מתמיד במחשבתו ובלבו לחשוב ולהרגיש כן.

ועד היכן הדברים מגיעים: - ישנו נידון בפוסקים על אדם שהתפלל תפילה, ותוך כדי התפילה שכח לגמרי שהוא מתפלל, כלומר יתכן מצב שבו עצם מעשה התפילה שאדם עוסק בו ייעלם מזכרונו, מרוב היותו שקוע בעולמות אחרים!

בכל תחום אחר בחיים, כפי שהזכרנו, לא יתכן מצב כזה של עשיית מעשה בלי להיות מודע כלל לעשייתו. אדם היושב ליד ההגה ועסוק בנהיגה, אם יסיח דעתו מן הדרך שלפניו, אפילו לרגעים ספורים, הוא עלול חלילה לגרום לאסון! אבל מה נעשה, וצורת החיים שלנו בעבודת ה' לא תמיד מתאימה לאותו נהג היושב ליד ההגה...

היכן נעוץ שורש הבעיה?

ובכן, כולם יודעים את היסוד הגדול של כל העבודה, וכפי שהגדירו בעל ה'מסילת ישרים', "כי השלמות האמיתי הוא רק הדביקות בו יתברך, והוא מה שהיה דוד המלך אומר (תהלים עג): ואני קרבת אלקים לי טוב".

אדם צריך להגיע להכרה, שהרצון היחידי שלו הוא: קרבת אלוקים! אלא שכדי להגיע לכך, ראשית צריך להכיר מהו הטוב בחיים. "ראה נתתי לפניך את החיים ואת הטוב, את המוות ואת הרע... ובחרת בחיים" (דברים ל, טו-יט). כדי שיהיה "ובחרת בחיים", ראשית כל חייב שיהיה ברור לאדם מהו "הטוב".

כל אחד שלומד את דברי המס"י, יודע מהו הטוב האמיתי, אך הלב מרגיש בדיוק הפוך. הלב, שהוא לב אבן [עד שנהפך ללב בשר], באופן טבעי, שליטת החומר גוברת בו, והוא מרגיש שהעולם החומרי הוא הטוב!

כל זמן שאדם לא הביא את עצמו למצב שהוא מהבל באמת את כל עניני העוה"ז, כל זמן שאינו מרגיש בחוש את דברי המס"י: "כי רק זה הוא הטוב, וכל זולת זה שיחשבוהו בני האדם לטוב, אינו אלא הבל ושוא נתעה", לבו מרגיש שה"טוב" הוא העולם הזה,

החומריות. כי העוה"ז והעוה"ב שתי צרות הן זו לזו, כדברי ה'חובת הלבבות', והרצון לאחד את עבודת ה' יחד עם קנייני העוה"ז, הוא כרצון לאחד את האש ואת המים - שזאת ניתן לעשות רק בשמים.

ממילא, נשכח ממנו בלבו - ופועל יוצא, במוחו - שהטוב האמיתי הוא רק "ואני קרבת אלוקים לי טוב". וכשה"טוב" ההוא נשכח מן המוח, אי אפשר לחיות במצב שכל מעשה נעשה רק לשם קרבת ה', ונכנסים למהלך חיים של מלומדה.

נמצא, שעיקר שורש העבודה, הוא לברר ראשית בירור אמיתי בלב, מהו באמת הטוב! הקב"ה ברא אנשים בעולם. אם ישאלו אותם מהו טוב, ודאי יענו כי כסף הוא דבר טוב. הם לא רק אומרים זאת בפיהם. כל מהותם זועקת אהבת וחמדת ממון: רואים על מה הם חושבים כל היום, על מה הם משוחחים - הרי הכל מסביב לנושא אחד ויחיד: כסף! אם כן, הם לא רק יודעים שכסף הוא דבר טוב. הם חיים שהוא טוב! וכשאדם חי שכסף הוא טוב, נולד בו 'חוש ריח' היכן ניתן להרויח כסף, והיכן צפוי הפסד.

כשאדם רק יודע את הדברים בשכלו, והם אינם חיים בלבו פנימה, באופן טבעי הוא לא רודף אחרי הטוב האמיתי, והוא גם לא מרגיש את הדברים המביאים להשגתו. רק כשאדם שקוע באמת בחיפוש הטוב, הקב"ה מקנה לו חושים פנימיים, הרגשים דקים, שמראים לו ממה צריך להזהר, ולְמַה יש לשאוף להתקרב.

תחילת העבודה - התייצבות על "דרך טובה"

באופן כללי, ענין התשובה הידוע לנו, כמבואר בפשיטות בספרי הראשונים, זו תשובה על מעשים - על עבירות, בין קלות ובין חמורות. אך עלינו לדעת כי ישנה תשובה נוספת, מהותית יותר, והיא: השבת הנפש לדרך הנכונה!

"האיש המתייצב על דרך לא טובה, תמיד, וגבר על חטאיו דורך בכל יום ושונה באיוולתו... ראשית תשובת האיש הזה, לעזוב דרכו ומחשבתו הרעה, ולהסכים לקיים ולקבל עליו לבל יוסיף לחטוא" (שע"ת שער ראשון אות יא).

מהו "מתייצב על דרך לא טובה"? מה לא טוב בדרך שלו? - שהוא לא יודע מהו "טוב"! "מתייצב על דרך לא טוב" פירושו שהוא לא מרגיש בלבו מהו הטוב, וכשלא מרגישים מהו טוב, בהכרח שישנן נפילות ובהכרח שאי אפשר להגיע לאכסדרה.

נמצא, שתחילת עבודת האדם, עוד לפני שהוא מתחיל לתקן את הליקויים במעשים שישנם בדרך כלל אצל כל אחד - היא להתחקות אחר שורש הדברים, מהיכן נובעים כל אותם רפיונות וכשלונות, מהיכן נובעת השכחה של יסודות החיים - כל הדברים שבמושכל פשוט של האדם היו צריכים לבעור בו כאש. מדוע הם אינם בוערים?!

אדם שיחליט לתקן את רפיונותיו, ספק גדול אם יעמוד בהחלטתו. אבל גם אם יעמוד בה, עדיין קיים ח"ו החשש "פן יש בכם שורש פורה ראש ולענה" (דברים כט, יז). אפילו אם יהיה 'מתמיד', אפילו אם יצליח לכוון כראוי בתפילתו, אבל תפילה אמיתית מעומק הלב אין כאן, וגם קרבת ה' לא ישיג על ידי כל זה!

רק אם לפני כן אדם עובד על הנקודה הפנימית האמיתית, ומברר לעצמו בכל לבו מהו באמת הטוב, אז נסללת לפניו הדרך להתקדם הלאה. כי כשיהיה ברור לו מה הטוב באמת, והוא ירגיש זאת בכל לבו ובכל נפשו, וידמה ממש לאלה החושבים כל היום על כסף ועל הדרכים להשגתו!

זו לא תהיה 'עבודה'. זו תהיה רדיפה בטבע אחרי מה שטוב, בחינה של "כל הפורש ממך כפורש מן החיים". כשאדם מרגיש שהתורה והמצוות הם עצם החיים, באופן טבעי הוא לא יעזבם. אבל כשההרגש הוא הרגש של העולם הזה, ועבודת ה' נעשית על סמך ידיעה בלבד, קשה מאוד לעמוד בזה!

לכן, צריך כל אדם ואדם בתחילת דרכו לברר לעצמו בירור מוחלט לשם מה הוא חי, ומהו הטוב האמיתי. לאחר מכן לברר לעצמו, מה הם האמצעים שמביאים לטוב, ומה האמצעים שמרחיקים ממנו. ורק בשלב שלישי יגיע לתיקון המעשים שלו.

[כמובן, אין הכוונה לאיסורים, שמהם ודאי צריך לפרוש מיד, בלי שום דיחוי. כוונתנו רק לדברים שכשאדם עושה אותם חסרה לו הכוונה, ההתמדה והרצינות בעשייתם. למעלות אלו אין אפשרות להגיע אם הלב לא חש מהו הטוב האמיתי].

גילוי הנקודה הפנימית שבלב

ידועים דברי מרן הגרי"ס זצ"ל, שהלב מורכב מכוחות פנימיים וכוחות חיצוניים. ובאמת, ישנם כמה גוונים איך להגדיר את דבריו - כל בית מדרש לפי דרכו - אבל תוכן ופנימיות הדברים שווה.

כשרבי ישראל רצה לברר את הדברים הללו, הוא הגדיר זאת על פי משל נפלא. לראש ישיבה גדול היה בן של"ע סרך מדרכו ומרד באביו, והאב התייאש ממנו. לעומת זאת היה לו תלמיד חביב שאהב אותו אהבת נפש, כאהבת דוד ויהונתן. במשך כל יום היה יושב עם תלמידו ולא עם בנו. הבן רחוק והתלמיד קרוב. והוא מעניק ומעניק לתלמידו - ברוחניות ובגשמיות - ומתקשר אליו בעבותות של אהבה, בבחינת מוסיף והולך, והאהבה הולכת ומתגברת. משא"כ כלפי הבן, כל יום שחולף, מרחיק את הבן ממנו יותר ויותר, והרגשת הקשר עימו הולכת ונחלשת.

והנה באמצע הלילה פורצת שריפה בבנין הפנימיה של הישיבה. מעירים את ראש הישיבה משנתו ומודיעים לו כי בנו ותלמידו נמצאים בתוך חדר שהשריפה משתוללת בו, והמצב כרגע שניתן להציל רק אחד מהם!

את מי הוא יציל?

אומר רבי ישראל: כאן מתגלית נקודת האמת בעומק נפש האדם: הוא יציל את בנו ולא את תלמידו!

כי הנקודה הפנימית שבנפש קשורה בעצם לבן. זוהי התקשרות פנימית מהותית, הוויה בעצם. מה שאין כן הקשר עם התלמיד, זהו קשר שנולד מחיצוניות, וקשר כזה לא יעמוד במבחן של שעת האמת.

הקשר שלנו עם הקב"ה הוא בבחינת "בנים אתם לה' אלוקיכם" - קשר פנימי עמוק! זוהי הנקודה הפנימית הנמצאת בלבו של כל יהודי. אלא שבחיצוניות - יש לנו יצה"ר הגורם לנו להשתוקק לענייני העולם הזה.

אבל כל יהודי - אם אינו בכלל הערב רב - כשתגיע שעת המבחן האמיתית של מסירות נפש על קדושת ה', תתעורר בו נקודת האמת, והוא ימסור את נפשו למען הרבש"ע! אפילו אם בחיי היום יום שלו הוא לא היה מקושר כל כך לרבש"ע, אך בעת מבחן, כשתגיע שעת האמת - זה מה שיקרה!

כל עבודתנו היא, אפוא, לגלות את אותה נקודה אמיתית שכבר קיימת ונמצאת בלב. כדי שלא נצטרך להגיע, חלילה, למצב של התגלות נקודה זו בעל כורחנו, עלינו לדאוג להביא את עצמנו לאותה נקודה בשעה שעדיין הצרה אינה מוחשית לעין בשר.

"ושוב יום אחד לפני מיתתך"

כיצד עושים זאת?

עבודה זו נעשית ע"י הסרת החיצוניות של הלב, וגילוי הנקודה הפנימית שבו.

דיברנו לעיל, שפעם בשבוע צריך אדם לייחד זמן של שבע, עשר, ושתים-עשרה שעות, להתבודדות עם בוראו.

מה אפשר לעשות במשך כל כך הרבה זמן? תשובה על מעשים בלבד? ודאי שלא! צריך להתחיל עם הנקודה השורשית שעליה אנו מדברים: לזכור לשם מה חיים!

ראשית, אדם צריך לבחון את לבו ולבדוק מה הוא באמת רוצה. ואכן, מי שאינו משחד את עצמו, ימצא מיד שהוא מקושר לעולם הזה בקשר חזק ואמיץ.

איך מתנתקים ממנו?

ישנן כמה דרכים, ונזכיר כאן את הדרך היותר קצרה. איננו יודעים מה ילד יום, ויש צורך בדרך שהיא בבחינת "ושוב יום אחד לפני מיתתך".
אדם בשכלו אינו יודע מה נגזר עליו בר"ה. אם כן, ראשית עליו להרגיש שאולי זהו היום האחרון שלו בחיים. ואם ישאל: "הרי אינני חולה, ואין שום דבר שכואב לי?" - פשוט שזוהי מחשבת הבל! כולם יודעים שהקב"ה לוקח גם אנשים בריאים, ואין שום התחייבות לשום אדם מה יהיה עימו מחר!
הרי רח"ל כל אחד מאיתנו מכיר אנשים שעד לא מזמן היו חיים כשאר בני אדם, וביום מן הימים גילו שהם חולים במחלה נוראה של ספק פיקוח נפש. אלו מעשים שבכל יום! וכשהדבר קורה רח"ל - בין רגע הם מרגישים שאיבדו את הודאות של החיים!
אם כן, כדי להרגיש היטב את תחושת ארעיות החיים, יש לנסות להכנס לנפש אותם אנשים חולים. מי שיותר פתוח, יכול לגשת ולשוחח איתם. ודאי גם כדי לעודד אותם, אבל גם כדי לשמוע מהם את ההרגשה הנוראה הזו: עד אתמול הוא חשב שהוא בין החיים, והיום הוא מוטל בספק גמור!
אדם חייב בכל לילה, לפני שהוא הולך לישון, לחשוב מחשבה פשוטה: מנין לי שנגזר עלי עוד יום של חיים?!
הרגש כזה אצל אדם, בכוחו לשנות את כל צורת החיים שלו. דברים שהיו חשובים נהפכים לטפלים, והדברים שהם באמת חשובים - הלב מתחיל להרגיש בחשיבותם!
יבדוק כל אחד את עצמו: האם מישהו מאיתנו כתב צוואה? אולי כן... אבל מי שלא, שיחשוב למה הוא לא כתב! הרי דרך המומתים שכותבים. מדוע, אפוא, הוא לא כתב? - כי נשכח מליבו שהקב"ה ממית ומחיה בכל שעה ושעה, ואין שום התחייבות מהרגע לעוד רגע!
בספר 'ראשית חכמה' מובא בשם ספר 'הקנה', שהיסוד הראשון של תשובה לחוטא הוא, שיתייאש מן העוה"ז לגמרי! וכיצד ניתן להתייאש? - בצורה הפשוטה שהזכרנו: אם אדם באמת היה יודע שזהו היום האחרון שלו בחיים, הכל היה נראה אצלו אחרת. אם נלך ונבדוק כיצד נראית הנהגתם של יראי ה' שח"ו מוטלים בין חיים למוות, ודאי נגלה שההרגשים שלהם שונים, המחשבות שלהם שונות והשאיפות שלהם מונחות אך ורק בעניינים רוחניים!
אל לו לאדם להמתין שהקב"ה, חלילה, יביא אותו למצב נורא כזה שבו ירגיש את האמת. באפשרותו להביא את עצמו להרגשת האמת גם בלי גזרות מן השמים שיובילו אותו להרגשה הזו!

עליו להתיישב פעם בשבוע, ולהתחיל ראשית לחשוב לשם מה הוא חי. להתבונן בדברים ברצינות! ברור לו שמי שברא ומי שמחיה אותו, הוא הרבש"ע אשר ממית ומחיה בכל רגע ורגע! תחיית המתים אינה רק לעתיד לבוא, אלא היא בכל רגע ובכל שעה! ברור לו גם, שמטרת חייו כאן בעוה"ז היא כדי לחפש את בוראו!

הוא עומד, אפוא, ואומר לעצמו: "את האמת אני יודע, אבל אינני מרגיש אותה! איך אוכל להביא את עצמי למצב שארגיש בכל רגע, בכל עת ובכל שעה, שעלי לחפש את הרבש"ע. שרק זה הוא הטוב, וזולתו הכל הבל?"

לאחר מכן ישתדל בכל כוחו להביא את עצמו לייאוש מכל מציאות העולם. זאת ע"י שיתחיל להתבונן בכל המקרים האחרונים ששמע עליהם, ויצייר לעצמו בציור מוחשי מה היה עושה אם, חלילה, מחר היו מודיעים לו את מה שהודיעו לאלה שהוא מכיר. אם יתבונן בדברים בצורה אמיתית למשך חמש דקות - אין ספק שלפתע הוא יגלה שכל כיוון חייו משתנה!

צריך להתבונן במתינות, לאט, ולנסות לתאר לעצמו איך היה מסדר לעצמו את החיים אם היה יודע שאלו שלושים הימים האחרונים שלו.

כמובן, דבר זה לוקח זמן. אי אפשר לעשות זאת בחמש דקות ובעשר דקות. שיקח עט ונייר וינסה לצייר לעצמו מה היה עושה אם היה יודע שנותרו לו רק שלושים יום לחיות. כשיראה להיכן הוא הגיע, יבין שאת סדר היום הזה עליו לסדר לעצמו, גם אם יחיה בעז"ה עוד שבעים שנה!

וכיצד עושים זאת? הרי סוף כל סוף, כשיודעים שאלו שלושים הימים האחרונים חיים כך, ואם לא - לא?!

לשם כך יש להתמיד בציור הפשוט כפי שדיברנו. להחיות לעצמו את הנקודה הפשוטה שה' ממית ומחיה ואין הבטחה, ובכל יום ויום רח"ל שומעים ורואים אנשים שעד אתמול חשבו שהם בין החיים והיום הם בדרכם לעולם שכולו טוב. להכיר בעובדה שאין כאן דין של "רוב"! אצל כל אדם, בכל רגע, יתכן שזהו היום האחרון, שזוהי התקופה האחרונה! דבר זה לא צריך להביא את האדם לידי עצבות ח"ו. הפוך בדיוק - לשמחה אמיתית, על כך שהוא זוכה להגיע ולברר לעצמו את התכלית שלשמה הוא חי.

כשאדם הולך לקנות חפץ, עליו להתבונן ולראות: אם היה יודע שנשארו לו שלושים יום, האם גם אז היה קונה את החפץ הזה, או אולי היה מוותר עליו... ודאי שלחם ושאר הצרכים היום יומיים אדם נצרך להם, אבל את אותה רכושנות, את אותו רצון לרכישת קנייני העוה"ז, מוכרחים לעקור מהנפש!

כשאדם יביא את עצמו באמת לחיים עם הרגשה פנימית בנפש שהעוה"ז שלו הולך להיגמר, הרי שניתק את עצמו בזה מענייני החומר, ומשם ואילך קרובה הדרך להגיע לנקודת האמת.
עיקר העבודה זו ההתבוננות המביאה להתנתקות מן הרע, וכשמוסר מן הנפש הרע, קל מאוד לכוון את הנפש להגיע לנקודת האמת.

בירור הטוב יהיה - השאלה אם מדעתו או בעל כרחו!

ישנן נקודות נוספות של התבוננות שאדם צריך להתבונן בהן בזמני התשובה שלו, אבל בפרק זה התמקדנו בנקודה אחת פשוטה: חובת האדם לברר לעצמו מהו הטוב! כל זמן שלא ברור לאדם מהו הטוב, נשכח ממנו הטוב. וכשנשכח הטוב, אין בכוחו לחיות את דברי המס"י שכל מעשה, קטן או גדול, יש לעשות רק על מנת להתקרב לרבש"ע.
אדם שח"ו אינו מביא את עצמו למצב שהוא מכיר מהו הטוב, חוץ ממה שהוא מכלה את ימיו ושנותיו לריק כפשוטו, עליו לדעת כי את התהליך הזה של בירור הטוב הוא יהיה מוכרח לעבור. הבחירה היחידה ביד האדם, היא לא להיכן להגיע, אלא האם להגיע לכך בכוחות עצמו ובבחירתו, או שח"ו הקב"ה יביא אותו לאותו מצב.
אם אדם לא מתנתק מהעוה"ז, בעל כורחו שלאחר מיתתו יצטרך להתנתק. אבל שם הניתוק הרבה יותר קשה ומכאיב!

זהירות מתשלום שכר המצוות ברכוש גשמי

נקודה נוספת איך להתנתק מהעוה"ז.
אדם צריך לדעת שכל הנאה שהוא לוקח מהעולם הזה, יצטרך לשלם עליה. ידוע ביטוי של מרן הגרי"ס זצ"ל, שהעוה"ז הוא 'בית מלון' יקר מאוד! אדם עלול, חלילה, לאבד את כל התורה והמצוות שלו ע"י אותן הנאות שהוא נהנה מהעוה"ז!
אדם צריך לפחד, שמא את כל השכר העצום המגיע לו על מצוותיו, הוא מקבל בדברים פעוטים וחסרי ערך בעוה"ז.
בבית-דין של מעלה משלמים לכל איש "לפי מהללו"! אם אדם מהלל את ההבל - משלמים לו בהבל, אם הוא מהלל את הטוב - משלמים לו בטוב.
אם אדם יודע שהטוב האמיתי הוא הרבש"ע, שכר התורה והמצוות שלו יהיה שכר רוחני אמיתי, דבקות וקירבת ה'. אבל אם ח"ו הוא קשור לעוה"ז ורוצה רק בקנייני העוה"ז - רח"ל הוא עלול לקבל את שכרו בצורה של קנייני העוה"ז!
נמצא, שכל אדם ואדם מוכרח להתייאש מן העולם מג' פנים שהזכרנו:
א. מנין לו שבאמת יישארו בידיו כל אותם קניינים? אולי מחר ינותק מהם?

ב. אם הוא לא ינתק את עצמו, ח"ו ינתקוהו מהם בעל כורחו, אבל אז יהיה לו הרבה יותר קשה!
ג. את כל שכר התורה והמצוות שלו הוא עלול לאבד עבור איזה דבר-מאכל, או מעט כבוד.
* * *
לסיכומם של דברים:
חייב אדם לברר לעצמו את האמת. לקחת את כל מה שיש לו בבית, ולראות אם הוא נצרך לו באמת, ומה שאינו נצרך, ישנם הרבה נזקקים שאפשר לחלק להם. ודאי שיש להתחשב עם בני ביתו שרוצים את הדברים, והכל צריך להיעשות בשיקול הדעת, באופן כללי, אבל כל דבר שאדם משתמש איתו, ואינו כדי שיהיה לו ישוב הדעת אלא גובל מותרות, יש לנסות לוותר עליו! אבל לא להסתלק ולפרוש ממנו רק בחיצוניות, אלא לעשות זאת בשמחה!
הגרא"א דסלר זצ"ל היה אומר, שהנה אלו היושבים בבתי סוהר הרי מתנתקים מענייני העוה"ז, ממש 'פרושים'. כיצד יתכן, אפוא, שבתי הסוהר אינם מלאים ביהודים בעלי מדרגת רוח-הקודש?
אלא - כך אמר הרב דסלר זצ"ל - הפרישות לא השפיעה עליהם מאומה משום שפרישותם נעשית בעל כורחם! הפרישות צריכה להיות מתוך שמחה, מתוך הכרה שחבל לכלות את הזמן על הבלים, על עולם שאינו קיים.
יעזור הקב"ה שיזכה כל אחד ואחד לברר את הטוב מן הרע, ולהפריש את החומר מן הרוח. וכשנפריד את החומר מן הרוח, נזכה כבר כאן, בעוה"ז, לבחינת "והרוח תשוב אל האלוקים אשר נתנה" (קהלת יב, ז).

פרק ח - שאיפות - גדרן ומהותן

גדלות - תחילתה השתדלות וסופה מתנה

מרן המשגיח, ר' יחזקאל לוינשטיין זצ"ל, אמר פעם באחת השיחות בישיבה, שהשאיפה האמיתית של כל בחור ישיבה, של כל בן עליה, צריכה להיות לצאת אדם גדול. אלא שבד"כ בחור רחוק משאיפה זו.
ולמה?
אדם מטבעו חושב כך: "בכל דור יכולים לצמוח כמה גדולים, אך ודאי שאני איננו אחד מהם... ישנם אנשים שנולדו בבתים מיוחדים, עם כוחות מיוחדים וכלים מיוחדים,

ודוקא הם ראויים לצאת גדולים. אבל אני? נו נו... נולדתי עם טבעים כאלו וכאלו, עם עבר כזה וכזה, בבית כזה וכזה וכו'. בצורה כזו לא התחיל שום גדול את דרכו. כולם התחילו באופן שונה. ואפי' אם התנאים החיצוניים שלהם לא היו מיוחדים, אבל כוחות הנפש שלהם היו מיוחדים... וכו'".

כך חושב כמעט כל אחד, וממילא, באופן טבעי, הוא שולל מעצמו את השאיפה לצאת אחד מגדולי הדור. ואין הכוונה שאינו שואף כלל להתעלות ברוחניות, אבל מראש הוא מוריד מעצמו את השאיפה, ומגביל עד היכן יוכל להגיע.

ועל זה עמד המשגיח ואמר: זו טעות! כל יחיד ויחיד צריך לדעת שהוא יכול לצמוח לאילנא רברבי - לאחד מגדולי הדור!

נשתדל לנסות ולבאר כיצד לסלק את ההסתכלות המוטעית שמונעת מהאדם את השאיפה לגדלות.

באופן טבעי, כל אחד מאיתנו, כשהוא רואה אדם גדול, על כל מעלותיו המופלאות, וניקח בתור דוגמא את ענין ההתמדה, הוא אומר לעצמו: "אני בשום אופן לא מסוגל ללמוד כל כך הרבה שעות! אין לי את הכוחות הנדרשים, זה לא אני!..." הוא אפילו לא מבין איך בכח אנושי ניתן לחיות כך. אולי אפשר להחזיק מעמד יום, יומיים, שלושה, אבל כשההתמדה הופכת לצורת חיים, שהחיים מצד מהותם כולם עבודה, "יומם ולילה לא ישבותו" - הוא מרגיש שהוא לא מסוגל לעמוד בזה! הוא מרגיש שהוא חייב מנוחה, חייב קצת דברים חיצוניים שיאוררו אותו וכו'. הוא לא מאמין שיכול להיות שהוא יגיע למצב שכל כולו יהיה מסור אך ורק למען ה'.

אמנם, כבר אמרו חז"ל (שה"ש רבה ה, ב): "אמר הקב"ה לישראל: בני, פתחו לי פתח אחד של תשובה כחודה של מחט ואני פותח לכם פתחים כפתחו של אולם, שיהיו עגלות וקרוניות נכנסות בו".

גילו לנו כאן חז"ל הקדושים יסוד נורא: כשרואים את צורת חייו של אדם גדול, צריך לדעת שבכוחות אנוש אי אפשר לחיות כך! לא רק אני לא יכול, וראובן ושמעון לא יכולים. גם גדולי ישראל, צורת חייהם אינה מכוחם!

הכח היחיד שיש לאדם גדול, הוא מה שהביא את עצמו ל"פתחו לי פתח כחודה של מחט..." - שבנה לעצמו 'פתח' אמיתי, ומכח הפתח הזה זכה לקבל מתנת שמים נפלאה של "פתחו של אולם".

אדם מייאש את עצמו מראש מהשגת מדרגות גבוהות, כי הוא מסתכל על ה"פתחו של אולם", ואומר לעצמו: "לזה אני בשום אופן לא יכול להגיע!" אבל כשאדם מבין

שה"פתחו של אולם", אפילו של גדולי ישראל, אינו נובע מחמת העמל והיגיעה שלהם, אלא זו מתנת שמים, כולו חסד, כולו רחמים וכולו הטבה - מבט זה מקרב אותו לשאיפה שגם הוא יכול לחיות כך.

אדם שלא מאמין שהוא יכול לצאת אדם גדול, אין זה משום שהוא לא מכיר את כוחות עצמו, אלא הדבר נעוץ בנקודה שהוא לא מאמין שהקב"ה מחלק מתנות.

כל עבודת האדם היא רק להגיע בעמל לכוחות הנפש של עצמו, וכשהוא גומר את עבודת עצמו - כל אחד לפי מדרגתו - מכאן ואילך הוא מקבל מתנה. והמתנה כלל אינה ביחס למידת היגיעה; יש אדם שמראש הוטלה עליו עבודה מרובה, ויש שהעבודה המוטלת עליו מועטה יחסית, אבל המתנה יכולה להתהפך: זה שעמל הרבה יקבל פחות, וזה שעמל פחות יקבל הרבה.

ואם נשאל: א"כ מידת הדין לוקה? - התשובה היא: לא ולא! "יגעת ומצאת תאמין" - ההטבה השלמה היא בבחינת "מציאה"! ממילא, כל אדם ודאי יקבל את השכר על היגיעה שהוא יגע, אבל מעבר לכך הקב"ה נותן מתנת שמים, ועל אותה מתנה אי אפשר לבוא ולשאול: "למה אני קיבלתי כך ופלוני קיבל כך?" [ועיין באגרות רמח"ל שהעיד על עצמו שהשגותיו בתוה"ק אינן לפי ערך יגיעתו, ובעומק הוא גילוי הנהגת היחוד שלמעלה מן הנהגת המשפט, והוא גילוי אור הידיעה שלמעלה מן הבחירה].

אבל פשוט וברור, שאם גדולי ישראל היו מקבלים רק לפי כוחות הנפש שהשקיעו - הם לא היו נראים כפי שהם נראים! "לא מרובכם מכל העמים חשק ה' בכם וגו', אמר להם הקב"ה לישראל: חושקני בכם, שאפילו בשעה שאני משפיע לכם גדולה, אתם ממעטין עצמכם לפני" (חולין פט ע"א). ולמה הם ממעטים עצמם? כי הם מכירים בעומק הנפש, שההשגה, הקרבת ה', הדביקות בקב"ה ושאר המעלות שהן תולדות הדבקות - כולן מתנות שמים הן, ואינן ביחס לעבודה.

הקב"ה נותן לכל אחד ואחד עבודה כפי כוחו, וכשהוא גומר את עבודתו, משפיע עליו הקב"ה מתנות מידו "המלאה הפתוחה והרחבה". זוהי יד רחבה, שכן אמרו חז"ל (ב"ב נג ע"א): "מאן דיהיב מתנה, בעין יפה יהיב" [הנותן מתנה, בעין יפה הוא נותן]. הקב"ה משפיע בעין טובה! נתינתו לכל אדם ואדם אינה לפי מעשיו, אלא הרבה הרבה מעבר לכך! ובעומק, גדר הדברים הוא, שכאשר האדם עמל בכל כוחו, הוא מסלק את מסך האני, ואזי נגלית הפנימיות, שהיא הניצוץ האלוקי שבקרבו, ומצד זה אין גבול, כי הוא ית"ש אין סוף.

נמצא לפי"ז, שכדי להיות אדם גדול אין צורך בכוחות נפש עילאיים. צריך רק להקריב מעצמו את חלקו שלו, וכשאדם מקריב את חלקו באמת - הוא דבק במדת הרחמים של הקב"ה ומקבל ממנו מתנות אין קץ!

מרן החזו"א זצ"ל, באחת מאיגרותיו כותב, שבתחילה יש צורך בעמל קשה ומפרך, אבל לאחר מכן "נפתח שער חדש אשר השכל מתענג ללא קץ". מתי זה קורה? - כשהקב"ה מגלה את פניו, בבחינת "כי באור פניך נתת לנו..." - אור פנים שהוא למעלה ממדרגת העובד - שם מתחילה ההשגה האמיתית!

אדם שאין לו שאיפה אמיתית לצאת אדם גדול, קשה מאד שיצמח ממנו משהו. גם השאיפות שהוא כן שואף מעצמו, בד"כ גם הן הולכות ונחלשות.

עליו להחליט החלטה אמיתית בנפשו שהוא יכול לצאת גדול שבגדולים! לא מכח שהוא חושב שהוא בר מעלה [כי אם כך הוא בעל גאוה, לא בר מעלה], אלא מכח שהוא מאמין שהקב"ה כולו חסד, כולו רחמים, וכשיעשה מה שבכוחו לעשות, הקב"ה ישפיע עליו כפי מדת טובו!

מידת הקב"ה - כלי מלא מחזיק

אם השפע היה ניתן ביחס לעבודה של האדם וביחס לכלים שלו - הרי שהיתה לכך הגבלה. אבל צריכים לדעת, שהקב"ה יכול להשפיע בלי גבול ובלי שיעור, כלל לא לפי מידת הכלי!

"אמר רבי זירא ואיתימא רבי חיננא בר פפא: בא וראה שלא כמדת הקב"ה מדת בשר ודם: מדת בשר ודם - כלי ריקן מחזיק, מלא אינו מחזיק; אבל הקב"ה אינו כן - מלא מחזיק, ריקן אינו מחזיק, שנאמר: ויאמר אם שמוע תשמע, אם שמוע - תשמע, ואם לאו - לא תשמע" (ברכות מ ע"א).

מונח בדברים עומק נפלא. "מדת בשר ודם כלי ריקן מחזיק", וכמה הוא מחזיק? - רק כפי מדת ה"ריקן" שבו, וכשהוא הופך למלא, שוב אינו מחזיק. אבל אצל הקב"ה תרתי להפך: ריקן אינו מחזיק ומלא מחזיק, וכשהוא מחזיק - הוא מחזיק בלי גבול, כי הרי אם הוא מלא, היכן יש לו מקום להתחיל לקבל השפעה?! - אלא בהכרח שההשפעה אינה כלל ביחס לכלי ולגודלו.

נקודה נוספת לימדונו כאן חז"ל: צריך שהאדם ימלא את עצמו! ובמה ימלא את עצמו? לא במה שיש לגדול פלוני או אלמוני, אלא לפי הכלים של עצמו! עבודת האדם היא לקחת את הכלי החסר של עצמו ולמלאות אותו כפי מידת החסרון של הכלי. לאחר מכן הקב"ה נותן שלא לפי המידה!

שאיפה זו, לצמוח ולגדול לגדולות ונצורות, חייבת למלא את כל ישותו, את כל מחשבתו ואת כל לבבו של האדם!

משל לדבר: רואים אנו להבדיל בעולם החיצוני, שאנשים רודפים בכל כוחם אחר כבוד ושררה. שואלים את האדם הקטן שבקטנים: "מה לדעתך תהיה בגדלותך?" והוא עונה: "אין ספק שאהיה המנהיג של המדינה. לא פחות!" מי שלא חשב כך בקטנותו, בדרך כלל גם בגדלותו לא הגיע לשם!

אבל שם זהו עולם של דמיונות, עולם השקר. ולהבדיל בעבודת הקודש, בעבודת הבורא, השאיפה היא אמיתית. היא נובעת מחמת ההכרה האמיתית בגדלות הבורא, ולא מחמת הכרת האדם בעצמו.

אם אדם אמיתי עם עצמו - הוא מכיר שהוא כלום. ואם הוא עוד יותר אמיתי - הוא מכיר גם בכך שהקב"ה הוא כל יכול, ובכוחו לתת כפי רצונו, ללא שיעור וללא שום הגבלות!

הצורך בסבלנות בעבודת ה'

והנה בענין זה ישנה נקודה יסודית ששייכת במיוחד לדורנו אנו. כדי לצמוח ולגדול גדלות אמיתית, נצרך עמל של שנים, ולשם כך נדרשת מהאדם סבלנות רבה.

איכר מגיע לשדה, חורש, זורע, ואז ממתין חודשים מספר עד שהתבואה תגדל. אדם שהוא חסר סבלנות, רוצה היום לזרוע, היום לקצור והיום גם לאכול... אדם כזה לא יכול להיות אפ' איכר פשוט! עליו לרכוש לעצמו קודם את מידת הסבלנות!

ככל שהדורות הולכים מתקרבים לימות המשיח, הנקודה הזו בפנימיות הולכת ונחלשת. ולמה? כי הנפש פנימה מרגישה שאין זמן! זהו הרגש נכון, אבל צריך לדעת להשתמש בו במקום הנכון, ולא להפך את הסדרים.

נבאר את הדברים.

כתוב במשנה באבות (ב, טו): "היום קצר והמלאכה מרובה והפועלים עצלים והשכר הרבה ובעל הבית דוחק".

מה עושה אדם שיומו קצר? - מצב כזה יכול להוליד באדם שני הפכים: יש אדם שכשרואה שהיום קצר, הוא מיד נגש אל המלאכה בזריזות, ממהר, משתדל, עובד בדייקנות אבל במהירות, ומגיע כבר בחצי היום למלאות את מה שהיה צריך. נמצא שההרגשה של "היום קצר" הולידה אצלו בנפש מעלה גדולה - זריזות פנימית, זריזות של נשמה שרוצה להשלים את המוטל עליה מהר וטוב.

אולם תיתכן גם תוצאה הפוכה בתכלית: כשאדם מרגיש שאין זמן, הוא בורח! הוא אומר לעצמו: "בין כה וכה אינני יכול להספיק למלא את תפקידי בזמן שהקציבו לי, ממילא כבר עדיף שלא אעשה כלום"...

זוהי הנקודה שטבע אנשי דורנו לחיות איתה: הנשמה חשה שאין זמן, וממילא נוצר רצון פנימי להספיק הכל מיד, כאן ועכשיו!

אבל האמת היא שצורת עבודת ה' אינה צריכה להיות כך. יש להיאזר במידה רבה של סבלנות! חז"ל אומרים: "היום לעשותם - למחר לקבל שכרם" (עירובין כב ע"א). מי שרוצה לחיות את ה'מחר' כבר היום, בעצם רוצה להתבטל מעבודתו, וכך, בצורה כזו, לעולם לא יגיע אל השכר המיוחל!

רק יחידים בכל דור זוכים לבחינה של "עולמך תראה בחייך" - שחשים תענוג אמיתי כבר כאן בעולם הזה, אבל הצורה הטבעית של העולם, כפי שבראו הקב"ה, היא שכאן הוא עולם העמל, עולם היגיעה, ורק שם, בעולם האמת, עיקר תענוג הנשמות.

אלא שאדם מטבעו בכל אופן רוצה לראות 'משהו'! אם לא תענוג, לכה"פ התקדמות מהירה - וגם זה כמעט ולא קיים בעבודת ה'! על כל נקודה שאדם עובד, יש צורך בסבלנות מרובה, להמתין חודשים ארוכים, עד שזוכים להכנס לעולם האמיתי של העבודה.

אדם שומע דבר ושכלו מבין אותו. מיד הוא רוצה שהדברים יתקבלו גם על לבו! אבל הלב, הוא לב אבן! כך יצר אותו הבורא, ובכדי להפוך כל נקודה של אבן לנקודה של בשר יש צורך בעמל ויגיעה מרובים!

ההכרה שהכל מהשי"ת תבטל את תחושת חוסר היכולת

כלפי מה הדברים אמורים.

יעצנו בפרקים הקודמים, שאחת לשבוע יתבודד אדם עם קונו למשך מספר שעות, ויעסוק בהתבוננות. והנה ישנם המנסים לנהוג כך שבוע אחד, וכש'לא הולך' להם, מיד הם אומרים: זה לא בשבילי, אלו דברים גבוהים, לאנשים אחרים. אלו עצות טובות, אך הן מתאימות ליחידי סגולה בדור..."

שתי ההקדמות שהקדמנו כאן, נועדו כדי להבין מדוע משפט זה אינו נכון. כשאדם אומר "זה לא בשבילי", במלים פשוטות הוא אומר: "אני בכוחי רוצה לשבת כאן עכשיו כמה שעות, אבל אין לי כוח, אני לא יכול!"...

התשובה היא: לאף אחד כמעט אין כח לשבת כמה שעות, אבל האמת היא שלכולם יש כח! כשאדם נכנס לשעת ההתבוננות הזו, מיד כשהוא מתיישב יאמר: "רבש"ע, גם עבור

הדקה הראשונה, אין לי צל צלו של דמיון שיש לי כח מעצמי. אלא אני מכיר ומרגיש בנימי הלב, שאתה הוא זה הנותן לי את הכח עבורה. ואם נתת לי רגע, וכי קצרה ידך לתת לי יותר מזה?!"

ההרגש שזמן מועט יש לי כח וכמה שעות לא, נובע מחסרון פנימי באמונה הפשוטה שהבורא נותן בכל רגע את הכח.

אם אדם מגיע בהרגשה שאין לו כח - אדרבה, זוהי התחלת נקודת המוצא על מנת שיהיה לו כח! הוא מדבר עם הרבש"ע במילים פשוטות ואומר לו: "רבש"ע, אנכי דל, חלש בנפש, בתשוקות וברצונות. אם אתה לא תתן לי - אין לי משל עצמי כלום!" כשאדם מגיע להכרה האמיתית, שכל מה שיש לו זו מתנת שמים - נפתח לפניו השער האמיתי להשפעה.

אם באמת אדם היה מרגיש שהוא לא יכול, הרי שהיה צריך להרגיש זאת כלפי כל דבר וכל פשט ממהלך חיו. לא רק שהוא לא יכול לצמוח אדם גדול, אלא שגם להגיע מכאן לביתו הוא לא יכול! אלא מאי? להגיע מכאן לביתו הוא מרגיש שהוא כן יכול. כאן הכפירה! אם את ההרגשה הזו - שמכאן לביתו הוא יכול להגיע - הוא יבטל, ויכיר בכך שהבורא ית' הוא זה המביא אותו - אין ספק שהבורא יביאו גם לכל שאר הנקודות המיוחלות שהוא משתוקק להן.

תחושה זו אינה נובעת מקטנות הכח, אלא מעצת היצר, שמטעה את האדם לחשוב שישנם דברים שהם בכוחו וישנם דברים שאינם בכוחו. האמת היא ששום דבר לא בכח של אף אדם. ככל שאדם בר מעלה יותר, הוא מכיר יותר את אפסיותו. לא ענוה של מצוה, אלא הכרה אמיתית בפנימיות הנפש, שבכל רגע שהוא מדבר, בכל רגע שהוא מניע את ידיו, הכל הוא מאיתו יתברך, וידו יתברך לא קצרה מלהושיע, אלא היא רחבה ומלאה.

זוהי סיבה ראשונה מדוע אדם אינו יכול לטעון שעבודה זו אינה בשבילו.

רק העקשן יצליח!...

סיבה שניה: מקובל בשם הגר"א ז"ל שאמר, שהעקשן יצליח! ומדבריו נשמע שמי שאינו עקשן - לא יצליח!...

ענין זה שייך בכל תחום ותחום מהחיים. הבה נצייר לעצמנו: ביום הראשון של שנת הלימודים שולחים אנו את הבן ללמוד ב'חיידר'. והנה הבן חוזר הביתה ואומר לאביו שלש מלים: "זה לא בשבילי!" והאב, בשומעו את דברי בנו, מגיע מיד למסקנה נחרצת: בני זה אינו יכול ללמוד ב'חיידר' רגיל, יש למצוא לו מסגרת מיוחדת...

כמובן שמילים אלו נשמעות לכל אחד תמוהות ביותר, ואכן כך הן באמת! ולמה אנחנו מסתכלים על כך כדבר תמוה? כי אנו אומרים: הרי כל הילדים הולכים ל'חיידר', ולמה דוקא ילד זה יהיה יוצא דופן? וכי בגלל יום אחד שנראה לו שלא הצליח כל כך, יש להוציאו ממסגרת הלימוד המקובלת אצל שאר כל הילדים?!

אדם שחי כך, גם כלפי עצמו, הוא מסכן גדול! בכל דבר ובכל ענין המודד אצלו לדעת אם הוא יכול או לא הוא: אם כולם יכולים - גם אני יכול, ואם כולם לא יכולים - גם אני לא יכול. אדם כזה הוא כמו כבש ההולך אחרי העדר, ומה שיצא מכולם יצא גם ממנו... אם אלו השאיפות - אין מה לדבר!

ראשית, אם כן, אדם צריך לדעת שכל אחד הוא אישיות בפני עצמה, שאינה נמדדת כלל ביחס לאחרים. ראובן הוא לא שמעון ושמעון הוא לא לוי וכו'. אדם נמדד באופן אישי, רק הוא והקב"ה.

אבל עיקר הקושי נעוץ כשאדם מנסה והוא לא מצליח, ואז הוא אומר: "זה לא בשבילי". למה זה לא בשבילו? כי הוא ניסה פעם, פעמיים ואף שלוש ולא הצליח.

זוהי עיקר הנקודה המונעת מאדם להשיג כל השגה שהיא. בצורה כזאת אין סיכוי שיקנה משהו. ודאי שאפשר לקיים תורה ומצוות, אבל למדרגה פנימית, למעמד של הנפש בטהרתה, הוא לא יגיע! כל דבר שלא הגיע אליו מתוך עמל ויגיעה, מתוך התעקשות שנעמד במקומו ולא זז משם עד שהצליח - דבר כזה איננו קנין אמיתי הקנוי לו לעולם.

הסיבה האמיתית שרוב האנשים אינם מתעלים [לפחות אחת מהן], היא כי אין להם סבלנות לעבוד בצורה רציונית.

הרי אפילו בענייני העוה"ז, כולם יודעים שאדם הפותח עסק, בד"כ בתקופה של השנה שנתיים הראשונות העסק לא רווחי, זהו זמן ההשקעה. רק בהמשך מגיעים הרווחים הנאים.

והנה כשמגיע אדם לעבודת ה', אם הוא עמל בצורה מסויימת ולא רואה פרי, מיד מסיק: "זה לא בשבילי"... האי בעוה"ז הוא מוכן להשקיע זמן רב ולהמתין בסבלנות לתוצאות ההשקעה? - התשובה היא: אין ברירה! הוא שאל את כל הסוחרים, ואמרו שאין ברירה, כך עובדים: שנתיים ראשונות העסק לא רווחי, ואח"כ העסק הולך ומצליח.

ישאל נא האדם את כל עדת הסוחרים של עבודת ה', את העובדים האמיתיים, אם הם הרגישו הרגשים אחרי יום או יומיים, ואפילו אחרי חודש וחודשיים, או שמא עד

שנפתחו להם שערי אורה לקח להם זמן רב, אבל הם האמינו בבעל מלאכתם ש"נאמן בעל מלאכתך לשלם שכרך", וידעו נאמנה שכל טיפה של יגיעה אינה הולכת לאיבוד! חייבים להיות קודם במהלך של "הזורעים בדמעה", וכשהקב"ה יעלה ברצונו - הוא יתן לאדם את הבחינה של "ברינה יקצורו". עבודת ה' חייבת לבא מתוך הקרבה, מתוך ידיעה ברורה כי יש לעמול על כל נקודה פעם, פעמיים, עשר ועשרים ומאה פעמים, ובפעם המאה ואחד אולי ייפתחו שערי אורה!

ה' יעזרנו שלא נהיה מאלו המקטינים את עצמם, ומונעים כביכול מהקב"ה להשפיע עלינו כל טוב, אלא כל אחד ואחד ישאף שאיפה אמיתית לצמוח לגדולות ונצורות, לעשות נחת רוח ליוצרו.

פרק ט - מידת התמימות

תפילה כצורתה - רק עם מידת התמימות

בהמשך לדברינו לעיל, נעלה נקודה נוספת, שמקשה באופן טבעי על הנפש, והיא אחד מן המפריעים הגדולים אצל רבים להגיע לפנימיות האמיתית.

בכור הוא בחינה של ראשית - "ראשית בכורך". אבל בכור הוא לא ראשית גמור, יש לו אבא ואמא. אם אין אבא ואין אמא - אין תולדות, ואם אין תולדות - אין בכור.

מה היא אותה נקודה שקודמת לבכור?

"בכור" הוא אותיות של הרכבה: ב' היא מהאותיות של האַחַדוֹת, כ מהעַשָׂרוֹת, ור' מהמאות. אלו גם אותיות של "רכב" - שורש המילה הרכבה. כי הבכור עצמו כלול מאביו ומאמו.

בנקודת העבודה, הנקודה שקודמת להרכבות היא נקודת הפשיטות שקיימת בעומק נפשו של האדם. כל זמן שאדם אוחז במדרגת נפשו בענין של הרכבה, ההרכבה עצמה היא ההעלם לנקודה הפנימית הפשוטה שבנפש, וכשאין פשיטות - חסר את הטעם הפנימי בחיים, ואדם יוצא מן הפנימיות אל החיצוניות.

נרחיב קצת את הדברים, ונשתדל לקרבם אלינו.

אחד הספרים הקדומים ביותר שיש לכנסת ישראל, הוא ספר תהילים שחברו דוד המלך, וכידוע מחז"ל, דוד המלך כלל ברוח קודשו את כל התפילות שכל יהודי ויהודי צריך להתפלל.

מתוך ידיעה זו, מן הראוי היה שכל יהודי באשר הוא יהיה כרוך בספר התהלים, וישתדל באמירת פרקים ממנו מידי יום ביומו. והנה למרבה הפלא רואים אנו שהדבר אינו קל. אנשים מנסים לומר תהלים, ומרגישים קושי!

והדבר לכאורה תמוה: הרי אין אדם שיכול לומר על ספר התהלים "זה לא שייך אלי"! ישנה צורת לימוד שאדם יכול לומר עליה שאינה הדרך המתאימה לו, שאינה משורש נפשו וכו', אבל על ספר תהילים הרי אמרו חז"ל, שהוא כולל בתוכו את כל נשמות כנסת ישראל בכל דור ודור עד ביאת משיח צדקנו, וכמו כן כולל הוא את כל המצבים שיהודי עובר בכל ימי חייו. אם כן, באופן טבעי היה צריך להיות שכל יהודי ויהודי, בכל זמן וזמן, יהיה כרוך וקשור עם הספר הזה. מהי, אפוא, אותה נקודה פנימית המפריעה לאדם להתחבר אל ספר התהלים ומונעת ממנו באופן טבעי לגשת ולומר פרקי תהלים מעומק הלב ובהשתפכות הנפש?

אלא שהם הדברים אשר דיברנו: ספר תהלים שורשו במה שדוד המלך עצמו אמר: "ואני בתומי אלך" (תהלים כו, יא) - מדת התמימות, בחינה של תם שהוא הפך ההרכבה, הפך הפלפול. כל זמן שאדם נמצא בבחינה של הרכבה, ועדיין לא הגיע לנקודה הפנימית השקטה, לנקודת התמימות - קשה לו מאוד להתפלל מתוך ספר התפילה האמיתי של הכנסת ישראל - בספר התהלים.

תפילה היא השער להכנס לכל עבודת ה' - "זה השער לה' צדיקים יבואו בו". כל זמן ששערי תפילה ננעלים מהאדם, הוא עדיין נמצא מבחוץ, ואפילו את שער הכניסה עדיין לא חצה. ק"ו ובן בנו של ק"ו שאל ההיכל והטרקלין איננו יכול להכנס.

איננו מדברים כאן על השגת מדרגות גבוהות במיוחד, אלא שעל מנת שתהיה לאדם שייכות לפנימיות רוחנית, מוכרח שתהיה לו תפילה אמיתית כצורתה, וכדי שתפילה תיראה כך, מוכרח שהתפילה תבוא ממקור של תמימות בנפש.

לימוד מתוך הכרה בהיותו "איש בער"

היכן היא נקודת הקושי המעלימה מהאדם את התמימות שבנפשו.

הפסוק אומר: "איש בער לא ידע וכסיל לא יבין את זאת, בפרוח רשעים כמו עשב ויציצו כל פעלי און וכו'" (תהלים צב, ז-ח). מיהו אותו "איש בער" עליו דיבר הפסוק?

בפשיטות נראה לנו, שהפסוק דיבר על איזה עם הארץ, שלא שנה ולא קרא, אבל אנחנו כביכול כולנו חכמים, כולנו נבונים.

אבל האמת היא, שכל אחד ואחד מאיתנו - מהקטן שבקטנים ועד הגדול שבגדולים ככל שיהיה, בכל הדורות כולן - צריך לדעת כי אף הוא נכלל בכלל ההגדרה של "איש בער לא ידע"!

המשל לדבר: אדם לומד עם ילד בן החמש את אותיות הא"ב. הוא שואל אותו שאלות, והילד יודע. כל שאלה שהוא שואל, הילד יודע ועונה מיד. כשנגמר המבחן, הרגשת הילד היא: "אה, כמה שאני יודע טוב!..."

אבל זהו מבט של ילד בן חמש! וכיצד מסתכל על כך אותו אדם גדול שלומד איתו? - נכון, הוא יודע את כל הא"ב עד ת', ואפילו קצת ניקוד, אבל מה כל זה ביחס לעומק החכמה המונחת בכל התורה כולה, בין בכמות בין באיכות?! הרי זה כמעט כלום!

אמיתם של דברים, שמצבנו הוא כזה, ואף יותר גרוע מזה. התורה היא רחבה מני ים. קוב"ה ואורייתא חד הוא, וכשם שהבורא יתברך הוא אין סוף ואין תכלית ואין ראשית, כן גם תורתו, וממילא אין אדם שיכול להשיג את כל התורה כולה - לא בכמות ולא באיכות. נמצא, שכל השגתנו בתורה היא בבחינה של טיפה מן הים, ולעולם הננו בבחינת "איש בער"!

לא די בשמיעת דברים אלו. צריך שהדברים ייכנסו לפנימיות הנפש. הבעיה היא, שבעומק הנפש אדם מרגיש שהוא חכם, שהוא מבין, שהוא יודע - כל אחד לפי מדרגתו, ולכן הנפש נותנת משקל למושכלות - להשגת השכל, להבנה ולתפיסה. שואלים שאלות וחושבים שהם הרים. אבל האמת שהכל "כקליפת השום" (כלשון חז"ל) ביחס לעומק פנימיותה ועמקותה של התוה"ק.

אדם צריך להרגיש בפנימיות הנפש, שהחכמה שלו היא דל שבדלים, שהבינה שלו היא דל שבדלים, והדעת שלו היא דל שבדלים. ויקח זאת לא בצורה של שפלות, אלא בצורה של בנין, מתוך הבנה והכרה שזהו התפקיד שהועיד לו הקב"ה בעולם, להיות מוגבל ובלתי מבין.

ודאי שצריך לעסוק בתורה, זוהי מצות עשה דאורייתא, אבל אל עסק התורה צריכה להתלוות תמיד תחושת הדלות והאפסיות, כלשון החזו"א: "ואינני בוש להודות שהאדם כולו שגיאה". כשאדם לומד בצורה כזו, הוא אמנם לומד, אבל גם מרגיש כל הזמן בפנימיותו שהוא "איש בער"!

אם באמת יופנמו הדברים אל פנימיותה של הנפש, תתגלה הנקודה הפנימית יותר - נקודת התמימות שנמצאת בנפשו של האדם.

כל זמן שהנפש שקועה במחשבות של השכלות, והיא מרגישה ששם השלמות - האדם מונע מעצמו להיות תמים.

תמימות מביאה לדבקות בבורא ית'

נרחיב מעט ונראה כיצד הדברים נראים בעולמנו.

לדוגמא: אם באים לאדם ומבקשים ממנו להתיישב חצי שעה ולומר פרקי תהלים, מיד הוא חושב לעצמו: "נו נו, מה יצא מהתהלים שאומַר?!... אלמד גמ' בעיון, בעומק, אחדש מערכות וכו'. אבל מהתהלים מה יצא לי? אומַר בסה"כ כמה מילים, כמה פסוקים, ולא יישאר לי מהם בידי מאומה..."

היכן מונחת נקודת הטעות במחשבה כזו?

הטעות נעוצה בכך שחושבים שההשכלה גבוהה יותר מהתמימות. אבל האמת היא, שהתמימות גבוהה לאין ערוך מענין ההשכלה!

ישנם אנשים שנראה להם שהתמימות היא מידה שאינה טובה. זהו המבט החיצוני, אבל באמת אין לך מידה טובה הימנה, ויעקב אבינו, שהוא בחיר האבות, נקרא "איש תם". כי כשתמימות מתדבקת באלופו של עולם, היא הופכת להיות אמת, ועי"ז נעשה דבק בקב"ה שחותמו אמת. תמימות שמנותקת מהבורא, היא אכן תמימות שאינה ראויה, אבל תמימות הנובעת מכח ההכרה שיש בורא עולם, ומכח ההכרה שאין בכח בן תמותה להשיג את בוראו - זוהי מידת האמת האמיתית שעל שמה נקראת התורה "תורת אמת"! במקום להעמיד את שאיפת הנפש רק להשיג השכלות, להשיג חידודים, צריך גם למקד את השאיפה להיות יהודי תמים באמת: "תמים תהיה עם ה' אלוקיך" (דברים יח, יג) - תמימות מביאה לדביקות בהשי"ת, עם מידת האמת.

כל זמן שעיקר השאיפה בנפש היא רק להשיג השכלות, ומרגישים ומאמינים שזוהי השלמות - עלולים לאבד את תכלית החיים!

"ואתם הדבקים בה' אלוקיכם חיים כולכם היום" (דברים ד, ד) - החיים האמיתיים זו הדביקות בבורא העולם, והצורה היחידה להגיע לכך היא ע"י "תמים תהיה עם ה' אלקיך" - אם רוצה אתה להיות עם ה' אלקיך, אתה מוכרח להיות תמים.

"את והב וסופה"

בנוהג שבעולם, שני אנשים שנפגשים זה עם זה, אם זכו לטעום טעם של תורה, שואלים הם האחד את השני מה הוא לומד, ומחדשים חידושים, מפלפלים ביניהם.

הצורה האמיתית צריכה להיות שונה מעט. חז"ל אומרים: "אפי' האב ובנו, הרב ותלמידו, שעוסקין בתורה בשער אחד נעשים אויבים זה את זה, ואינם זזים משם

עד שנעשים אוהבים זה את זה, שנאמר: את והב בסופה, אל תקרי בסופה אלא בסוֹפה" (קידושין ל ע"ב). והנה עינינו הרואות, שהחלק הראשון של דברי חז"ל מתקיים פעמים רבות, אבל רחמנא לצלן החלק השני לא תמיד מתקיים!

מהיכן נובע דבר זה?

כח ההבנה והפלפול, נקודת הדעת המבדלת, יוצרת את הפירוד, והתמימות יוצרת נקודת האחדות. כשאדם בא לדבר עם חברו בלימוד ומוחו ונפשו מונחים רק בעצם הלימוד, בלי תמימות, קשה מאד שיתקיים בהם בסוף "ואינם זזים משם עד שנעשים אוהבים זה לזה". רק כאשר הנקודה הפנימית שבנפש ערה, חיה ופועלת, עם התמימות האמיתית, וחידוד הדברים נעשה לשם מצות תלמוד תורה באמת - אז שייך שמנקודת הפירוד יבואו לנקודת האחדות.

השגות בתורה - רק ע"י דבקות בנותנה

איך מיישמים את הדברים הלכה למעשה.

כפי שדיברנו בתחילה, כל נקודה בתורה, כל מילה וכל אות, היא חלק מעצמותו יתברך כביכול - "קודשא בריך ואורייתא וישראל חד הוא" - וכשם שהוא אין סוף, גם תורתו אין סופית.

נמצא, שבכל מקום בתורה שאדם יעסוק, בין תורה שבכתב בין תורה שבע"פ, הוא מתעסק עם הבורא, עם האין סוף, ואת האין סוף לא שייך להבין! ולא רק שלא שייך לגמור להבין, לא שייך אפילו להתחיל להבין, כי אין לו לא ראשית ואין לו אחרית, וכשם שהוא ודעתו חד, כך א"א להשיג את עומק חכמתו כלל.

איך בכל אופן ניתן להשיג?

רק כאשר אדם מקבל דעת מדעת קונו! הוא דבק בבורא עולם באמת ונעשה עימו חד, הוא מגיע לבחינה של קודשא בריך הוא וישראל חד, לשורש הישראל שבו - משם הוא יכול להשיג דעת אמיתית.

הגישה הנכונה ללימוד התורה

אם אדם קם בבוקר, ומיד חפץ הוא לשבת וללמוד, לגשת אל ההשכלה, בלי לגשת לתמימות - דבר זה אינו ראוי. צריך באופן כללי לגשת לתמימות, ובאופן פרטי בכל פעם ופעם.

יש קדושה ויש חכמה. החכמה היא ענין המושכלות, והקדושה עניינה הפרשה והבדלה. כלל ישראל נקראים "גוי קדוש". נמצא, שעיקר הדביקות של הישראל צריכה להיות גם בבחינת הקדושה, ולא רק בבחינת החכמה.

כשאדם ניגש ללימוד התורה, וגישתו היא גם אל נקודת הקדושה שבתורה ולא רק לנקודת החכמה שבה, הריהו ניגש באופן שונה לחלוטין ללמוד. אם אדם מחפש קדושה, ולא מחפש רק השכלה, הוא מוכן ללמוד גם באותם מקומות שהוא לא מוצא השכלה גבוהה. בין אם הוא מבין ובין אם אינו מבין. ואין הכוונה שאינו צריך להבין. ודאי שישנה מצוה להבין את דברי התורה הנלמדים, אבל נקודת החיפוש שבנפש היא לקדושת התורה ולא רק לחכמה הטמונה בה.

אם כן, ראשית צריך אדם להתבונן זמן מרובה, ולהבין שכל זמן שחסרה לו מידת התמימות, כל תורתו עלולה להיות ח"ו בבחינת "ולרשע אמר אלקים מה לך לספר חוקי" (תהלים נ, טז). הוא חייב לעורר בעצמו כמיהה פנימית להגיע לתמימות פשוטה עם הרבש"ע.

בחלק החיצוני צריך להרגיל את הנפש לעסוק בכל יום ויום גם בחלקים מן התורה שאין בהם השכלה, ובמיוחד בספר תהלים, שכל יהודי ששֵם יהודי נקרא עליו, חייב להיות כרוך בו ולשמוח בכל מילה ממנו שאומר. גם כשלא מבינים, להרגיש שמתעסקים עם מילים קדושות, רוחניות, עם מילים שחיבר אותם אחד מארבעת רגלי המרכבה!

ודאי שא"א להרגיש זאת מיד, אבל צריך להתבונן ולהתבונן בכך שהשכלה בלבד מרחיקה את האדם מקונו, והקדושה בצירוף ההשכלה מקרבת את האדם לקונו, ומתוך כך מלכתחילה לגשת ללמוד גם דברים שאין מוצאים בהם השכלה ואין לאדם כל כך טעם בהם.

לפעמים, כשאדם יושב ולומד והוא נתקל בקושיה, כואב לו על כך שאינו מבין. ודאי שיש בזה מעלה, אבל צריך לדעת להסתכל גם הפוך: אדרבה, הקב"ה הביא אותי למצב שאינני מבין, כדי שאתעורר ואזכיר לעצמי מי אני ושאינני חייב להבין כל דבר.

על משה רבינו נאמר: "משה אמת ותורתו אמת". מדוע? כי משה הוא בחינת "משה עבדי". "עבד" הוא אותו אדם שאינו שואל שאלות, שאינו מחפש להבין כל דבר. הוא תמיד מתהלך במחשבה ש"אם הקב"ה רוצה שאני אבין - אבין, ואם לא - לא אבין", אבל מצד עצמו, מצד אנוכיותו, אין לו שום חיפוש של הבנה. אם הוא מחפש להבין, אין זה אלא מצד מצות תלמוד-תורה שצריך להבין, אבל לא מצד תשוקת הנפש שאיכפת לו אם הוא לא מבין [שבפנימיות זו גאוה].

זהו הבדל דק מן הדק, כי סוף כל סוף אנחנו חייבים לעמול בתורה וחייבים גם להבין ולהשכיל, אבל צריך שהחיפוש להבין יבוא מכח נקודת הלשמה, מצד נקודת החיפוש לעשות נחת רוח לבוראו, ולא מכח הרצון העצמי להבין.

רבים מבני התורה לבם כואב ודואב על כך שיש להם חוסר הספק בלימוד. הם טוענים שבגלל זה אינם גדלים בתורה וכו'.

איננו שוללים את הדבריים, אבל צריך לדעת שפעמים רבות מה שאדם אינו צומח, לא נובע רק מחסרון ההספק, אלא גם מכך שחסרה לו את אותה פנימיות שגדולי ישראל חיים איתה. הוא חי חיים חיצונים, חיים שטחים, ואינו קשור באמת לרבש"ע. התורה שלו אינה מחוברת לבורא ית'.

לא רק ריבוי הלימוד החיצוני מקרב את האדם לקונו. העיקר שבעיקרים הוא ההרגש הפנימי שאדם מרגיש כשהוא ניגש ללמוד תורה, שהוא מתעסק עם תורה של ריבון כל העולמים! לא תורה של אביי ושל רבא בלבד, אלא תורה שהיא חכמה אלוקית, שאני - דל שבדלים - אינני מסוגל להבין ממנה דבר, וכל העסק שלי הוא רק לעשות נחת רוח לקוני, ולא מחמת תשוקת ההשכלה.

כל זמן שאדם נגש ללימוד מחמת שיש לו כמיהה של הבנה בלבד, הלימוד לא יביא לו תמיד את התועלת הרצויה. אי לכך, כל פעם לפני שאדם מתיישב ללמוד, צריך שיעצור וידבר עם הקב"ה: "רבש"ע, אני ניגש ללמוד כי אתה ציווית אותי לעשות כן. אם היית מצוה אותי לא ללמוד - לא הייתי לומד כלום, והראיה - תשעה באב. הנני יושב ולומד גם למען לעשות לך נחת רוח. וגם את מה שאני משיג, יודע אני שחסרה לי בזה ההשגה האמיתית, עדיין לא הגעתי לפנימיות הדברים".

בכל פעם ופעם שאדם נתקל בקושיה, והוא מנסה להבין, ראשית עליו לדעת שהקב"ה מעורר אותו לכך שהוא לא צריך להבין הכל. לאחר מכן יעצור ויתפלל, ויאמר: "רבונו של עולם, אם אתה רוצה שאשאר בקושיה ולא אבין, הנני מוכן להישאר כך, נטול הבנה. אבל אם רצונך יתברך שאני אשכיל ואבין, אנא, חנני מאיתך חכמה בינה ודעת, שאשכיל ואבין את דברי תורתך".

אבל התפילה חייבת לבוא ממקום נקי בנפש, שירגיש שהוא מוכן לוותר על הכל. יבדוק כל אחד את עצמו האם למען ה' יתברך היה מוכן להיות עם הארץ שאינו יודע קרוא וכתוב. קשה להגיע לכזו נקודה, אבל צריך להתקרב אליה, לחיות בתחושה שלמען הבורא יתברך הוא מוכן להיות "איש בער" כפשוטו.

הדברים רחבים וקשה להקיף את הנושא בפרק אחד. העמדנו בינתיים ראשי פרקים, ונשתדל בעז"ה בהמשך להרחיב את הדברים כפי שיתן הקב"ה בידינו.

פרק י - נקודת פנימיות העבודה

עיקר ההתרכזות בלימוד - בקיום רצון הבורא

דיברנו בפרק הקודם על מעלת התמימות והפשיטות. נשתדל להרחיב ולקרב את הדברים אל הלב.

כשאדם מתיישב ללמוד, באופן פשוט המחשבה הראשונה היא: "חננו מאיתך חכמה בינה ודעת, דעה בינה והשכל, להשכיל ולהבין את הדברי תורה".

אבל באמת שזו צריכה להיות המחשבה השניה ולא הראשונה. המחשבה הראשונה צריכה להיות, שהוא מתיישב לעסוק בתורה כי זהו רצונו יתברך, וכיון שרצונו יתברך שהוא ישכיל ויבין, לכן הוא משתדל להבין. אבל מצד עצמו, אם רצונו של הבורא שלא ישכיל ולא יבין, הריהו מסכים בפה מלא ובלב שלם שלא להבין מאומה.

נמצא, שעיקר ההתרכזות צריכה להיות לא רק בהשכלה ובהבנה, אלא גם בקיום רצונו יתברך שאדם ישכיל וילמד את תורתו. השכלה שמתנתקת מההרגש, הופכת להיות השכלה עצמית, השכלה ששורשה מחטא אדם הראשון הקדמון של עץ הדעת. השכלה שסיבתה היא רצונו יתברך, זוהי חכמה שמקושרת לבורא עולם, השכלה טהורה שאינה משבשת את דעת האדם להפוך למשכיל, אלא נכלל הוא בקדושה שבתורה ולא רק בהשכלתה.

ככל שאדם עוסק בתורה יותר לשמה, כלומר לעשות רצונו יתברך, ולא רק מצד תשוקה עצמית לחכמה להבנה, הוא יותר קרוב לנקודה הפנימית של התורה, לנשמת התורה.

עבודת השי"ת ולא עבודת עצמו

כבר הקדמנו לעיל, שכל ענייננו בדברים שאנו מדברים כאן אינו ההשכלות. ואין הכוונה שאיננו מדברים דברי השכלות, אבל הסיבה שצריך ללמוד את הדברים ולנסות ליישמם, היא על מנת לקיים את רצונו יתברך, ולהראות לו יתברך שאנו מחפשים אותו. רק שהלבוש של הדברים מתבטא במסירת דרכי עבודה בשפה של מושכלות.

אדם ששומע דרכים איך לעבוד את הקב"ה, והוא עושה זאת מחמת החיפוש העצמי שלו איך לעבוד, ולא מחמת התשוקה לעשות את רצונו יתברך, במילים פשוטות הוא עובד את עצמו ולא את הקב"ה! הוא מחפש את עצמו! יש אדם שמחפש את עצמו בגשמיות, ויש אדם שהשכיל לחפש את הקב"ה ברוחניות. אבל יש אדם שמחפש את עצמו ברוחניות ולא את הקב"ה!

וזו סכנה נוראה, כי כשאדם שקוע בגשמיות, המעשה מצד עצמו ותוכנו מעידים עליו שזהו ריחוק מהבורא, אבל כשאדם עסוק ברוחניות והוא מחפש את עצמו, הוא עלול

ח"ו לשכוח כל ימיו שהוא רחוק מהאמת. נדמה לו בדמיונו שהוא עסוק בעבודת קונו, אבל באמת הוא עסוק בעבודת עצמו, בשלמות העצמית שלו, ולא בכמיהה הפנימית לעשות את רצונו יתברך.

כבר לימדונו חז"ל (יומא עב ע"ב) בענין התורה הקדושה, כי "זכה - נעשית לו סם חיים, לא זכה - נעשית לו סם מיתה" רח"ל. כל לימוד שאדם לומד - והן הן הדברים לגבי עבודה - יכול להיות עבורו ח"ו בבחינת סם המוות! הלומד תורה לשמה, התורה "מגדלתו ומרוממתו על כל המעשים", אבל יתכן מצב שבו גדלות זו תהיה גדלות עצמית ורוממות עצמית, ששורשה במידת עמלק שהוא "רם"! אדם צריך לחפש את ה"רם על גוים ה'", את הרוממות האלוקית ולא את הרוממות של עצמו.

מי ששומע את הדברים בבחינת השכלה, ולא בבחינת חיפוש של הבורא, הוא מקבל את ה'לבוש' של הדברים, וחסרה לו הנקודה הפנימית שלהם.

אם אדם מחפש באמת רוחניות, ולא גשמיות, הריהו מחפש את נשמתו. ואם הוא רוצה באמת לגלות את נשמתו, עליו להבין מה היא הנשמה ואיך מחפשים אותה. אם תוך כדי החיפוש הוא מחפש רק את עצמו - הוא מיניה וביה חוסם את התגלות עומק נשמת עצמו.

אדם חושב שהיציאה מהגשמיות והכניסה לעולם רוחני זוהי תכלית הכל, אבל עליו לדעת שישנה רוחניות שכולה חושך! החושך שהיה במצרים במכת חושך, היה חושך רוחני. אבל "לכל בני ישראל היה אור במושבותם" (שמות י, כג). הרי לנו שיתכן מצב שבו שני אנשים יושבים באותו מקום, אצל האחד זהו מצב של אור, ואצל השני זהו חושך. אבל לא חושך במובן הגשמי, אלא חושך רוחני.

מי שנמצא עם הקב"ה, הוא בבחינה של "כי אשב בחושך ה' אור לי" (מיכה ז, ח), כי נקודת האלוקות היא האור הגדול והיחיד. אבל מי שמחפש רק את הרוחניות לטובת עצמו, זהו חושך עצמי של "ואנכי הסתר אסתיר פני ביום ההוא" (דברים לא, יח). חושך של גשמיות הוא רק בחינה של "הסתר" אחד, אבל חושך של רוחניות הוא "הסתר אסתיר" - הסתר כפול, הסתר לפנים מהסתר, כי נדמה לו לאדם שהוא נמצא בעולם של אמת, ובעצם הוא רחוק מאוד מהקב"ה!

אם אדם ניגש ללמוד ושאיפתו היא שהוא ישכיל, שהוא יבין, הריהו חוסם את עצמו מיניה וביה מהשגה אמיתית של תורה.

הקדשת הלימוד למען הכלל

ידועים דברי האריז"ל (הודפסו בסידורים), שלפני התפילה אדם צריך לומר בפיו [ובהכרח שהדברים צריכים לבוא מנקודת הלב הפנימית] שהוא מקבל על עצמו מצות "ואהבת לרעך כמוך".

כי תפילה היא כידוע בבחינת "נפתולי אלקים נפתלי", שהיא בחינת דבקות, וכשאדם רוצה באמת להתדבק בבורא עולם, עליו להתכלל עם כל הכלל-ישראל. לכן, לפני כל מצוה ומצוה תיקנו לנו הקדמונים לומר "לשם יחוד קודשא בריך הוא בשם כל ישראל ". יחיד מצד עצמו אינו יכול למצוא קירבת הבורא באמת, וחבל לנסות לעשות זאת. חבל על הזמן, על הכח והמאמץ. זהו הבל ושוא נתעה אם ישנו חיפוש של אנוכיות ושל הבורא ביחד.

ישנה תשובה נפלאה של החת"ס. החת"ס נשאל כמה על האדם להקדיש ברוחניות לשני, ותשובתו היא, שכשם שבגשמיות יש בחינה של מעשר כספים, כך גם ברוחניות יש להקדיש 'מעשר' - עשירית - מהזמן למען הזולת.

הדברים אמורים בשני אופנים: הן מצד היציאה של כל אדם ואדם להשפיע על אחרים, כל אחד כפי כוחו וזמנו, אבל גם בשעה שהוא יושב לבדו בביהמ"ד, עליו לדעת כי יהודי לעולם לא נמצא לבד, הוא נמצא עם הרבש"ע, עם כל נשמות ישראל.

לכן, מן הראוי היה שכל אדם לפני שהוא מתחיל ללמוד, ימסור מודעה אמיתית מעומק הנפש, שהוא מקדיש עשרה אחוז מתלמוד התורה שלו למען הכלל ישראל. אם אדם לא מוכן לתת עשירית מהגן עדן שלו לאחרים, בהכרח שהוא מחפש רק את עצמו! צריך אדם להתמקד בטובתו של הזולת, בין בגשמיות בין רוחניות.

זוהי נקודה עיקרית ובסיסית: להפסיק לחשוב רק על עצמו, וגם בשעה שהוא יושב עם עצמו ולומד תורה, עיקר הנקודה צריכה להיות לעשות נחת רוח לבוראו. בצורה כזו, כביכול "תנו עז לאלקים" - יש כח לישראל ליתן כח לפמליה של מעלה. אבל כאשר כל חיותו למען עצמו, הריהו מתרחק מן התכלית האמיתית של נשמתו.

כדי לזכות לכך על האדם להרבות בבכי ובתחנונים לפני הרבש"ע, שיטהר לבו ויזכהו שנקודת הלשמה תהיה חיה אצלו בכל עת ובכל שעה.

פרק יא - עצמיות הנפש - תמימות

דברים הנוגעים לעצם החיים

ישנם דברים שהם בכלל דברי התעוררות - דברים שמעוררים את לב האדם לעבודתו יתברך, לחפש קרבת ה', אבל גדרם של דברים אלו הוא דברי התעוררות בעלמא.

הדברים הנאמרים כאן אינם בגדר 'דברים' ואינם בגדר 'התעוררות', אלא הם עצם המציאות של הבריאה ועצמיות נפש האדם. אשר על כן, צורת השמיעה צריכה להיות בעצם נפש האדם מצד מהותה.
אם מעוררים הדברים לחיזוק וכדומה, אע"פ שגם זה דבר נפלא, אבל עדיין אין זה עיקר המכוון האמיתי של הדברים.
כי בעומק הענין, המכוון כאן אינו רק עצם הדברים, אלא העמדת הנפש במצב של פשיטות, לשמוע דברים כהווייתם, ושתהיה הנפש תואמת לדברים. ממילא, כל מניעה מבחוץ - בין חיצוניות גמורה ובין חיצוניות שהיא בבחינת התעוררות בעלמא - היא בבחינת מיעוט של הדברים.
על רבי פנחס מקוריץ זיע"א, תלמיד חבר לבעש"ט, מסופר, שכשהיה מדבר לפני ציבור שומעי לקחו, היה מדבר בקול חלוש, והיה קשה לאנשים לשומעו. והנה היו שם נערים מבקשי ה', שנדחקו להתקרב אליו לשמוע את הדברים, והוא אמר שאין זו הדרך! למה? כי כשאדם צריך לשמוע, היכן שהוא עומד הוא ישמע, וכשהוא לא צריך לשמוע, גם אם יעמוד בקרבת הגוף קרובה מאד, תהיה זו בחינה של "לא שמיע לי לא סבירא לי" - לא תהיה קליטה בנפש לדברים...
על מנת שאדם ישמע באמת, הוא מוכרח להגיע עם פשיטות ותמימות, אבל אז עיקר המעלה אינה רק עצם הדברים הנאמרים, אלא בעיקר הפשיטות והתמימות שאדם זוכה לה מכוחם.

"תמים תהיה עם ה' אלוקיך"

העורמה הראשונה שאנחנו מוצאים בתורה, היא אצל הנחש: "והנחש היה ערום מכל חית השדה" (בראשית ג, א), ומשם שורש העורמה. ודאי ש"זה לעומת זה עשה האלקים", וישנה גם עורמה של קדושה, אבל צריך לדעת את זמני השימוש במידת הערמומיות ובמידת הפיקחות, ולהציב את הגבולות הנכונים בענין.
אולם גם אם יש צורך לפעמים להשתמש במידת הפקחות, היסוד חייב להיות ברור: עצמיות הנשמה, מצד מהותה, כפי שבראה הקב"ה, היא התמימות, וזוהי הנקודה הפנימית באמת של הנשמה, של הוויית האדם. כל שאר הדברים, כשהשימוש בהם נעשה בזמן הנכון ובצורך הנכון, אלו רק לבושים שאדם משתמש בהם. אבל עצם נשמת החיים חייבת להיות במהלך של "תמים תהיה עם ה' אלוקיך".
כפי שהזכרנו לעיל, ככל שאדם "תמים", הוא יותר "עם ה' אלוקיך", וככל שהוא רחוק מהתמימות, כך ח"ו להיפך. על מנת שאדם יוכל להשיג באמת קירבת ה' ושיהיה דבוק

בקונו, הוא חייב להיות במהלך של "כמה דפשיט איניש דעתיה טפי מעלי" (ר"ה כו ע"ב), נפש ישרה בלי חספוסים.
הפסוק אומר: "אשר עשה האלקים את האדם ישר והמה בקשו חשבונות רבים" (קהלת ז, כט), מצד טבע היצירה, הקב"ה עשה את האדם "ישר " - יש בו ישרות, לא עורמה ופיקחות.
"קורח שפיקח היה מה ראה לשטות זו, עינו הטעתו". הפקחות הולידה את החטא. אילו היתה בו תמימות וקבלת עול נביא ה' - משה רבינו, שהוא גדול מכל הדורות - לא היה מגיע לחטוא בכזה חטא.
ככל שאדם לא זוכה, הוא נכלל ב"המה בקשו חשבונות רבים", והוא מתרחק מהישרות והתמימות. הבעש"ט התבטא, שלאחר כל ההשגות שהוא השיג, וכמובן שהן לא היו מועטות כלל וכלל, עיקר עבודתו היתה בבחינת "צדיק באמונתו יחיה"!
"למה תוקעין בראש השנה? - למה תוקעין? רחמנא אמר תקעו !" (ר"ה טז ע"א). החשבון הכי פשוט שצריך לעשות בכל דבר ודבר, הוא חשבון אחד בלבד: מה הקב"ה רוצה! לא חשבונות של טעמים, לא חשבונות של הבנה, רק חשבון של "מה ה' אלקיך שואל מעמך", זהו החשבון היחיד שראוי לו לאדם לעשות.

זהירות משימוש לא נכון בכח הפלפול

בכח הפלפול שטבע הקב"ה באדם, יש להזהר להשתמש בו אך ורק לעסק לימוד התורה הק', ולא לעסקי העוה"ז.
ישנו מעשה שהיה עם האדמו"ר מקוצק זיע"א. פעם הוא הלך ברחובה של עיר, וראה יהודי אחד עומד בדוכן ורוצה לקנות דבר מה. עמדה שם המוכרת והוא התמקח עימה על פרוטות אחדות. נעמד הקוצקר ואמר לאותו יהודי: "שכחת משנה מפורשת: אל תרבה שיחה עם האשה!.."
זה פן אחד לדברים, אבל ישנו פן נוסף, עמוק יותר: עצם ההתמקחות על מחיר מולידה באדם כח של ערמומיות, ועבור עבודת הנפש של ביטול וחוסר חשבון, שוה גם לשלם! ודאי שאין בזה כללים, וכל דבר יש לו גבול, אבל ישנם אנשים שנוצר בהם טבע שתמיד הם מבקשים הנחה, ולא משנה מה המחיר. זהו כח המיקוח הטמון בנפש כל אדם.
אבל כשאדם חי עם הרבש"ע בתמימות, כשאומרים לו שמחירו של חפץ פלוני הוא כך וכך, הוא שומע מכך שזהו הסכום שהקב"ה רוצה שישלם, ואילו רצה הקב"ה שישלם פחות, מראש היו אומרים לו פחות.

נקטנו דוגמא, אבל עלינו לדעת שיסוד זה מתפשט על פני כל אורך החיים של כל אחד. ככל שאדם תמים יותר, כח האמונה שלו חזק יותר. הוא מאמין שכל דבר שמגיע אליו אינו במיקרה אלא בדקדוק רב, והוא מבין שהתמקחותו בעצם אינה עם אנשים אלא כביכול עם הבורא ית'!

דוגמא נוספת: פעמים שאדם רוצה להשכין שלום בין אדם לחבירו וכו', ולשם כך הוא משתמש בעצת חז"ל שמותר לשקר מפני השלום (עי' יבמות סה ע"ב).

צריך לדעת שעצה זו של חז"ל מסוכנת היא מאד לאדם שאינו זך! וכבר השמיענו הבעש"ט שעצה זו נאמרה דוקא לאדם שלא שיקר מימיו, אבל מי ששיקר, ואפילו פעם אחת, הוא כבר נכלל בשקר שלא לשמה, ושוב אינו יכול לשקר לשמה, וכיון שבשעה שישקר תהיה מעורבת בזה תכונת הנפש של שקר שלא לשמה, אסור לו לשקר אפילו לצורך!

כלומר, יתכן מצב שאדם מצדו ירגיש שהוא עושה לשמה, אבל בעומק הנפש, הוא מורגל בערמומיות, בשינוי סדר מהלך הדברים. הוא מרגיל את עצמו שלא לצייר את הדברים כהווייתם, וכל מיני סיבות, שהוא סבור שהן לצורך, גורמות לו לעוות את התפיסה המציאותית!

ככל שאדם מאמין יותר בקב"ה, הוא מבין שאין לו לבורא עולם צורך בעזרתו, והוא צריך רק לעשות דברים לשם פועלם. וכשילך עם האמת ועם מדת הישרות, ודאי יצליח יותר מאשר אם ילך בדרכים אחרות.

נקודת התמימות - מלוא הנפש הפנימית

והנה במבט הפשוט יתכן שנראה לשומע שמדברים אנו כאן בסה"כ על פרט אחד מהעבודה. אולי פרט חשוב ומרכזי, שחשוב וראוי לעבוד עליו, אבל סוכ"ס ישנם חלקים נוספים בעבודה. נראה לו שנקודת התמימות היא נקודה יסודית וחשובה, אבל לא יותר מכך.

אבל מי שכבר חי בתוך העולם הפנימי, או לכה"פ קיבל ממנו אחוזים מסויימים של טהרה ונקיות, יודע ומבין שנקודת התמימות היא מלוא הנפש הפנימית. כל נקודה של שקר מחזירה את האדם לחטא אדה"ר בעץ הדעת, שענייננו שימוש של דעת שנראית כישרה, אבל היא היא זו שהולידה את החטא. ככל שאדם חש יותר את פנימיותו, הוא סולד מהחספוס, מהשקר, מהערמומיות ומהפקחות, ומתעוררת בו כמיהה פנימית לפשיטות אמיתית.

כל זמן שאדם לא חש את נפשו, לא חש את נשמתו, קשה לו להרגיש כמה כל נקודה של שקר מעלימה ממנו את עצם נשמתו.

תמימות - מדרגה בבטחון

לעיל הובא הפסוק מספר קהלת: "אשר עשה האלקים את האדם ישר והמה בקשו חשבונות רבים".

והנה ל"חשבונות רבים" ישנם שני הפכים: ההיפך של "רבים" הוא יחיד, וההיפך של "חשבון" זו הפשיטות. ראשית כל צריך אדם לצאת ממהלך של "רבים", ואח"כ ממהלך של חשבון בכלל.

אדם, מטבע יצירתו, כל הזמן - או לכה"פ כמעט כל הזמן - חושב מחשבות! פעם המחשבות רופפות, פעם יותר מיוסדות, כל אחד לפי מדרגתו.

מכח מרוצת החיים, אדם טרוד בהרבה דאגות, בפרט בדאגת הפרנסה וכו'. כל מחשבה מחברת את הנפש לדאגה.

מה הפתרון הידוע לכך שכולנו יודעים? - מדת הבטחון שאדם צריך לבטוח בקונו.

"בטחון" עניינו, שאדם מתבונן ורואה שמצד דרכי הטבע אינו יודע מהיכן תגיע הפרנסה, ומחזק את עצמו ומעורר את לבו להאמין באמונה שלמה שהכל מן השמים, והסיבות לא אלו הקובעות, אלא מה שהקב"ה רוצה יגיע, בלי לדעת מהיכן בדיוק. ועכ"פ הסיבה שאדם נצרך לבטחון, היא כיון שאינו רואה מוצא, הוא לא יודע מהיכן תבוא ישועתו - וכאן הוא מגיע למידת הבטחון.

אך ישנה נקודה עמוקה יותר, שלפעמים היא חילופית לעבודת הבטחון, והיא: שאדם לא יתבונן ולא יהרהר כלל במצבו! לא מכח אטימות, אלא שכח הנפש כל כך דבוק בתמימות, שלא עולה למח שום הרהור מהיכן תגיע הפרנסה. ודאי שלחיות כך באופן תמידי זוהי מדרגה גבוהה, אבל צריך לנסות להתקרב לשם.

היה פעם מעשה עם החזו"א שעלה לעיה"ק ירושלים ונכנס אל הרב מבריסק זצ"ל. באותה תקופה היה הרב זצ"ל עסוק בענין סבוך מסוים, והחזו"א שאל אותו מה יהיה בענין הזה. התבטא הרב זצ"ל ואמר [אינני זוכר בדיוק את הלשון, אבל כמדומה שבערך זו היתה לשונו]: "יש לי בטחון".

כשיצא משם החזו"א פנה לנלווים אליו ואמר: "תבינו, אם הרב אמר שיש לו בטחון, פירוש הדבר שהוא אפילו לא מהרהר בבעיה, ולא שהוא מהרהר אלא בוטח שיהיה טוב!"

מהיכן מגיעים לכזו מדרגה?

כשאדם חי בתמימות עם הבורא, הנפש עסוקה ב"תמים תהיה עם ה' אלוקיך", וקשה לה לצאת לחשבונות הרבים.
מי שחי בתוך החשבונות הרבים, נראה לו מה שמדברים כאן דברים 'בשָׁמַיִם'. הטעם שכך נראה לו הוא משום שהכניס את עצמו לתוך עוד חשבון ועוד חשבון, ואם הרחיק לכת יותר - גם כיוון את מעשיו לפי החשבונות. אבל הצורה הנכונה היא, שיותר משראוי להשתדל עבור הפרנסה וכדומה ובשאר תחומי החיים, יותר ראוי להתבודד בזמן העיסוק בזה, ולעבוד לחזק את עצמו ב"תמים תהיה עם ה' אלקיך".
ודאי שצורת העבודה משתנה מאדם לאדם - כמה זמן להשתדל, וכמה זמן להתעסק בנושא הבטחון והתמימות - אבל אין צל של ספק, שמשקל הנפש חייב להיות בנקודת התמימות, ולא בהשתדלות. גוף האדם אולי עוד יכול לעסוק בהשתדלות, אבל הנפש, הכמיהה והרצון, צריך להיות מקושר אל הרבש"ע!

"בפיך ובלבבך לעשותו"

הקב"ה יצר באדם את מידת הבושה.
מהו שורש ענין הבושה, היכן אנו מוצאים בתורה פעם ראשונה את המושג בושה? לפני חטא אדם הראשון, נאמר על אדם וחוה ש"ולא יתבוששו", ורק אחרי שחטאו התעוררה בהם מידת הבושה וכיסו עצמם בעלי תאנה.
מדוע לפני החטא אין בושה? - כי הבושה נולדת מכח זה שאדם חושב: מה חושבים עלי? מה אומרים עלי? וכו'. אבל כשאדם חי בתמימות עם הבורא, לא עולות בראשו כאלו מחשבות. ואין הכוונה שיש לו 'עור של פיל' שהוא לא חש מה שמדברים עליו, אלא פשוט משום שהנפש אינה קולטת כאלו מושגים.
"ומפני חטאינו גלינו מארצנו ונתרחקנו מעל אדמתנו, ואין אנחנו יכולים לעלות ולהראות לפניך" - הריחוק שלנו מהבורא ית' נוצר ע"י החטא. נראה לאדם שאור פניו של הבורא רחוק ממנו, וח"ו לפעמים נולדת אפילו תחושת יאוש מהשגת הדברים.
אבל צריך לדעת "כי קרוב אליך הדבר מאד בפיך ובלבבך לעשותו". אם אדם מקנה לעצמו את ההרגל של "בפיך", וכל ימיו, בכל יום ויום, ובמשך היום עצמו, עיקר היום שלו, הדיבורים שלו, הם מסביב לאמונה, מסביב לתמימות, מסביב לפשיטות - ניתן לטפס למדרגה הבאה: "בלבבך", עד שבסופו של דבר מגיעים לעשיה. אבל ככל שמחשבותיו של האדם ודיבורו נעוצים כל היום בבחינה של מחשבות - הן מחשבות של חיצוניות גמורה והן מחשבות של פיקחות - קשה לו מאוד להגיע לתמימות ואמונה פשוטה.

יעזרנו הקב"ה להיות מאלו הפורקים מעצמם את עול החשבונות הרבים, וחיים חיי תמימות עם בוראם באמת ובתמים.

פרק יב - כח החידוש הגנוז בתפילה

חידוש - חזרה לשורש נשמתו

טבע האדם שהוא אוהב חידושים. אבל הפסוק אומר: "ואין כל חדש תחת השמש" (קהלת א, ט), ואמרו חז"ל, כי דוקא למטה מן השמש, אבל למעלה מן השמש יש יתרון ויש חדש. כלומר, ישנם מקומות שהחידושים אינם נמצאים שם, וישנם מקומות שהחידושים קיימים בהם.

הקב"ה "מחדש בטובו בכל יום מעשה בראשית". ישנו חידוש בכל רגע, בכל עת ובכל שעה, והאדם בקליטת הנפש שלו חש את כח ההתחדשות שבו, ונפשו משתוקקת ומייחלת לקבל את כח ההתחדשות של הבורא.

השאלה היא: כיצד ניגשים לחידוש זה?

והנה, אומרים אנו בברכת הלבנה: "שתתחדש עטרת תפארת לעמוסי בטן" - הלבנה היא בחינת חודש, חידוש. ישנה התחדשות בכל חודש וחודש.

ולכאורה הרי "אין כל חדש תחת השמש", והלבנה היא מתחת לשמש, וא"כ איך יש בה חידוש?

אלא, שכשהלבנה בבחינת "תחת השמש", גם בה אין חידוש! אבל כשהיא בבחינת "עטרת תפארת" - כשהיא עטרה - שם יש חידושים!

אמנם, כשנתבונן בענין הלבנה עצמה נראה, שהגם שאנו קוראים לזה 'חידוש', אבל אין זה חידוש בעצם. זהו חידוש של חזרה למצב האמיתי, למצב השלם שהיה קודם החסרון. כלומר, נכון שהלבנה מתחדשת בכל חודש וחודש, אך החידוש של החודש שעבר הוא גם החידוש של חודש זה, וגם החידוש הכללי, זהו רק חידוש של חזרה אל שורשה שלפני החטא כביכול [כפי שמוזכר בחז"ל, שהקב"ה אמר לה אין שני מלכים משמשים בכתר אחד], ולא חידוש בעצמותה של הלבנה.

כך גם בעבודת האדם: כשאדם מחפש חידוש, אין כוונתו חידוש כפשוטו. חידוש אמיתי הוא החזרה אל השורש, ההתדבקות בשורש האדם קודם החטא הקדמון, והיינו ישיבה בגן עדן ודבקות בקב"ה בלי מחיצה של להט החרב המתהפכת, והכרובים ששומרים את דרך עץ החיים.

נמצא, שכח החידוש שקיים בבן אדם, חס ושלום להשתמש בו לחידושים בענייני העולם הזה, אלא החידוש העיקרי הוא החזרה למצב האמיתי, לשורש נשמתו של האדם וצורת בריאתו.

נקודת החידוש בתפילה

אחד מהכוחות העיקריים לחזור ולהתחדש, הוא עמוד התפילה - אחד משלשה העמודים שהעולם עומד עליהם, והוא בעיקר כח החידוש, ונבאר.

בפשיטות, בג' התפילות שתקנו לנו חז"ל אנשי כנסת הגדולה להתפלל בכל יום, אין בהם חידוש. התפילה של אתמול היא התפילה של היום, והתפילה של היום היא גם התפילה של מחר. אם כן, כביכול בחיצוניות נראה שאין בתפילותינו חידוש כלל.

אולי אם אדם מוסיף בתפילתו בקשות פרטיות, זוהי בחינה מסויימת של חידוש, אבל אם הוא מתפלל את נוסח התפילה כפי שתקנוה אנשי כנסת הגדולה, ללא כל תוספת, נדמה שאין בה שום נקודת חידוש.

בלימוד התורה הק' ישנם חידושים, אדם יכול להוסיף לעצמו היום חלק בתורה שהוא לא למד אתמול, ואפילו באותו חלק שלמד אתמול, היום להבין אותו יותר, להשכיל יותר ואף לחדש בו יותר. אבל היכן מתגלה כח החידוש הנמצא בתפילה?

כשנתבונן יותר בעומק הענין נבין כי אדרבה, רק כשמבטלים את החידוש החיצוני, מגיעים לנקודת החידוש הפנימית. כל זמן שבחיצוניות ישנו חידוש, אדם עלול להיתפס לחידוש החיצוני, ולשכוח את נקודת החידוש האמיתית, את הנקודה הפנימית ששם טמון כח ההתחדשות. כאשר בחיצוניות אין חידוש, והנפש הרי משתוקקת לחידוש, היא מוכרחה לחפש את נקודת החידוש בפנימיות ולא בחיצוניות.

האמת היא שאין תפילה דומה לחברתה, כמו שכתב ה'נפש החיים'! ואע"פ שהנוסח החיצוני הוא אחד, אבל בפנימיות התפילה, אין אפילו תפילה אחת שווה לחברתה. אין לך חידוש גדול מזה, שאת אותו נוסח אומרים במשך אלפי שנים, כל כנסת ישראל מדי יום ביומו, וא"כ המטבע החיצוני הוא אחד, ועם כל זאת הנקודה הפנימית יש בה שינוי בכל פעם ופעם - מאדם לאדם, ובכל אדם מיום ליום ומתפילה לתפילה. החידוש קיים, רק שהאדם צריך להתחבר אליו ולקבל את כח החידוש.

"ראשי חדשים לעמך נתת זמן כפרה לכל תולדותם". אם ב"ראשי חדשים", באותו חידוש, לא מתגלה נקודה של כפרת חטא, אם לא מתגלה בו ביטול של "חטאיכם היו מבדילים" בין קוב"ה לכנסת ישראל - זה אינו חידוש! כל חידוש עניינו, כפי שאמרנו, לחזור למצב

השורשי של קרבת ה', של דבקות בקב"ה כפשוטו. זהו עצם החידוש. ממילא, החידוש מסיר את החטא ומקרב את האדם אל קונו.
נמצא, שעיקר נקודת החידוש שישנה מתפילה לרעותה, מיום ליום ומזמן לזמן אינה בחיצוניות, אלא בנקודת קרבת ה' שאדם משיג מתפילה זו ומתפילה אחרת - שם מונחת נקודת החידוש!

תפילה מתוך חיבור, לא מתוך נפרדות ח"ו

הדברים הללו שוללים נקודה פשוטה יותר, שרבים מרגישים בתפילה, והיא אמיתית, אבל צריך לדעת להתעלות ממנה.
גם אדם שתפילתו אינה מן השפה ולחוץ, אפשר והרבה פעמים החידוש אצלו הוא בנקודת ההתעוררות: פעם הוא מתלהב בברכה זו, פעם בברכה אחרת, והוא שואב את נקודת החידוש מאותה התעוררות שהוא מקבל בכל תפילה ותפילה מפסוק אחד, מברכה אחת וכדו'.
ודאי שזהו דבר טוב, ואין צל של ספק שהתעוררות זו עדיפה מתפילה שהיא מן השפה ולחוץ, אבל צריך לדעת שעיקר החידוש שצריך להיות בין תפילה לתפילה, הוא הקירבת ה' שאדם חש כעומד לפני המלך, וההכרה הזו של עומד לפני המלך צריכה לקבל אצל האדם מתפילה לתפילה, ומיום ליום, תוקף יותר, חוש יותר ברור, וממילא כליותיו יחושו את הדבר, והוא יפעל על כל רמ"ח איבריו ושס"ה גידיו.
המטבע של תפילה - י"ח הברכות במיוחד, ובתוכן י"ב הבקשות - זו נקודה שמצד אחד יכולה לקרב את האדם לקונו, ומצד השני ח"ו להיפך. אם האדם שוקע ב"סלח לנו" כפשוטו, ב"רפאנו" כפשוטו, ב"ברך עלינו" כפשוטו וכו', הוא מכניס את עצמו לעולם הנפרדים, הוא נעשה שקוע בצרכי הגוף, בענייני העוה"ז. ואע"פ שאת אותם צרכי גוף הוא מבקש מהקב"ה וישנה כאן התקשרות כלשהי לבורא, אך סוף כל סוף הוא דבוק בצרכי הגשמיות!
מהי, אפוא, הצורה האמיתית של תפילה?
הנפש צריכה לתבוע קרבת ה', ובכל תפילה ותפילה שאדם מתפלל, בכל ברכה וברכה, יש למצוא בה את הנקודה מדוע אותו חסרון מפריע ומרחיק את האדם מקרבת ה', וכיצד השלמת החסר תקרב אותו לקונו. נמצא, שאין המכוון הוא בקשת השלמת החסר בעצם, אלא המכוון האמיתי הוא קרבת ה' שתיווצר מאותה השלמה. בצורה כזו הח"י ברכות הן אכן בחינה של חיים!

"לתאוה יבקש נפרד" (משלי יח, א) - מת הוא בחינה של "נפרד", אבל החיים הם בבחינה של חיבור. אם אדם מתפלל ח"י ברכות, וכל אחת מהן זו בקשה בפני עצמה - זה "השיבנו", זה "סלח לנו" וזה "רפאנו" - הרי שתפילתו היא ח"ו בבחינת פירוד, יש כאן בקשות נפרדות משום שכל ברכה וברכה היא לעצמה, ולא זהו המכוון האמיתי של תפילת שמו"ע.

אבל כאשר האדם מתחבר לפנימיות של התפילה, להתחדשות, להתחברות אל הקב"ה - אז תפילתו נעשית בבחינת חיים, ח"י ברכות.

"ולואי שיתפלל אדם כל היום כולו"

"רבי יוחנן אמר: ולואי שיתפלל אדם כל היום כולו" (ברכות כא ע"א). וכבר עמדו המפרשים על השאלה כיצד שייך שאדם יפלל כל היום כולו? ראשית, ישנם שלשה עמודים שעליהם עומד העולם, ולא רק עמוד התפילה. ונוסף על כך, אדם טרוד, הן בצרכים הגשמיים שלו, והן בצרכיו הרוחניים. כיצד יתכן, אפוא, מהלך כזה ש"יתפלל אדם כל היום כולו"?

גם לשונו של ר' יוחנן "ולואי" היא לשון שאינה מצויה כל כך בש"ס, והדבר אומר דרשני. אבל עומקם של הדברים הוא, שישנן שתי בחינות של תפילה: ישנה תפילה שהיא בפה ובמחשבה [לענייננו נכלול אותן בבחינה אחת], אבל ישנה תפילה שהיא בבחינת מבועי הנפש, תשוקת הנפש, תקוותה ותוחלתה. זוהי תפילה בשורשי התשוקה של האדם, תפילה שלפעמים אינה מגיעה אפילו למחשבה, וודאי שאינה יורדת לפה. זוהי הכמיהה הפנימית של האדם!

כשרבי יוחנן אמר "ולואי שיתפלל אדם כל היום כולו", הכוונה היא שהתפילה תהיה בבחינה של "ולואי", שזאת תהיה התשוקה שלו. אין הכוונה שבעולם המעשה יתפלל כל היום, שזה בודאי אי אפשר, אלא שזו תהיה אצלו תשוקת הנפש הפנימית כל הזמן, בבחינת "ולואי".

כח ההשתוקקות, רצון החיבור של הנברא לבוראו, הוא הבחינה של התפילה, וכפי שהזכרנו וביארנו שענין התפילה הוא בבחינת "חיים", ולא בחינה של "מתים", תפילה על "ואתם הדבקים בד' אלוקיכם חיים כולכם היום", התפילה צריכה להיות בצורה של חיים, והיא תפילה על בקשת החיים, אבל איזה חיים? - חיים אמיתיים של קרבת ה' יתברך!

זוהי הבחינה שעליה אמר ר' יוחנן "ולואי שיתפלל האדם כל היום כולו", שכמיהת הנפש לאורך כל היום כולו, התביעה, הייחול, וההשתוקקות, לא ימושו מן האדם כל הזמן, כל אחד לפי כוחו, וכל כח ההשתוקקות יהיה אך ורק לקרבת ה' יתברך.
אם חסר לאדם בסיס פנימי זה של התפילה, גם כאשר התפילה תשתלשל למחשבה, וממחשבה לפה, חסר לו את השורש של כל היום בתפילה. רק כאשר כל היום כולו הוא בבחינת "ואני תפילה", אז ישנה צורה אמיתית לג' התפילות שתקנו חז"ל.

עבודה רוחנית הבנויה על תפילה

עבודת היום של האדם מורכבת באופן כללי משני חלקים: ההתעסקות בצרכי הגוף הנצרכים לכל אחד ואחד, ובנוסף העבודה הרוחנית שהוא מתעסק בה.
העבודה הרוחנית חייבת להיות מחוברת לתכלית הנרצית. התורה, המצוות ושאר כל עבודת ה' צריכים להיעשות מתוך בחינה של "ולואי", שאדם ישתוקק להתקרב לקונו, ובחינה זו צריכה להיות מתמדת לאורך כל היום.
הבסיס של כל העבודה הוא תפילה, וכידוע מהספרים הק', שדבר שאין עליו תפילה אדם לא משיג אותו: "וכל שיח השדה טרם יהיה בארץ וכל עשב השדה טרם יצמח, כי לא המטיר ה' אלהים על הארץ ואדם אין לעבוד את האדמה" (בראשית ב, ה), ופירש"י: "כי לא המטיר - ומה טעם לא המטיר, לפי שאדם אין לעבוד את האדמה ואין מכיר בטובתם של גשמים, וכשבא אדם וידע שהם צורך לעולם התפלל עליהם וירדו, וצמחו האילנות והדשאים". הכלי, הקרקע, של כל עבודה זו התפילה!
ובאמת, ישנה התפילה הכללית שכל אדם מתפלל - ג' התפילות ביום, אבל בעומק הדברים, כמו שהזכרנו, גם בשעת לימוד התורה, גם בשעת גמילות חסדים, גם בשאר מצוות - בו בזמן צריך שיהיה ייחול של הנפש ותשוקה לקונה.
צריך האדם לעשות לו בזה "מזכירים הרבה", כיון שכח תשוקת הנפש לבוראה בד"כ איננו בגילוי ואיננו תקף כל כך, ולכן צריך לעורר אותה (כמש"כ הנפה"ח). וגם תוך כדי לימודו, מותר לו לאדם לעצור ולעורר את עצמו ליראת ה', לזכור את בוראו, להכיר את בוראו וממילא להשתוקק אליו. כל רוחניות שאיננה מחוברת עם תשוקה של "ולואי", שאינה בנויה על תפילה, חסר בה את הבסיס לעבודה.
"כרום זלות לבני אדם (תהלים יב) - אלו דברים שעומדים ברומו של עולם ובני אדם מזלזלין בהן" (ברכות ו ע"ב), וידוע הפירוש על דרך הרמז - "עומדים ברומו של עולם", כלומר שמרוממים את האדם לרומו של עולם!

אולם עלינו לדעת כי מלבד מה שהם מרימים את האדם לרומו של עולם, הם מרימים גם את העבודה שהאדם עובד למדרגה גבוהה ביותר - לרומו של עולם!
נמצא, שכל עבודה ברוחניות - תורה, גמילות חסדים ומצוות - שאין בה את כח התפילה, אינה יכולה לרומם את האדם לרומו של עולם, חסר את ה"גדפין" [-כנפיים] להעלות אותו למעלה, כלומר הוא לא מקושר לשורש, לרבש"ע. כשהעבודה הרוחנית מחוברת עם תפילה, ולא סתם תפילה, אלא תפילה מתוך תשוקה לקונו ומתוך רצון של התחברות - תשוקה זו מרוממת את כל העבודה ומחברת את האדם לקונו.
ודאי שאדם אינו מסוגל שבבת אחת כל היום כולו יחיה בבחינה של תשוקה, וכמו בכל תחומי העבודה גם כאן להתקדם בהדרגה. בתחילה צריכים לעשות מזכירים חיצוניים, ולאט לאט, כשהנפש מתעוררת יותר, הדבר צריך לבוא מהתביעה הפנימית של הנפש, עד אשר "והיו לאחדים בידיך", שהתורה והתפילה מאוחדים בנפש, לא רק בזה אחר זה, אלא בבת אחת!
זהו החלק האחד מהיום - העבודה הרוחנית.

"מכאן שניתנה רשות לרופא לרפאות"

גם החלק השני של היום, שאדם עסוק בענייני הגשמיות שלו - כל אחד ואחד לפי חלקו - חייב להיות מבוסס על תפילה וקשר פנימי לבורא.
ניתן דוגמא. יהודי אינו חש בטוב. ידועים לו דברי חז"ל: "תני דבי רבי ישמעאל: ורפא ירפא - מכאן שניתנה רשות לרופא לרפאות" (ברכות ס ע"א), וכשיטת הראשונים שראוי ומצוה ללכת להתרפא, וממילא הוא מחליט לגשת לרופא.
נכנס לרופא. הוא מציג לפניו את הבעיה, והרופא בודק וכו' וכו'. מה מחשבת האדם באותו זמן שהוא עומד שם? סתם משוטטת? - בעל עבודה לא יכול לצמוח מזה! ודאי שגם לבעל עבודה המחשבה בורחת לפעמים, ויותר מלפעמים, אבל ישנה עקביות של רצון, שהמחשבה תהיה מתמדת וקבועה בעבודת קונו, ומתחילה עליו לייחד לעצמו זמן לקבוע את מחשבתו בתכלית הרצויה של מה שהוא עומד לעשות.
ובכן, הוא מדבר עם הרופא, והרופא בודק אותו. באותה שעה אל לו לשכוח, אפילו לרגע, שהסיבה שהוא הגיע לכאן, היא משום "ורפא ירפא - מכאן שניתנה רשות לרופא לרפאות"! אבל עליו לזכור ראשית כל ממי הוא קיבל רשות. יש לו לאדם רשות ללכת, אבל מי נתן לו את הרשות להגיע לרופא? - הרבש"ע! אם לא היה כזה פסוק, אומרים חז"ל, מי ששלח את המכה, הוא גם היה מרפא אותה מעצמו, ללא עזרת הרופא.

זכירה זו, שאדם הולך לרופא רק מצד רשות קונו, צריכה להיות זכורה אצלו היטב. אם הדבר לא עומד חי בזכרונו של האדם, הנפש שוכחת. ודאי שבשכלו אדם יודע את האמת, אבל הנפש אינה זוכרת שהוא נמצא כאן עכשיו בשליחות הבורא.

יתירה מזו, "מכאן שנתנה לרופא לרפאות", וכי יעלה על דעת אדם, שרופא יכול לרפאות? - אלא כשם שישנם כהנים שהם "שלוחי דרחמנא" (כלשון הגמרא), כך גם הרופא - בין אם הוא עצמו יודע זאת ובין אם לא - הוא "שלוחא דרחמנא", ויד השליח כיד המשלח.

אדם שמחליט לא ללכת לרופא כי הוא בוטח בקב"ה שירפאהו, זוכר טוב שהקב"ה הוא המרפא ולא אף אחד אחר, כי אין לו על מי לסמוך. אבל אותו אדם שכן הולך, כי "נתנה רשות לרופא לרפאות", הוא נמצא בסכנה גדולה, שכן עלול הוא חס ושלום לשכוח מי מרפא אותו!

"ולואי שיתפלל אדם כל היום כולו"! בו בזמן שהוא נמצא אצל הרופא, חייב הוא לזכור את הרשות שניתנה לו מאת הבורא ית', ושמי שמרפא אותו באמת זהו הבורא. ממילא, לבו צריך להתפלל לקב"ה שירפאהו. אם לא - הוא חס ושלום עלול ליפול ביד המקרה. אלא מאי, שאדם חי את חייו בשטף, במרוצה; מיד אחרי הביקור אצל הרופא, אדם ממהר לדרכו - זה ל'כולל', זה להתפלל וכו'. מתוך כך דיבורו עם הרופא נעשה במהירות ובלי מחשבה. אבל חייבים לדעת שהליכה לרופא גם היא עבודה. ההליכה לשם צריכה להיעשות כמו שיהודי צריך ללכת, וגם היציאה ממנו צריכה להיות כזו!

נקטנו את ענין הרפואה כדוגמא בעלמא, ובאמת ענין זה שייך בכל דבר ודבר. כל דבר שאדם נפגש אתו ומתעסק אתו, הוא חייב לא לשכוח את התפילה והתשוקה לקב"ה.

לדוגמא: אדם נכנס לחנות רהיטים, על מנת לרכוש מיטה. ישנם כמה סוגים, והוא שואל, בודק ומתעניין. אם בשעה שהוא חושב את מה לקנות, הנפש שלו אינה עסוקה בתפילה לקב"ה: "אנא, עזור לי שאקנה את מה שנצרך לי ומה שטוב לי" - אם כן, מה הקשר בין מיטה זו לקב"ה?! אדם זה עסוק בחומר, ושוכח שקניית המיטה גם היא עבודה אמיתית, אבל כל זה בתנאי שאכן יש צורך במיטה, ובתנאי שכל קניית המיטה מלווה בפניה לבורא עולם.

כשהאדם מתרגל לחיות כך, שבכל צעד ושעל שהוא עושה בחיים הוא מחובר, יש לו עם לדבר, יש מי שעוזר לו - הוא מקשר את עצמו באמת לרבש"ע.

"מן המצר קראתי י-ה"

ידועה מחלוקת הראשונים בדין חיוב התפילה מדאורייתא, האם ישנו חיוב בכל יום, כשיטת הרמב"ם, או רק בעת צרה, כשיטת הרמב"ן.

ידוע ומפורסם, שכל פעם שהיו נכנסים לרב מבריסק זצ"ל ומספרים לו על צרה כלשהי, תשובתו היתה בלשון של תפילה. והסביר את עצמו, שהוא נוהג על פי יסוד דברי הרמב"ן, שבעת צרה ישנה מצות עשה מדאורייתא להתפלל. אם כן, בכל צרה וצרה שמספרים לו עליה, מוטל עליו חיוב תפילה מדאורייתא, ולכן צורת דיבורו היתה של תפילה.

כלומר, למד הרב מבריסק ש"צרה" אין הכוונה דוקא שיש מלחמות בעולם, שיש צרת רבים, או צרת יחיד גדולה. הרב מבריסק חי בכל בעיה במהלך שזוהי עת צרה.

אבל יש כאן נקודה יותר עמוקה. "מן המצר קראתי י-ה ענני במרחב י-ה" (תהלים קיח, ה). מהו המיצר האמיתי שיהודי נמצא בו? - בתורה מצאנו מפורש את לשון מיצר במצרים.

אבל מצרים אינו רק ענין של שעבוד גשמי, ועיקרו השעבוד הרוחני. עד שאין גילוי של "אני ה'" - "אני ולא מלאך אני ולא שרף אני ולא שליח, אלא הקב"ה בכבודו ובעצמו" - עדיין קיימת הבחינה של "מצרים". הגאולה לא באה אחרי "דם", לא אחרי "צפרדע" ולא אחרי שאר המכות. רק במכת בכורות יצאו ממצרים, כי אז התגלה בשלמות ה"אני ה'". אבל קודם הגילוי זהו מצב של "מצרים"!

והן הן הדברים בנפש האדם: כל זמן שנפשו של האדם אינה נמצאת במצב של גילוי "אני ה'" בלבו של האדם, כל זמן שאיננו חש את הקב"ה בבחינת "פנים בפנים דיבר ה' עמכם" - הריהו נמצא עדיין ברמה מסוימת של מצרים, ברמה מסויימת של מיצר!

ואם כן, בכל רגע, בכל עת ובכל שעה, מוטלת על האדם מצוה מדאורייתא להתפלל, כי זוהי עת צרה! לא צרה בגשמיות, אלא בעיקר צרה של הנפש, שהנפש רחוקה מקונה!

כשאדם אינו זכאי והוא לא מבין שזהו מיצר, ח"ו הקב"ה שולח מיצרים גשמיים שיעוררוהו להשכיל ולהבין שהמיצר האמיתי שיש לו הוא חוסר קרבת ה', חוסר חיות כפשוטו עם הקב"ה!

נמצא, שבכל רגע ורגע מהיום צריך אדם להיות כמו שאמרנו במהלך של "ולואי ויתפלל האדם כל היום כולו".

כל זמן שלא היתה אצל ישראל במצרים הבחינה של "וייאנחו ויזעקו ותעל שוועתם", לא התחיל תהליך הגאולה. רק כשהם הגיעו למצב של "וייאנחו", "ויקוצו", כשכבר לא

היה יותר כח להישאר במצב של ה"מיצר", וזעקו מקירות לבם אל הרבש"ע שיגאלם - רק אז הוציאם הקב"ה ממצרים!
כאשר אדם ירגיש שהמיצר האמיתי שהוא נמצא בו, אינו המצרים של עולם החומר, של הגשמיות, אלא שאיננו חש את הקב"ה, ומלבו תבקע הזעקה הנוראה של בקשת הגאולה מ"מצרים", ודאי יתקיים בו גם השלב הבא: "ותעל שוועתם אל האלוקים", ויזכה לגילוי ה' בלבו.

פרק יג - וכל מעשיך יהיו לשם שמים

"מות עד שלא תמות"!

כל אדם חי את חייו בעוה"ז לפי מדת ימיו שהקציב לו הקב"ה - "ימי שנותינו בהם שבעים שנה ואם בגבורות שמונים שנה". לאחר מכן עוזבת הנשמה את העולם, ואם זכה האדם הריהי נכנסת לעולם שכולו טוב, עולם אחר. לא אותו עולם שאנו מכירים כאן, הוא העולם שמתוודעים אליו לאחר פרידת הנשמה מהגוף.
אבל כבר אמרו חז"ל, שישנו חילוק בין הרשעים לבין הצדיקים בצורת המיתה. כפי עומק החיבור בין הגוף לנשמה, ככל שהגוף יותר מעלים על הנשמה ודבוק בה, כך גדל קושי הפרידה מהעוה"ז.
ורבינו יונה בשע"ת (שער ב אות יז) הביא את עצת חז"ל במסכת דרך ארץ: "רצונך שלא תמות? מות עד שלא תמות!" ואין הכוונה כמובן למיתה כפשוטו, אלא ישנה כאן הבחנה, שעבודת ה' אינה רק ענין של פרטים, של מעשים, דיבורים ומחשבות, אלא צורתה האמיתית היא, שאדם יוצא מעולם אחד ונכנס לעולם אחר. זו יציאה גמורה מעולם החומר וכניסה לעולם רוחני, לעולם של קשר עם הקב"ה, לעולם של התקרבות לקב"ה ושל דביקות בו יתברך שמו.
כלומר, ההבחנה שצריכה להיות בנפש אינה רק התקדמות וקנינים, אלא שאיפה לצאת מצורת החיים של העולם הזה, על מנת להכנס למהלך חיים שהוא "למעלה מן השמש"! שהקשר, המחשבות ותשוקת הנפש - כולם יהיו מחוברים לרבש"ע.
כאשר אדם זוכה והוא מבין היטב את דברי שלמה המלך "הבל הבלים אמר קהלת, הבל הבלים הכל הבל" - לא מחמת שפלות, אלא מחמת הכרת רוממות תכלית החיים והכרת האלוקות האמיתית - אזי הוא מקשר את נפשו באמת לעולם הרוחני, ולשם כל משאת נפשו.

הזכרנו לעיל כמה אופנים כיצד לעבוד את הקב"ה, אבל צריך שהנקודה המאחדת של הכל תהיה, שהעולם הרוחני הוא עולם לעצמו, אין זה אותו עולם שנראה בחיצוניות, בהסתכלות הפשוטה.

"וכל מעשיך יהיו לשם שמים"

נדבר עתה על עוד נקודה שכבר הזכרנו אותה בקצרה, ונשתדל להרחיב ולהבין את הדברים, אבל גם בה המטרה שהיא תקיף את האדם לאורך כל היום - בשכבך ובקומך ובלכתך בדרך - עד שאדם יחיה בתוך הדברים, ולא שהדברים יחיו אותו בלבד.

אמרו חז"ל (אבות ב, יב): "וכל מעשיך יהיו לשם שמים". צורת החיים האמיתית של יהודי - הצורה שבה מונחת השלמות - היא שכל מעשיו ייעשו אך ורק לשם שמים. והנה, אין לך אדם שנשמה יהודית בקרבו שאינו עושה שום מעשה לשם שמים, אבל גם להפך: אין בנמצא אדם שכל כולו לשם שמים, כי סוף כל סוף האדם עשוי מחומר, ויש בו יצרים - כל אחד ואחד לפי מדרגתו.

עבודת האדם היא, לקחת את הנקודה שבנפשו הרוצה לפעול לשם שמים, ולהרחיב אותה הן בכמות הן באיכות, עד אשר כל כולו יהיה לשם שמים בלבד!

ודאי שבמעמקי הנפש, ולפעמים גם בהכרה עצמה, יצוצו מחשבות שהן לא לשם שמים, אבל שאיפת האדם צריכה להיות להתקרב יותר לשם שמים, כך שכשיגיע זמנו לעבור לעולם שכולו טוב, תהיינה מחשבות אלו בבחינת מיעוט שאינו ניכר ובטל ברובו, ועיקר חייו יהיו המעשים והמחשבות לשם שמים.

המעשים שאדם עושה במשך היום, כל אחד לפי סדר יומו, מורכבים מפרטים רבים, ולכל אחד מהם תכלית חיצונית לעצמו. אבל בפנימיות, לכולם ישנה תכלית אחת בלבד. בעומק הנקודה, למעשה עצמו אין שייכות לאדם; "לאדם מערכי לב" - עריכת הלב, הסידור של הלב, הקביעות וההחלטה, היא היא עבודת האדם, ומכאן ואילך, ההוצאה לפועל בעיקרה היא ביד ה' - "ומה' מענה לשון".

מהו אותו "מערכי לב" המשותף שמחבר את כל היום כולו?

על זה באו חז"ל והורו לנו: "וכל מעשיך יהיו לשם שמים"! כשאדם חיי חיים אמיתיים, הוא מכיר את האמת ש"שליח, ממקום שמשתלח - לשם מחזיר שליחותו", וכולנו כאן, בלא יוצא מהכלל, שליחים גמורים של הרבש"ע. לכל אחד הוקצבו הזמן והצורה המתאימים לשליחותו, אבל כולנו שלוחים, ושליח עניינו עשיית רצון המשלח, והוא פועל אך ורק על דעת המשלח.

נמצא, שהחיבור האמיתי שיש לו לאדם בחייו בעוה"ז, זו ההכרה הפשוטה שכל ימיו יש לו דבר אחד: לעשות רצון קונו.
וכל זאת למה? משום שהקב"ה ביקש לעשות! אפילו שאדם לא משיג מה הצורך בכך, מה ההבנה בכך, מה הטעם, אבל כיון שזהו רצונו יתברך - הוא עושה זאת בלי לשאול שאלות!

האמנתי - כי אדבר

הדברים ידועים, והשאלה היא רק איך מחיים אותם, איך מקרבים את לבו של האדם להשגת הדברים.
היסוד המוסד שאנו חוזרים עליו תמיד, כל מקום ומקום לפי ענייננו, הוא: "האמנתי - כי אדבר", כל דבר שאדם רוצה לרכוש אותו, לבד מהכרת רוממות הדברים ואמיתותם, על מנת שהדברים ייכנסו היטב ללב, צריך שיהיו דיבורים ודיבורים, שוב ושוב, עד שיחדרו הדברים אל הלב.
כשאדם רוצה באמת לחיות לשם שמים, לא די בידיעה שצריך לחיות כך ובהכרת חשיבות הדבר. כדי שהדברים יחיו בנפשו, עליו לדאוג לכך שלאורך כל היום תהיה אצלו תמידיות של דיבורים שעניינם לשם שמים. ככל שאדם ידבר יותר דיבורים של תשוקה לקרבת ה', דיבור עם תפילה לקב"ה - הוא קרוב מאד להשגת העבודה של "וכל מעשיך יהיו לשם שמים".
ודאי שאין זו עבודה ליום ולא ליומיים, אבל לא ירחק הזמן, והחלק שהוא לשם שמים יתפוס מקום נכבד מאד בלבו.
מי שכבר הרגיל את נפשו לדבר דיבורים מעין אלו - ולא דוקא בנקודה זו של עשיית המעשים לשם שמים, אלא גם בנקודות אחרות באמונה, כזכירת הבורא וכו' - ידוע שהנוהג כך, שוב אינו אותו אדם שהיה, אלו הם שני עולמות שונים לחלוטין: עולם של חולין, ועולם של "בצל כנפיך יחסיון".
אדם יכול לחיות כאן בעולם הזה, ובגוף להיות עסוק עם החומר, ועם כל זאת נשמתו, מחשבתו ולבו יהיו מקושרים לרוחניות, מקושרים לרבונו של עולם.
"כי קרוב אליך הדבר מאד בפיך ובלבבך לעשותו", מתי קרוב הדבר אליך מאד? בשעה שהוא בפיך, ואם הוא בפיך ובלבבך - אז ניתן להגיע ל"לעשותו", אבל אם ה"לעשותו" מנותק מה"בפיך", ממילא הוא מנותק מה"בלבבך", ומעשים שאינם נעשים עם הלב חסר בהם את העיקר, חסר את ה"רחמנא לבא בעי".

ככל שאדם מקיים בעצמו את ה"קרוב אליך הדבר מאד בפיך" ומקרב את הדברים לפיו, כך יתקרבו יותר הדברים אל הלב, ובמשך הזמן כל ה"לעשותו" יהיה בו לב, לב של תשוקה לבורא, לב של רצון לעשות נחת רוח לבורא.

מצות הנחת תפילין כצורתה

נקח דוגמאות מספר, ומהן נלמד כיצד נראית צורת החיים האמיתית.

ראשית, כמו שאמרנו, חייבת להיות הכרה פשוטה שהאדם נברא ויש בורא, וכל העסק והמשא ומתן שלנו בחיים הוא עם דבר אחד בלבד: עם הרבונו של עולם, ותו לא! כל שאר הדברים אינם אלא בבחינת כלים לעבודת הבורא.

לדוגמא: אדם קם בבוקר, הולך להתפלל, וכעת הוא עומד להניח תפילין. הוא מוציא את התפילין מהנרתיק, אוחז אותן בידו, ואומר לקונו [בפיו או במחשבתו]: "רבונו של עולם, מדוע אני לוקח את התפילין הללו בידי? כי אתה ציווית עלי להניחן. רבש"ע, אני רוצה לעשות רצונך, לעשות נחת רוח לפניך, אבל אני מרגיש שהרצון אינו מספיק חזק, שהכוונה של המעשה אינה רק כדי לעשות לך נחת רוח. אני מתחנן לפניך, עזור לי שהמעשה שאני עושה יהיה בטהרת הלב, בתשוקה גבוהה לעשות רצונך".

ודאי שהנוסח אינו בדוקא, וכל אחד ואחד יאמרנו לפי ענייניו, אבל כך באופן כללי צריכה להיות הקליטה של צורת החיים. לשם כך לא די באמירת ה'לשם יחוד' המודפס בסידורים, כי אלו דברים שכבר רגילים לומר אותם והנוסחאות ידועים, ופעמים אומרים אותם בחפזון ובלי התבוננות. צריך שהדיבורים יבואו מן הלב, כל אחד והשפה שלו.

אם מישהו יחזור על הדיבורים בדיוק כמו שאמרנו - כמעט ואין בהם תועלת! כל אחד יש לו את מטבע הנפש שלו, את צורת החשיבה וצורת הביטוי המיוחדת לו. אבל מכנה אחד משותף צריך להיות לכולם: שאת מעשה המצוה שאדם עושה - כגון כאן מצות הנחת תפילין - לא יעשנו כלאחר יד, עם מחשבה רופפת שזוהי מצות עשה מדאורייתא להניח תפילין.

ודאי שכדי לצאת ידי חובת המצוה מדאורייתא די בכך, אבל על מנת להתקשר לקב"ה באמת, להכיר אותו ית' ולחיות עמו חיים אמיתיים, צריך להניח תפילין במתינות, עם לב, ולא רק עם הידיים.

אדם יכול להניח תפילין במשך חמישים וששים שנה, לקיים את המצוה ואף לקבל עליה שכר, אבל את נשמת המצוה, את המכוון האמיתי של מצות תפילין, ח"ו הוא עלול להפסיד!

צריכים להתרגל שהנחת התפילין אינה נעשית כלאחר יד, אלא יש לעורר קודם את התשוקה הפנימית לעשותה לרצון שמים.
אבל תמיד צריך לזכור לדבר עם הרבש"ע בלשון נוכח, ולא בלשון נסתר. "פנים בפנים דבר ה' עמכם בהר מתוך האש" (דברים ה, ד), השאיפה שלנו לחזור למצב של מעמד הר סיני. מצב זה קבוע בכל נפש ונפש, אלא שעל גבי קביעות זו ישנו העלם והסתר, ישנם כיסויים רבים.
כשאדם מדבר את הדברים בצורה של "פנים בפנים" עם הקב"ה, הוא מעורר בעצמו את הצורה של מעמד הר סיני, וככל שירבה לדבר, ילהיב את הנפש, והיא תפרוץ את המסכים שהצטברו עליה, הן בגלגול זה והן בגלגולים קודמים.

הבסיס של היום

נקטנו בדוגמא אחת של מצוה שבה מתחיל אדם את יומו, אבל כמובן שזו רק הראשית. ניתן דוגמא נוספת. אדם מתפלל תפילת שחרית, מסיים את תפילתו, ועומד לצאת מבית הכנסת, איש איש לפי מעשיו, על התורה ועל העבודה, כל אחד פונה לדרכו.
אבל לפני שיוצאים, יש לעצור לרגע, ולדבר עם הרבש"ע בצורה פשוטה מאד: "רבונו של עולם, עומד לפָנֶיך יום, יום ארוך, יום שאתה נתתי לי על מנת שאעבוד אותך. ברצוני לגרום לך ביום זה נחת רוח, אבל קשה לי, ואני יודע שישנן הצלחות אך ישנן גם נפילות. אני מתחנן לפניך, ראשית כל שהמחשבה הזו שרצוני לעשות לך נחת רוח לא תמוש מזכרוני מהבוקר ועד הלילה [ודאי שכל אחד שוכח, אבל התפילה היא שאדם יזכה ללכת בבחינה של מוסיף והולך, שהשכחה תתמעט והזכרון יתחזק, כל אחד לפי מצבו], ולא רק שלא אשכח אותך, יתר על כן אני מבקש, רבונו של עולם, שבעומק הנפש, נפשי תתמלא בתשוקה ורצון לעבוד אותך לאורך כל היום".
כלומר, הבסיס ליציאה ליום, ההתחלה, הראשית, צריך להיות בצורה של תפילה, תחינה ודיבור עם הרבש"ע, שיזכהו שיוכל כל העת לזכור אותו ולרצות לעשות רצונו ית', וכן שיוכל לקיים זאת הן באיכות והן בכמות.
אם הראשית של היום בנויה בכזו צורה, שההשתוקקות של האדם היא לעשות רצון קונו, מהראשית ניתן להמשיך ולטפס הלאה.
מי שזך יותר - ובמשך הזמן כל אדם יכול להגיע לכך - ירגיל את עצמו שמיד כשייעור משנתו, מהרגע שפגה שנתו והוא בצלילות הדעת, המחשבה הראשונה שיחשוב היא הדברים שדיברנו: "רבונו של עולם, אתה הערת אותי, נתת לי יום לעבוד אותך; אני

מתחנן לפניך, ראשית שלא אשכח אותך, שאזכור בכל רגע ורגע שאני נמצא כאן לעבוד אותך, וכמו כן שהלב שלי יהיה פתוח להשתוקק ולרצות לעשות לך נחת רוח".

ר' חיים מוולוז'ין זצ"ל בספרו 'נפש החיים' כתב, שהמחשבה הראשונה שאדם חושב בכל יום, היא הראשית, והיא המלווה את האדם לאורך כל היום בפנימיות. אם המחשבה הראשונה בשעת קימת האדם משנתו תהיה התשוקה לעבוד את בוראו, יזכה שהפנימיות של כל אותו יום, תהיה פנימיות של התקשרות לבורא, פנימיות של לשם שמים, פנימיות של לעשות נחת רוח ליוצרו.

ובאמת, ככל שהדברים פשוטים, כך יש בהם הסח הדעת, והיצה"ר מנסה להשכיחם. אבל אדם שכבר נכנס לעבודה, מתרגל בדברים הללו ואינו נבהל אפילו אם הוא שוכח מאה ומאתיים פעמים ביום. כל פעם הוא מתחיל מחדש, נזכר מחדש.

בהמשך היום, כשאדם שוכח ופתאום הוא נזכר, עליו להעמיד את עצמו לרגע נרעד, ולומר: "רבונו של עולם, שכחתי אותך, שכחתי שאני צריך לעבוד אותך. אני לא נבהל, אני מתחזק בחזרה, ואני מתחנן לפניך שאזכור אותך תמיד, והשכחה תלך ותתמעט וכו'".

ודאי שהדברים צריכים לבא בהדרגה, ובהתחלה א"א לזכור כל היום, אבל לכה"פ צריך אדם לקבוע לעצמו חמש או עשר פעמים ביום שבהם הוא מתחיל את הדיבורים הללו, ולאט לאט להרחיב זאת עד שיגיע למצב שאו שהוא עוסק בתורה וחושב בלימוד, או שהוא עוסק בעבודת קונו! כל מעשיו - בין בתורה, בין בעבודה ובין בגמילות חסדים או שאר צרכיו - הכל טבול עם רצון לעבוד את השי"ת, עם זכירת הבורא, ועם ההכרה שהאדם חי למען בוראו!

עבודה לשמה - כיחס של בן כלפי אביו

כדי לקרב מעט את הדברים אלינו, לעורר את הנפש לרצות לעבוד את קונה לשם שמים, ננסה לתת קצת ציור מוחשי לזילותא המונחת בעבודה שאין בה כוונה טהורה.

ודאי שהסדר הוא שיש להתחיל מעבודה שלא לשמה ומתוך שלא לשמה בא לשמה, אבל כבר בתחילה, כשניגשים לעבודה, יש צורך בהכרת פחיתות השלא לשמה ומעלת הלשמה.

ובכן, נצייר לעצמנו ציור מהחיים: ליהודי ישנו בן, בחור בן חמש-עשרה, שב"ה לומד בישיבה. מגיע 'בין הזמנים' והבן חוזר הביתה ונמצא בבית כמה שבועות.

ביום הראשון של 'בין הזמנים' מתיישבת כל המשפחה לארוחת בוקר, האבא יושב בראש השולחן ולצדו כל בני המשפחה. הוא פונה אל הבן ומבקש ממנו: "אפשר בבקשה לקבל כוס מים?"

הבן מהרהר רגע, ואומר: "כן, כן, בבקשה, אבל מה תתן לי תמורת זה?..."

האבא עומד משתאה: מה סה"כ בקשתי? כוס מים! היתכן שגם בין אב לבן כל היחס יהיה תלוי בשכר ועונש: אם תשלם לי - אתן לך, ואם לא - אז לא?!

מילא כשאדם הולך למסעדה ומזמין כוסות מים, הוא יודע שיצטרך לשלם על כך, ובאמת הוא מחשבן כל כוס שהוא מבקש, כי בסוף יצטרך לפרוע את החוב, אבל אדם בתוך ביתו אפילו לא מעלה על דעתו שעל כוס מים שהוא מבקש עליו להיות מחושבן כמה יצטרך לשלם עליו ובאיזה אופן!...

והנמשל ברור: הרי כולנו בנים למקום - "בנים אתם לה' אלוקיכם", הקב"ה אבינו ואנחנו בניו. אדם שכל עבודתו נעשית שלא לשמה - כלומר אין אלו רק מחשבות שבאות מדי פעם שהוא מרגיש בהן בחינה של נפילה, אלא שזוהי צורת החיים שלו - הוא ממש דומה למשל: כל דבר שהוא עושה לרבש"ע, הוא מיד מחשבן: על מעשה זה כתוב "ונתתי גשמיכם בעתם", ועל מצוה זו הובטחנו "למען תאריכון ימים", ומעשר הוא סגולה לעשירות וכו', וכך בכל מצוה ומצוה הוא מוצא את הטעם מדוע כדאי ושווה לו לקיימה...

אין כוונתנו לומר שהסגולות אינן נכונות, ושברכות התורה לא תתקיימנה. חלילה וחס! ודאי שכל דברי התורה אמת ויציב, אבל לא כתוב בתורה שכך עובדים! אדם כזה מאבד את הצורה הפשוטה ביותר של הקשר שבין הבן לאביו.

ינסה נא לצייר לעצמו אם הוא היה האבא וכך בנו היה מתנהג אליו, כמה זמן הוא היה יכול לסבול זאת? כמה צער הוא היה מרגיש? הנה גידלתי את הבן, טרחתי למענו חמש-עשרה שנה, וכך הוא נוהג ביי?!

מהיכן מגיעה לראשו של הבן מחשבה נלוזה כזו, שעל כל דבר שאביו מבקש ממנו יש לנהל משא ומתן מסחרי? - מחשבה כזו תיתכן רק אצל אדם שחי למען עצמו מרישא עד גמירא!

כל אדם בר דעת, שאינו שקוע בעצמו לחלוטין, כשזה מגיע לאביו הוא נעצר. ככל שאדם רחוק יותר מנגיעה עצמית, הרי שלא רק ביחס לאביו, אלא גם ביחס לאנשים פחות קרובים הוא מקרב את עצמו לתת ולתת. ועכ"פ כלפי אבא כמעט ואין בעולם אדם שינהג כך.

תפילה ובקשה על ביטול המחשבות שלא לשמה

המשל שאמרנו בודאי אינו נצרך לכולם, יש שכן ויש שלא, אבל אדם שנמצא במדרגה שנצרך לעורר את לבו לעבוד לשמה, ישתמש במשל זה ובתוכן הפנימי של הדברים, ובפרט ראוי לו להתבונן בנקודה זו לפני שהוא ניגש לקיום מצוות.

לדוגמא: לפני שהוא ניגש להניח תפילין, הוא מתחיל לדבר עם הבורא, ואומר לו: "רבש"ע, אני עומד להניח תפילין. למה אני עושה זאת? כי אתה ביקשת" והוא ממשיך ופורס לפני הקב"ה את הרגשת הלב שלו ואומר: "רבש"ע, אבל מה תתן לי על הנחת התפילין?..." ותוך כדי דיבור הוא מוסיף ואומר לרבש"ע: "אני בוש במה שאני אומר, אבל כך אני מרגיש!..."

אין שום ענין שאדם ישקר את עצמו. אל לו לדחוק לצד את המחשבות שאינן ראויות, כי בכך הוא בעצם מדחיק את המדרגה של עצמו, והדברים נשארים אצלו בעומק נפשו. הדרך הנכונה היא, לכלול את כל זה בתוך הדיבורים עם הרבש"ע ולומר לו: "אני יודע שזוהי מחשבה שפלית, אני יודע שאם בני היה מתנהג אלי כך, היה קשה לי לסבול זאת. רבונו של עולם, אנא ממך, טהר את לבי, ותסיר ממני את הטומאה הזו שמסתירה ממני את הרצון לעשות רצונך".

כלומר, בקשה זו על המחשבות שלא לשמה, גם היא חלק מההכנה שאדם מכין את עצמו לעבוד לשמה. הוא מתפלל בפרטיות לקב"ה על המחשבה שלא לשמה, ומבקש ממנו: אנא ממך, תטהר אותי ממחשבות אלו. אני יודע שהן אינן טובות, אבל קשה לי להפרד מהן.

צריך להרגיל את הנפש לדבר עם הקב"ה כדבר איש אל רעהו, ואף יותר ממה שמדבר איש אל רעהו; ישנם דברים שלרעהו אדם מתבייש לומר וקשה לו לומר אותם, אבל עם הרבש"ע - שם צריך שתהיה לאדם פתיחות גמורה, ובכל אשר עולה על לבו, כל המחשבות וההרהורים שלו - בכל ישתף את הקב"ה!

על המחשבות הטובות צריך אדם להתפלל שלא ישכח אותן, וכמו"כ שהן יעמיקו בנפשו והוא יחיה אותן יותר ויותר, ועל המחשבות שאינן לרצון - התשוקות והמידות וכו' - יבקש עליהן מהקב"ה שיעזור לו שייעלמו. אך לא יעבוד לבד. אם עובדים לבד, נמצאים בעולם של פירוד. יתכן שאדם יעבוד את הקב"ה ועם כל זה יחיה בנפרדות ממנו ית' ח"ו. עבודה זו צריכה להיעשות עם שימת לב. אבל אם בבוקר רצים מהר לתפילה, ומגיעים כבר חמש דקות אחרי שהתחילו, ואז מניחים תפילין מהר, ואומרים ברכות מהר,

ולפעמים נאלצים גם לדלג בפסוקי דזמרה על סמך שניתן להשלים אחרי כן - בצורה כזו קשה לצמוח!

זוהי נקודה שאין בה שום ספק: חייבים לקום בזמן - כל אחד לפי זמנו, אבל הזמן הוא להגיע אל התפילה לפני הזמן. לא צריך להיות כמו "חסידים הראשונים" ששהו שעה אחת לפני התפילה, זו אינה המדרגה של כל אדם, אבל מכל אחד נדרשת הכנה מינימלית, שיהיה לו זמן להתבונן על כך שהוא נעמד להתפלל לפני הבורא, שיהיה לו זמן להתבונן כיצד הוא מניח תפילין וכו'.

כל זמן שאדם רץ וחסרה לו מנוחת הנפש, קשה מאד לקנות את הקניינים הרוחניים. זהו אחד מהמפריעים הגדולים. כל דבר שנדבר עליו כאן כרוך בהתבוננות ובהשתפכות, והריצה היא המפריעה לקנין.

כאשר יזכה אדם לדבר דיבורי אמונה, דיבורי אהבה, ודיבורים לשמה, יזכה להיות קרוב יותר לקונו, ולהיות מקושר עמו ודבוק בו.

פרק יד - ברירות באמיתות תכלית החיים

בפנימיות כל דבר מונחת אחדות ה'

זיכנו הקב"ה לעמוד על כמה וכמה נקודות, אבל צריך לדעת בכל דבר ודבר את פנימיותו ואת חיצוניותו.

היסוד שכתוב בספרים הוא, שבעצם, הפנימיות של כל דבר ודבר בעולם מלאה באחדותו הפשוטה, וכל מה שנראה לעינינו כפרטים, אין זה אלא בחיצוניות, אבל באמת כבודו מלא עולם; "אתה הוא עד שלא נברא העולם, ואתה הוא משנברא העולם".

ענין זה אמור בכל פרט ופרט מהבריאה, הן בפנימיות המקום - הקב"ה הוא מקומו של עולם, הן בפנימיות הזמן, והן בפנימיות הנפש, שהיא חלק אלו-ק ממעל.

כשעוסקים בחיצוניות, ישנו חילוק בין המקומות, בין הזמנים ובין הנפשות. אבל כשאדם זוכה והוא מתעלה מעל עולם הנפרדים, הוא מגיע לפנימיות היחידה, ששם הכל מלא באחדותו הפשוטה.

שינון נקודת תכלית החיים אינו נמאס

ניתן משל לדבר, ובעז"ה נשתדל שהנקודה הפנימית תובן די צרכה.

לאדם יש חנות מכולת, והוא מוכר בה פריטים רבים: לחם, גבינה וכו', ואם זהו 'סופרמרקט' גדול, אפשר שהחנות מלאה במאות אלפי פריטים. אבל אם נשאל את בעל

החנות לשם מה הוא פתח את החנות, מהי התכלית של כל הבנין הגדול? - הוא יאמר מילה אחת: כסף!

בחיצוניות, מי שמביט סביבו בתוך החנות רואה לנגד עיניו מאות אלפי פריטים, אבל בפנימיות, הסיבה לכל הנמצא כאן פשוטה, ברורה, ומאד מורגשת: הבעל הבית כל שאיפתו היא להרויח כסף באמצעות הפריטים שימכור. זהו בעצם הדבר היחיד שהוא שואף להפיק מכל החנות, וזוהי כל התכלית והפנימיות של הכל.

מאי נפק"מ?

אם סבור בעל החנות שהעסק במאות אלפי הפריטים הוא ענין לעצמו, והוא שוכח את התכלית של הרווח הכספי, הוא עלול לרכוש לחנותו גם פריטים כאלו שהתועלת המסחרית שבהם איננה מצויה כל כך.

ואם נשאל את בעל החנות לשם מה צריך כל כך הרבה פריטים? גם על כך תהיה בפיו תשובה ברורה: כדי להגיע לנקודה האחת, צריך להשתמש בהרבה מאד כלים!

המשל הזה בעוה"ז ברור לנו מאד, הוא לא מחודש והוא מושכל פשוט. אבל בעבודת ה', אם נתבונן נראה שהדברים לא כל כך פשוטים בנפש.

נחזור מעט למשל. יושב לו בעל החנות במשרדו, והנה נכנס סוחר ומציע לו לקנות סחורה פלונית וסחורה אלמונית. החשבון הראשון שהוא מחשבן: כמה הוא משלם עליה, בכמה יצליח למכור אותה, וממילא כמה בסה"כ ירוויח מהענין. כלומר, כל הכנסת סחורה לחנות, כל רכישת סחורה, נמדדת בקנה-מידה מאוד ברור: האם רכישה זו תביא לבעל החנות רווח כספי או שמא הפסד.

נפגוש את בעל החנות, אחרי שהוא עובד בחנות הזאת יום יומיים, שנה שנתיים, ונשאל אותו שאלה פשוטה: "מה אכפת לך באמת מהחנות?" - הוא לא יבין את השאלה! מה זאת אומרת, הוא רוצה להרויח כסף!

נוסיף ונשאל אותו: "וכי לא נמאס לך כבר להתעסק עם כסף?" - כמובן, הוא אפילו לא יבין מה רוצים ממנו... כיון שאדם זה חי עם תפיסת עולם, שהכסף הוא תכלית החיים, האושר שבחיים וכו', ממילא לא נמאס לו כלל להתעסק עמו. במקרה הטוב הוא יוצא לעתים רחוקות מאוד לחופשה קצרה על מנת לחזור בחזרה, אבל גם אז מחשבותיו אינן שקטות, הפלאפונים עובדים וכו'.

לאדם הזה יש שאיפה מתמדת. הוא חוזר וחוזר כל הזמן אל הנקודה האחת בלי שהדבר יימאס עליו: בלילה הוא הולך לישון ובבוקר רץ לעבודה, וכל יום ויום החשבון שלו הוא אחד: כמה כסף הרווחתי היום!

נשאל אותו: הרי כל יום אתה מתעסק עם עשר או חמש-עשרה סוחרים, וסגנון הדברים שאתה מדבר איתם חוזר על עצמו יום יום, שבוע שבוע, חודש חודש. אמנם הפרטים קצת משתנים, אבל הנושא הכללי אחד. האם לא נמאס לך שהסוחרים מגיעים, לא נמאס לך לשוחח איתם? התשובה ודאי תהיה מאוד ברורה: לא נמאס! והוא ימשיך הלאה במרץ ובהתעוררות.

אם נבין את המשל הזה באמת, ונעתיק אותו כראוי לנמשל, נקבל תמונה ברורה מאד על החיים. הרי פשוט לכל אחד, שתכלית החיים, כל סיבת הבריאה היא אחת: "כי באמת השלימות האמיתי הוא הדבקות בו יתברך שמו", נמצא אפוא, שעלינו להעתיק את צורת המבט של אותו סוחר על כסף - לדבקות בקב"ה, להבדיל. צריך שהנקודה הפנימית של החיים תהיה אחת, וכל החיפוש יהיה: דביקות בקב"ה!

בשעה שהנפש באמת מרגישה שתכלית החיים הוא חיפוש הקב"ה ודביקות בו ית', אפי' אם היא תשמע את אותם דברים עוד פעם ועוד פעם, הדבר לא יימאס עליה כלל, כיון שזו תשוקה בנפש ולא ידיעה שכלית גרידא.

אם זו ידיעה שכלית, לשכל קשה מאד לשמוע את אותם דברים פשוטים פעם אחר פעם. אבל כשאדם זוכה שהדברים אצלו אינם רק בבחינת "וידעת היום", אלא "והשבות אל לבבך, כי ה' הוא האלקים אין עוד", "אין עוד" כלומר אין לי עסק בחיים עם כלום, רק עם הקב"ה - במדרגה זו, הדברים מקבלים תמונה שונה לחלוטין. כשם שבעסקי העולם התכלית היא אחת ואין בזה מאיסות, ק"ו בן בנו של ק"ו בענייני רוחניות.

אם אדם מרגיש, ועוד יותר אם הוא חושב כך במחשבתו, שיש בפרקים אלו חזרה בדברים - זו אמת, יש הרבה חזרה! אבל מיניה וביה: אם באמת התחבר הקורא אל הדברים וחי אותם, הוא יהיה מוכן לשמוע את אותם דברים אפילו מאה ומאתיים פעם, ואם לא התחבר אל הדברים - באמת עליו לשומעם פעם נוספת, כי עדיין לא הבין אותם...

העיקר: התחברות אל הנקודה היסודית

עד שאדם אינו מרגיש שהנקודה הזו חיה אצלו, הריהו בורח מהנקודה ומחפש חידושים, מחפש פרטים, והפרטים רבים הם מאוד מאוד כחול אשר על שפת הים.

יכולים אנו להעלות רעיונות יפים, עצות מחוכמות כיצד לעבוד בכל מיני נקודות, אבל כאן טמונה נקודת הסכנה! כל זמן שאדם אינו חי עם הנקודה הפשוטה, שכל העסק שיש לו בחיים הוא עם הרבש"ע, זוהי הגישה וזו המחשבה שאיתה הוא קם, עימה הוא מתהלך, ואליה הוא חוזר בכל עת ובכל שעה, אלא מתחיל לעסוק בפרטים - הוא עלול 'לטבוע' בים הפרטים ולהישאר שם ח"ו לנצח נצחים.

כל האמור עד כה יש לו מכוון אחד בלבד, וכל הדיבורים שלפעמים נראים כפרטים, הם עטיפה בלבד לנקודה הפנימית.

אם שמע אדם את הדברים במשך כמה חודשים, והקשר שלו עם הקב"ה בדיבור פשוט, בהתקשרות פשוטה, נשאר אותו דבר - הסיבה לכך היא: או שהוא הבין את הדברים ולא יישם אותם, או שיש כאן חוסר ברירות בהבנת הדברים.

קל ונעים יותר, ונראה שגם נוח יותר, להמשיך הלאה ולהתקדם, אבל מי שהבין את הנקודה באמת, מבין שהכל נמצא כאן, ואין צורך לזוז הלאה. אין הכוונה שאין עבודה, אבל העבודה צומחת ועולה מכח ההשגה האמיתית של נקודת קירבת ה'.

ידועים דברי הלל הזקן שאמר בשמחת בית השואבה: "אם אני כאן - הכל כאן, ואם איני כאן - מי כאן" (סוכה נג ע"א), וכבר עמדו המפרשים על התמיהה, כיצד יתכן שהלל, שהיה ענוותן גדול, אמר על עצמו משפט כזה.

ואחד מהפירושים הנודעים הוא, שהלל דיבר כלפי השכינה, כלפי הקב"ה: "אם אני כאן הכל כאן" - אם ה"אני" של הקב"ה נמצא בלב האדם, אם ה"אנכי ה' אלוקיך" חי ובוער בנפש האדם - זהו הכח לעקור משם את כל הרע, לרוקן משם את כל החלקים שאינם ראויים ולטהר את הלב. אבל כל זמן שה"אני" לא נמצא ח"ו, אין כלום! ניתן לנסות להתעסק בפרטים: מידות, קנאה, תאוה, כבוד וכו', אבל קשה מאד להצליח.

כל אדם צריך לקחת לעצמו בירור, ולהחליט האם באמת הוא רוצה להתחבר לדברים, והבחירה ביד כל אחד לחפש לעצמו את הדרך שהוא רוצה. אבל כפי הנראה מדובר כאן בעבודה של כמה שנים כפשוטו, בלי גוזמא, על הנקודה הבסיסית הראשונה!

יתכן שיהיו כאלו שלא יבינו את הדברים, אבל האמת צריכה להיות אמת והברירות צריכה להיות ברורה. אדם שזכה לקרבת ה' והוא חי עם הקב"ה, זהו דבר שלא יחליפנו ולא ימירנו. על כל דבר שבעולם - את זה הוא לא מוכן לעזוב!

"ה' ילחם לכם ואתם תחרישון"

ידועים דברי חז"ל (קידושין ל ע"ב): "יצרו של אדם מתגבר עליו בכל יום ומבקש המיתו, שנאמר: צופה רשע לצדיק ומבקש להמיתו, ואלמלא הקב"ה עוזרו אין יכול לו, שנאמר: אלהים לא יעזבנו בידו". כלומר, הקב"ה נתן באדם כח להלחם עם הרע, אבל בורא עולם שיצר את הכוחות הללו, כבר מודיע לאדם הודעה מראש, הודעה ברורה: "אינו יכול לו"! דע לך - הוא אומר לנברא - יצרתי אותך ויצרתי יצה"ר, נתתי לך כח וליצה"ר כח, ואני מודיע לך: הכח שנתתי ליצה"ר הוא יותר חזק מהכח שנתתי לך!

כל אדם בר דעת, כששומע מודעה מהסוג הזה - מתייאש מראש. אם יוצר כל, יודע כל יצורים, מעיד מפורשות שכוחו של היצה"ר חזק יותר מכוחו של האדם, מהי אם כן תקוותו לנצח?

אבל הקב"ה מוסיף ומודיע לאדם: "ואלמלא הקב"ה עוזרו" - יש לי דרך בשבילך איך לנצח את היצה"ר. מה הדרך? תתחבר אלי, אני כל יכול, לא חסר לי כלום!

ניתן ללמוד את דברי הגמ' הללו בצורה פשוטה, ולהבין שזו סייעתא דשמיא שמושפעת מלמעלה למטה, והאדם מקבל אותה. אבל כשזוכים ודברי הגמ' מאירים באמת בלב האדם, הוא מבין ש"הקב"ה עוזרו" הכוונה במידת הגבורה האמיתית שנמצאת בלב האדם. ואם תשאל, הלוא גבורה זו חלשה יותר מהיצה"ר? - זו החיצוניות של הגבורה, אבל קוב"ה גניז בכולהו: הוא גנוז בחסד של האדם, בגבורה של האדם וכו'.

כל זמן שאדם חי עם הגבורה של עצמו, באמת גבורתו של היצה"ר יותר חזקה. אבל כשאדם משיג שבפנימיות של גבורת עצמו נמצא הבורא ית', הוא מתחיל להכיר שזהו כוחו של מלכו של עולם, ושם כבר אין גבול לכח.

נקודת הדברים צריכה להיות ברורה: א"א להלחם עם היצה"ר בכוחות אנוש. אלו דברי אלוקים חיים ברורים מאוד. הכח להלחם בו הוא רק כמו שכתוב בפסוק: "ה' ילחם לכם, ואתם תחרישון". ואף אם עדיין לא הגיע אדם למהלך של "אתם תחרישון" באופן מוחלט, אלא גם הוא נלחם, אבל ודאי שעיקר המלחמה צריכה להיות בבחינת "ה' ילחם לכם" כשאדם שותף עם הקב"ה בכל חייו ומשתף אותו בכל דבר ודבר, הרי שגם בשעת המלחמה השותף נלחם יחד עם האדם. אבל אם ח"ו האדם נפרד מהקב"ה, אם הוא הפריד את השותפות - לבד א"א לנצח במלחמת היצר!

ג' מדרגות בהשגת הדברים

והנה אצל חלק מנפשות בני האדם ישנו מצב, שמצד ההכרה השכלית והבירור השכלי שערכו לעצמם, הם הגיעו לנקודה ברורה שהתכלית של החיים היא קירבת ה'. הם יודעים זאת, והדבר ברור להם בלי צל של ספק. אבל יחד עם זאת הלב מרגיש עוד הרבה דברים. ראשית, הוא מרגיש את הרע, ונוסף לכך, יותר פנימה: הוא נותן משקל של תכלית גם לאמצעים. אע"פ שבשכלו הוא יודע שזה לא נכון, אבל ההרגש אצלו הפוך.

נגדיר, אם כן, שלש מדרגות שישנן: יש אדם שזכה ["זכה" מלשון זיכוך, שלבבו נטהר], והוא חש את הברירות הברורה, שתכלית החיים היא דביקות בקב"ה, ומתוך כך כל פעם שמדברים על הנושאים הללו, אפי' אם הוא יודע אותם ומכיר אותם וכמעט אין חידוש, הוא שמח בהם.

משל למה הדבר דומה? אדם אוכל מאכל עוד יום ועוד יום. בפשיטות המאכל הוא אותו מאכל, אבל יש את חוש הטעם, והטעם מתחדש בכל פעם ופעם.
זו מדרגה אחת של אדם שכבר חש בלבו שהקב"ה הוא הכל, וכל הרצון שלו, או לפחות רובא דרובא, הוא תשוקה להידבק בבוראו. אדם כזה ישמח בודאי לשמוע דברים אמיתיים, כי האמת הפנימית משתוקקת להתחבר לאמת, והפשיטות שבדברים היא גופא השמחה של הלב.
יעקב אבינו נקרא "איש תם", כי התמימות אוהבת את הפשיטות, אפילו שהדברים ידועים. ניתן לראות זאת אצל ילדים קטנים: מספרים להם סיפור, והם רוצים שיחזרו על הסיפור עוד פעם ועוד פעם. הם יכולים לשמוע סיפור מאה פעם בלי גוזמא! הם כבר יודעים אותו בע"פ, את כל הפרטים, ואעפי"כ רוצים לשומעו עוד פעם. וכל זאת למה? כי הפשיטות של הילד, התמימות שמונחת בו, אוהבת לחזור על הדברים האהובים.
כשאדם הגיע בלבו למצב של פשיטות בענין קרבת ה', את פשיטות הדברים אדם מוכן לשמוע עוד פעם ועוד פעם, ואפילו מאות פעמים, והדבר בדוק ומנוסה אצל מי שכבר נכנס פנימה.
זוהי מדרגה אחת.
המדרגה שניה היא, אדם שהכיר את האמת בשכלו, אך עדיין אינו חש זאת בלבו. אדם כזה במיוחד צריך הדרכה כיצד להעתיק את הדברים מידיעת השכל להשגת הלב.
אבל ישנה מדרגה שלישית, והיא: אדם שעדיין אינו מבין כלל מה עושים 'עסק' כל כך מהנקודה. הוא חושב לעצמו: נכון, זוהי נקודה נכונה, בסיסית, אבל בעז"ה ע"י שאעמול הרבה בתורה, אקיים הרבה מצוות ואעבוד על תיקון המידות, אגיע למכוון הפנימי.
אצל אדם כזה הבחירה היא: או שיחזור ויברר את הדברים מרישא עד גמירא, ויתפלל לקב"ה שיכוון אותו אל האמת. אם כעת הגיע לנקודה האמיתית שצריך למקד את החיים בקרבת ה' - מוטב, כי בזה עלה למדרגה השניה.
ואם עדיין אינו מבין את הדברים - הרבה תועלת מהדברים הנאמרים כאן לא תהיה לו! כי הנקודה הפנימית חוזרת שוב ושוב. יהיו פרטים לכאן ועוד פרטים לכאן, אבל לעולם המיקוד יהיה על הנקודה הפנימית: איך להתקרב לקב"ה, איך לחיות עם הקב"ה בפשיטות.
ודאי שישנם יחידים שצריכים כבר לשמוע נקודות אחרות, אבל הנקודה הנוגעת לכלל היא: להתחיל להרגיש את הקב"ה באמת, לא רק בעיתות רצון מיוחדים, וח"ו להפך בזמן של מיצר, אלא שהפשיטות של החיים תתהלך יחד עם הקב"ה.

טעמו וראו כי טוב ה'

ישנה מימרא הנאמרת בשם הגאון ר' אריה ליב מאלין זצ"ל, שפעם בא אליו בחור ושאל אותו סברא בלימוד. ניסה הגאון להסביר לו לכאן ולכאן, וללא הועיל. לאחר כמה נסיונות ללא הצלחה, אמר לו הגרא"ל את המשפט הבא: "אני יכול לנסות להסביר לך מהצד הזה, ומהצד השני, מלפנים ומאחור, מלמעלה ומלמטה, עד שאולי תבין. אבל את הראש שלי, את התפיסה שלי [ואין הכוונה לכח החריפות והזכרון, אלא הברירות בנקודת ההבנה] - את זה אינני יכול לתת לך!"

הגר"ש פינקוס זצ"ל הגיע פעם לאחת הישיבות [כמדומה שהיה זה בשעת לילה מאוחרת], ומסר 'ועד' לבחורים.

בתוך דבריו אמר להם כך: "אני יכול לדבר ולהסביר לכם עוד ועוד, אבל תאמינו לי לדבר אחד: אילו הייתם יודעים מהי ההרגשה של אדם שחי עם הקב"ה, הייתם רודפים אחרי שאסביר לכם איך להגיע לשם. רק שאינכם מבינים באיזה חושך אתם חיים, מה חסר לכם, וכמה אתם רחוקים מהאמת. טעמו וראו כי טוב ה'".

והוא המשיך ואמר להם: "אבל דעו לכם כי גם אם הייתם מבקשים ממני, אינני מסוגל, והקב"ה לא נתן לי את הכח להטעים לכם מעט מהטעם האמיתי של דבקות בו ית'".

לכל אדם ישנם זמנים מיוחדים של עליה שבהם הוא חש התרוממות והנאה מרוחניות, והוא מדמיין לעצמו שקרבת ה' הכוונה לחיות כך כל הזמן.

ויש לו לידע, שלא מיניה ולא מקצתיה! קירבת ה' הוא עולם אחר מהמושגים שהאנשים מכירים. כל אחד יכול לחיות שם, וח"ו גם להיפך. אדם צריך להחליט בעצמו בירור גמור האם הוא רוצה להכניס את הקב"ה בלבבו באמת, "בלבבי משכן אבנה", לחיות באמת! לא עם מחשבות חיצוניות של שויתי ה', עם אותיות של הוי-ה בלבד, אלא שהקב"ה יימצא אצלו בתוך הלב!

א"א להסביר למי שלא השיג, אבל נדרשת מהאדם אמונה בדרכם של כל הצדיקים שדרכו בה עד היום, והגיעו לשם וחיו עם תפיסה נפלאה זו.

הרה"ק ר' משה מקוברין התבטא פעם, כי אילו בעלי התאוה היו יודעים טעמה של ה'תאוה' האמיתית, אילו היו מכירים בהנאה האמיתית הטמונה בקרבת ה', היו עוזבים את כל הנאות העולם, ורודפים אחרי קרבת ה' בכל כחם.

ובאמת שזהו דבר פשוט וברור, כי כל האהבות, הן בסה"כ נפילות של עולם האהבה האמיתי, שהוא אהבת ה'. זו הדרך שהקב"ה יצר את עולמו, שכל זמן שנמצאים בחוץ, א"א להשיג אפילו מעט מן המעט את הפנימיות.

והדרך להכנס אל הפנימיות, היא לעולם דרך האמונה. מי שיש לו אמונה באמת, אמונה בכל גדולי הדורות, בתלמידיהם ותלמידי תלמידיהם, והוא מאמין לדברי החזו"א שכתב שאפשר לו לאדם להיות כמלאך ה' צבקות, לרגעים ספורים, כאן בעולם הזה, ולא ינסה לפרש זאת עם ההרגשות שלו, אם יחוש אדם, לא בדמיונות, לא בהרגשות רופפות, אלא במוחש, בהרגשה פשוטה, שכמו שהוא מרגיש את השולחן ואת הכסא, כך מרגיש הוא את הרבש"ע באמת - אם אדם יאמין לכך, ויחליט למסור את חייו למען מטרה זו, הוא יצא מעולם של חושך לעולם של אורה.

אם יש אדם שעדיין מסופק בדברים, להוכיח את אמיתות הדברים אי אפשר, אבל דבר אחד אפשר לבקש ממנו: למענו, למען הכנסת ישראל, ולמען לעשות נחת רוח ליוצרנו, שיבכה לקב"ה יום יום, שעה שעה, ויבקש שיכוון אותו לאמת. ואם הוא באמת יתחנן ובאמת ירצה, ודאי יעזרהו הקב"ה להגיע לאמת ולעשות נחת רוח לפניו ית' כל הימים.

פרק טו - כח הרצון

אין דבר העומד בפני הרצון הפנימי כשהוא בגילוי

מי שקצת חי עם האמת ונמצא בתוכה, מגיע מיד להכרה, כי בעצם אין הרבה מה לעשות כאן, בעוה"ז. גלגל חוזר בעולם, מסתובבים מכאן לשם, מהכא להתם.

כל מה שיש כאן, זהו אותו זמן, אותם כוחות נפש, שאדם מקדיש לקב"ה. זהו הדבר היחיד שנשאר בחיים!

זולת זה, הכל דמיון, דברים חולפים, שמי שקצת פקח את עיניו, כבר אינו מוצא בהם טעם, ואם יש בהם טעם, זהו טעם רגעי שפנימיות הנפש אינה נותנת לו ערך. אין זה אלא טעם שהגוף זקוק לו בכדי להירגע ולמצוא לעצמו פורקן, אבל מצד משקל הנפש, רק אותם זמנים ואותם חלקי נפש המושקעים בחיפוש אחר הקב"ה - הם, ורק הם, מה שיש לו לאדם באמת בחייו, "וזולת זה, מה שיחשבוהו בני האדם לטוב, אינו אלא הבל ושוא נתעה".

אמנם, היצה"ר מנסה להשכיח זאת משכל האדם, ואפילו אם בשכלו זוכר זאת האדם, אך בלב הדבר אינו קיים. אבל באמת, רצון הנשמה הוא: "רצוננו לעשות רצונך" - רצון לקרבת ה', רצון לדבקות בקב"ה ורצון לעשות נחת רוח לבורא. זהו הרצון הפנימי של הנשמה!

אלא מאי? שהנשמה נמצאת בהעלם, בסיתום, ואילו בגילוי, בלב האדם - שם ישנם רצונות רבים אחרים - כל אחד והרצון שלו.

ויש להתבונן: מדוע באמת בתחילת הדרך כה קשה לעבוד את הקב"ה? מהו המונע, המפריע, שאינו מניח לאדם להתקדם?
והתשובה ברורה: ההעלם של הנשמה, ההעלם של הרצון של הנשמה, הוא זה שמונע מהאדם את ההתקדמות ואת העליה המיוחלת!
ישנה מימרא ידועה: "אין דבר העומד בפני הרצון". על איזה רצון מדובר? על רצון של הגוף? הרי רואים אנו בעינינו שהרבה אנשים רוצים דברים שונים, ובסופו של דבר הרצון אינו מתקיים.
ודאי, אם כן, ש"אין דבר העומד בפני הרצון" הכוונה היא רצון אמיתי, רצון שורשי ופנימי. כל הרצונות שנמצאים בלב - שאינם הרצון האמיתי להתקרב לקב"ה - רצונות אלו מוגדרים בלשון מושאלת כרצון. זהו רצון דמיוני, רצון שאולי מורגש כרצון, אבל חסר בו את העומק הפנימי של הרצון. זהו רצון ברמה מסויימת. אך רצון אמיתי באמת, זהו רצון שאין דבר העומד בפניו!
העוה"ז הוא עולם התמורות, גלגל חוזר בעולם. לעניינו הכוונה שהרצון אינו תמידי. פעם אדם רוצה כסף, פעם הוא רוצה כבוד, פעם הוא רוצה דבר אחד ופעם דבר אחר, ותדיר מתחלפים אצלו הרצונות.
יש רצון אחד, שהוא רצון בבחינת "אני ה' לא שניתי", הרצון האלוקי שבנפש שהוא הרצון לעשות את רצונו ית' ולהתקרב אליו. שאר הרצונות הם אלה שמעלימים מהאדם את הרצון האמיתי של עצמו, את הרצון של נשמתו.
המהלך של השבוע הוא: ששה ימים ואחרי זה מגיעה שבת-קודש שהיא היום המרומם מכל הימים. ובתוך השבת עצמה ישנה עליה אחר עליה, עד שבשעת המנחה מגיעים לשעת "רעוא דרעוין", שהוא הזמן העליון ביותר בשבת, כידוע. בתפילת מנחה של שבת נוהגים לומר לפני הוצאת הס"ת את הפסוק: "ואני תפילתי לך ה' עת רצון", כי זהו זמן ה"רעוא דרעוין" - הזמן בו מתגלה הרצון של הרצונות, הפנימיות של הרצונות האמיתיים.
משה רבינו, שהוא בגימטריא "רצון", הסתלק בשעת רעוא דרעוין, כי בו - במשה רבינו - התגלתה נקודת הרצון האמיתי של היהודי.
כל זמן שאין גילוי לרצון זה באמת, הרצונות האחרים הם רצונות של דמיונות, והם אינם מובילים את האדם לאמת. ואם אין רצון של הנשמה, שוב לא שייך כאן הכלל "אין דבר העומד בפני הרצון", ומכלל הן אתה שומע לאו, שאם אין רצון אמיתי - הרי שיש דבר

העומד בפניו, וא"כ לעולם לא יוכל האדם להשיג את מבוקשו, כי תמיד יעמדו בפניו הרבה מניעות, הרבה קשיים.

עבודת האדם היא, אפוא, לגלות את הרצון הפנימי של עצמו. לאחר שהרצון הפנימי יהיה גלוי, ממילא כבר יהיה הכלל של "אין דבר העומד בפני הרצון". ראשית "לאדם מערכי לב" - עליו לערוך את לבו לגלות בו את הרצון האמיתי, ומכאן ואילך "ומה' מענה לשון" - העבודה כבר הולכת מאליה.

כל זמן שאין רצון אמיתי, בהכרח שיש מעכבים המונעים מאדם את השגת קירבת ה', ולאחר שיש רצון אמיתי, בהכרח שאדם יגיע אל האמת.

המבחן לראות אם כבר ישנו גילוי לרצון הפנימי

כל אדם שנשאל אותו האם הוא רוצה את הקב"ה, התשובה ודאי תהיה חיובית. אבל ניתן מבחן פשוט לדברים.

כיון שביררנו שהרצון לקרבת ה' הוא הרצון האמיתי היחיד שיש, ושאר כל הרצונות אינם אלא בגדר השתלשלות של רצון, דמיונות של רצון - נמצא, שתוקף הרצון האמיתי הוא רק ברצון לרצות את הבורא. אם כן, אדם יכול לבדוק את עצמו האם רצון זה כבר התחיל להתגלות אצלו, או שמא עדיין לא.

כיצד?

אם הרצון שלו לקרבת ה' הוא הרצון החזק ביותר שהוא מכיר בעצמו, סימן שישנה כבר התחלה של גילוי לרצון האמיתי. אבל אם הרצון הזה הוא רצון שווה לשאר הרצונות, או ח"ו פחות, סימן שגם עומק הרצון הפנימי שבנשמתו עדיין לא התחיל להתגלות, כיון שתוקפו של רצון זה אין לו אח ורע בנפש. אין ערך ודמיון כלל לעומק הרצון להתקרב לקב"ה ביחס לשאר הרצונות. כל זמן שלא מורגש בנפש בבירור שהרצון לקרבת ה' הוא רצון חזק לאין ערוך ביחס לשאר הרצונות, בהכרח שיש העלם של הרצון האמיתי.

הכרת הנפש ע"י בחינה של "לבדו"

"ואני תפילתי לך ה' עת רצון", מה"עת רצון" של הבורא שואב אדם ומעורר את הרצון של עצמו.

את צורת העבודה לעורר את ה"עת רצון", ניתן ללמוד ממשה רבינו ע"ה וצורת הסתלקותו מן העולם.

אצל משה רבינו כתוב: "ולא ידע איש את קבורתו" (דברים לד, ו). ישנם כמה וכמה אופנים לפרש פסוק זה, אבל לענייננו פירושו כך: כשאין אדם בעולם היודע היכן משה רבינו קבור, אם כן משה רבינו נמצא לבד. כשיודעים היכן מישהו נמצא, שייך לבוא

אליו, להתחבר אליו, ואפילו אצל מתים, שייך לעלות על קברם וכו'. אבל משרע"ה נמצא במהלך של "ולא ידע איש את קבורתו", א"כ הוא נמצא מאז פטירתו כביכול בבחינה של "לבדו".

משרע"ה הסתלק בשעת "רעוא דרעוין", שהיא בחינת רצון הרצונות, הרצון הפנימי, ולכן מתגלה בו הנקודה איך משיגים את אותו רצון אמיתי.

על מנת להשיג את הרצון האמיתי צריך להיות במהלך של "ויוותר לבדו"!

כך נאמר אצל יעקב אבינו: "ויוותר יעקב לבדו" (בראשית לב, כה), אבל שם ה"יוותר" היה רק לזמן מועט, זמן מוגבל, ולאחר מכן חזר יעקב לצוותא עם בנ"א. אבל משרע"ה, משעת פטירתו נמצא במהלך עמוק של "ויוותר לבדו", אין לו אפילו שמץ של חיבור עם העוה"ז. יש לו חיבור אמיתי פנימי, ולא חיבור חיצוני שרק נראה כחיבור.

הדברים הללו הם כהמשך למה שדיברנו לעיל על ענין ההתבודדות שעה אחת. בכדי שהאדם יוכל לעורר את הרצון האמיתי של עצמו, בהכרח שיהיה בבחינה של "ויוותר לבדו". כל זמן שישנה צוותא חיצונית לאדם, ולא רק צוותא אמיתית, שהיא עם הבורא יתי, האדם יורד מנקודת הרצון האמיתי שבנפשו, ומתחבר עם נקודות חיצוניות, עם רצונות חיצוניים.

אם אדם רוצה להכיר באמת את עצמו, את מהות נפשו, אם חפץ הוא באמת לרצות את הבורא, בהכרח עליו להיות בבחינה של "ויוותר לבדו". "ולא ידע איש" - אף אחד לא ידע מה קורה איתו, היכן הוא נמצא, כלומר בנקודת הנפש הפנימית הוא בודד, מתבודד עם בוראו.

הדברים הללו אינם דרושים, רעיונות. המבין מעט בעומק החכמה יודע שהם מהיסודות של שורש הבריאה. שורש כל דבר הוא הכתר העליון, הרצון הפנימי, ובכדי לעורר אותו מוכרחים להיות בבחינה של "לבדו".

מול הרצון הפנימי - היצה"ר אינו יכול להילחם!

כאן נעוץ שורש ההצלחה בעבודת ה', וח"ו להיפך. ככל שיש לאדם רצון אמיתי לעבוד את בוראו, הוא יעמוד בפני כל המפריעים וכל המעכבים. מה שמונע בדר"כ את ההתקדמות בעבודה הוא, שאדם מתחיל לעבוד קודם שיש לו רצון אמיתי לעבוד את הקב"ה.

ואין הכוונה שאין רצון כלל, כי אם לא היה רצון כלל, אדם לא היה מתחיל לעבוד. הכוונה היא שהרצון עדיין לא בבחינת "רעוא דרעוין", רק "רעוא" לבד. אין את הנקודה הפנימית ביותר של הרצון.

א"א לרוץ ולהתקדם מהר כל זמן שהשורש של הדבר לא קיים. השאלה היא, אפוא, היכן שורש הבעיה? נבאר זאת קצת יותר בפרטות.

לכל אדם יש רצונות, ויש שכל, מחשבות. ברגע שאדם שומע את האמת - והרי יש בפנימיות האדם נקודת אמת המכירה את האמת ורוצה להתחבר אליה - הוא מיד זונח את הרצון, ומתחיל לחשוב במחשבתו איך מתקרבים, מה עושים, באלו דרכים וכו'. הוא לא מלבה ומעורר את הרצון האמיתי. כבר ברור לו שהוא רוצה, שהרי מה יותר ברור מברור שהקב"ה אמת והוא הטוב האמיתי וכו', והאדם גם מרגיש זאת בנפשו - כל אחד לפי מדרגתו - ומכאן ואילך הוא רוצה להתחיל לעבוד.

אבל כפי שהזכרנו, הרמח"ל כותב שהיצר יותר תקיף מהאדם, וכדברי חז"ל, והעצה לזה היא ההתבודדות.

מה ההתבודדות תעזור כנגד היצה"ר?

התשובה האמיתית היא, שמול הרצון האמיתי, היצה"ר אינו מסוגל להתנגד! כל ההתגברות של היצה"ר היא רק בזמן שאין רצון אמיתי. כשהרצון הוא רצון אמיתי, זוהי מדרגה פנימית בנפש ששם אין מקום לרע כלל, וליצה"ר אין כח להילחם בה.

כל זמן שהרצון הוא במדרגת רצון תחתון, שם ישנו 'רצון' של היצר הרע וכנגדו רצון של היצר הטוב, וישנה מלחמה בין הרצונות. בזמן שאדם מעורר את הנקודה היותר פנימית ויותר אמיתית בנפשו, כשהוא מעורר את הרצון האמיתי והפנימי של הנשמה - עם נשמות, היצה"ר לא יכול להתעסק! עם שכל, עם הרגשים, עם רצונות חיצוניים היצה"ר נלחם, ואכן הוא יותר תקיף מהם, אבל נשמת האדם יותר חזקה מהיצה"ר!

כל זמן שרצון הנשמה לא נמצא בגילוי אצל האדם, המלחמה היא מלחמה קשה והנסיונות הם נסיונות קשים. כשאדם מעורר בנפשו את הנקודה היותר עמוקה, את הנקודה היותר שורשית ופנימית, שהיא למעלה משורש היצה"ר - שם אין אפשרות ליצה"ר אפילו לנסות להילחם.

נמצא אם כן, שאדם יכול לבחור לעצמו ב' דרכים: הדרך התחתונה - להתחיל לעבוד עם רצון חלש יותר, וכל ימיו לעמוד במלחמות ועוד מלחמות. והדרך השניה והפנימית יותר - להתחיל לעבוד עם כח תקיף, עם כח חזק ואמיתי שהיצה"ר אינו יכול לו.

כשהגמ' אומרת: "בכל יום ויום יצרו של אדם מתגבר עליו... ואלמלא הקב"ה עוזרו אינו יכול לו", ביאור הדברים, שבנקודת האלוקות שבנפש, שם אין שליטה ליצה"ר. כל זמן שהעסק עם היצה"ר הוא בכוחות הגופניים, אפילו בכוחות רוחניים יותר, שהוא כח השכל, אבל אין כאן כח של אלוקות - שם יש הצלחה ליצה"ר ח"ו. כשאדם מעורר בעצמו

את הרצון האלוקי - כשהמלחמה היא רוח כנגד גשם, אלוקות כנגד גשמיות, ברור מעל לכל ספק שנקודת האלוקות תנצח!
עבודת האדם היא, אפוא, לעורר בנפשו את ה"רצוננו לעשות רצונך".

בקשה ותחנונים על גילוי הרצון

איך מגיעים לרצון האמיתי? כיצד מעוררים את הנפש לרצות באמת?
ראשית כמו שאמרנו, יש את נקודת ההתבודדות, ובתוך ההתבודדות יש לעבוד לעורר את הרצון. השאלה היא רק, כיצד עושים זאת.
יש בזה בחינה של "עשה טוב" ובחינה של "סור מרע". "עשה טוב" זהו הכח לעורר את הרצון האמיתי של "ואני קירבת אלוקים לי טוב". ה"סור מרע" עניינו שלילת הרצונות החיצוניים, הדמיוניים, שנמצאים בנפש.
על מנת לעורר את הרצון של "רצוננו לעשות רצונך", את הבחינה החיובית של הרצון, מי שהוא בר שכל רחב, תועיל לו בזה התבוננות עמוקה, קליטת הדברים לעומקם. אבל זוהי דרך ליחידים ממש.
הצורה היותר אמיתית היא לעמוד ולדבר עם הרבש"ע בצורה הבאה: "רבש"ע, אתה בראת אותי, אתה יצרת אותי, ותכלית היצירה היא להתקרב אליך. דבר זה ברור לי! ברור לי עוד, שהרצון האמיתי של נשמתי הוא להתקרב אליך, אבל גם ברור לי שהלב שלי אינו מרגיש כך. הוא רוצה את הדבר הפלוני, ואת הדבר האלמוני, ועוד דברים. ואני יודע שהרצון להתקרב אליך הוא הרצון האמיתי, ושאר הרצונות אינם אמיתיים. ואעפי"כ, מרגיש אני שהנני רוצה אותם. רבש"ע, תעזור לי שארצה באמת לרצות אותך, שארגיש בגילוי את אותו רצון שלי להתקרב אליך, שהרצון הזה לא יהיה נעלם בנשמתי ומתעורר מידי פעם, ואף בשעת ההתעוררות תוקף הרצון אינו חזק כל כך, אלא שיהיה תמיד בשיא הגילוי! אני מתחנן לפניך, עזור לי שבאמת ארצה אותך".
כך אדם מאריך עוד פעם ועוד פעם, עוד יום ועוד יום, שבוע, שבועיים, חודש וכו'. הוא מתחנן רק על הדבר הזה: "רבש"ע, אני רוצה באמת להרגיש את הרצון של נשמתי להתקרב אליך. אני יודע גם שאני לא מרגיש זאת, ואני מתחנן לפניך שתסיר ממני את הטומאה המונעת ממני להרגיש את הרצון האמיתי של נשמתי".
ובאמת, אל לו לאדם לדמיין ח"ו שהוא כבר מרגיש וכו'. עליו להיות אדם מודע בדיוק מהו הרצון של נשמתו, והיכן בדיוק מדרגת הלב שלו, שהלב רוצה הבלים והבלי הבלים. אל לו להכחיש את השפלות הפנימית של מדרגתו! אבל יחד עם זאת יתחנן לפני הבורא ית' שהרצון האמיתי של נשמתו יתגלה בו.

ולא מכח שהוא חושב שזה מגיע לו לפי מדרגתו ובשכר המעשים שלו וכו', אלא הוא מבקש מהקב"ה בקשה אחת פשוטה: "יצרת אותי לתכלית מסויימת, זהו רצונך. עשה למענך שאוכל לעבוד אותך. אין לי זכויות מצד עצמי, אינני ראוי, אבל על זה גופא אני מבקש: קח אותי ככלי אליך, ותטפל בו. תעורר בי את הרצון הזה למענך, בבחינת 'למעני ולמעני אעשה'".

אם חושב האדם שבזכות המעשים שלו ובזכות המדרגה שלו, יכול הוא לזכות לגילוי הרצון הפנימי, עצם המחשבות הללו הן כבר נפילה גדולה עבורו, והן אוטמות את הרצון האמיתי לרצות את הבורא, כי הוא נופל ברצונות עצמיים ובגאוה פנימית.

צריך לבוא לפני הרבש"ע כיהודי פשוט שהיום נולד מחדש, ומחר ייוולד שוב מחדש - בבחינת "אני היום ילדתיך" - ולבקש מהרבש"ע: "יצרת אותי לתכלית, אנא עזור לי להגיע לתכלית. נכון, אינני מתנהג כראוי בדבר זה ובדבר זה, ולכן מה? האם מפני כך תברא אותי ח"ו לנקודה בלי תכלית, שאשאר במצבי עתה ולא אהיה קרוב אליך?! אני מבקש דבר אחד בלבד: תזכני שהרצון שלי יהיה אמיתי אליך".

עצם הדיבורים הללו, ראשית מעוררים בנפש את נקודת הרצון האמיתי, ובנוסף על כך - וזה העיקר - כשאדם יתחנן יום אחר יום, שבוע אחרי שבוע, ויבקש מהקב"ה נקודה רוחנית טהורה אמיתית של קרבת ה', והבקשה תהיה אמיתית מן הנפש - בודאי שהקב"ה ישמע אותה!

אלא שנדרשת מהאדם הרבה סבלנות, הרבה אורך רוח. מי שמצפה שההצלחה תהיה מהיום למחר, עלול להתאכזב.

חובת בירור כיוון החיים

אדם צריך להבין ולצאת מנקודה בסיסית אחת: אם לא רוצים את הבורא ח"ו ולא רוצים להתקרב אליו - אין כלום בחיים, אין מה לעשות כאן בעוה"ז! זהו עולם של דמיונות, "דור הולך ודור בא והארץ לעולם עומדת" (קהלת א, ד). כל אחד יבדוק שניים או שלוש דורות לפניו מי נמצא עדיין כאן...

יתירה מזו: מה יוצא לאדם מן העולם? קצת אוכל, קצת ישן, קצת נהנה וכו', אבל כלום לא יוצא מכאן! דבר אחד נשאר: התשוקה, הכיסופים האמיתיים לרבש"ע ואותה קרבת ה' אמיתית, זהו הדבר היחיד שיישאר לו!

"שבשעת פטירתו של אדם אין מלוין לו לאדם לא כסף ולא זהב ולא אבנים טובות ומרגליות אלא תורה ומעשים טובים בלבד" (אבות ו, ט). מה הכוונה "תורה ומעשים טובים"? - תורה של דבקות בקב"ה, ומעשים טובים שמתגלה בהם הטוב האמיתי של

"ואני קרבת אלוקים לי טוב"! אלו המעשים האמיתיים שמלווים את האדם לגן עדן התחתון, לגן עדן העליון, ולפנימיות קרבת ה'.
כל זמן שהאדם חי בהרגשה שעבודת ה' היא אמנם דבר חשוב, ואפילו חשוב מאוד, אבל יחד עם זאת יש מה לחפש כאן בעולם, קיימת בו איזושהי שאיפה להשגת העוה"ז - זוהי בעיה גדולה! כשאדם מרגיש כך, עליו להתבודד ולהתחנן לקב"ה על זה גופא! בזמני התבודדות אלו יתחנן מעומק לבו על כל פרט ופרט שמרגיש בנפשו שהוא רוצה אותו, ויודע בשכלו שהרצון לזה הוא רצון שאינו אמיתי.
עבודה זו עשויה להימשך ימים ואף שבועות. מצד אחד יבקש על הנקודה החיובית, שהנפש תרגיש שהיא רוצה רק את הבורא, ומצד שני יעמוד ויתחנן: "רבש"ע, אני יודע שהרצון האמיתי שלי הוא להתקרב אליך, אך בלבי אני מרגיש רצון לכך וכך, ואני יודע שהרצון הזה אינו אמיתי. עשה נא עימדי חסד, וקחהו ממני! תבדיל את הרצון ממני!"
ואדם צריך להסכים בפנימיות נפשו באמת, שהוא לא ירצה את הדבר! לפעמים אדם מתפלל שהוא לא ירצה כבוד, ובתוך תוכו הוא מקווה ומייחל שהקב"ה לא יקחהו ממנו... אדם צריך להיות אמיתי עם עצמו, ולהתפלל תפילות מרובות על כך, ואז ודאי יעזרהו הקב"ה.
אבל צריך לצאת מנקודת בסיס אחת: אני מוכן לוותר על ענייני העוה"ז! ודאי שהדבר צריך להיעשות בהדרגה ולא בבת אחת, אבל שיברר לעצמו את הנקודה המרכזית של חייו, לאיזה כיוון הוא צועד? - הוא צועד לצאת עם נקודה אחת בלבד בסוף ימיו: "רצוננו לעשות רצונך", ואת כל ה"שאור שבעיסה" שואף הוא לסלק מעצמו, כך שיישאר בו אך ורק רצון אחד לאביו שבשמים.
אם אדם ח"ו אינו מוכן להסכים שבסוף ימיו, לעת זקנותו, יישאר עם רצון אחד בלבד - ואפילו במחשבתו הוא לא מסכים לכך - אין לו להיכן להתקדם! קודם צריך לרצות את הדבר ברצון ברור, ורק לאחר מכן ניתן להתפלל ולהתחנן לקב"ה על כל רצון ורצון חיצוני שיש בו, שיקחהו ממנו, ובמקביל להתחנן שהרצון האמיתי יהיה גלוי בנפש.
כשאדם יתמיד בכך ויבקש מהקב"ה בכל לבו, ולא יתייאש מלבקש זאת שוב ושוב, אין ספק שהקב"ה ישמע את תפילתו, ויזכהו שלא יהיה לו אלא לב אחד לאביו שבשמים.

פרק טז - בנין כח הרצון בנפש

כח הרצון - מציאות תמידית באדם

"רצון" הוא בגימטריא "מקור", כלומר המקור והשורש של צורת בנין האדם הוא הרצון.

הקב"ה יצר את האדם באופן שנקודת הרצון בו היא תמידית. לפעמים הרצון שקט ולפעמים הוא יותר תקיף וחזק, יותר מורגש, אך אין רגע שנקודת הרצון שבאדם איננה פועלת בו. תמיד, בכל זמן ממש, הוא רוצה. אם לא בהכרה, הרי שבתת הכרתו ודאי הרצון קיים ופועל.

אילו האדם היה חי שניה אחת, ואפילו פחות מכך, בלי שום רצון - הוא היה בטל מהמציאות ומתכלל בבורא עולם מיד! כל נקודת הקיום של האדם בתור נפרד, בתור יש, היא המציאות השורשית שיש בו רצון.

אם כן, עוד לפני שניגש לביאור ענין הרצון - מהו, כיצד הוא פועל וכו', ראשית עלינו להבין את ההכרח שבעצם מציאות הרצון. הרצון הוא מציאות שורשית באדם. הוא סוד הנקודה הפנימית, והוא הוא עצם המקיים של האדם בכל רגע ורגע, ובלשון יותר עמוקה הוא עצם האדם.

אילו יגיע אדם למצב שאין לו רצון - הן מהצד התחתון, מחמת יאוש ח"ו, והן מחמת הנקודה העליונה, שהיא ביטול גמור של כח הרצון - מיד תפרח נשמתו!

הרצון - עבודה בפני עצמה

בתפילה שאחרי הלימוד הננו אומרים: "אנו עמלים והם עמלים, אנו עמלים ומקבלים שכר והם עמלים ואינם מקבלים שכר", וידועה השאלה, מדוע הם עמלים ואין מקבלים שכר, הרי בפשיטות רואים אנו שגם בעוה"ז יש שכר על עבודה? נכון אמנם שהשכר של העוה"ב "עין לא ראתה זולתך", והוא גדול לאין ערוך מהשכר של העוה"ז, אבל הלשון "ואין מקבלים שכר" משמע שאין שכר כלל! היתכן?!

וביארו בזה, שישנו חילוק יסודי בין עבודת העוה"ז לעבודה הרוחנית. בעבודה של העוה"ז האדם מקבל שכר לפי התוצאה. נגר שבנה שולחן, ושלח את השולחן במשאית ללוקח, ותוך כדי הנסיעה ארעה תאונה והשולחן נשבר - הוא לא יקבל כלל שכר על עמלו! משא"כ ברוחניות, "אנו עמלים ומקבלים שכר" - לא שכר רק על התוצאה, אלא שכר על עצם העמלות!

למדנו מכאן נקודה שורשית ועמוקה עד מאוד. בגשמיות, לכל השלבים בדרך אין ערך בפני עצמם. רק התכלית עצמה היא העיקר. לעומת זאת ברוחניות, ודאי שישנה תכלית, אבל כל שלב בדרך אל התכלית, מלבד היותו שלב לתכלית הכללית, הוא גם תכלית לעצמו!

זוהי נקודה מאוד עמוקה, וניתן דוגמא לדבר:

חז"ל אומרים: "חשב אדם לעשות מצוה ונאנס ולא עשאה - מעלה עליו הכתוב כאילו עשאה" (ברכות ו ע"א). בפשטות הכוונה היא: "כאילו עשאה" - את המצוה.
אבל בעומק הדברים מונח כאן מכוון לגמרי שונה. אדם מבין שעל מנת לעשות מצוה צריך לרצות, לחשוב, להחליט ולעשות, ואם השלב האחרון אינו נעשה - כל הרצון, כל המחשבות, הן כמעט ללא תועלת. אך זו טעות! הרצון לעשיית המצוה הוא עולם גמור ותכלית לעצמו! עצם מה שאדם חשב, רצה ושאף לעשות מצוה, אף אם בסופו של דבר נאנס ולא עשאה, יש כאן בנין של קומה הנקראת קומת הרצון! לרצות - זו עבודה בפני עצמה!
ודאי שלכתחילה יש לקחת את השורש של הרצון ולפתח אותו עד כדי עשיה, אבל צריך להבין שעצם קומת הרצון, המושג שנקרא "רצון", הוא עולם גמור לעצמו!

התכלית ברצונות שאינם באים לידי קיום

להבנת הדברים נראה לצטט כאן מדברי הרמח"ל באיגרותיו. הוא מדבר שם על נקודה כללית שהיתה קיימת בתוך הכלל ישראל במשך כל הדורות, אבל לענייננו נעתיק אותה לעבודת הנפש של כל יחיד ויחיד.
הרמח"ל הקשה על ענין הגזירות שכנס"י נפגשה עימן במשך הדורות, כגון גזירה שלא ללמוד תורה וכו', מה התיקון בזה, מהי התכלית במה שהקב"ה נותן לאדם גזירה שלא יוכל ללמוד תורה? בשלמא אם הגזירה היא רק שקשה ללמוד ונדרש לשם כך עמל ומסירות נפש - תינח, זהו נסיון לאדם עד כמה הוא יתגבר באמת, וילמד על אף הקשיים. אבל אם הגזירה מביאה את האדם למצב שאפילו במסירות נפש הוא לא יוכל ללמוד, מה התכלית בזה? הרי עולם בלי תורה אין לו קיום, וכיצד יתכן שתהיה גזירה שתבטל את האדם מלימוד התורה?
וליישב קושיה זו כתב יסוד גדול מאוד. ישנם זמנים שתיקון העולם הוא במושג של הרצון בלבד. עצם המציאות שרוצים ללמוד ואי אפשר, חוסר האפשרות מעורר תשוקה של רצון יותר עמוק בנפש, יותר זך, יותר טהור - וזוהי תכלית לעצמה!
כשאדם יכול ללמוד, הוא אמנם רוצה ללמוד, אבל הרצון בדר"כ הוא ברמה מסויימת ותו לא. אך כשלא נותנים לאדם ללמוד, מתעורר בו כח הטוב בתשוקה יותר עליונה, ויש רצון הרבה הרבה יותר עמוק בגילוי. דוקא במצבים אלו מונח הבנין הפנימי של רצון האדם, וזוהי התכלית של הגזירות - כך מלמדנו הרמח"ל - לעורר את הרצון הפנימי בנפש האדם!

ישאל השואל: נו, יש רצון, אבל למעשה הרי לא לומדים? - היא גופא התשובה - אומר הרמח"ל - יש בנין של קומת הרצון, וזהו בנין לעצמו! זהו שלב בצורת בנין העולם, שאדם מגלה את הרצון האמיתי של עצמו.

והן הן הדברים בנפש האדם אצל כל יחיד ויחיד. לאדם יש הרבה רצונות [נעסוק כרגע ברצונות הרוחניים]. כמובן שחלקם אינם יוצאים לפועל. כשהרצונות הללו לא יוצאים לפועל, ובפרט אם מדובר ברצון חזק, לאדם מטבעו יש עגמת נפש, והוא מרגיש: אוי, כמה חבל שרצון זה לא יצא לפועל, כמה מאכזב ששאיפה זו לא התממשה.

אבל עליו להבין, שמראש הקב"ה נתן לאדם רצונות שלא יוכל ליישם אותם. ישנם רצונות שמגיעים לנפש האדם - כל אחד ואחד לפי נפשו - שלאדם עצמו אין שום כלים ליישמם. אם כן, רצון שא"א ליישמו מדוע נטעו הקב"ה בלב האדם? מדוע הוא מקונן ומתפרץ בנפש האדם? - כי כשם שאנו מבינים שהמעשה הוא התכלית, הוא העיקר - כך בדיוק ישנו עיקר גדול גם ברצון! עצם מה שאדם מעורר את עצמו לרצות את הדבר ולהשתוקק אליו, וכל כולו שקוע ברצון - זו גופא תכלית עבודת האדם באותה עת.

הרצון - הבסיס לכל בנין

בטבע העולם, אם יספר אדם לחבריו: "ברצוני לעשות מעשה מסוים, יש לי תכנון לבנות בנין", ולאחר שנתיים, כשיפגשוהו וישאלו אותו: "נו, מה קורה עם הבנין?" ישיב: "אני עדיין רוצה לבנותו, אך עדיין לא יצא מכך כלום..." וכך גם אחרי ארבע, חמש ועשר שנים - ודאי שכל שומעיו ילעגו לו ויאמרו: "נו, רצון בא, רצון הולך, והארץ לעולם עומדת... מה יוצא מכל הרצונות שלו לבנות בניינים?! לא רק שהוא לא גמר את הבנין, אלא אפילו השטח המיועד להקמתו עדיין לא נרכש, וממילא אפילו לא התחילו ביציקת היסודות..."

אמנם, בעומק הענין, ברוחניות אין הדבר כן! כל רצון שנמצא בנפש של יהודי, כל תשוקה, אם היא תשוקה לאמת, תשוקה לקב"ה - זהו דבר יקר שביקרים, אוצר שלא יסולא בפז! ואפילו אם את הרצון הזה אדם אינו יכול לממש, והוא עדיין רחוק ח"ו מהקב"ה ולא מצליח כלל וכלל ליישם את מה שהוא רוצה - עצם הרצון לעצמו הוא מעלה גדולה לאין ערוך. רק צריך שאדם יבין שעצם התשוקה של הרצון זוהי עבודת קונו! אין הכוונה ח"ו שלא צריך ליישם את הדברים. פשוט וברור לכל מבין, שהתכלית היא לקיים את התורה והמצוות. מדברים אנו על הבנין, כיצד בונים, וראשית כל יש לבנות את קומת הרצון.

זהו השלב הראשון, הבסיסי. לאחר מכן, כשבאים להוציא לפועל את הרצון בעולם המעשה, יש להשתמש עם המוח, עם המחשבה, כמו שאמר החכם מכל אדם: "בחכמה

יבנה בית ובתבונה יתכונן, ובדעת חדרים ימלאו כל הון יקר ונעים" (משלי כד, ג-ד), אבל ההשתמשות עם המוח והמחשבה צריכה לבוא מכח רצון טהור, רצון חזק, רצון אמיתי! שורש השורשים של כל בנין הוא נקודת הרצון. כל זמן שהשורש אינו כראוי לגמרי, כל זמן שאיננו רצון חזק וטהור, ועוד יותר שהוא לא לשמה - היסוד לא מיוסד כראוי, וא"כ כל הבנין שייבנה על גביו יהיה בנין שאינו כראוי!

חשיבות בנין הרצון ברוחניות

שורש הבעיה הוא, שאדם מטבעו אינו רגיל לבנות בנין של רצון כלל. בדרך כלל בעולם הזה ההנהגה בדיוק הפוכה.

לדוגמא: אדם שרוצה כסף, בוערת בו התאוה לכסף. הוא לא בונה את עצמו ומייסד את עצמו לרצון לכסף. הרצון הזה פורץ מעצמו בנפש, ואף הולך ומתחזק בה. אין כאן בנין של רצון, אלא זוהי בחינה של קוצים הצומחים לבדם.

רצון זה לצבירת ממון נבנה אצלו מכל מיני רשמים שהוא רואה. הוא רואה את פלוני העשיר, ובדמיונו הכוזב הוא חושב כמה ההוא מאושר וכו'. כל הנקודות הללו מחזקות ומעוררות בו את אותו רצון לכסף.

אבל כמדומה שעוד לא שמענו על אדם שהתיישב במשך שלושה ימים לייסד בעצמו את הרצון לכסף ולבנותו שלב אחר שלב... מי שרוצה - רוצה, מי שלא רוצה - לא רוצה. מציאות זו מולידה באדם הרגשה טבעית, שעם הרצון לא מתעסקים כלל. מה שרוצים, מתחילים לחשוב ולנסות איך להשיג אותו, אבל את עצם הנקודה של בנין הרצון בעוה"ז, בחיים הגשמיים - איננו מכירים עבודה כזו כלל!

אבל כשמגיעים לנקודה הפנימית, שהיא נקודת הרוחניות באמת - שם אם אדם נותן לרצון שייבנה מאליו, הרצון שייבנה מאליו יהיה ח"ו בנין רעוע, בנין שאינו מיוסד, בנין שאין לו סדר! א"א לבנות את התשוקות לרוחניות בצורה כזו.

אנחנו רואים לנגד עינינו שישנם אנשים המבקשים רוחניות, והם מקבלים רשמים של רצונות מכל דבר שהם נפגשים עימו. בוקר אחד הם מגיעים לביהכ"נ, ומגלים שמישהו תלה מודעה על "אמן יהא שמיה רבא", וזה מעורר בהם תשוקה עזה להתחזק בעניית איהש"ר. למחרת מפרסם אחר שצריך להתחזק בשמירת הלשון, וגם זה מעורר בהם רצון לשמירת הלשון. פעם אחרת מתפרסמת קריאה לחיזוק בענייני צניעות, והדברים מאוד 'תופסים' אותם. כל פעם מתעורר בהם רצון אחר.

נכון, זהו רצון דקדושה, הנובע מחמת ביקוש של רוחניות, אבל אין כאן בנין של רצון. אלו הם רשמים שמתקבצים בנפש ומעוררים כל פעם רצון פרטי לנקודה רוחנית מסוימת.

צורת עבודה כזו למה היא דומה? לאדם שבונה בנין. בתחילה הוא מתחיל לבנות את הקומה השמינית, אחריה את השלישית, אחריה את השתים-עשרה וכו'... כל בר דעת מבין ששום קומה לא תעמוד על תילה!

כשאדם רוצה לבנות בנין אמיתי, הוא לא יכול להרשות לעצמו שהבנין של הרצון שלו ייבנה משיחות, מספרים, או מכל מיני התעוררויות בלבד. הוא חייב לברר לעצמו בדיוק מהי הנקודה האמיתית שאותה צריך לרצות, ועל אותה נקודה לעבוד במשך תקופה ארוכה [אפילו חודשים] רק לרצות אותה! כל זה עוד לפני שמתחילים ליישמה בפועל. מי שמטבעו חפוז וחסר סבלנות, רוצה לראות מיד תוצאות בכל דבר. הוא חפץ לדעת מיד: נו, מה למעשה, מה צריך לעשות בפועל?! הוא אינו חפץ לעבור את ה"זורעים בדמעה", אלא לקפוץ מיד ל"ברינה יקצורו"...

לא כל דבר שאדם שומע, בכוחו ליישמו מיד. ואף שכבר כתב הרמב"ן באיגרתו הנודעת: "וכאשר תקום מן הספר, תחפש באשר למדת אם יש בו דבר אשר תוכל לקיימו", לא כל אדם מסוגל ליישם מיד את הדברים. ודאי שזהו הכיוון, זו השאיפה וזו גם המטרה, אבל אדם שעושה מעשים מחמת שהשכל שלו מבין, מחמת שהוא מאמין וכו', אך הוא לא מרגיש שהוא רוצה אותם באמת -בנין לא יצמח מצורת עבודה כזו!

תחילת העבודה - להיות אדם רוצה

נוסיף עוד נקודה שתבאר את הדברים.

כפי שהזכרנו בתחילת דברינו, בכל רגע ורגע ממש יש באדם רצון, ואילו יתבטל ממנו הרצון, אפילו כהרף עין, הוא יהיה בטל במציאות ויתכלל בבוראו.

אלא מאי? שלפעמים הרצון נמצא בגילוי, ופעמים בהעלם בעומק הנפש. כדי לבנות את מידת הרצון, את קומת הרצון באמת, צריך שהמושג של הרצון יהיה כל הזמן בגילוי בנפש. בכל רגע ורגע ממש צריך שאדם ירצה רצון תקיף וחזק. ודאי שלאט לאט צריך לברר אותו יותר ויותר, אבל צריך שהמידה הזו הנקראת "רצון" תעמוד חיה, בוערת, בנפש האדם.

הנקודה של הרצון בדרך כלל, אצל רוב בני אדם, בחלק גדול מהיום נמצאת בהעלם. אם נתפוס אדם הולך ברחוב, ונשאל אותו: "מה אתה רוצה כרגע?" הוא ודאי ישאל: "מה אני רוצה בחיים ? - זה וזה..."

"לא" - נמשיך ונשאל אותו - "לא מה אתה רוצה בחיים, אלא בשניה זו שהלכת, מה רצית?"

"לא בדיוק רציתי... חשבתי על זה ועל זה..."

ודאי שאין אדם שאין לו רצון בגילוי, ולכל אדם יש זמנים שהרצון אצלו תקיף - הן בשעת תאוה או כעס וכדו' בחלק הרע, והן בשעת התעוררות, כשיש רצון דקדושה - אבל במשך היום, יש כעין 'מלומדה', שהרצון שוקט על שמריו והאדם פשוט חי. הוא יודע מה צריך לעשות [לפחות כך הוא חושב...], וכך הוא חי את חייו.

העבודה הראשונה הנצרכת לבנין צורת אדם אמיתית, היא להיות אדם רוצה ! כלומר להגיע למצב שנקודת הרצון בוערת בו. הוא הולך ברחוב וכל הזמן יש לו תשוקה. אפילו אם הוא לא רוצה, לכה"פ הוא רוצה לרצות. הרצון קיים. מהי רמת הרצון, מהי ההפנמה והעומק שלו - כאן צריך אחרי כן לשבת ולבנות, אבל ראשית צריך לבנות את אותה נקודה פשוטה: לרצות!

העבודה המעשית לעורר את הרצון

איך בפועל יכול אדם לעורר את עצמו לרצות.

פשוט וברור שהרצון היחידי שצריך להיות לאדם הוא "ואני קרבת אלוקים לי טוב".

אבל עוד לפני שנבנה מה רוצים, קודם עלינו לבנות את המושג של הרצון בפנ"ע.

עבודה זו מצריכה שהאדם יעמוד במשך היום כולו במהלך של עבודה! כאן כבר לא מספיקה שעת ההתבודדות, שדיברנו עליה לעיל. בכדי לעורר את הרצון למשך היום, בהכרח שהעבודה תתפרס לאורך כל שעות היום.

כללים ברורים לכל אדם אי אפשר לתת, אבל נעמיד כאן את הנקודה הפנימית, את המהלך הפנימי, וכל אחד ינסה לקחת ממנו את החלק המתאים לנפשו.

שורש נשמות בני האדם אינם שווים. יש אנשים שמטבעם נולדו עם רצון תקיף וחזק. לפעמים זהו רצון לעוה"ז, לדברים גרועים ח"ו, אבל הרצון אצלם חי ובוער. אפשר לראות זאת אצל אנשי עסקים וכדומה. יש בהם תבערה פנימית בכל רגע. ודאי שהיא לא במקום, אבל הנקודה של הרצון [לא מה שמולבש עליה, אלא עצם נקודת הרצון] זו נקודה חיובית.

כל אדם ראשית צריך לשבת ולהתבונן, ולהתחיל להכיר את נפשו: כמה פעמים ביום הוא מרגיש בצורה מוחשית שהוא רוצה משהו!

בנקודה זו ישנם שני חלקים: יש רצון של מניעת צער, שהוא קיים אצל כל אדם. כל אדם אם למשל ילחצו את ידו בחוזקה, מיד ירצה שיפסיקו לעשות זאת. אבל ישנו רצון נוסף: רצון של שאיפה, של קנין ושל בנין.

אם כן, ראשית אדם צריך לעמוד ולברר לעצמו כמה פעמים ביום, אחת לכמה זמן בערך, מתעורר בו רצון. רצון לְמַה - זו עוד שאלה, אבל קודם כל: מתי פועל אצלו הרצון? כמה היא מידת החיות של הרצון?

ניתן דוגמא: אדם שמרגיש שהרצון פועל אצלו פעמים בודדות ביום, צריך לעצור את עצמו למשל אחת לשעה, ולחשוב לחצי דקה: מה אני רוצה מעצמי? מה אני רוצה? ודאי אין הכוונה לערוך חשבון הנפש כל שעה, רק לעורר את הנקודה אמיתית שהוא מתחיל לתבוע מעצמו: "אני רוצה משהו או לא רוצה? אם כן, מה אני רוצה?"

את הנקודה הזו צריך לקחת, ולאט לאט לצמצם אותה בנפש מבחינת הזמן במשך היום. למשל: אם הוא עבד אחת לשעה, שיוריד לאחת לחמישים דקות וכו'. וכך יעורר בעצמו כל פעם ופעם את הנקודה הפשוטה: "מה אני רוצה? האם אני בכלל רוצה משהו, או אולי אני כמו אבן שאינה רוצה כלום?..."

בהכרח שתקדם לזה אותה שעת התבודדות שדיברנו עליה בפרקים קודמים. מי שלא קובע לעצמו את שעת ההתבודדות, פשוט וברור שאין לו מה להתחיל בכל צורת העבודה הזו. לא יהיה לזה קיום, וחוץ ממידת לחצים מסוימת הוא לא יקנה מזה דבר! ואדרבה, בדר"כ הוא רק יפול מזה!

מדברים אנו על אדם שבמשך שעה אחת בכל יום הוא מברר לעצמו מה הוא רוצה, ומתחנן לקב"ה שאכן ירצה אותו, וכפי שהארכנו לעיל. ואחרי שבכל יום הוא מברר לעצמו שהרצון היחידי שצריך להיות הוא לרצות את הבורא, והוא מברר לעצמו שהוא לא כל כך רוצה זאת וכו' - במשך היום הוא לוקח את הנקודה הזו ומעורר אותה בכל פעם ופעם. הוא תובע מעצמו ומברר מהי מידת הרצון אצלו.

צריך ללכת במהלך כזה ולצמצם את זמן בירור הרצון עוד ועוד, עד שהאדם יזכה שנקודת הרצון תהיה חיה ובוערת אצלו בנפש, ואז עיקר עבודתו תהיה לברר את הרצון שיהיה יותר טהור, יותר זך, יותר אמיתי.

כל זמן שמחפשים עבודות מעשיות, מחפשים 'התקדמות' בעולם העשיה, להרבות עוד מצוות, עוד חומרות וכו', ולא בונים קודם את המהלך שדיברנו - אפשר לעשות הרבה, וכבר אמרו חז"ל (שהש"ר ד, ג): "כפלח הרמון רקתך - אפילו ריקנין שבכם רצופין מצוות ומעשים טובים כרימון". ואם הם מלאים במצוות, מדוע נקראים הם "ריקנים", מה חסר להם? חסרה להם נקודת הרצון הפנימית!

בהכרח שבכדי לבנות צורה אמיתית של יהודי, צריך להיות במהלך של תביעה אמיתית. איננו מדברים עדיין על תביעה של ביקורת, של יראת חטא בכל רגע ורגע, שאלו מדרגות

גבוהות. מדברים אנו על מדרגה הרבה יותר פשוטה: לרצות בכל רגע! כשאדם רוצה באמת בכל רגע, הוא כבר מעורר מעמקים של הנפש, ואז יש בו כח חזק לעבוד את בוראו.
כל זמן שהביקוש לעבודה נובע מרצון קלוש, ממחשבות והכרות שחייבים, ועל זה האדם בונה את הכל - זוהי בחינה של "בונה עולמות ומחריבם"! רק כאשר יש קומה אמיתית של רצון, לאחר חודשים שלמים של עבודה, אז אפשר בעז"ה לבנות עליו בנין אמיתי ובר קיימא.
יתן הקב"ה וכל אחד יזכה להכיר את מעמקי הנפש שלו, את ה"רצוננו לעשות רצונך" הטמון בו, ושרצון זה יהיה חי ופועל אצלו, וממילא יזכה גם לקיימו ולהתקרב לבוראו.

פרק יז - רצון - כח בלתי גבולי

"אין דבר העומד בפני הרצון" - בפני נקודת האלוקות

כבר הוזכר לעיל הביטוי הנודע: "אין דבר העומד בפני הרצון". ביטוי זה נאמר על בחינת "רעוא דרעוין" - הרצון של הרצונות - כי זוהי הנקודה הפנימית ביותר שמעל לכל.
על מעין זה אמרו חז"ל: "מלך פורץ לו גדר לעשות לו דרך ואין מוחין בידו". כשאדם מגיע לרצון הפנימי האמיתי, הרי הגיע למלכו של עולם, ובפני מלכו של עולם אין שום גדר שיכולה למנוע בעדו לעשות כל דבר שיחפוץ.
האדם, מכח היותו נברא, הוא מוגבל ויש לו מניעות. כשהוא זוכה להגיע לנקודה הפנימית ביותר של עצמו, שהיא נקודת האלוקות השורה בלבו - מתגלה אצלו הרצון האמיתי, ואז - "אין דבר העומד בפני הרצון", כי לקב"ה אין מונעים כלל.
עבודת האדם היא, אפוא, להגיע למצב שנקודת הרצון הזו תהיה בגילוי. מכאן ואילך, הכל כבר ייעשה מעצמו.
"לאדם מערכי לב ומה' מענה לשון". "לאדם מערכי לב" - כשהוא עורך את לבו ומגיע לנקודת האלוקות שבנפשו, ממילא מתגלה ה"מה' מענה לשון", הנקודה הפועלת בו מעתה היא נקודת אלוקות. לא רק כפשוטו שמכאן ואילך הקב"ה עושה, אלא עומק הדברים שכשאדם מגיע למצב שמתגלה שהנקודה הפועלת בו היא האלוקות, יש כאן בחינה של "ומה' מענה לשון".

"תלמידי חכמים אין להם מנוחה"

איך יכול אדם לעורר את עצמו להגיע לנקודת עצמיות הנפש, שהיא נקודת הרצון הפנימית.

"תלמידי חכמים אין להם מנוחה לא בעולם הזה ולא בעולם הבא, שנאמר: ילכו מחיל אל חיל יראה אל אלוקים בציון" (ברכות סד ע"א). נקודה זו - שתלמידי חכמים הולכים תמיד ואין להם מנוחה - מגלה לנו את מהות וצורת הנפש הפנימית.

"אין להם מנוחה" פירושו: הנפש שורשה באלוקות, באין סוף, והיא כל הזמן כמהה, משתוקקת ורוצה להתכלל בקב"ה, ועד שאין התכללות גמורה, אין לה מנוחה. וכיון שהוא ית' אין סוף, לכן אין לה מנוחה לעולם. יש כאן הליכה ועוד הליכה, התקרבות ודבקות בקב"ה שאינה נגמרת לעולם.

כדי לעורר את הרצון האמיתי, על האדם לגלות בנפשו את צור מחצבתה. כשהנפש יודעת את מהותה הפנימית, ששורשה באלוקות, באין סוף, מתעורר בה הרצון האמיתי לחזור למקורה. ממילא, זהו רצון שאין לו גבול, כי כיון שנקודת ההתקדמות היא בלתי גבולית, ממילא הרצון הוא בלתי גבולי, רצון שבכוחו לשבור את כל המחיצות.

כל זמן ששאיפת האדם מוגבלת לנקודה מסוימת, זהו רצון של נברא, רצון עם גבול, ובפני רצון כזה יש דבר העומד, שכן לנבראים ישנה מוגבלות. אבל כאשר רצונו של האדם נעשה בלתי גבולי, זהו רצון ששורשו בנקודת האין סוף השורה בנפש, וכנגד רצון כזה אין שום מניעה. עבודת האדם היא, אפוא, שרצונו יהיה רצון בלתי גבולי לחלוטין.

והנה במבט שטחי נראה לאדם שהדבר רחוק מהשגתו: איך אפשר לומר שהרצון יהיה בלתי גבולי? הרי אני מכיר את עצמי ויודע שזה לא שייך אלי וכו'.

אבל כבר אמרו חז"ל (ויקרא רבה כד, ט): "קדושים תהיו - יכול כמוני, ת"ל: כי קדוש אני, קדושתי למעלה מקדושתכם".

ואף שלמסקנה נדחתה סברת "יכול כמוני", אך אם היתה לחז"ל כזו סלקא-דעתך - "יכול כמוני" - פירוש הדבר שיש מקום בנפש שמרגיש את ה"יכול" הזה. אילו לא היה מקום בנפש שישנה בו השגה של "יכול כמוני", לא היתה אפשרות שיהיה כתוב בחז"ל, בחכמה, בהשתלשלות של הנפש, סלקא דעתך של "יכול כמוני".

ועל זה דחו חז"ל ואמרו: "תלמוד לומר, כי קדוש אני - קדושתי למעלה מקדושתכם", כלומר: בתור נברא, לעולם אדם יישאר מוגבל, אבל מצד ה"יכול כמוני", בנפש של כל יחיד ויחיד טמון כח של שאיפה בלתי מוגבלת.

שורש הטעות - מבט של נפרדות

הסיבה שהאדם חש את השאיפה כמוגבלות, נובעת מהסתכלות לא נכונה. ניתן משל על מנת שהדברים יתבהרו יותר.

נותנים לאדם חבילה של עשרים קילו, ומבקשים ממנו להרים אותה ולהעבירה מכאן לשם. הוא עומד וחוכך בדעתו איך אפשר להרים עשרים קילו? הרי מה שמרים את העשרים קילו זו היד, ואם יבדוק, הרי שתי ידיו ביחד שוקלות פחות מעשרים קילו. אם כן, איך יכול להיות שידיים, שמשקלן פחות מעשרים קילו, ירימו דבר כבד יותר ממשקלן? ומכח זה הוא מסיק מסקנה פשוטה, שהוא עשרים קילו לא יכול להרים!

היכן נעוץ שורש טעותו?

התשובה ברורה: אם הידיים היו נקודה נפרדת ועצמית, ודאי שלא היו יכולות להרים עשרים קילו, ואפילו לא קילו אחד. אבל הידיים הינן חלק מהכח הכולל של הגוף, והכח הנמצא בלב האדם, בכוחו להרים הרבה יותר מעשרים קילו! נכון, לידיים מצד עצמן אין כח, אבל הידיים מחוברות לנקודה הפנימית של הנפש שבכוחה להרים יותר, ומכח ההתפשטות של פנימיות הנפש, יכולות הידיים להרים כובד שהוא למעלה מהמשקל של עצמן.

המשל אמנם ברור, אבל הוא עמוק מאוד! מצד נקודת הנפרדות, נקודת הנברא, אדם גם לא יכול לפתוח את הפה. אין בכוחו לעשות מאומה! הכל זו נקודת חיות מהאלוקות! כשאדם תופס את עצמו במחשבתו כנפרד ח"ו, הוא מתחיל לבדוק כמה כח יש לו, ונדמה לו שיש לו כך וכך כח, עד כאן אלו דרכי הטבע, ומכאן והלאה הוא נזקק לסיעתא דשמיא וכו' וכו'.

ובאמת, כאן נעוץ שורש הטעות הנובעת מהסתכלות במבט של נפרד. אילו יתפשט כח החיות האלוקי מן הנפש, והנפש תישאר גלמודה לעצמה - לא יהיה בה שום כח, ואפילו עצם ההויה שלה תעלם! נמצא, שהידיים במשל והנפש בנמשל אין להם כח עצמי. כל הכח הוא אלוקות, כח של הקב"ה ממש!

וכשהאדם מבין שהכח הנמצא בנפש הוא כח אלוקות, הוא מבין דבר נוסף: "היד ה' תקצר?!" כשחושבים שהיד היא יד של נפרד, והיא לא יד ה', אז היא באמת "תקצר"! אבל כשמבינים שהיד היא כביכול "ידא אריכתא" של הבורא יתברך שמו, יודעים את האמת שבכל דבר ובכל ענין שייך הכלל: "היד ה' תקצר?!"

נמצא, שעבודת האדם היא ראשית להבין מהיכן הוא שואב כח. אם הכח הוא עצמיות, כח של נפרדות, הרי שגם את ה"לאדם מערכי לב" אין, כי גם הרגע, מי מחיה את הלב הזה, מהיכן יש לו כח לפעול את פעולתו? גם זה אינו אלא כח של הקב"ה בכבודו ובעצמו!

כאשר אדם מבין את הנקודה הפנימית, שהכח הטמון בכל יהודי ויהודי הוא בבחינת "שלוחא דרחמנא", ידא אריכתא של הבורא - הוא מבין גם ש"אין דבר העומד בפני הרצון"!

אם כן, על מנת שרצונו של האדם יהיה אצלו בגילוי, הוא מוכרח להבין מהיכן שואב הוא את כוחו. אם יבוא אדם ויאמר שהוא רוצה לעשות כמעשהו של שמשון הגיבור - להפיל בניינים - כל אחד יאמר שזהו רצון שאינו מציאותי, ולמה? כי בדרך כלל המבט הוא לפי הבחנת המציאות. אבל מצד נקודת האמונה - אין נקודה של מוגבלות, וכל הניסים, פנימיותם היא שמי שפועל זו נקודת האלוקות, ולא הנברא בעצמו.

בכל דיבור תיתכן בחינת "אחת דיבר אלוקים"

איך מעוררים את הנפש שתחוש את הדברים.

ניתן כמה דוגמאות להמחשת הענין. אדם יושב פנוי, ושעתו שעת השקט. הוא קורא פסוק אחד בתורה, ואז הוא חושב לעצמו: "מהיכן יש לי כח להניע את השפתיים? מדוע תינוק שנולד אינו יכול לדבר, וכן, להבדיל, מת בר מינן לא יכול לדבר, ואילו אני כעת מסוגל להניע את שפתי ולדבר?"

הוא מתבונן, ממתי האדם התחיל להניע את שפתיו. ישנו הדיבור הראשון שאדם הראשון דיבר. אבל הפסוק הרי אומר: "ויהי האדם לנפש חיה", וידוע התרגום: "לרוח ממללא". כלומר, התורה מלמדת אותנו במפורש, שהכח שאני עכשיו מדבר [לא רק מה שאדה"ר דיבר], הוא כי נקודת האלוקות מחדשת בכל רגע ורגע את הבריאה - "המחדש בטובו בכל יום מעשה בראשית". הסיבה שאני יכול הרגע לדבר היא משום "ויהי האדם לנפש חיה - לרוח ממללא" - הרגע הקב"ה מניע את השפתיים שלי!

כלומר, אדם לוקח את הדיבור הפשוט, שכה מרבים להשתמש בו במשך היום, עוצר לרגע ומתבונן: מה הכח שמניע הרגע את הדיבור שדיברתי: האם זה אני או לא אני.

במעמד הר סיני כתוב "קול גדול ולא יסף", וישנם שני פירושים ל"לא יסף": או שהפסיק ולא היתה לו התווספות, או שלא פסק.

אדם לוקח את הדיבור של עצמו ומתחיל להתבונן בו. על מעמד הר סיני כתוב: "אחת דיבר אלוקים, שתיים זו שמעתי" (תהלים סב, יב). כלומר: מצד האלוקות, "אחת דיבר אלוקים", ואילו מצד הנברא, מצד המקבל, זה הופך להיות "שתיים זו שמעתי". הדיבור הזה שאני עכשיו מדבר, האם גם הוא מכח האלוקות, האם גם בו שייכת בחינת "אחת דיבר אלוקים"? או שמא בחינה זו שייכת רק למעמד הר סיני?

והנה מצינו בגמ' שכמה אמוראים נחלקו מה אמר רבם, וכל אחד נשבע: כך אמר רבי, כך אמר רבי. כלומר, כשהרב מדבר ישנה בחינה של "אחת דיבר אלוקים" - הוא דיבר דבר אחד, ומצד התלמידים זו בחינה של "שתיים זו שמעתי".

נתגלה לנו, אפוא, שלא רק במעמד הר סיני היה מהלך של "אחת דיבר אלוקים שתיים זו שמעתי", אלא גם בשעה שרב מוסר תורה לתלמידיו, מהלך זה חוזר על עצמו. אחת מדבר הרב, ושתיים שומעים התלמידים.

ולכאורה הרי דבר זה שייך רק באלוקות? - התשובה פשוטה: כשהרב נמצא במדרגה שהוא חש שדיבורו הוא דיבור של אלוקות, שמי שמחיה את כח הדיבור שלו בזה הרגע הוא בורא העולם, הריהו מדבק את עצמו בנקודת האלוקות, ואז גם בו עצמו שייכת בחינת "אחת דיבר אלוקים", ומצד המקבלים "שתיים זו שמעתי".

כל יחיד ויחיד, כשהוא מכיר בהכרה אמיתית פנימית, שהכח המחיה שלו הוא נקודת האלוקות, והכח היחיד המניע את שפתיו ואת מיתרי הקול שלו הוא הקב"ה - הוא כביכול מידמה לדיבורו של הקב"ה במעמד הר סיני.

"קול גדול ולא יסף"

השלב הראשון בעבודת האדם הוא, אם כן, להגיע להכרה ברורה מכח מה הוא מדבר. כשאדם זוכה והוא מבין בהכרת הנפש ברורה שגם בו עצמו ישנה בחינה של "אחת דיבר אלוקים", מעתה שייכת בו גם הנקודה הבאה שנאמרה במעמד הר סיני: ה"קול גדול ולא יסף"! הוא מגיע למצב שהקול של עצמו נעשה בלתי מוגבל!

כשהאדם מכיר שהדיבור שלו הוא דיבור של הבורא, והוא מתהווה בכל רגע ורגע מהקב"ה ממש, יכול הוא להידבק בכח של "ולא יסף" - לא פסק לעולם.

אלא מאי? שאדם חושב שאמנם הדיבור מגיע מהקב"ה, אך כיום הוא הבעלים עליו, ועי"ז הוא מוריד את כח הדיבור מאחדות הבורא לנפרדות של הנברא, ואז ה"ולא יסף" במקום להיות בבחינת "לא פסק", הופך להיות "לא המשיך, לא התווסף", אלא פסק.

"משה ידבר והאלוקים יעננו בקול" (שמות יט, יט), ולימדונו חז"ל, שבאמת המציאות היתה הפוכה: הקב"ה דיבר, והקול היה מתראה בצורה שכביכול משה רבינו מדבר.

מי שקיבל במעמד הר סיני את ההכרה של "משה ידבר והאלוקים יעננו בקול", אצלו המהלך היה "ולא יסף" - לא המשיך אלא פסק. אבל מי שקיבל את המהלך הפנימי של "האלוקים ידבר" - אצלו ה"ולא יסף" היה: לא פסק לעולם!

וכפי שאמרנו, ענין זה נאמר לא רק במעמד הר סיני, אלא על כל יחיד ויחיד. כל יחיד שמכיר שכח הדיבור שלו הוא כח של אלוקות, בכוחו לחולל פלאות בדיבורו. לא מכח שהוא בעל מדרגה, אלא מכח ההכרה שמי שמדבר כאן זה הקב"ה!

"צדיק גוזר והקב"ה מקיים", לעניינו הכוונה היא שהצדיק גוזר והוא מבין שבעצם הקב"ה הוא הגוזר, ממילא יש קיום לנקודת הגזירה. צריך רק להיות בעל אמונה חושית בלב, להרגיש שזהו דיבור של אלוקות.

רק "נברא" מוגבל, ולא הפועל מכח האלוקות

ניתן דוגמא נוספת.

אדם מניע את ידו. מי מניע את היד? בהסתכלות של נברא, הנעת היד היא ע"י המוח ששולח פקודה ליד שתזוז.

והנה הבה נתבונן: כמה כח יש לאדם להרים את ידו? כמה פעמים הוא מסוגל לעשות זאת? הכל מוגבל. כך גם המרחק שהיד יכולה להגיע אליו: אם הגוף לא זז, המרחק של היד קצר מאוד. האפשרויות המונחות ביד מוגבלות ביותר.

אבל באמת, כשאדם מבין שהזרם הפנימי שזורם בתוך ידו הוא כח האלוקות שמהווה אותה בכל רגע ורגע - אצלו מוגבלות היד נעלמת!

אצל בת פרעה כתוב: "ותשלח את אמתה" (שמות ב, ה), ואמרו חז"ל (סוטה יב ע"ב), שנשתרבבה ידה אמות הרבה. הכיצד? איך השתרבבה היד אמות הרבה? נכון, זהו נס, אבל מהי ההבנה הפנימית של הדברים?

הענין פשוט: אם אני הוא המזיז את היד, אני מוגבל עקב היותי נברא, והאורך שהיד יכולה להגיע אליו גם הוא מוגבל. אבל כשישנה הכרה פנימית בנפש שהכח המניע את היד הוא אלוקות, אז "היד ה' תקצר?!" - האם יש גבול לאורך של היד? בודאי שלא!

כמה זמן יש כח לאדם להרים ולהוריד את היד, או להחזיק אותה למעלה? - ודאי הכח מוגבל. "וידי משה כבדים". אבל בזמן שישראל משעבדים את לבם לאביהם שבשמים באמת, שוב ידי משה אינם כבדים, כי אז הכח שמרים את היד הוא הקב"ה, ואצל הקב"ה אין כבדות! רק כשאדם חש את עצמו כנברא, כמוגבל, ידו כבדה מלהרימה למעלה.

במשפט זה שאנו אומרים, טמון סוד העבודה הפנימית. כל הבריאה כולה, כל כדור הארץ שאנו מכירים, בנוי על יסוד הכובד ועל כח המשיכה לארץ, כיון שזהו סוד הבריאה שהאדם נמשך לארציות, ותפקידו להילחם נגד הזרם ולעלות בחזרה לאלוקות. כשאדם מכיר בפנימיות שהכח המחיה אותו הוא האלוקות - שוב לא קיים אצלו מושג של כובד, ובכוחו לעלות לקב"ה עד בלי גבול.

נקטנו שתי דוגמאות, אבל כמובן אלו דוגמאות בעלמא, והנקודה הפנימית היא אחת, והיא פשוטה מאוד: עד כמה שאדם חש שהוא הפועל, הוא יותר מוגבל, ועד כמה שהוא חש שהאלוקות הטמונה בו היא הפועלת, הריהו פחות מוגבל.

כשאדם בא לעבוד את הקב"ה, והוא מתחיל להעמיד לעצמו אתגרים ושאיפות להיכן להגיע וכו', ראשית עליו להתבונן: מי יתן לי את הכח להגיע לשם? אם מכוחי אני רוצה להגיע, הרי ש"רבות מחשבות בלב איש..." אבל כשהוא מבין שהכח היחיד שעל ידו ניתן להתקדם זה הקב"ה, למה שיעמיד בפניו מגבלות?!

מיניה וביה אדם צריך להגיע להכרה פשוטה: אם אינני מרגיש שזה הקב"ה, הרי שאינני מסוגל לעשות כלום, ואם זהו הקב"ה - למה שאגביל את עצמי?

ההכרח שבידיעת המטרה מראש

צריך הרבה התבוננות בנפש על מנת שנקודה זו תחיה אצל האדם, ולא תהיה רק בגדר ידיעה. אבל בנקודה זו טמון כל הכח הפנימי שדוחף את האדם באמת לעבוד את הקב"ה.

אם אדם 'רץ', רוצה להתחיל מיד לעבוד, ולא מתבונן ומגלה את המקור והכח שדוחף אותו לעבוד, דומה הוא לבעל רכב היוצא לדרכו כשמראש כמות ה'דלק' שברכבו מועטת, והיא עלולה להיגמר לו באמצע הדרך, במקום שאין 'תחנת דלק' ואין מה לעשות! או אז, יצטרך לחזור 'ברגל' להיכן שהוא יצא, ולהתחיל מההתחלה.

אדם בר דעת, כשהוא עומד לצאת לדרך, מראש הוא בודק מהו המרחק של הדרך, ולפי זה ממלא את מיכל הדלק של מכוניתו.

אבל אם באים ואומרים לאדם: עליך לנסוע מרחק בלתי גבולי, הרי שמיד ישאל: כמה דלק אקח עמי? מהיכן אטול דלק בלתי גבולי?

ובאמת, זהו המרחק שעל כל יהודי לעבור במהלך חייו! כל יהודי משתלשל מהאין סוף, והוא צריך לחזור ולהידבק לשם. ממילא העבודה שלו היא אינסופית. אם מראש הוא לוקח כמות של דלק מוגבלת, מובטח לו כבר מתחילה שיישאר מוגבל.

אדם צריך להתבונן מראש, עוד לפני שהוא מתחיל לעבוד, ולחשוב לעצמו: להיכן בדיוק אני רוצה להגיע? אל הקב"ה! ומי זה הקב"ה? אין סוף, ועלי ועל כל אחד נאמר: "תלמידי חכמים אין להם מנוחה לא בעוה"ז ולא בעוה"ב". מהיכן, אפוא, יהיה לי כח בלתי מוגבל לעבוד לעולם, גם בעוה"ב? אם לא אקח עמי מראש את הקב"ה, את נקודת הדחף האלוקית, יכול אני כבר מהיום להתייאש, וזוהי בחינה של "מתה בחצי הדרך"!

אם ישנה הכרה ברורה מאוד לפני ההתחלה בדיוק להיכן רוצים להגיע, וכמה כוחות נדרשים על מנת להגיע לשם - אז יוכרח האדם להגיע לנקודה האמיתית: רק מהקב"ה אני יכול לשאול את הכח לעבודה!

הרצון להידחף מהר ולהתחיל בעבודה, הוא מעצת היצר. כשם שיש חיפזון דקדושה בפסח, כך יש חיפזון ומהירות שהיא עצת היצר. ראשית כל, לפני שמתחילים לעבוד, צריך לבסס את הרצון באמת ע"י הבנה ברורה מהו היעד אליו שואפים להגיע, וכשמבינים שהדרך היא אינסופית, חייב להיות שהאדם ישא בכליו, בתוככי לבבו, את הקב"ה, כדי שיהיה לו את הכח להגיע להיכן שהוא צריך.

ידיעה זו צריך שידענה האדם טרם כניסתו לעולם העבודה. אלא שאז זה בבחינת "על" לבבך, ובהמשך מהלך העבודה יזכה בעז"ה שהדברים יהיו "בתוך" לבו, יותר ויותר פנימה.

הקב"ה יעזור, שכל אחד ואחד יבין ויכיר שהעבודה צריכה לבוא לא מידיעה קלושה, אלא מהבנה ברורה, מברירות פנימית, את מי עובדים, מהי דרך העבודה וכיצד מתקרבים באמת לקב"ה, וכך נזכה כולנו - כל אחד ואחד, וכל כנס"י והבריאה כולה - להיות דבוקים בא-ל חי דבקות עולמית.

פרק יח - דרכי בנין הרצון

תחושת חסר מולידה רצון חזק

הזכרנו בפרקים קודמים, שלולי שישנו בנין של רצון אמיתי, נחסר הכח המניע את העבודה המעשית. ככל שהרצון יותר חזק, כך הכח לעבודה גדול יותר, וכן להיפך: ככל שהרצון חלש יותר, כך הכח המניע לעבודה נמוך יותר.

דומה הדבר לקפיץ, שככל שמותחים אותו, נקודת התאוצה שלו גבוהה יותר, וככל שהוא יותר רפוי, נקודת הדחף שלו נמוכה יותר.

נמשיך ונבאר עתה, כיצד ניתן לעורר את הרצון ולהביאו לידי גילוי, שיהיה רצון בתוקפו. הכלל היסודי הוא, שככל שהרגשת החסר של האדם גבוהה יותר, כך הדחף למילויו גבוה יותר. וככל שהרגשת החסר נמוכה יותר, אין דחף חזק שיוכל להניע את האדם להשיג את המטרה.

אם כן, העבודה הנדרשת מהאדם על מנת לעורר את הרצון שבתוכו, היא להגיע למצב שירגיש חוסר באמת. או אז יתעורר בו רצון חזק, ותהיה הבחינה של "אין דבר העומד בפני הרצון", וכפי שהזכרנו לעיל.

שני חלקים בנקודת החוסר

איך מביא האדם את עצמו לידי הכרה של חוסר?

יש בזה ענין של לשמה וענין של שלא לשמה. נתמקד יותר בענין של הלשמה. זוהי עבודה קצת קשה, ומי שאינו בנוי באופן פנימי להכיר את מצבו ולהסכים עם האמור, עבודה זו תקשה בעיניו.

ענין החוסר יש לו שני הרכבים - מצד נקודת ההווה, ומצד המבט לעתיד. כלומר: ראשית צריך אדם להתבונן במצבו כיום ביחס לעתידו. ואף אם יצא מתוך נקודת הנחה שמצבו כיום לא כל כך גרוע, אך הרי אם יצייר לעצמו שעד זקנה ושיבה יישאר באותו מצב - בזה ודאי יראה חסר גדול!

נקודת התבוננות זו אינה כל כך מקשה על האדם השטחי, כי כרגע הוא לא מרגיש חסר, ואת העתיד הוא מרגיש שהוא יכול לשפר.

הנקודה השניה של החוסר, היא הכרת מדרגת הנפש, עד כמה היא שפלה וחסרה. וכאן, בנקודה זו, הגאוה הפנימית של האדם מונעת ממנו לחשוב על כך, וק"ו להרגיש זאת, כי אם האדם באמת ירגיש את חסרונו, הדבר ינסוך בו תחושת שפלות פנימית. זה אמנם לא אמיתי להרגיש שפל, אבל זו התולדה הטבעית כשאין צורת הסתכלות נכונה. ממילא האדם בורח מלהתבונן בענין זה הרבה, וק"ו מלחיות זאת בנפשו.

עכ"פ, אלו הן שתי הנקודות של החסר: או מצד המבט על העתיד מה יצמח ממנו, או מצד ההווה, שכבר עתה, ביחס למצבו העכשווי, הוא חסר.

לימוד קורותיהם של צדיקים - כמנוף לעליה

איך מוליד האדם בעצמו חסר?

ניתן לזה כמה פנים. לדוגמא: יכול אדם לפתוח ספרים המתארים את קורותיהם של גדולי ישראל, ולראות בגיל שבו הוא נמצא היכן הם היו, מה קרה איתם, באלו מדרגות הם אחזו.

כשאדם קורא את הדברים והוא רואה את המרחק בינו לבינם, אם הוא נמצא במצב של ביקוש אמת, הדבר מעורר בו חרדה! הוא רואה מהו המצב שבו הוא נמצא ומה היה מצבם של אותם צדיקים בדיוק בגיל שלו, ומטבע הדברים חלחלה אוחזת בו. הוא חושב לעצמו: "ילד שקורא את הדברים עוד יוכל לטעון: כל זה היה בבגרותם, הם עבדו שנים רבות ורק אז הגיעו לאן שהגיעו וכו'. אבל אני, שאני נמצא בגיל שלהם, אנה אני בא?!" אמנם, טמונה כאן נקודה עמוקה שצריך להבחין בה. הסתכלות זו מצד אחד היא ראויה, מועילה ויוצרת דחף לאדם, אך מצד שני היא מסוכנת. מצד אחד, כשאדם רואה היכן

גדולי ישראל נמצאים, הדבר יכול ליצור אצלו דחף אמיתי לקנות את המדרגה [כמובן, כל זאת בתנאי שהוא באמת מרגיש את עצמו שהוא בר הכי להשיג את הדברים].
אבל ידיעה זו עלולה, חלילה, גם ליצור בנפשו נקודה הפוכה: אם הם שם ואני כאן - אז כבר אין סיכוי! הכל אבוד!
בעומק אמיתות הדבר, עצם ההשוואה בין שני בני אדם - צדיק פלוני בגיל מסויים היה נראה כך, ואני בגיל הזה נראה אחרת - זו אינה נקודה אמיתית, כי כל אדם נבחן לפי כוחות נפשו. "כשם שפרצופיהם אינם שוים כך דעותיהם אינן שוות". לכל אדם ואדם יש את תכונת הנפש שלו, את נקודת המדרגה שאיתה הוא התחיל את החיים, ויש לו גם את נתוני החיים - הן נתוני כוחות הנפש והן הנתונים החיצוניים - שיכולים לסייע או ח"ו להיפך. ממילא, עצם המדידה וההשוואה בין שני בני אדם, ויצירת משוואה של "מה הוא - אף אתה...", זו איננה הסתכלות אמיתית בצורה הפנימית.
עלינו לדעת שכל דבר בבריאה, הקב"ה יצר אותו להשתמש בו לטוב. חז"ל אומרים: "קנאת סופרים תרבה חכמה" (ב"ב כב ע"א). ואף שבנקודת האמיתיות שבה, הקנאה איננה אמיתית, כי אין אדם יכול לדון את חבירו עד שיגיע למקומו, וכבר אמר הקוצקער, שאדם אף פעם לא יגיע למקומו של חבירו, כי "מקומו" פירושו בכל נקודות המצב שהשני נמצא - עם כל זאת לימדונו חז"ל כי "קנאת סופרים תרבה חכמה", ומותר על פי זה לעשות כל מיני דברים לעורר את הקנאה בלב בני האדם שינסו להידמות לחבריהם בנקודות הטוב שבהם.
כשהאדם מכיר שנקודת הקנאה איננה אמיתית בעצם, אלא היא רק כלי לעורר את האדם לתשוקה להידבק בבוראו, הוא מרויח בזה את שתי הנקודות: מצד אחד יש לו דחף פנימי להשיג את הדברים, ומצד שני ידיעת מעלת החבר אינה שוברת אותו, כי הוא מכיר שעצם ההשוואה בין שני בני אדם איננה אמיתית.
אמנם, הגם שאמת הדבר שמצד נקודה ודאית אי אפשר לדמות שני בני אדם, אבל מדין ספק לא יצאנו! איך ידע אדם באמת שכוחות הצדיק ההוא היו יותר גדולים מכוחותיו? אולי להיפך, אולי הכוחות שלו היו יותר קטנים ואפ"ה הוא התעלה?
כלומר, לקחת זאת כנקודה ודאית אי אפשר, אבל בתור נקודה מספקת שמעוררת את הדחף הפנימי להגיע - זאת ניתן ואף ראוי לעשות.
בעצם, עצה זו כבר לימדנו הרמח"ל (ב'דרך עץ החיים'). הוא כותב שם, שעל האדם לקרוא סיפורים על גדולי ישראל, והדברים הללו יעוררו אותו להידמות אליהם במעשיו.

אם לדוגמא קורא אדם על צדיק פלוני שהיה דבוק בקב"ה כל ימיו, ולא הסיח דעתו ממנו ית' אפילו לזמן מועט - עליו לעמוד ולהתבונן כמה זמן ביום הוא זוכר את הקב"ה, וכמה זמן אותו צדיק.

סיפורים מעין אלו על גדולי ישראל שלא הסיחו דעת כמעט לחלוטין, צריכים לעורר בקורא את ההכרה האמיתית שגם בו יש חלק אלו-ק ממעל, וחלק זה יכול להיות דבוק בקונו בכל עת ובכל שעה. ממילא תתעורר בו כמיהה פנימית: אם הוא יכול - גם אני יכול!

קביעת מטרת וכיוון החיים

אדם היוצא מראש מנקודת הנחה שהוא אינו מסוגל לצאת אדם גדול, הריהו מונע מעצמו מראש את הסיכוי לממש את כל שאיפותיו.

בנקודה זו כבר הארכנו וביארנו, שלאמיתו של דבר, כל יחיד ויחיד יכול לצאת אדם גדול! ודאי שלכל אחד יש את נפשו המיוחדת לו, אך כבר כתבו הראשונים שכל אחד יכול להגיע למדרגת משה רבינו ע"ה ממש, כלומר להגיע לשורש נשמת עצמו, וממילא להיות דבוק בקונו. כמובן, רמת הדבקות ומהותה, משתנית לפי מדרגת הנשמה, אבל עצם המציאות של האדם להגיע לנשמתו - דבר זה נתון ביד כל אחד ואחד!

אם אדם מחפש אמת, והוא קורא סיפורים כאלו על גדולי ישראל, עליו להמשיך ולהשתמש עם כח הציור, ולצייר לעצמו נקודה פשוטה:

יום רודף יום, שבוע ועוד שבוע, "ימי שנותינו בהם שבעים שנה, ואם בגבורות שמונים שנה", וסוף כל האדם למיתה.

וכאן יצייר לעצמו ציור חי ככל שניתן [כל אחד לפי מדרגת הציור שבשכלו], שהוא יוצא מהעוה"ז לאחר פטירתו, ומגיע לבי"ד של מעלה. נצא מתוך נקודת הנחה פשוטה שיצא זכאי בדינו וכעת מוליכים אותו לגן עדן. עתה ינסה לצייר לעצמו את מי הוא יפגוש שם, באיזה גן עדן הוא מתאר לעצמו שיושיבוהו, מי האנשים שישבו מסביבו שם.

ויתבונן לעצמו: אם יאמר לי שאשב סמוך לראובן, שאני מכיר אותו כאדם שאינו כל כך קרוב לקב"ה, האם ארגיש שם טוב? - בודאי שלא! גם שמעון לא נראה כל כך מתאים לי לפי מדרגתי. אולי לוי ויהודה מתאימים וכו'.

לאחר שיברר לעצמו מי הם האנשים שלדעתו ראוי לו לשבת עימם בגן עדן, יבדוק מי הם אותם אנשים שהוא יודע שאינו במדרגה שיוכל לשבת איתם. אולי הוא יראה אותם מרחוק, ואולי גם זה לא, אבל דבר אחד הוא מעמיד לעצמו בבירור: שאיתם הוא לא יוכל לשבת!

בעוה"ז המעמדות משתנים, פעם כך ופעם כך, אבל שם, בעולם האמת, בעולם הנצחי, המציאות של קביעות מדרגת קירבת ה' היא קביעות גמורה ונצחית! ואף שנאמר "ילכו מחיל אל חיל", אבל כמו שהוא ילך מחיל אל חיל ויתעלה, גם אותם צדיקים ילכו מחיל אל חיל. נמצא שלעולם הוא לא ישיג אותם.

עתה יחשוב לנפשו: האם הוא מוכן באמת לקבוע לעצמו את מדרגתו בקרבת ה' לנצח נצחים כמוגבלת בנקודה הזו שהוא עומד בה עתה, או שהוא מעונין להגיע למדרגה הגבוהה ביותר שהוא מסוגל להגיע?

אם אינו רוצה להישאר כמו שהוא היום, ראשית עליו להעמיד לעצמו נקודה ברורה: להיכן הוא רוצה להגיע! האם כבר מראש הוא חושב שמחשבה על הקב"ה פעם אחת ביום מספיקה לו, או אולי לא. מחמת מחשבות אלו נוצרת אצלו שאיפה מאוד ברורה: אני רוצה לחיות עם הקב"ה בכל רגע! בפחות מזה אינני מסתפק! ואין הכוונה שמהרגע יתחיל לחיות עם הקב"ה בכל רגע. החושב כך הריהו בעל דמיונות. הכוונה היא, שיקבע לעצמו מהי הדרך שהוא מחפש לעצמו, מהי נקודת המטרה הברורה שהוא מעמיד לעצמו.

כאשר אדם צועד בדרך זו, והוא מעמיד לעצמו את השאיפה להיות דבוק בבוראו באמת, עליו לדעת כי בזה כלול הכל - תורה, מצוות, תיקון המידות וכו' - כי אם לא כן, אי אפשר להיות דבוק בבוראו! ויעמיד לעצמו נקודה אחת ברורה: אם לזה לא הגעתי - איבדתי את התכלית שלי כאן בעוה"ז, לא ניצלתי אותה כראוי!

ואז יתחיל לבדוק את עצמו שנה אחורה: מה היתה מדרגתי בקרבת ה' לפני שנה, ובאיזו מדרגה אוחז אני כיום? אם יש שינוי כלשהו לטובה - זוהי כבר התקדמות. אם אין שינוי - עליו לזעוק לעצמו מקירות לבו ולומר: אם אשאר כך בשנה הבאה, כמו שהייתי בשנה הזו, "אחת דתו להמית" - מיתה רוחנית! כי אין את הקרבת ה', את ה"ואתם הדבקים בה' אלוקיכם חיים כולכם היום".

ויתבונן בנקודה זו הרבה זמן: אני נמצא במהלך של מיתה ח"ו! אם אני נשאר בצורה בה אני חי, זוהי ח"ו בחינה של "בחייהם קרויים מתים"! אני חייב לצאת מצורת חיים זו, ולהיכנס למהלך שיביא אותי לנקודה האמיתית.

ונדגיש שוב: אין לגשת מיד ליישום הדברים, אלא העיקר עתה הוא עצם הזעקה הזו פנימה בנפש לאורך יום, יומיים, שבוע ושבועיים. צריך שהדברים יהדהדו באוזניו יום יום, לילה לילה. שידע ברורות: אם יישאר במצב שהיה לפני שנה, ובעוד שנה שוב יהיה באותו מצב - זהו "אסף רוח"!

כאשר בעז"ה אדם כבר מבחין באיזשהו שינוי בעצמו, עתה עליו לבדוק מהי רמת השינוי. על דרך כלל, אצל רובא דרובא דאינשי, רמת השינוי היא מאוד מאוד ירודה ומועטת [חוץ מיחידי סגולה שהם מיוסדים באמת ועובדים באמת].

ובכן, האדם לוקח את אותה נקודת שינוי, ומצייר לעצמו: "ימי שנותינו בהם שבעים שנה", נניח שנשאר לי לחיות שלושים או ארבעים שנה. אם אכפיל את נקודת ההתקדמות הזו בשלושים ובארבעים, המצב רחוק מלהיות שפיר. נכון שהתקדמתי, אבל קצב ההתקדמות אינו מסַפֵּק דיו.

האדם צריך לצייר לעצמו איך הוא ייראה בעוד עשרים, שלושים וארבעים שנה. באפשרותו לצאת לרחוב ולראות זקני עמי הארץ, ולשאול את עצמו: האם גם אני רוצה להיראות כך, או שאני רוצה להיראות כפי שנראים גדולי הדור בזקנותם, שעליהם נאמר: "תלמידי חכמים כל זמן שמזקינים דעתם מתווספת עליהם"?

האם הוא מאמין לעצמו במאת האחוזים, שכשיהיה בן שבעים הוא לא ייראה כאחד מאותם זקנים היושבים במושב זקנים וגוררים אותם מכאן לשם, אלא יהיה כלי מלא, אדם הדבוק בבוראו, שהגוף וכל משיגי הגוף אינם מעלים ומורידים אצלו כלל? או שמא מר"ה לר"ה ישנן קבלות, ובמשך השנה הן נופלות אחת אחר השניה...

האדם חייב להגיע להכרה ברורה: בצורת החיים שבה הוא חי עד היום [חוץ מיחידים כמובן], אין הרבה סיכויים שיצמח ממנו משהו! דומה הוא לאדם העולה בסולם שליבה ויורד את אותה שליבה, עולה עוד שליבה ויורד עוד פעם. זוהי איזושהי נדנדה בין מצב אחד למשנהו, אבל פריצת דרך אמיתית ההולכת וגוברת, בבחינת "מחיל אל חיל" - על דרך כלל כמעט שאיננה בנמצא!

ויכיר עוד, שהמציאות שהוא קובע כאן לעצמו כאן בעוה"ז הינה נצחית, ושוב לא יוכל לשנותה כלל! הוא חייב להכריע, כאן בעוה"ז, מה הוא רוצה מעצמו. היכן הוא רוצה למצוא את עצמו בחייו כאן כשיהיה זקן, והיכן הוא שואף למצוא את עצמו בעלמא דאתי. האם הוא רוצה להימצא בגן עדן התחתון, בגן העליון, או במתיבתא דקודשא בריך הוא!

אבל דבר אחד חייב אדם לברר לעצמו: שם אין משחקים! זהו עולם אמיתי גמור! וכמו שכתוב ב'זוהר' הקדוש, שבמקום שהאדם מידבק בעלמא הדין, באותו מקום בדיוק הוא נדבק בעלמא דאתי. אדם שבעוה"ז ח"ו אינו דבוק בבוראו, אפילו אם שמר תורה וקיים מצוות, ורק דבקות לא היתה לו - גם שם, בעלמא דאתי, לא יוכל לקנות את אותה דבקות!

בעלמא דאתי הדבר היחיד שקורה הוא, כמשל של גרעין הנזרע באדמה וממנו צומח עץ המתפתח עוד ועוד. זוהי הבחינה של "ילכו מחיל אל חיל", אבל אם אין גרעין של פרי בר קיימא - אי אפשר שיצמח ממנו שום דבר גם בעלמא דאתי!

אם כן, מוכרח האדם להגיע להכרעה אחת ברורה בחיים: למה בדיוק הוא שואף! נקודה זו חייבת להיות מיוסדת לא במחשבה של חצי שעה ["כן, כן, ברור לי, המס"י כותב, אני יודע..."] שבסופה הוא מחליט וזהו!... מהחלטות מהסוג הזה, ברור במאת האחוזים שלא יצא כלום!

נקודת ההחלטה צריכה לבוא מכח אמונה שאדם מאמין שאכן יש סיכוי גבוה מאוד שהחלטתו תוכל להתממש. אם אינו מאמין שיש לו את האפשרות ואת כוחות הנפש הדרושים להגיע לשם וכדו' - הוא בעצם משקר את עצמו!

הרי אם מישהו היה אומר לו: "האם אתה מוכן לחתום ערבות של מאה אלף דולר על הקבלה הזו?" ודאי היה מסרב בכל תוקף, ויש סבירות שגם על עשר דולר הוא לא היה מוכן לחתום!... הוא לא מאמין בעצמו למה שהוא אומר. זו אינה קבלה אמיתית, הוא בסה"כ מקבל על עצמו לרצות...

קבלה אמיתית היא רק כשאדם בטוח בעצמו שבכוחו ליישמה! ודאי שאין בטחון גמור, אבל עליו להיות בטוח שינסה ליישם את הדברים, ואם תהיה נפילה הוא לא יתייאש. הוא ירדוף בכל כוחו להשיג את המטרה ולא ירפה ממנה! העיקר שהוא מאמין בעצמו באמת שיגיע למדרגה זו. [בודאי שכל זאת מכוחו ית"ש, אולם דברינו עתה באו לברר את תוקף נקודת הנפש העומדת מאחורי הקבלות].

חיזוק ההחלטה ע"י יצירת מכריחים חיצוניים

ישנה דרך נפלאה, שעל ידה יוכל אדם לבחון את עצמו האם החלטתו וקביעת כיוון חייו אכן אמיתיים ונקבעו עמוק בנפשו, או שמא עדיין אינם חזקים אצלו די הצורך

לכל אדם יש בד"כ מכרים מסוימים - מי פחות ומי יותר. עליו להתיישב פעם ולנסות לצייר לעצמו, אם חבר שלו, ידיד קרוב אליו, היה בא אליו ואומר לו: "אתמול בלילה לא ישנתי לילה שלם. אומר לך את האמת: כבר לילות שלמים אינני ישן. מה קרה? הבנתי שהחיים שלי אינם מתקדמים בכיוון הנכון וכו'".

וכך, מאריך אותו ידיד להסביר לו את כל חשבון הנפש שערך לעצמו ואת כל ההכרות שהגיע אליהן מכח ההתבוננות.

הוא שואל אותו: "נו, אז מה למעשה? תמשיך לא לישון כל החיים?"

וידידו עונה: "לא! הגעתי להכרה באמת שאמסור את כל כוחי לקב"ה!..."

הרי כאדם העומד מן הצד ומביט על ידידו, ודאי היה אומר לעצמו: "נו, עוד שלושה ימים של ההתעוררות... אולי הפעם זה קצת יותר רציני, אבל בדרך כלל אין לזה קיום!..." כלומר, מי שרואה את הדברים מהסתכלות חסרת נגיעות אישיות, מבין שזהו חלק מגלי החיים - פעם עולים פעם יורדים, פעם העליה נובעת ממשבר ופעם מהתרוממות, כל פעם לפי הנקודה העכשווית המזדמנת לו.

אדם שמקבל בעצמו באמת נקודה מסוימת, עליו לנסות לכה"פ לבחון זאת בנקודת המציאות. ודאי שהמבחן אינו גמור, אבל ינסה לצייר לעצמו: אם היה מנסה לשכנע ידיד קרוב שלו באמיתות ורצינות כוונותיו, האם אכן אותו ידיד היה מאמין לו שהוא רציני? האם סבור הוא שבכוחו לשכנע את הסובבים אותו בכך? ולא שיש צורך לשכנע כמובן, אלא שהדבר כל כך מוחלט וברור בנפש, שאין חזרה ממנו, וכל השומע משתכנע מהברירות והנחישות הנשמעים בדבריו!

מעשה מעין זה סיפר מרן הגרא"א דסלר זצ"ל על עצמו. הוא סיפר שהיה מעשן, ומעשן הרבה, והדבר הזיק לו מאוד. פעמים רבות קיבל על עצמו להפסיק לעשן ולא הצליח לעמוד בהחלטתו, ועוד פעם קיבל על עצמו ושוב לא הצליח, וחוזר חלילה.

עד שפעם אחת החליט שהוא חייב באמת להפסיק! כעת נעמד והתחיל לחפש לעצמו עצות כיצד יעמוד בקבלתו. הוא היה אדם פיקח, והבין שאם פעם הוא לא מצליח ופעמיים הוא לא מצליח, אל לו לנסות באותם דרכים שכבר נפל בהן. עליו לנקוט בצעד קיצוני שיכריח אותו מנקודה חיצונית לעמוד בקבלה.

הוא התבונן בדברים, הגיע להחלטה, והוא גם יישם אותה למעשה!

ההחלטה היתה כמובן שהוא מפסיק לעשן. והמקיים של אותה קבלה היה, שכל אדם שייכנס אליו לחדר בשבועות הקרובים, יודיע לו שהפסיק לעשן. ממילא, לאחר שעשרות אנשים יידעו זאת, מצד הבושה הפנימית הוא לא יהיה מסוגל לחזור בו.

במעשה זה הנקודה הפנימית היתה לשמה גמור, אבל כיון שידע הגרא"א שישנו מפריע חיצוני שמונע ממנו לעמוד בהחלטתו, השתמש גם בכוחות חיצוניים למנוע מעצמו את ההפרעה.

זוהי דוגמא לצורת עבודה אמיתית! אדם אמיתי משתמש בנקודות להכריח את עצמו לעמוד בנקודה שהוא באמת רוצה בה. אם אדם אינו מספיק אמיתי, בשום אופן לא יאמר זאת לאחרים, כי בלבו פנימה הוא כבר מרגיש: "יבוא יום שאולי אחזור בי, אינני יכול לגרום לעצמי להתבייש".

כלומר, אם אדם רוצה באמת להחליט על דבר מסוים שהוא מקבל אותו ועומד בו, עליו ליצור לעצמו מצבים חיצוניים, גדרים מסויימים, שכמעט ואי אפשר לחזור מהם. ודאי אין הכוונה שהצעדים יהיו קיצוניים, ושתהיה בהם שבירת כל המוסכמות [ילך למדבר ויסתגר וכו']. אדרבה, ימשיך לחיות כמו בן אדם מן הישוב, ויתנהג עם אנשים כמו כולם, ועם כל זאת ייצור לעצמו מכריחים שכמעט ואין אפשרות לעבור עליהם!

ודאי שהיישום משתנה מאדם לאדם, והמכריח של ראובן הוא לא המכריח של שמעון, אבל כל אחד צריך למצוא לעצמו את הנקודות שיכריחו אותו לעמוד בהחלטותיו הנעלות.

לדוגמא: אדם יודע שהנקודות שמפילות אותו הן א' ב' וג'. הוא מקבל על עצמו קבלה גמורה שאם יפול בנקודות אלו, יודיע זאת לידידו. אם מראש איננו מתבייש מידיד זה, כמובן שהדבר לא יועיל. הקבלה צריכה להיות להודיע לאדם כזה שלא נעים לו לומר לו עוד פעם נפלתי ועוד פעם נפלתי. אפילו אם הוא לא מודיע לו בדיוק מה תוכן הדברים, אבל הוא רק מודיע לו דבר אחד: עוד פעם לא הצלחתי!

כלומר, בעצם הסיבה האמיתית שהוא רוצה את הדברים היא מחמת אמיתותם. אלא שכדי להינצל ממפריעי הגוף הוא לוקח את הנקודה ומכריח אותה ע"י הבזיון שהוא לא מעוניין לספוג ע"י האמירה לידידו שלו שהוא נפל פעם נוספת.

אם אדם לא מעמיד את עצמו עם קבלות מהסוג הזה [לאו דוקא מהמקרה הזה, אלא מסוג פנימי זה], כמעט בהכרח [אם אינו מיחידי סגולה שיש להם תוקף פנימי עצום ונורא] שלא יצליח לעמוד בהחלטותיו.

הקבלה וכן המכריחים צריכים להיות סבירים

נקודה זו צריכה זהירות רבה. צריך לדאוג שהמכריחים יהיו גבוליים בנקודה הנצרכת, ולא קיצוניים שאין שום סיכוי לעמוד בהם!

לדוגמא: אדם רגיל ללמוד כל יום עשר שעות, והוא מחליט שממחר ילמד שמונה-עשרה שעות, ואם לא ילמד - יתן אלף שקל לצדקה ליום!

כל אדם נורמלי, עם הכנסה נורמלית ומצב נורמלי, מבין שזוהי שטות מיניה וביה! הוא יכול לשאוף אולי לטווח הרחוק ללמוד שמונה עשרה שעות ביום [הגם שבדורנו מצד כוחות הגוף הדבר כמעט ואינו מציאותי], אך מראש זוהי שאיפה גבוהה מידי!

ולא רק שהשאיפה גבוהה, אלא גם הגדרים שהוא יוצר לעצמו אינם מציאותיים אצל אדם נורמלי. אם הוא יפול שלוש או ארבע פעמים, שוב לא יהיה לו ממה לחיות באותו חודש!...

מראש הקבלה צריכה להיות סבירה. לדוגמא: אם הוא רגיל ללמוד עשר שעות, השאיפה הרחוקה שלו צריכה להיות שילמד ארבע-עשרה שעות, והשאיפה הממשית שלו מהיום למחר אינה ארבע-עשרה שעות, אלא במקום עשר שעות - עשר ורבע או עשר וחצי שעות. ואם לא יעמוד בזה - יתרום לצדקה סכום מסוים שקצת מפריע לו להיפרד ממנו. באופן כללי, המבחן האמיתי לאדם אם קבלותיו נכונות או לא, הוא: אם אחרי שהוא מקבל אותן הוא לא יכול לישון איתם בלילה - זהו סימן מובהק שהן הרבה הרבה למעלה ממדרגת הלב שלו!

אדם צריך לקבל עצמו רק קבלה שהוא מרגיש שבכוחו להשיג אותה, אלא שהשגתה אינה כה קלה, הוא יודע שייתקל גם בקשיים, אבל זה אפשרי! והוא שמח עם ההכרח שהכריח את עצמו!

אם ישנה בהלה פנימה מההכרח שהכריח את עצמו, זהו סימן שעדיין אינו מספיק רוצה, ואסור לו עדיין לקבל קבלות מעין אלו! קודם צריך שבאמת ירצה לחלוטין, ורק אחרי שהוא רוצה, יקבל קבלה לקיום הרצון, ויהיה שמח עם הקבלה שקיבל.

אם אדם מקבל קבלות, והקבלות אינן נובעות משמחה, בהכרח שאלו קבלות של מדרגת השכל, ולא של מדרגת הלב.

כל יחיד ויחיד צריך לקחת את מדרגת הלב בה הוא נמצא, להעמיד לעצמו את השאיפה הברורה, להרגיש עד כמה הוא חסר משם, ולקבל על עצמו בהדרגה ליישם את הדברים. הדברים שאנו מדברים כאן, הם מבחן אמיתי לכל צורת עבודת האדם. מי שאינו אמיתי, מוכן לנסות הרבה דברים, אבל הוא לא מוכן לקחת אחריות על הכשלונות. הוא מנסה כאן ומנסה שם, אבל להכריח את עצמו לנקודות מסוימות הוא לא מסוגל! הוא לא רוצה, כי הוא רוצה להיות משוחרר.

אבל כיון שהבריאה של הקב"ה אינה כך, אלא כל עניינה ומהותה היא קבלת עול מלכות שמים, בהכרח שלכל יחיד ויחיד יהיה עול. רמת העול ומהות העול משתנה מאדם לאדם.

ויש להדגיש: כל האמור לעיל הוא רק בשעה שאדם כבר עורר בעצמו ע"י הנקודות שהזכרנו את הרצון. או אז, כדי שלרצון יהיה קיום, הוא יוצר לעצמו מחייבים. אבל אם אדם אינו מרגיש שלם ורגוע עם אותן נקודות שהוא רוצה לקבל אותן, בינתיים לא יקבל על עצמו כלום, אלא יתחיל לעורר בעצמו שוב את הרצון: האם באמת הנני רוצה לעבוד את הקב"ה או לא? רוצה! [נניח שהוא כבר עבר את השלב הזה]. כמה באמת מוכן אני לתת לקב"ה מהחיים שלי כדי לעבוד אותו? וכו'.

כשאדם באמת יעורר את הרצון שלו, ויגיע למהלך של "אין לנו אלא רצון אחד לאבינו שבשמים", ודאי יזכה לקרבת ה' אמיתית.

פרק יט - מסירות נפש - מסירת הרצון

רצון נובע מהכרת ערך הדבר

נבאר עתה נקודה נוספת הנוגעת לענין הרצון.

"איש לפי מהללו". כל אדם ואדם מהלל דברים מסויימים שהוא רוצה, ושורש הדבר מנקודת העומק שבנפש, שאת דברים אלו הוא מעריך ומייקר.

משקל הערכים שבנפש משתנה מאדם לאדם. אין דומה האדם לרעהו. אבל הצד השוה שצריך להיות בכולם, שנקודת האמת תהיה הנקודה העליונה במשקל הערכים. הכלים כיצד לקנות אמת זו, משתנים מאדם לאדם, אבל נקודת האמת - אינה משתנה!

ניתן משל בגשמיות לפני שניכנס לנקודה הפנימית. אדם נצרך לקנות מכונת כביסה וגם תנור. בסכום הכסף העומד לרשותו אין לו אפשרות לקנות את שניהם, רק אחד מהם. כאן עומדת בפניו השאלה מה יותר נצרך לו. אין זה ענין של ערך, שהוא מעריך את מכונת הכביסה או את התנור מצד עצמם. זהו ענין של יחסיות - מה יותר חשוב, מה יותר נצרך לו, והעדרו של מי מהם יקשה עליו יותר.

עכ"פ כאן עומד האדם לפני השאלה הברורה: מה להעדיף על מה. וזוהי דרך לאדם לבדוק מה הוא באמת רוצה.

בחיי היום יום, הנקודות הללו לפעמים אינן מגיעות לידי גילוי. כשאדם רוצה לעורר ולגלות את הרצון שלו, עליו ראשית כל לעורר את מידת הרצון במשקל הערכים.

המבחן עד כמה אדם מעריך דבר

ניתן דוגמא לדבר בעולם הרוחני. זוהי דוגמא למבחן שאדם יכול לבחון את עצמו עד כמה באמת הוא מעריך דברים.

נצא מנקודת הנחה שאדם בירר לעצמו שהספר שיכול להועיל לו רבות, הוא הספר הנקרא 'מסילת ישרים', וממנו הוא מעונין לקחת את דרכו בעבודת ה'. לאחר שנקודה זו ברורה לאדם, עליו לשבת ולהתבונן כמה היה מוכן להשקיע למען השגת הספר - הן מבחינת ההשקעה הכספית והן מצד השקעת כוחות וזמן למען מטרה זו.

זהו בירור שהאדם צריך לעשות לעצמו. אדם יש לו את ה'מסילת ישרים'. הוא מונח לפניו על השולחן, נמצא כמעט בכל בית-כנסת, ובכמה פרוטות בודדות ניתן גם לרכוש

אותו, והדוגמא בעצם אינה מעשית כלל. אבל לכן, דוקא מפני זה, היא לא מגיעה לידי מבחן של הנפש.

אם לאדם ברור שזהו הספר שמביא אותו לעבודת ה', שישב ויתחיל לבדוק כמה באמת הוא מוכן להשקיע עבור השגת הספר [עוד לפני העבודה לקנות את מה שכתוב בתוך הספר]. זוהי בדיקה אמיתית בנפש עד כמה אדם רוצה את הדברים.

אילו לדוגמא היו אומרים לו שבכל הארץ כולה ישנם בסה"כ שלושה מקומות שניתן להשיג את הספר: אחד בדרום הארץ, השני בצפון הארץ והשלישי בעוד מקום רחוק. חייבים לנסוע שלוש שעות כל צד רק על מנת לקנות את הספר! האם הוא היה נוסע או לא?

נניח שאדם בדק והגיע להכרה שהיה נוסע מרחק של שלוש שעות כל צד. עתה יבדוק את עצמו תוך כמה זמן הוא היה נוסע: האם מיד, ברגע זה היה נוטל את הסכום הנדרש, יוצא לדרך וחוזר כשהספר בידו, או שהיה אומר: "אמתין מעט, אולי בינתיים מישהו יזדמן לשם ואבקש ממנו לקנות לי את הספר. רק אם לא אמצא מישהו, אסע בשבוע הבא, או אולי ב'בין הזמנים'..." כלומר, מהי נקודת הנחישות שלו ביישום רצון זה.

הדברים הללו הם אופנים לבדוק את לב האדם האם באמת את אותו ספר שנמצא לידו על השולחן הוא מעריך כמו שראוי להעריכו, או שרק בשכל הוא מעריך, אבל בעצם הוא לא היה מוכן להשקיע זמן, כוחות ואמצעים על מנת להשיגו.

אדם כבר הגיע לכלל הכרה שהיה נוסע שלוש שעות, והיה עושה זאת מיד. עתה עליו להפליג הלאה: אם היה יודע שהספר נמצא בחוץ-לארץ, האם היה נוסע? ויתבונן: האם הוא מסופק בדבר, ברור לו שלא, או ברור לו שכן?

ועוד יותר: אם היו אומרים לו שעליו למכור את הרהיטים שבביתו על מנת להשיג את הספר, הוא היה עושה זאת או לא? ברור לו שלא, ברור לו שכן, או שהוא מסופק?

כל אחד ואחד כשיעשה את המבחן לעצמו, יגלה שישנם אחוזים מסוימים שברור לו שהיה עושה, ישנם אחוזים מסוימים שברור לו שזה כבר לא, וישנם אחוזים שהוא מסופק בהם.

וכאן עלינו להדגיש, שאדם צריך להיזהר במבחן זה, שיבחן מה הוא היה עושה, לא מה היה חושב. ממחשבות וידיעות אדם יכול להגיע לחו"ל תוך דקה אחת... אבל כששואלים אותו הלכה למעשה: האם אתה מוכן לגשת כעת למשרד נסיעות ולקנות כרטיס טיסה לחו"ל על מנת להשיג את הספר? - כאן פתאם הכל עלול להשתנות.

כשאדם לוקח את הנקודה הזו ומברר אותה לעצמו, הוא יכול לגלות מעט את מהות הרצון האמיתי שבנפשו, עד כמה הוא רצון אמיתי, ועד כמה הוא רצון שכלי וקרוב לדמיון.

בירור המדרגה בשאיפה להשגת קרבת ה'

עד כאן ביארנו את נקודת המשל, עתה ניגש לנקודה הפנימית האמיתית. כלומר: נעסוק לא בכלים שמביאים את האדם לקב"ה [הספר 'מסילת ישרים' וכו'], אלא בעצם הנקודה העצמית, שהיא הבורא יתברך.

ברור לכל אדם בשכלו - כל אחד לפי מדרגת לבו - שתכלית החיים היא להיות קרוב לקב"ה. וצריך אדם לברר לעצמו כמה באמת הוא מוכן להשקיע למען השגת קרבת ה'. לדוגמא: אם היו אומרים לאדם שתמורת שקל אחד הוא יזכה לקרבת ה', אין ספק שהיה נותן. אם היו אומרים לו לתת עשר שקל, גם זה מן הסתם היה נותן.

ניקח את הנקודה הזו ונרחיב אותה. אם היו באים לאדם ואומרים לו: "אל תישן שני לילות, ועי"ז תשיג קרבת ה'" [בודאי שזה לא נכון, אנו רק מתייחסים לנקודת המסירות] - מסתבר שרובם ככולם של האנשים שקצת מבינים את הדבר היו מסכימים.

ואם היו אומרים לו: "עליך לישון כל יום שלוש שעות בלבד במשך שנה" - כאן כבר התשובה היתה משתנה אצל הרבה בני אדם!

יתירה מזו, אם היו באים לאדם ואומרים לו, שכדי להיות קרוב לקב"ה עליו ח"ו לקטוע את שתי רגליו, או לעקור אחת מעיניו, ומיד כשיעשה זאת, יזכה להיות דבוק בקב"ה! יתבונן בעצמו: האם היה מוכן לכך? האם באמת היה מסכים להיות פיסח, חרש או עיוור למען מטרה נעלה זו?

איננו מדברים כעת על רגע של נסיון שאדם נכשל בעבירה. "בשעת יצר הרע לית דמדכר ליה ליצר טוב" (נדרים לב ע"ב). באותה שעה זוהי מלחמה פנימית שונה לחלוטין, מלחמה אמיתית.

מדברים אנו בנקודה הרבה יותר פשוטה: אדרבה, דוקא בזמן שהיצר הטוב נמצא בתוקפו, כשאדם שקט ורגוע, אז יושב הוא ומברר לעצמו כמה באמת הוא מוכן להשקיע בענין. הוא יושב ליד השולחן, שעתו שעת השקט, אין לחצים חיצוניים, וה'לחץ' היחיד ש'מלחיץ' אותו [בלשון מושאלת] זו נקודת האמת. זהו הדחף היחיד הפועל בו כעת, והוא מנסה לברר לעצמו מהי מדרגתו האמיתית בשאיפה להשגת קרבת ה'.

ניתן דוגמא פשוטה. הזכרנו לעיל את ענין השעה ביום שאדם צריך להתבודד בה. הבאנו את דברי הרמח"ל שהנוהג כך, קרוב מאוד מאוד לשלמות, ושאינו עושה כן - רחוק

הוא מהשלמות. ונצא מתוך נקודת הנחה שדברי הרמח"ל הינם דברים אמיתיים מצד עצמותם. השאלה היא: כמה באמת אדם החלטי בענין, כמה באמת הוא מוכן למסור למען הקב"ה. האם כששמע זאת החליט מיד: אני מיישם את הדברים! קשה, קל - לא משנה! אני אנסה ליישם! או שניסה לומר: "אולי אפשר בפחות...", או שבכלל תגובתו היתה: "אני לא יכול!"

האם הוא מוכן למסור זמנים שהוא כבר רגיל אליהם, אבל כל תוספת לכך כבר קשה עליו, או שהוא עומד במצב הכן שכל נקודה שנצרכת לעבודת ה', או שהוא יישם אותה מיד, ואם לא יצליח מיד, ינסה מיד לעבוד על עצמו שיוכל ליישמה בהקדם.

כל יחיד ויחיד צריך לקחת את הנקודה הזו, ולברר לעצמו: עד כמה באמת הוא מוכן להשקיע למען הקב"ה; מהי אותה נקודה שהוא בודאי מוכן, מהי אותה נקודה שהוא בודאי לא מוכן [אעפ"י שקשה לומר זאת, אבל זוהי מדרגת האדם], ומהי אותה נקודה שהוא מסופק בה, נקודת האמצע.

הנקודה הזו יוצרת בירור אמיתי מאוד בנפש האדם. כך הוא מברר לעצמו את מדרגתו בנושא זה: עד כמה הוא אמיתי בכוונותיו, ועד כמה אלו דיבורים ורצונות חיצוניים בעלמא, אך לא רצונות שנקלטו באמת בנפשו פנימה.

מסי"נ לקב"ה - תנאי לאהבת ה' אמיתית

והנה אהבת ה', היא הנקודה שמקרבת את האדם לבוראו ומדבקתו בו ית', ונצטוינו במצות עשה מדאורייתא לאהוב את הקב"ה "בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מאודך".

"בכל לבבך" פירושו: כל הרהורי הלב וכל הרגשות הלב. יש אדם שיכול לומר ששם הוא נמצא? - כמעט ולא! אלא מאי? שהאדם רוצה באמת לאהוב את הקב"ה בכל לבו, אלא ששאר ההרהורים תופסים את מקום אותה אהבה.

הדרך לכך היא ודאי ארוכה, אבל אילו היו באים להציע לאדם דרך קצרה שהיא ארוכה, כלומר: דרך קשה, אבל התוצאה מהירה מאוד - בתוך רגעים ספורים היה קונה את ה"ואהבת את ה' אלוקיך בכל לבבך", האם היה מוכן או לא? אם היו מציעים לו לקטוע לו רגל אחת, והקב"ה בכבודו ובעצמו היה מבטיח לו אהבת ה' אמיתית שלא תסור מלבו לעולמים, האם היה מסכים או לא?

והפסוק ממשיך: "ובכל נפשך", ואמרו חז"ל: "אפילו נוטל את נפשך".

אצל חנוך נאמר: "ויתהלך חנוך את האלהים ואיננו כי לקח אתו אלהים" (בראשית ה, כד) - הקב"ה לקח אותו אליו, כדי שיצא מן העולם בצדקותו, ולא ירשיע (עי' רש"י שם). ויתבונן האדם בנפשו: אילו הקב"ה בכבודו ובעצמו היה נותן בידו את הבחירה: או למות

כעת, באופן מיידי, ועי"ז יקנה אהבת ה', קרבת ה' וכו', או להישאר לחיות ולנסות לקנות כאן בעוה"ז את כל המדרגות הללו, כשהדבר כרוך כמובן בעמידה בנסיונות וכו'. האם היה מוכן למסור את נפשו למען הקב"ה? בטוח שלא, בטוח שכן, מסופק, או אולי הוא היה רוצה להתייעץ? מה הוא היה עושה?

"ובכל מאודך" - בכל ממונך, וכמו שאמרו חז"ל: "יש אדם שממונו חביב עליו יותר מגופו". כלומר, הפסוק מגלה לנו כאן את הנקודה האמיתית: לא צריך להגיע דוקא למצב של מסירות נפש בפועל [ואמנם יש יחידים שזוכים לכך]. המבחן הוא עד כמה מוכן למסור מהעצמיות שלו למען הקב"ה.

נבחין את הדברים. יש מושג למות על קידוש השם, ויש מושג לחיות על קידוש השם. לחיות על קידוה"ש זו עבודה הרבה יותר קשה מאשר למות על קידוה"ש!

והראיה, שהנה לכאורה יש להקשות: הרי נצטוינו להסכים למסור את נפשנו על קידוה"ש, ובכל הדורות יהודים רבים מסרו נפשם על קידוש השם, ואם מוכנים אנו למסור את הנפש, מדוע בנסיונות הרבים שנתקלים אנו בהם במשך היום, לא תמיד אנו עומדים?

התשובה האמיתית היא: למות על קידוה"ש יותר קל מאשר לחיות על קידוה"ש! לא כל מי שמסוגל למות על קידוה"ש, מסוגל גם לחיות על קידוה"ש. ונבאר את הדברים.

ההבדל בין נסיון של רגע אחד ודי, לבין נסיון תמידי - הוא הבדל של שמים וארץ! אדם מסוגל לעמוד אפילו בנסיון קשה, אבל כל זאת בתנאי שהנסיון הוא לזמן מועט. חז"ל מגלים לנו: "אילמלי נגדוה לחנניה מישאל ועזריה, פלחו לצלמא" (כתובות לג ע"ב), וביאר שם תוס', שמכח תוקף היסורים הם לא היו מסוגלים לעמוד בנסיון!

ודאי שאם היו אומרים לחנניה מישאל ועזריה: "תשתחוו לצלם או שנהרוג אתכם!" - היה מוטל עליהם החיוב למסור נפש על עבירה זו שהיא מג' עבירות חמורות. אבל לסבול יסורים תמידיים - את זה כבר הנפש לא בהכרח מסוגלת לקבל.

אם רוצים אנו לחיות עם אהבת ה', מוכרח שתקדם לכך מסירות נפש אמיתית לקב"ה. אם אין את המדרגה התחתונה קודם, שהיא מסי"נ לבורא, בהכרח שאדם לא יגיע לחיים אמיתיים עם הקב"ה.

הכרה בארעיות חיי העוה"ז

הדברים שאנו מדברים נראים לחלק כרחוקים, אבל הם רחוקים וקרובים! הם רחוקים כי האדם מטבעו שטוף בעסקי העוה"ז. הוא רץ ורץ כל הזמן, ולא נותן לבו לנעשה עמו. אבל אדם צריך לעצור את המרוץ הזה! אדם שאינו חושב לפחות פעם אחת ביום על

יום המיתה כפשוטו, באמת אינו מסוגל למסור את עצמו לקב"ה, כי המושג 'למות' כלל אינו קיים אצלו. הוא רץ!

אדם מוכרח לחשוב לפחות פעם אחת ביום על יום המיתה בצורה אמיתית, לא מצד הפחד אלא מצד הנקודה הפשוטה: אולי היום זה היום האחרון שלי? איך אני משאיר את העולם ואני הולך? האם אני מסודר לצאת מכאן או לא?

הגמ' אומרת: "חזקה על חבר שאין מוציא מתחת ידו דבר שאינו מתוקן" (פסחים ט ע"א). אחת ההבנות בזה היא, כי החבר חי כל הזמן בהרגשה: אולי עוד מעט לא אהיה כאן, ואז אכשיל אחרים באכילת טבל.

זוהי דוגמא לאדם שחי את חייו בצורה נכונה. הרי לאף אחד אין בטחון שמחר בבוקר עדיין יימצא בעולם. ממילא, הוא מסדר לעצמו את מהלך חייו בצורה ברורה: מצד אחד אילו החיים ממשיכים איך הוא חי, ומצד שני אילו ח"ו זהו יומו האחרון כיצד עליו לנהוג.

כשלא מתרגלים לחשוב בצורה כזו, הדברים נראים רחוקים ותלושים מן המציאות. אבל האדם, אם הוא קצת בר דעת, הרי הוא רואה שבכל יום ישנן מודעות אבל, ואף אחד לא חי כאן לעולם, וכיון שאינו יודע כמה בדיוק מידת ימיו, ממילא הוא מסדר שתי צורות של חיים: חיים שיש מחר, וחיים שאין מחר. החיים שיש מחר הם מהלך אחד, והחיים שאין מחר הם מהלך נוסף.

מי שלא מסדר את החיים שלו כך, הריהו שקוע עמוק בתוך ענייני העולם הזה, וא"א לדבר איתו על הנקודה הבאה. הדבר הראשון שאדם צריך להרגיש כאן בעולם הוא, שאין לו בטחון אפילו על עוד דקה אחת בלבד!

בודאי שאין לחיות עם הבנה זו בכל רגע ורגע, כי אם כן הוא לא יעשה מאומה [בדרך כלל, חוץ מיחידים שיכולים לחיות כך]. אבל לפחות שיהיה מודע לצורת חיים פשוטה זו.

הוא שוכב בלילה לישון בלי וודאות מה יהיה מחר בבוקר, והוא צריך לקחת בחשבון, שהוא אחראי להשאיר בית נטול כל תקלות, והוא בודק האם השאיר חובות שאינם ידועים לו, והוא רושם אותם בפנקסו, על מנת שלא יצא מן העולם הזה עם חוב. זה מצד החלק שהוא משאיר כאן בעולם. וכמו כן הוא מתבונן כיצד יגיע אל העולם שאליו הוא הולך, באיזו מדרגה?

זו הנקודה הראשונה שאדם צריך לקנות, שנקודת החיבור לחיים בעולם הזה תהיה נקודה שאיננה ודאית כלל! לחיות בהרגשה תמידית שאינו יודע מה ילד יום. לא מכח

נקודת עצבות, אלא מתוך הכרה ברורה שזהו מהלך הבריאה בעצם: הקב"ה נתן חיים לאדם, והוא לא נתן לו ידע כמה זמן יחיה. הרצון לברוח ממחשבה בנושא, הוא בעצם רצון לברוח מן המציאות. ככל שהאדם יותר מציאותי, הוא חי עם צורת חיים מקבילה: צורת חיים של סדר לזמן, וצורת חיים שבה כל יום אולי הוא היום האחרון.

ע"י יישום דברים אלו בפשוטם ממש, נעשה האדם מקושר לשני העולמות: גם לעולם הזה לצורך עבודת ה', וגם לעולם העליון ששם הוא המקום שיצטרך להגיע אליו.

רק כאשר אדם חי בצורה כזאת, וזוהי מערכת חיים אמיתית אצלו ולא מן השפה ולחוץ - אז שייך להתחיל לדבר עמו על נקודה של מסירות נפש למען קרבת ה' [איננו מדברים עדיין על הנקודה לחיות במסירות נפש, אלא על מסירות נפש לשעתה].

התאמת הרגשת הלב לידיעת השכל

והנה, מבחינה שכלית, הגיונית, כל אחד מאתנו ודאי מסכים שהחשבון מאד פשוט: כאן בעולם הזה ישנה בחירה. וכי למישהו מאיתנו מובטח שלא יחטא ויפסיד את קרבת ה'? "הן בקדושיו לא יאמין"!

אם כן, אם הקב"ה היה בא לאדם ומבטיח לו שהוא יהיה קרוב לקב"ה בתנאי שהוא מוכן למות הרגע - מצד החשבון השכלי, התשובה היתה צריכה להיות ברורה, שהוא בודאי מסכים.

[איננו נכנסים לחשבונות חיצוניים של צער המשפחה על מותו. עוסקים אנו אך ורק בנקודה האמיתית מצד עצמה, על מנת לבחון בזה את מדרגת הנפש].

אלא, שהגם שבשכל ברור לכל אחד היודע את האמת שהיה צריך להסכים בודאי למסור את הנפש - אך ידיעה לחוד, והרגשות לחוד! ועבודת האדם להביא את עצמו לכך שההרגשה תתאים עם הידיעה השכלית.

עליו לשבת ולברר לעצמו: אם בזה הרגע היה מתגלה אליו הקב"ה בנבואה, ושואל אותו: "אתה רוצה למות ואני מבטיח לך קרבת ה', או שאתה רוצה להמשיך לנסות?" מה היה עונה. אם היה עונה מיד שהוא מוכן למסור את נפשו למען קרבת ה' - מה טוב ומה נעים. אם לא - עליו להתחיל לעבוד על משקל הערכין, כפי שביארנו בתחילת הפרק.

הוא יושב ומתחיל לברר לעצמו עד כמה באמת היה מוכן למסור למען הבטחה מהקב"ה שהוא יהיה קרוב אליו. הוא מתחיל מתחתית הסולם, כמו שהבאנו לעיל את הדוגמא, שתמורת שקל אחד כל אחד היה מוכן, ותמורת עשר גם כן, וכך הוא מעלה את הסכום עוד ועוד, עד שהוא מגיע לנקודה ששם הוא כבר לא בטוח שהיה מוכן להקריב. בנקודה זו עליו להיעצר, ושם נקודת העבודה שלו! לא קופצים מיד למסירות נפש. בודאי שלשם

צריכים להגיע, אבל ראשית יש לעבוד על נקודה שמרגישים שאותה כבר לא מוכנים למסור לבורא, ומנקודה זו לטפס הלאה והלאה עד שבסופו של דבר יגיע בעז"ה למדרגת מסירות נפש.

כל יחיד צריך לעמוד עם הנקודה הברורה עד היכן בדיוק הוא מוכן למסור למען הקב"ה, ומהיכן מתחילה נקודת הספק, ושם נקודת העבודה האמיתית של האדם.

התקדמות שלב אחרי שלב

ניתן דוגמא לדבר. אם אדם מרגיש שעל הדירה שלו הוא לא היה מוכן לוותר למען הקב"ה, מהי עבודתו? - עליו להתחיל להתבונן מה הוא באמת רוצה? האם הוא רוצה קרבת ה' או לא?

ועוד לפני כן עליו להתבונן מה הוא חושב שתכלית החיים, והאם הוא אכן שואף להגיע אליה. כלומר: בשלב הראשון יש לברר מהי נקודת האמת שלשם צריך לשאוף ולהגיע, והשלב השני לברר לעצמו כמה הוא רוצה בה.

ובכן, אדם מברר לעצמו שתכלית החיים היא קרבת ה'. ראשית ישאל את עצמו: האם בשכל ברור לי, או אולי חולפת בראשי המחשבה שזו נקודה מסופקת, רק שיטה אחת בספרים?... אם הוא מרגיש שזו רק שיטה אחת, כבר היצר הצליח לתפוס אותו.

ראשית צריך שבשכל יהיה ברור לו לחלוטין שתכלית החיים היא להיות קרוב לבורא. אם אדם מרגיש שבשכלו הדבר מסופק - ישב ויברר זאת, ובמקביל יתפלל לקב"ה שיאיר את עיניו שהידיעה השכלית שלו תהיה ברורה ואמיתית.

לאחר שנקודה זו ברורה אצל האדם בשכל, עליו להתחיל לנסות לשעבד את הרצון שלו לנקודה הזאת. לדבר אל עצמו מצד החיוב ומצד השלילה: קרבת ה' זו התכלית, זהו הטוב האמיתי, וזולת זה מה שיחשבוהו בני אדם לטוב אינו אלא הבל ושוא נתעה. כלומר, הוא מעמיד לעצמו ימין ושמאל, טוב ורע - הטוב נמצא אצל הקב"ה, וכל שאר הדברים הם רע. והוא אומר לעצמו: אני יודע שזו האמת, אבל הלב שלי מרגיש אחרת לחלוטין. הוא לוקח את אותה נקודה שהוא לא מוכן למסור אותה למען הקב"ה או מסופק בה, ומתחיל לדבר עם בורא עולם: "בשכל ברור לי שאת הדבר הזה - כגון הדירה - עלי למסור למענך ית', כי ידוע לי בבירור שדירה זו לא תביא אותי לשום תכלית אמיתית, וידוע לי גם שקרבת ה' היא היא התכלית האמיתית. אבל מה אעשה ואינני מרגיש שאני מוכן למסור זאת למענך".

וכך יחזור וידבר את הדיבורים הללו, הן עם נפשו והן עם הבורא. עם נפשו הוא מדבר ואומר: "אני יודע שזהו הבל, וההרגשים שלי אינם אמיתיים, אבל כך אני עדיין מרגיש".

והוא גוער בעצמו עוד פעם ועוד פעם על הנקודה שבשכל הוא יודע שהיא אמיתית ובלב הוא מרגיש הפוך. במקביל הוא מדבר גם עם הקב"ה ומתחנן לפניו שיעזור לו שיהיה מוכן למסור את הנקודה הזאת למען השגת קרבת ה'.
אחרי שקנה אדם נקודה שעד הנה לא היה מוכן למסור למען הקב"ה, עליו להתקדם לנקודה הבאה. ראשית יבדוק מהו השלב הבא שאותו הוא לא מסוגל למסור לקב"ה, ויחזור חלילה על אותה עבודה.
כל ימי חייו צריך אדם ללכת מחיל אל חיל, להתקדם במדרגת הנכונות למסור את עצמו למען הבורא. ישנן בזה מדרגות אינספור.
סימן לקנין הדברים, כאשר האדם לא מרגיש כל כך התנגדות בלב, אלא שהוא רואה שלמסור זאת לקב"ה זה דבר פשוט. כמו שנתינת שקל לקב"ה הינה דבר פשוט אצל כל אדם, כך כל מדרגה שאדם עובד למסור לקב"ה, עליו לקנותה באופן שהרצון למסור יהיה מתוך פשיטות, ולא מכח התגברות על קושי. כל זמן שאדם מרגיש שהמסירות היא מכח התגברות על קושי, שימשיך לעבוד על אותה נקודה ולא יעבור לשלב הבא.
לאחר שהאדם זוכה שהוא מוכן למסור את כולו, כלומר למות הרגע על קידוש השם - אז אפשר להתחיל לדבר על רצון אמיתי לחיות על קידוה"ש.
יזכנו הקב"ה שרצון הנשמה הטמון בכל יחיד ויחיד למסור את כל כולו לבורא יהיה בגילוי, ונזכה להיות דבוקים בבורא לעולמים.

פרק כ - רצון לרוחניות ולגשמיות

רצון בתוקפו - "צעק לבם אל ה'"

שאיפת כל יהודי צריכה להיות, להגיע למהלך פנימי של "צעק לבם אל ה'" - שהרצון שבקרבו יהיה כה חזק, כה בוער, עד שמקירות לבו תפרוץ הזעקה אל הקב"ה.
ישנה צעקה חיצונית, וישנה צעקה הנקראת בספה"ק "צעקה בלחש", כלומר צעקה פנימית של הנפש, שאין בהכרח שהיא באה לידי גילוי בפה, ועכ"פ כדי שעבודת האדם תהיה אמיתית, צריך שהרצון יהיה רצון חזק מאוד! ככל שזוכה אדם לגלות את הרצון, ולעורר אותו שיהיה חי ופועל, כך מידת הצלחתו. וכן להיפך ח"ו.
ואכן, העבודה לגילוי הרצון היא עבודה ארוכה ורחבה בפני עצמה. כשאדם זוכה, לא עובר עליו אפילו רגע או שתיים, שרצונו הפנימי אינו תובע את הקב"ה ואת עבודתו ית', אך גם כשעדיין לא הגיע למדרגה זו, עליו להשתדל ככל האפשר שעבודתו לא תהיה

מחמת ידיעת השכל בלבד, כשהרצון נמצא בתת ההכרה, שקט מאוד, אלא שהרצון יהיה יותר בגילוי ויותר בגילוי.

אדם שיכול לישון בשלוה את כל לילותיו בלי להרגיש שהרצון לעבודת ה' מונע ממנו להירדם, בהכרח שהרצון עדיין אינו מספיק תקיף אצלו. כמו שלהבדיל אם יש לאדם חובות או דאגות בשאר ענייני העולם, דאגות אלו טורדות את מנוחתו ולא מניחות לו לישון, כך צריך היה להיות גם בענין הרצון לעבודת ה', שאדם ירגיש שישנה עליו תביעה ועוד תביעה, ויחוש רצון עז למלאות תביעה זו.

כפי שאמרנו, פסגת המדרגה היא כשהרצון חי ופועל כל העת, בלי שקטות כמעט במשך היום כולו. שורש הבעיה היא, כשהרצון אינו גלוי ממש בכל רגע ורגע. אז הרגעים של האדם כביכול 'נאבדים' בתוך היום.

אם לאדם ישנה תביעה - כלומר הרצון בגילוי והוא תובע - בדרך כלל הרצון בא לכלל למילוי, והמילוי הוא מילוי אמיתי אם הרצון אמיתי. ככל שהרצון מתעורר באדם לעתים רחוקות יותר, כך התועלת שלו נעלמת.

לכן, העבודה לרצות בכל רגע ורגע, היא עבודה נפלאה, שבה בעצם טמון השורש הפנימי של ההצלחה בעבודת ה', וככל שהרצון יותר חזק, כך המסַכים והמחיצות נופלות יותר בקלות.

לא רצון האדם קובע, אלא רצון ה'!

נתבונן עתה בענין הרצון מכיוון שונה קצת: הרצון לקנין גשמיות.

הגר"א ז"ל לימדנו יסוד גדול. גנב שגונב חפץ, מן השמים נגזר שחפץ זה יהיה ביד הגנב, אלא שנותרה בידו הבחירה איך יגיע לידיו: האם בדרכי היתר, כמשא ומתן, מציאה, הפקר וכו', או חלילה בדרך איסור כגניבה, הונאה וכיוצ"ב. כלומר, הבחירה אינה אם החפץ יבוא לידיו או לא. הבחירה היא רק כיצד הוא יבוא לידיו.

זהו יסוד גדול מאוד. הלבוש של הדברים הוא בגניבה, אבל הנקודה הפנימית רחבה היא עד מאוד. כל רצון שיש לאדם, שמגיע לכלל מימוש בפועל - רצון זה היה מתממש בין כך ובין כך, בין אם האדם היה רוצה מאוד, אפילו על חשבון איסור, בין אם היה רוצה, אך לא על חשבון איסור, ובין אם לא היה לו כמעט רצון כלל. הוא יכל פשוט ללכת ברחוב ולמצוא את החפץ.

כלומר, רצונותיו של האדם אינם עוזרים לו. כשם שמבינים אנו שאדם הרוצה שיהיה לו מאה מיליארד דולר, בד"כ רצון זה אינו עוזר להם מאומה, כיון שהוא רצון שאינו יכול להתמלאות, כך גם להיפך: רצון של אדם שמתמלא, התמלאותו אינה מחמת הרצון.

הרצון לא עזר. ההתמלאות היתה מגיעה בין כך ובין כך. אין זו אלא בחינה של תוחלת נכזבה.

ואעפ"י שבסופו של דבר הרצון לא נכזב והוא התמלא, אבל עצם התשוקה שישנה לאדם, הבהלה להשיג דברים - חוץ מיסורים אין בהם מאומה! כיון שמה שצריך להגיע אליו, בין כך ובין כך היה מגיע, ומה שלא - לא! אבל הרצון לא עוזר לו כלום! בכל מיקרה אין הכרח שהמציאות תהיה תואמת לרצונו.

כשאדם יכיר באמת הזו, הוא יגיע למהלך שיפסיק לרצות! כי הנה אדם שרוצה מאוד חפץ מסוים, ומודיעים לו שהחפץ הזה כבר יותר לא קיים בעולם, הפסיקו לייצר אותו - ממילא הוא מתייאש מהרצון לחפץ, כיון שהנפש מכירה שהרצון לעולם לא יוכל להתמלאות.

זהו בעצם היסוד המפורסם שכתב ה'אבן עזרא' בענין הלאו ד"לא תחמוד". האב"ע הקשה: הרי זו מצוה התלויה בלב, ואיך שייך לצוות על הלב שלא יחמוד? וידוע תירוצו בזה, שכשם שאדם כפרי אינו מתאוה לבת מלך, כיון שברור לו שהדבר רחוק מאוד מלהתקיים - כך עליו לחשוב על רכוש השייך לזולתו, וממילא יתייאש ממנו ושוב לא יחמדנו.

וכך גם לענין הרצון: רצון שידוע לאדם שלא יוכל לבוא לידי מילוי, ממילא הוא מפסיק לרצותו.

"וידעת" ו"והשבות" - שני שלבים

והנה, נקודה זו מתחלקת בין הכרת הנשמה להכרת הגוף. יכול אדם לדעת בשכלו בוודאות שהרצון לא יעזור לו כלום, ועם כל זאת להרגיש דחף פנימי הדוחף אותו לעשות את הדברים.

כמו בכל חלק מחלקי העבודה, גם כאן ישנם שני שלבים: ראשית, "וידעת היום" - להכיר בידיעה ברורה שהרצונות אינם עוזרים. ושנית, "והשבות אל לבבך" - להשיב את הדברים אל הלב, ולפעול את פיהם.

נגדיר את הדברים בצורה יותר ברורה. בתחילת עבודתו חושב האדם שהדבר תלוי ברצונו: אם הוא יעשה את הדברים - יתמלא מבוקשו, ואם לא יעשה - המבוקש לא יתמלא.

אבל באמת הדבר אינו כך!

ראשית כל, צריך האדם לדעת בשכלו את הנקודה הפשוטה והברורה [ואנו מדגישים שמדובר כאן רק בגשמיות ולא ברוחניות שזהו נושא בפני עצמו שונה לחלוטין]: בין אם ארצה ובין אם לא ארצה, הדבר אינו תלוי בי כלל!

כשאדם מבין שהמציאות אינה תלויה כלל ברצון שלו, ממילא נחלש אצלו הרצון במידת מה. אדם היודע שגם אם ירוץ לאוטובוס ודאי לא יספיק אותו, הוא מפסיק לרוץ! כל זמן שהוא סבור שאם ירוץ יספיק את האוטובוס, ואם לא ירוץ לא יספיק, הוא רץ. אך כשמתברר לו שבין כה וכה יפסידו, וריצתו לא תשנה מאומה - הוא אינו רץ יותר.

כשאדם יודע שהרצון [ריצה ורצון, בפנימיות הם היינו הך: רצון זו הריצה הפנימית של הנפש לדברים] לא משנה כלום, ומה שנגזר עליו מן השמים הוא שיהיה, הוא מפסיק לרצות.

נרחיב מעט במשל הריצה לאוטובוס. אדם רואה את האוטובוס הולך ומתקרב לתחנה. לפי המרחק שהוא רואה, אם לא ירוץ, לכאורה הוא יפסיד את האוטובוס. באופן טבעי אדם אפילו בקושי חושב לרגע קט. הוא מיד מתחיל לרוץ בכל כוחותיו! וכשהוא מגיע לאוטובוס, מתנשם ומתנשף, ומתיישב ונח כמה דקות - רק אז [במיקרה הטוב] הוא מתחיל לחשוב מה עבר עליו.

נתחיל עם הנקודה הפשוטה שאכן זהו מצבו של האדם: הוא כבר רץ והספיק את האוטובוס, וכעת הוא יושב בתוכו ומתבונן לעצמו: האם הריצה שלי עזרה לי או לא עזרה לי? המבט הפשוט הוא: הרי ראיתי שרגע אחרי שעליתי לאוטובוס האוטובוס נסע. אם כן, אם לא הייתי רץ הייתי מפסיד.

והוא אומר לעצמו: כל זה אינו אלא המבט החיצוני של הנברא. אבל באמת הנני יודע ומאמין באמונה שלמה שהקב"ה הוא הקובע אם אעלה לאוטובוס או לא, וכיון שהוברר לי שהקב"ה רצה שאספיק את האוטובוס, א"כ גם אילו לא הייתי רץ, האוטובוס היה ממתין דקה נוספת מסיבה כלשהי, והייתי מספיק! אם עכשיו אני באוטובוס, ממ"נ הייתי מספיק אותו, ואם עכשיו לא הייתי באוטובוס - ממ"נ לא הייתי מספיק! ברור לי בשכלי שהריצה שלי לא עזרה לי כלום.

זוהי נקודה ברורה לחלוטין. אלא מאי? בשעה שלפתע ראיתי את האוטובוס מתקרב, אפילו לא התבוננתי מה אני עושה. אבל לאחר מעשה, כשאני מברר את המעשים, ברור לי שפעולה זו היתה פעולה לא אמיתית, והיא לא עזרה לי כלום.

וכך יתבונן האדם בנקודה זו פעם ועוד פעם, וירגיל את עצמו לכל הפחות להתבונן כל פעם לאחר מעשה האם מעשהו אמיתי או לא, שכן לפני המעשה הוא טרוד ועדיין לא

חושב, ורק לאחר מעשה בכוחו להתבונן בדברים ולהכיר באמת שלא היה צריך לרוץ, אלא שבשעת מעשה הוא לא חשב.
אם יעשה זאת פעם אחר פעם, ולאו דוקא בענין הריצה לאוטובוס, אלא מהדוגמא ילמד לשאר אופנים - לאט לאט, גם בשעה שהוא כבר מתחיל לרוץ, יזכור שהריצה אינה עוזרת!
אבל כאן ישנה נקודה עמוקה. הוא יכול לדעת בשכלו שהריצה אינה מועילה כלל, ועם כל זאת רגליו ידחפוהו מעצמן לרוץ! ותוך כדי ריצה עליו לומר לעצמו: "אני יודע שהריצה אינה עוזרת, אך אינני מרגיש שאני מסוגל לא לרוץ!"
כלומר, יש את ה"וידעת היום" ויש את ה"והשבות אל לבבך". בשלב הראשון בשעה שאדם רץ, אפילו ה"וידעת היום" נשכח ממנו לגמרי, והוא מגיע לכך רק לאחר מעשה, כשהוא עורך לעצמו את חשבון הנפש ומתבונן בכך ששכח את האמונה בשעת מעשה. לאחר שה"וידעת היום" מקבל תוקף יותר חזק, ידיעת השכל קיימת אצלו גם בשעת מעשה. גם בשעה שהוא רץ לאוטובוס, חולפת בראשו המחשבה שהריצה אינה משנה מאומה. ועם כל זאת, כיון שעדיין הוא לא במדרגת "והשבות אל לבבך" - שהלב יחוש את האמונה ממש - הוא מרגיש את הסתירה בין ידיעת שכלו להרגשת לבבו, וכיון שלעת עתה הרגשת הלב תקיפה יותר מידיעת השכל, לכן כח הרע שבלבו - חוסר האמונה - שולט על השכל, והוא ממשיך לרוץ.
אבל אין להיבהל מכך. עצם זה שהאדם מרגיש שהמעשים שלו סותרים לידיעת השכל, זהו כבר זיכוך.
ידוע המעשה באותו יהודי שבא לפני החזו"א ותינה לפניו את צרתו שהוא לוקה במידת הגאוה, ומה יעשה? אמר לו החזו"א: אם בשעה שאתה מתגאה תזכור שזוהי גאוה, כבר קנית הרבה! כיון שבצורה כזו ידיעת השכל מתחככת עם הרגשת הלב, ולאט לאט הלב הולך ומזדכך.
וכך אדם פועל שוב ושוב: הוא עושה דברים שכביכול סותרים לאמונה הצרופה [לא שהם אסורים בגדרי התורה, אבל הם נגד האמונה]. הוא יודע בשכלו שהמעשה נוגד את האמונה, ובלב הוא מרגיש שאיננו מסוגל לעמוד בזה, והוא מצטער עוד פעם ועוד פעם, עד שלאט לאט הוא קונה את הדברים בלבו.
ונדגיש שוב: בשלב הראשון, אין הכרח שבשעת מעשה כשאדם נזכר הוא יעצור את הרגליים. ודאי שמי שתקיף בשכלו ומרגיש שהוא מסוגל לעשות זאת - זהו דבר נפלא.

אבל לא כל אדם נמצא במדרגה כזו, שעוד לפני שהדברים מושבים אל הלב, יהיה כח בידיעת השכל לבלום את רצונות הלב.
כמובן שבדברים האסורים, זוהי עבודת האדם, ו"אין עצה ואין תבונה כנגד ה'". זהו דבר פשוט וברור. אבל כשמדברים על עבודת האמונה ועבודת המידות, בדר"כ יותר טוב לצעוד בהדרגה כדי שהדברים ייבנו בצורה מיוסדת.

הסרת מסכי הרצון הפנימי ע"י כח האמונה

נקטנו דוגמא בעלמא, אבל היסוד אחד הוא: בנשמה טמון כח הנקרא רצון, ולרצון זה יש לבושים שונים - כמו לכל כח ממידות הנפש.
הלבושים של הרצון האמיתי הוא הרצונות של הגוף, שזהו ענין עמוק בפני עצמו.
הרצון האמיתי הוא רצון הנשמה לעבוד את קונה, והלבושים שעל גבי הנשמה אלו ד' היסודות של מידות האדם: רצון לגאוה, רצון לדיבורים, רצון לתאוה ורצון לעצלות.
ודאי שאצל כל יחיד ויחיד בן תורה, הרצון לעבוד את הקב"ה הוא רצון שנמצא בגילוי.
כמה הוא נמצא בגילוי? - דבר זה משתנה מאדם לאדם, וזו גופא מדרגת האדם.
עבודת האדם היא, להסיר את המסכים הנמצאים על גבי הרצון, וממילא לגלות את הרצון הפנימי. השאלה היא: כיצד עושים זאת? מהי הדרך הנכונה להסיר את המסכים מעל גבי הרצון?
ישנם כמה אופנים בזה, ואחד מהם הוא ע"י כח האמונה.
כשאדם יודע שכל רצונות הגוף לעולם אינם עוזרים כלום, הוא מפסיק לרצות, וכמו שביארנו. כשהוא יודע שבין כך ובין כך, עלייתו לאוטובוס אינה תלויה ברצון החזק שלו או בריצתו המהירה, ועוד יותר - הוא יודע שלא בטוח כלל שאכן הוא צריך לעלות לאוטובוס. הן אם לא יעלה לאוטובוס, פירוש הדבר שהקב"ה לא רוצה, ואם הקב"ה לא רוצה - לשם מה צריך זאת?!
וכך מבטל האדם את רצונות האני שלו, נקודה אחר נקודה, עד שהוא מתייאש מכל רצונות העוה"ז, ואז מתגלה אצלו הרצון האמיתי של הנשמה, שהוא הרצון לעבוד את הקב"ה.
הרי הרצון לעבוד את הקב"ה טמון בכל נפש ונפש, בכל יהודי ויהודי, אלא שהרצונות האחרים מסתירים רצון זה. כל זמן שאדם אינו מסיר את המסכים של הרצונות, הרצון הפנימי של הנשמה נעלם. בשעה שאדם לוקח את המסכים הללו ומסיר אותם, הרצון של הנשמה נעשה בגילוי.

נמצא, שאדם יכול לעורר את רצון הנשמה בשני צדדים: ניתן לעורר את הרצון עצמו, מצד התשוקה הרצונית לעבוד את הבורא [וכפי שנתבאר בפרקים קודמים], וישנה אפשרות נוספת לעשות זאת, ע"י הסרת הקליפה, המחיצה המונעת את גילוי רצון הנשמה. כלומר, לא עבודה ישירה של גילוי הרצון, אלא הסרת כל רצונותיו האישיים, שהיא תגרום ממילא לגילוי הרצון הפנימי.

והנה להסיר את כל הרצונות - דבר זה נראה לאדם בתחילה קשה מאוד. וכל זאת למה? כי יש באדם הרבה מאוד רצונות. אדם רוצה כבוד [שורש הגאוה], הוא רוצה לדבר דיבורי הנאה, וישנן אצלו גם הרבה תאוות וכו'. ובאמת, אם בא אדם לעבוד עם כל רצון ורצון בפני עצמו, העבודה ארוכה עד מאוד. הוא יכול לעבוד על כל חלק קטן של תאוה, כל חלק של גאוה, והעבודה תימשך שנים רבות.

אך יש והאדם נכנס לנקודה הפנימית של העבודה, ובבת אחת בכוחו להפיל מסכים רבים!

משל למה הדבר דומה: ישנן בנין בעל שני קומות, וכעת מעוניינים להרוס את הקומה השניה. ניתן לקחת פטיש ואזמל, ולהתחיל לשבור כל לבינה ולבינה מהבית. אבל ישנה אפשרות הרבה יותר פשוטה: לשבור את הקומה התחתונה, כך שהקרקעית שעל גבה עמדה הקומה השניה נשמטת, וממילא כל הלבנים של הקומה השניה קורסים ונופלים גם הם, והקומה כולה קורסת.

בעבודת שבירת בנין הרע שבקרבו של האדם, יכול הוא לעבוד על כל פרט ופרט, עם תאוה לבד, עם כבוד לבד וכו'. ודאי שגם זו דרך, אך זוהי דרך ארוכה שסופה אינו ידוע. כשאדם עובד עם כח האמונה, הוא שולל את המציאות שנקראת רצון בעצם, וע"י השבירה הפנימית ממילא מסתלקים כל הפרטים.

נקודת התבוננות אחת שכוחה רב

נתבונן בעוד כמה דוגמאות, כדי שהדברים יהיו יותר מוחשיים.

אדם חפץ לעשות פעולה מסויימת שהוא סבור שעל ידה יכבדוהו בני אדם. אם עבודתו מצד הנקודה החיצונית של תאות הכבוד, ישנן כמה וכמה צורות לעבודה: האחת - התבוננות בכך שמידת הכבוד היא מידה גרועה, השניה - להגיע להכרה שע"י נטילת כבוד בעוה"ז, מפסידים את השכר המובטח בגן עדן. השלישית - לברר לעצמו שכלל לא בטוח בכלל שזהו אכן כבוד וכו', ועוד כמה וכמה אופנים.

כל הדרכים הללו אמיתיות ונכונות, אך נציע כאן כיוון שונה.

אדם עומד וחושב לעצמו: "האם קבלת הכבוד תלויה ביי? לכאורה, אם אעשה את המעשה - אקבל כבוד, ואם לא אעשה - לא אקבל כבוד".
מתבונן בכך ואומר: "זוהי הסתכלות חיצונית! לאמיתו של דבר, הקב"ה כבר גזר בבירור האם אקבל כבוד או לא אקבל. בין אם אעשה את המעשה ובין אם לא אעשה, אם נגזר עלי ע"י הקב"ה בכבודו ובעצמו שאקבל את הכבוד - אני אקבל אותו, ואם נגזר עלי שלא אקבל - כל מעשה וכל טצדקי שבעולם שאעשה, כבוד אני לא אקבל, אולי ההיפך - בזיונות... נמצא, שהתשוקה שלי לכבוד היא תשוקה שאין לי שום אפשרות לקיימה. קיומה אינו תלוי בי כלל". ממילא, תוקף הרצון נופל.
ודאי שאין כאן עקירה גמורה של הרצון, כי אדם יכול לצפות אולי הקב"ה כן גזר שיקבל כבוד, אבל עיקר הבסיס העיקרי שממנו נובעות פעולות האדם - נשמט. ככל שאדם מרבה בפעולות, כח הרצון הולך ומתחדד עוד ועוד, וכשהאדם נמצא במהלך שהוא מונע את עצמו מלפעול פעולות שעל ידן הוא חושב להשיג את המבוקש, חלק גדול מכח הרצון נעלם.
זוהי דוגמא לנקודה אחת שבכוחה להפיל בבת אחת חלקים נרחבים של תאות הכבוד! דוגמא נוספת: אדם יושב ליד שולחן וחש תאוה לאכול דבר מאכל מסוים. השאלה היא האם הוא ניגש מיד לאכול, האם הוא מחליט לעבוד על מידת התאוה ולא לאכול, או שמא הוא עובד בצורה של הדרגה.
אם הוא אוכל מיד, בלי התבוננות, זוהי ודאי תוצאה של העדר עבודה. אם הוא מחליט להילחם בתוקף נגד תאות האכילה, הוא יוצא למלחמה חוצצת קשה ביותר, וכיון שהתאוה הפנימית חזקה, יוצרך להילחם איתה באופן חזיתי.
אך ישנה נקודה ממוצעת: אדם יכול להחליש את כח התאוה, ולאחר מכן יהיה לו הרבה יותר קל להילחם עם התאוה.
דבר המאכל מונח לידו, והוא מתבונן לעצמו דקה או שתיים: "האם אני 'בעל-הבית' לקבוע אם אהנה מהמאכל או לא, או שהקב"ה קובע זאת? ההנאה מהמאכל תלויה בי או לא? במבט שטחי נראה שכן - המאכל מונח על השולחן, ואם רק אגיש את ידי ואקחהו, אוכל לאכול אותו להנאתי".
ואז אומר הוא לעצמו באמונה ברורה: "אם הקב"ה רוצה שאני אוכל את המאכל הזה - אני אוכל, ואם לא - אפילו אם אאחוז אותו בידי, לא אצליח לאכול אותו! נמצא, שמילוי תאוותי אינה כלל בידי! רק הקב"ה יקבע אם אוכל למלאותה או לא".

כשהאדם פועל בצורה זו, ראשית הוא לא אוכל מיד, אלא מתוך התבוננות, וכבר הוריד בזה חלק מסוים מהתאוה. ובנוסף, הוא מרגיש שהוא לא הבעלים על כך אם יהנה מהעוה"ז או לא. וככל שירגיש אדם באמת פנימה בלבבו שאין בידו למלאות את רצונותיו - כך פחות ירצה.

ודאי שלהגיע להרגשה שהוא לא יכול לעשות כלום, זהו כמעט לא במדרגת אנוש, כיון שסוכ"ס אדם מרגיש שמשהו מן המשהו הוא פועל, ולואי ונזכה להגיע למדרגה זו. אבל בכל אופן, כמה שישיג האדם בלבו [ולא רק בשכלו] נקודה זו, שעם רצונותיו אין בכוחו להשיג כלום בעולם - בהכרח שהרצונות ילכו וייחלשו יותר ויותר.

לאחר שהאדם זוכה ורצונותיו לכל ענייני העוה"ז נחלשים והוא מתייאש מהם, בהכרח שהרצון הפנימי לעבוד את הבורא ית' יתגלה אצלו יותר.

דרך העבודה צריכה להיות מותאמת לכל יחיד

כאן עלינו להדגיש נקודה.

הדרך שאנו מדברים בה כעת, אינה שווה לכל נפש. לעולם אין דרך ששווה לכל יחיד ויחיד. הצד השווה שבכל יהודי ויהודי הוא, שכל אחד ואחד מחוייב לחפש את בוראו ולמצוא אותו, להתקרב אליו, להידבק בו ולעשות לו נחת רוח, אבל הדרכים והעצות כיצד להגיע לכך רבים הם, וכשם שפרצופיהם שונים כך דעותיהם שונות, והיינו הדעת הפנימית, וכמו שקרא הרמב"ם להלכות מידות האדם "הלכות דעות", כי מידות כל אדם משתנות לפי האופי הפנימי של הנפש.

גם הדברים שדיברנו עכשיו הם בכלל זה. לא שהדרך אינה אמיתית. היא בודאי אמיתית, אבל היא דרך שצריכה הרבה התבוננות והרבה כח סבלנות וכח שכלי לחיות עם דברים. מי ששכלו חלש יותר, ולבו פועל יותר, צריך דרכים אחרות.

אדם ששכלו חזק וברור, והוא כבר יציב בעבודת ה', כלומר תגבורת הנעורים שבו - שהן התשוקות החזקות של הלב בנקודות ההתפרצות - כבר נחלשו, ה'שמרים' 'שקעו', ומוחו עומד רגוע להתבונן - אדם כזה יכול לדרוך בדרך הזו. אם לא - זהו נסיון להשתמש בדרך שהיא למעלה מכוחותיו של האדם.

אמרנו זאת בכדי שלא תצא תקלה מתחת ידינו, שאדם ינסה לקחת דרכים שאינן שייכות למדרגתו. לכן מוסרים אנו מודעה: כל הדברים שאנו מדברים, לא בהכרח שאדם צריך להשתמש בהם. לעולם כל יחיד ויחיד צריך לבדוק את נפשו האם הדברים שנאמרים באמת תואמים את נפשו או לא.

מאידך, אף ש"לא עליך המלאכה לגמור", אך יחד עם זאת "אי אתה רשאי להיבטל ממנה", כי לפעמים אדם חפץ לברוח מהדברים, ולכן הוא טוען שאינם שייכים אליו. זהו מבחן דק.
לכן, לעולם יתפלל אדם לבורא עולם ויבקש שכל דבר שהוא שומע, שיתן בו דעת להשכיל האם באמת ראויים הם לו ועליו להשתמש בהם לעבודתו, וכך יצליח בכל אשר יפנה.

פרק כא - קנין הרצון ע"י מחשבה, דיבור ומעשה

ג' לבושי הנפש

כפי שכבר ביררנו, כח הרצון שבאדם, כמו כל הכוחות, פנימיותו הוא הרצון לעבוד את הקב"ה, והלבושים שעל גביו אלו הרצונות לשאר כל הדברים. ועבודת האדם היא לצאת מהרצונות החיצוניים, ולהיכנס לרצון הפנימי.
בפרק הקודם ביררנו אחת מן הדרכים לעשות זאת, והיא: ע"י ההכרה שרצון האדם אינו מועיל לו מאומה. כאשר מאמין אדם באמונה שלימה שלא הרצון שלו קובע, אלא רק הקב"ה בכבודו בעצמו הוא הקובע, ממילא כח הרצון אצלו נחלש.
והנה ישנו כלל יסודי בעבודת ה'. כיון שאדם מורכב ממחשבה, דיבור ומעשה, שהם ג' לבושי הנפש, ממילא כל נקודה ונקודה שאדם רוצה לקנות, בהכרח שמעשה הקנין יהיה מורכב משלושתם. ודאי שישנם דברים שבהם העיקר זו המחשבה, והדיבור והמעשה פחות עיקריים, וישנם דברים שהדיבור עיקר, והמחשבה והמעשה פחות וכו', וצורת מעשה הקנין משתנה מאדם לאדם ומדבר לדבר, אבל הנקודה הפנימית היא אחת: בכל דבר שאדם רוצה לקנות קנין אמיתי, הוא מוכרח להשתמש בג' לבושי הנפש.
נקודת ההכרה שאדם מכיר שרצונותיו אינם קובעים, שייכת לחלק המחשבה, שהרי זוהי הכרת השכל. ודאי שהדברים צריכים להגיע בסופו של דבר אל הלב, אך ביסודו זהו ענין של מחשבה, של הכרה.
על מנת שהדברים יהיו גם בלבושים של הדיבור והמעשה - יש להרחיבם. עבור הלבוש של הדיבור, אדם צריך לדבר את עצם הדברים שהנפש מכירה, וכפי שכבר הארכנו לבאר זאת באופנים שונים, שכל נקודה ונקודה שאדם רוצה לקנות בעצם, צריך שהתבוננות השכל תרד אל הפה, לכח הדיבור, ולאחר מכן לעולם העשיה.
זהו כלל יסודי, שכל דבר צריך להורידו לדיבור ולמעשה, וכמו שכתב הרמב"ן שצריך להתפיס כל התעוררות בנקודת מעשה, שהיא תהיה הכלי של הדבר. כלומר, המחשבה

היא האור, והדיבור והמעשים הם הכלי שמקבל את הארת המחשבה. אם ישנן רק מחשבות, זו בחינה של בנין הפורח באויר. יש אורות, אבל הם אינם נקלטים בנפש האדם.

רצונותיו של האדם רבים הם. פעם הם נקראים בלשון רצון, פעם בלשון מידה. שורשם הוא רצון, והתלבשותם היא מידה. כלומר, אדם אוהב דבר, ממילא הוא רוצה אותו.

ישנה מימרא ידועה בשם הקוצקער, שלאדם אסור לשבור את מידותיו הרעות, שמא ע"י השבירה יקבל שתיים; עד עכשיו היתה לו רק מידה אחת רעה, ועכשיו היא הפכה לשתיים...

נתבונן קצת בעמקות הדברים, ונבין בעז"ה את צורת העשיה, כיצד צורת ביטול הרצון החיצוני, והנסיון להיכנס לרצון הפנימי, שהוא ה"רצוננו לעשות רצונך", צריכה לבוא לידי ביטוי במעשי האדם.

ידיעה אינה מביאה בהכרח לעשיה

כפי שביארנו, צריכה להיות לאדם הכרה שרצון לא עוזר. ההכרה הראשונה שאדם צריך להכיר היא, היותו מורכב בנפשו משני חלקים של רצונות: רצון פנימי, שהוא ה"רצוננו לעשות רצונך", ורצון חיצוני, שהם כל הרצונות האחרים המוּכָּרים לו. וההכרה השניה היא, שהרצונות החיצוניים הם רצונות שממ"נ אין לו שליטה עליהם, ומילואם אינו תלוי בו כלל, וכמו שהארכנו לעיל.

לאחר שהנפש מכירה היטב בשתי ההכרות הללו, מכח התבוננות ודיבור בדברים, כעת מוטלת על האדם העבודה להוריד את הדברים לנקודת העשיה.

אלא שכאן ניצב האדם בפני קושי מסוים! כי אף אם יזכה להכיר בשכלו את שני הרצונות שלו - הפנימי והחיצוני - ויכיר גם בעובדה שהרצון החיצוני הוא רצון שלא יתמלא ואינו תלוי ברצונו, אבל - ההכרה הכרה וההנהגה הנהגה. כולם יודעים, שגם כאשר בהכרת שכלו אדם יודע דבר, וברור לו הדבר, בכוחה של מניעת הלב להפך את הדבר בהגיעו לעולם העשיה.

לדוגמא: בשעה שהוא כועס, גם אם יזכירו בפניו את מאמר חז"ל: "כעסן לא עלתה לו בידו אלא רגזנותו בלבד", ויסבירו לו בטוב טעם: "דע לך שמהכעס אתה לא תרויח כלום. הכעס הזה לא ישפיע על אף אחד, ואין סיכוי שמישהו יתחשב בו כלל" - תגובתו תהיה: "אני יודע את כל מה שנאמר כאן, אבל הנפש כועסת!"

כלומר, ידיעת הדברים לא בהכרח מולידה הנהגה מעשית שהנפש לא תכעס. אעפ"י שברור לאדם שמהכעס הוא לא ירויח כלום, וברור לו שהכעס עלול להזיק לבריאותו,

וברורים לו עוד הרבה חסרונות והעדר מעלות הנובעים מהכעס - עם כל ההכרות ועם כל הבהירות, הנפש פועלת הפוך!

במשל שבדבר: אדם נמצא בלב ים, והוא מרגיש שהוא עומד לטבוע. הוא רואה מולו קרש, ומיד הוא מנסה בכל כוחו לאחוז בו. ואעפ"י שידוע לו בבירור שהקרש לא מחובר לכלום, והאחיזה בו רק תגרום לו להאיץ את טביעתו, מ"מ כך הוא טבע האדם שלפעמים הוא עושה מעשים הגם שהשכל אומר שמן הראוי לעשות את ההיפך הגמור.

הן הן הדברים לגבי רצונותיו של האדם. בשלב הראשון על האדם להגיע להכרה ברורה שהרצונות אינם שוים כלום! שכן באופן טבעי אדם סבור שרצון כן יכול להתמלאות. אלא שגם אחרי שהגיע להכרה הזו, כמעט ודאי שהדברים לא יפעלו באופן גמור על הנפש. כאן צריך את ההוצאה לפועל בדיבור ובמעשה.

בדיבור, הכוונה כדלעיל, שאדם מדבר את הדברים שהוא מכיר. ובמעשה, פירוש הדבר שבשכלו הוא מכיר את האמת, וידוע לו גם שעם כל זאת כוחות הגוף פועלים הפוך לגמרי מההכרה, והוא מנסה להביא את כוחות הגוף שיכירו את אותה הכרה שהנפש הפנימית מכירה ושכלו מכיר.

העבודה בעולם המעשה בענין הכרת אפסיות הרצון

מהלך הדברים הוא בערך כך.

בכל אדם ישנם רצונות חלשים ורצונות חזקים. מה הם הרצונות החלשים ומה הם החלשים? - דבר זה משתנה מנפש לנפש, ועכ"פ אצל כל אחד יש דברים שהוא רוצה אותם מאוד, ויש דברים שהוא רוצה, אבל לא כל כך.

לדוגמא: יש אדם שמידת הכבוד אצלו בוערת מאוד, ועל מנת לקנות את הכבוד הוא מוכן להשקיע יומם ולילה. לעומתו ישנו אדם אחר שרוצה כבוד, אבל עד גבול מסוים. העצלות אצלו גוברת על תאות הכבוד, ואם יתברר לו שבכדי להשיג כבוד עליו לעבוד הרבה, הוא יעדיף לנוח.

הפרטים רבים, אבל הנקודה היא אחת וברורה: לכל אדם יש רצונות, והרצונות משתנים מההרכבה של ארבעת היסודות שישנן בנפש כל אחד ואחד.

כשאדם רוצה להוריד את הידיעה שהרצונות שלו אינם יכולים לפעול, לעשיה בפועל, הדרך היותר מיוסדת היא לעבוד בצורה של הדרגה.

מה הכוונה?

האדם מתחיל לעבוד עם אותם רצונות שהוא יודע שבין כך ובין כך אינם תקיפים אצלו, וממילא המלחמה שהוא יוצא לקראתה היא מלחמה הרבה יותר קלה, מלחמה הדרגתית.

ניתן דוגמא לדבר. אדם מדבר במשך היום הרבה. יש דברים שאם יבקשו מהאדם שלא לאומרם, מאוד יקשה לו, ויש דברים שההימנעות מאמירתם אינה קשה עליו כל כך. כמובן שגם נקודה זו משתנה מנפש לנפש. כשאדם רוצה לתקן את רצונותיו, הוא צריך להתחיל להתרגל שלא כל מה שהוא רוצה לומר הוא אומר.

ואין הכוונה שיאמר רק מה שהוא חושב שצריך לומר. אם אדם יקבל על עצמו קבלה כזו, בהכרח שיתמוטט ממנה, וספק אם אפילו יום אחד שלם יחזיק בזה.

הקבלה צריכה להתחיל בדיוק מהכיוון ההפוך, שלא כל מה שהוא רוצה לומר יאמר. כלומר, בעצם, פחות או יותר כל מה שהוא רוצה לומר הוא אומר [כמובן איננו מדברים על דבר איסור, אלא על דברי היתר שאין בהם צורך], אך הוא מרגיל את עצמו שלא בכל פעם שהוא מרגיש צורך לדבר, הוא מדבר באופן טבעי. הוא שם איזשהו מחסום ומעצור לפיו.

למשל: הוא מקבל על עצמו שפעמיים ביום לא יאמר משהו שהוא רוצה לומר. אלו דברים הוא לא יאמר? - את אותם דברים שהוא מרגיש שבין כה וכה לא כל כך בוער לו לאומרם.

עבודה מעשית בצירוף הכרה שכלית

אמנם, כאן עלינו להדגיש נקודה חשובה ביותר. עבודה מעשית זו חייבת להיות מצורפת להכרת השכל שהזכרנו לעיל.

שורש הבעיה של חלק גדול מאלו שעובדים על המידות היא, שהעבודה המעשית שלהם היא בבחינת כלי בלי אור. כפי שאמרנו, יש אור ויש כלי. האור זוהי ההכרה הברורה של הדברים, והכלי הוא העובדא - המעשה - שאדם עושה. אם יש הכרה בלי עובדא, זהו בנין הפורח באויר, ואם יש עובדא בלי הכרה, כלומר כלי בלי אור, ממילא אין כלום!

האדם יכול להילחם עם עצמו שנים, אבל אין לו אור שיביא אותו לנקודת האמת!

כשם שאדם שאינו שומר תורה ומצוות יכול לסבול יסורים במשך שנים והם אינם מקרבים אותו לאמת כלל, כיון שאינו מכיר באמת זו ואינו רוצה להתקרב אליה, וא"כ יסורים אלו אינם מהווים תועלת עבורו - כך, אדם שמכיר את האמת, מכיר את הבורא עולם ורוצה להתקרב אליו, ממילא היסורים יוצרים אצלו דחף להתקרב לנקודת האמת, ושוללים ממנו את כוחות הגוף שמפריעים לזה, אבל אם אין את נקודת האור הברורה

להיכן רוצים להגיע, רק יחידי סגולה יגיעו מכח יסורים אלו לקב"ה. לפעמים מגיעים מכח היסורים שאדם מתייאש מהחיים וממילא הוא מתחיל לברר, אבל לא היסורים הביאוהו באופן ישיר לנקודת האור.

זוהי ידיעה מאוד יסודית: כל נקודה שאדם ניגש לעבוד בה, ולא משנה מהי, חייבת לבוא מתוך הכרה ברורה, מתוך הבנה אמיתית מהו, מיהו, מה הולך לעשות וכיצד דרך התיקון.

ממילא, בכל נקודה ונקודה של עבודה אמיתית, צורת העבודה היא, שלפני שיש עובדא צריך הכרה, והכרה ברורה. אבל ההכרה לא יכולה שתישאר בגדר של הכרה. היא מוכרחת לרדת לעובדא. אור בלי כלי וכלי בלי אור, שניהם כמעט ואינם שווים דבר!

ממילא, לעניינו שאדם עובד על ענין הרצונות, אל לו לעבוד מיד על נקודת הרצון המעשית. רק על אותן הכרות שדיברנו עליהן, ניתן לעבוד במשך חודשים, כפשוטו! הוא מתבונן פעם ועוד פעם בשעת ההתבוננות שלו, וכן במשך היום כולו, שהרצונות שלו הם לא הקובעים וכו'. לאחר שהוא מרגיש שהדברים הללו הופנמו בנפשו והוא מרגיש אותם שהם פשוטים, אעפ"י שהם אינם קנויים בכוחות הגוף שלו - אז יכול הוא להתחיל בעבודה המעשית!

דבר שאדם מרגיש אותו עדיין כחידוש שכלי, לא מן הראוי לעבוד איתו למעשה, כיון שהאור הוא עדיין אור מעורפל, בבחינת אור וחושך משמשים בערבוביה. צריך שהכרת השכל תהיה מאוד ברורה!

ואל יאמר לעצמו: "התבוננתי יום, התבוננתי יומיים, והדברים ברורים לי!"... אם אדם אומר כך - או שהוא לא יודע ברירות מהי, או שהדחף שיש בו לעבוד מבלבל אותו בצורה נקודתית לחשוב שהדבר מבורר, אבל ודאי שלכלל בירור הוא עדיין לא הגיע, כי עצם הבירור, עבודה ארוכה ומתמשכת היא.

אם הידיעה של הדברים היא ידיעה קדומה, אבל בשעת עשיית הדברים האדם אינו חושב על כך, דבר זה נקרא בלשון הספרים "אור מקיף", כלומר ההארה ידועה, אבל היא לא חיה ונמצאת בתוך העובדא שאדם עובד.

בכל פעם ופעם שאדם עובד, הוא מוכרח שההכרה תהיה חיה וברורה אצלו, וכגון בדוגמא שנקטנו לעיל: פעמיים ביום הוא לא אומר דברים שמצד טבעו הוא רוצה לומר. בשעה שהוא לא מדבר, נקודת האור, נקודת הכרת השכל, צריכה להיות ברורה אצלו מדוע הוא עושה את הדברים ומה התועלת שבהם.

כלומר, הקבלות אינן קבלות מה אני עושה, אלא מה אני מתבונן בכל פעם ועושה בכל פעם. קבלה לעשות דבר על סמך ההנחה של ההתבוננות הקדומה, היא דבר מאוד קשה, ונחסרת בו רוב התועלת.

אם כן, העבודה צריכה להיות מבוססת ומוצקת: אור וכלי - הכרה ועובדא - בכל פעם ופעם.

הכרה ברורה בשעת העשיה

נתבונן בדברים ונראה עד כמה הם פשוטים.

הרי כפי שביארנו יש לאדם באופן כללי שלושה לבושי נפש: מחשבה, דיבור ומעשה. המחשבה היא האור, והדיבור והמעשה הם הכלים שדרכם משרישים בכוחות הגוף את ההכרות.

והרי כל בר דעת מבין, שדיבורים שאדם מדבר מתוך שינה, או מתוך שכרות וכדו', אף שהם בגדר דיבורים, ודאי לא ישפיעו על לבו, כי בשעה שאדם מדבר צריך שתהיה בו דעת מה הוא מדבר.

בכדי שדיבור יפעל את פעולתו, הוא צריך להיות במהלך של "דברים היוצאים מן הלב נכנסים אל הלב". ואפילו אם אינם מן הלב, לפחות שיבואו מההכרה. דיבור שנובע לא מ"דברים היוצאים מן הלב" ולא מדברים שהם בגדר הכרה ברורה אצל האדם, או לכה"פ הכרה חלקית, אלא סתם כמסיח תוך כדי שינה וכדו' - דיבור זה כמעט ואינו משפיע על האדם.

אם כן, בלבוש הנקרא דיבור אנו מבינים לבד, שהכרת השכל והכרת הלב [האור], צריכים להיות מחוברים ללבוש של הדיבור, ובשעה שאדם מדבר צריך שתהיה בו הכרה ברורה מה הוא מדבר. ככל שההכרה ברורה יותר, כך הפנמת הדברים מכח הדיבור תהיה חזקה יותר, וכן להיפך.

מהלבוש של הדיבור נבין גם ללבוש של המעשה. מעשה שנעשה על סמך הכרה קדומה, חסרה לו נקודת האור. מעשה שנעשה בתמידיות עם הכרה, זהו מעשה שהאור מתחבר היטב בתור הכלי, וממילא יש כאן הפנמה גמורה בעובדא.

ממילא, בכל נקודה ונקודה שאדם רוצה לעבוד בה - ולענייננו זוהי נקודת הרצון - צריך להיות שהכרת הרצונות, כלומר שיש רצון פנימי וחיצוני, וההכרה שהרצונות אינם יכולים לפעול - יהיו חיים בהכרת שכלו של האדם בשעת העבודה.

וכגון בדוגמא שהובאה לעיל בענין ההימנעות מדיבור, בשעה שהוא לא מדבר, הוא צריך שתהיה לו הכרה ברורה למה הוא לא מדבר. לא הכרה שטחית: "קיבלתי על

עצמי שפעמיים ביום אמנע מלדבר ולכן אני לא מדבר...", אלא הכרה ברורה: "יש לי רצון לדבר, וזהו רצון חיצוני, כלומר הרצון האמיתי, שהוא הרצון של הנשמה, ה"רצוננו לעשות רצונך", לא רוצה שאדבר. וכיון שחפץ אני לסלק את המעטה החיצוני של הדיבור, שהוא רצון לדבר, ממילא אני מונע את השליטה של הרצון החיצוני על הרצון הפנימי, וע"י כיפוף הרצון החיצוני, לאט לאט יתגלה האור הפנימי".

כל המחשבה הזו [כמובן בקיצור] צריכה להיות חיה אצל האדם בשעה שהוא מונע מעצמו מלדבר. בצורה כזו העבודה הרבה יותר חזקה והרבה יותר ברורה.

עבודה עם הקב"ה

לפני שנרחיב את הדברים, נזכיר כאן את הנקודה היסודית שבעצם אנו דורכים בה בכל נקודה ונקודה.

כל הדברים הללו, כשאדם חושב ומדבר אותם לעצמו, זהו דבר נפלא ביותר, אך סוכ"ס הוא לא דיבר והתעסק עם הקב"ה! הוא מדבר עם עצמו: יש לי רצון פנימי לעשות את רצונו ית', יש לי רצון חיצוני שרוצה לדבר דברים שהקב"ה לא רוצה שייאמרו, וברצוני לבטל את הרצון החיצוני ולגלות את הרצון הפנימי, לכן אינני מדבר".

הכל כאן נכון, אבל נקודת הפנימיות האמיתית נחסרת! האדם נמצא לבד!

הצורה הברורה והאמיתית - ונחזור על כך שוב ושוב, כי זוהי הנקודה הפנימית ביותר של העבודה הכוללת בתוכה את כל נקודות העבודה - היא שהאדם עובד עם הקב"ה!

כלומר, האדם לוקח את כל צורת העבודה האמורה לעיל, ומחבר אותה עם הרבש"ע ועם תפילה. אין נקודה שיכולה להיות נפרדת מעם הרבש"ע. יש להתפלל על הנקודה בפרטיות תוך כדי נקודת העבודה של האדם, וכך לבקש:

"רבש"ע, נתת בי רצון פנימי הרוצה לעשות את רצונך, נתת בי רצון חיצוני שרוצה ההיפך. ידוע לי שהרצון החיצוני מעלים ממני את הרצון הפנימי. כעת הנני עובד למנוע מעצמי את השליטה ברצון החיצוני על מנת לגלות את הרצון הפנימי לעשות רצונך. אנא ממך, עזור לי שאצליח!"

אם אדם אינו נוהג כך - הוא אמנם קונה דברים, אך בינתיים הוא עוזב את הנקודה הבסיסית. הוא יכול להיות שקוע כל ימיו בעבודת ה' נפלאה, אבל הוא עובד את ה' בלי ה', רח"ל!

כמה שהדבר נשמע מוזר, אבל זוהי אחת מהטעויות הנפוצות ביותר במהלכי העבודה. אדם יכול לעבוד את הקב"ה כל החיים, אבל אין לו קשר עם הבורא. הוא עבד שלו, אבל חסרה לו ההתקשרות עמו.

בנין כל כח בנפרד ובנין כלליות הכוחות

נמצא אם כן, שסדר העבודה צריך להיות כך: ראשית, עוד לפני שאדם מתחיל לעבוד בנקודה המעשית, עליו להוריד את הדברים מנקודת ההכרה השכלית ללבוש של הדיבור. וכפי שביארנו, הוא מתבונן בדברים, ומדבר את ההתבוננות שלו עם הבורא.
לאחר תקופה, הוא מתחיל להוריד את הדברים לנקודת העשיה. אבל גם אז, אין דילוג מהכרת השכל ישירות לנקודת העשיה, אלא יש לחבר את שלושת לבושי הנפש ביחד. להתחיל מהכרת השכל, לחבר לזה את הדיבור, ולאחר מכן להוסיף לזה את נקודת המעשה. כלומר, האדם עובד עם שלושת כוחות הנפש בבת אחת, אבל בהדרגה.
אדם הרוצה מיד להתחיל עם הכרת השכל, הדיבור והמעשה בבת אחת - אפילו אחד מהם לא יזכה לקנות!
זוהי בעצם הקדמה כללית לכל ענין העולם הפנימי, וממילא גם לגופו של ענין כאן: כל עולם פנימי הוא מורכב והוא נפרד.
מה כוונת הדברים?
הכוחות הנמצאים בנפש האדם, כל כח הוא כח לעצמו, אבל הוא גם חלק מהמרכיב הכללי של הכוחות. עבודת האדם היא, לבנות כל כח וכח לעצמו, ולאחר מכן לבנות אותו בצירוף, שיצטרף לשאר כל הכוחות. אם עבודת האדם נעשית אך ורק בכל כח לעצמו, והוא משאיר את הדברים בצורה כזו - הוא נמצא בעולם הפירוד, כיון שכל כח נפרד לעצמו, וכיון שכך - הגם שהכוחות מצד הנקודה הפרטית שלהם בנויים, אבל נקודת ההכללות שלהם נחסרת.
וכן להיפך: אם אדם מחפש איך כל כח מהוה מרכיב לכח שני, והוא מדלג על השלב של בנין כל כח ככח עצמי, נמצא שהוא מנסה להרכיב דברים לפני שהדברים קיימים. הוא לוקח כוחות שנמצאים בהעלם בנפשו, ומוציא אותם מיד מנקודת העלם לנקודת של ערבוב והתכללות, בלי שיבנה בהם בנין של התגלות קודם.
למושג "עירוב" מצינו שתי משמעויות: יש עירוב שהוא מלשון ערבוב, כלומר בלבול, ויש עירוב שהוא מלשון בלול, מעורב, שהחלקים המעורבים הופכים ליציקה אחת. ההבדל בין שתי האפשרויות הינו יסודי עד מאוד, והוא יובן על פי דוגמא מהחיים:
אדם לוקח חמשה סוגי משקאות ומערבם יחד. מעירוב זה יכול לצאת משקה מעולה, וכן להיפך. אם העירוב נעשה בצורה של בנין, כלומר כל משקה ומשקה מורכב לפי החלקים הנצרכים, ויש התאמה בין המשקים - מעירוב חמשת המשקאות אכן יצא משקה מעולה. אבל אם שפיכת המשקאות נעשית על דרך מיקרה, בלי שום ידיעה - הרי

שבעצם, השופך נטל כל משקה ומשקה, והרס אותו! כי לפני שערבב את המשקאות, כל משקה היה ראוי לשתיה בפני עצמו, ועל ידי העירוב התבטל כל משקה גם מהתוכן העצמי שקדם לנקודת העירוב.

הנקודה הזו היא נקודה שיכולה מאוד להטעות. התכלית היא להגיע ל'עירוב' של המידות מלשון בלול, כמו עיסה שבללו אותה ויצרו אותה לנקודה אחת. אבל הרצון לכלול את המידות אחת בשניה לפני שכל מידה ומידה בנויה לעצמה, גורמת לחוסר הכרת תוכנן של המידות, והעושה כך דומה לאותו אדם ששופך את חמשת המשקאות בבת אחת, והורס בזה כל משקה ומשקה לעצמו.

על מנת שאדם יוכל להכיר כל מידה ומידה, הוא חייב ראשית כל להתעסק עם המידה כשלעצמה, לפני נקודת העירוב שלה. אילו העסק במידה הוא רק כהיכי תימצי לנקודה הבאה, ממילא זו אינה נקודה עצמית. האדם אינו מכיר את המידה מצד עצמה, ואינו יודע איך להשתמש בה לצורך האחרים, וכמו כן לא ברור לו כיצד מידה זו מתכללת בשאר המידות.

ניתן דוגמא פשוטה. באדם יש עצלות וכבוד. עצלות היא מיסוד העפר, וכבוד מיסוד האש. עבודת האדם היא ראשית להכיר מהו כבוד ומהי עצלות, ולאחר מכן להבין את נקודת ההתנגשות ביניהן, ואיך עובדים עם שתיהן ביחד. אבל להכיר את המושג כבוד זו הכרה אחת לעצמה, ולהכיר את המושג עצלות זו הכרה נוספת.

לדוגמא: ישנם רבים שבאופן טבעי רוצים להתחיל מיד לעבוד על המידה הנקראת "כבוד" [והרי כל בר דעת מרגיש שקיימת בו אותה מידה שלילית, ומי שלא מרגיש - הריהו בבחינת "אין בשר המת מרגיש"].

וזו טעות! אדם ראשית כל צריך להרגיש מהו באמת כבוד. אחרי הכרת הדבר, שייך לבנות אותו או לסתור אותו, אבל ראשית כל צריך הכרה ברורה בדבר. להתבונן: האם אני רוצה כבוד או לא. ואם כן, מהו אותו כבוד שאני רוצה? מה הוא נותן לי, מה אני מרגיש מכך? אלו דברים נותנים לי כבוד?

לאדם נראה שבדברים הללו אין צורך להתבונן. ברור שכבוד היא מידה שלילית, וברור שצריך לעקור אותה, ורק צריך להתחיל לעבוד. אבל האמת היא שחסרה לו כל קומת הבנין הנקרא כבוד!

ובאמת, באופן כללי ישנן שלוש סיבות מדוע אדם צריך להכיר את הכבוד: א. כי בכדי לכבד אחרים, אדם צריך לדעת מהו כבוד. ב. כדי לשבור דבר צריך לדעת איך להילחם איתו. כל זמן שלא מכירים את המידה א"א להילחם בה. ג. כידוע הנשמה נקראת

"כבוד" ["למען יזמרך כבוד" וכדומה הרבה]. אם אדם רוצה להכיר את המושג שנקרא "כבוד", עליו להכיר את המשל של ההשתלשלות איך שהוא מתראה בגוף, ומכח זה להכיר את השורש.

נקטנו כאן דוגמא בעלמא, אבל הנקודה הפנימית אחת היא: אין מידה ומידה שאדם אינו צריך להכיר אותה. בודאי שהמידה החיובית פשוט שהיא צריכה הכרה, וגם את המידה שנראית לאדם כשלילית, הרי אין מידה שלילית. בשורש הדבר הכל הוא בנין, אלא שבצורת הלבוש של הדברים זה נחרב. ממילא, עבודת האדם בכל דבר היא לבנות אותו. היסוד הזה הוא יסוד כללי, לא משנה במה עובדים: הן בבנין דקדושה, והן בסתירת בנין דקליפה. תמיד העבודה היא אחת, שכל דבר צריך בנין.

הן הן הדברים בענין המידה הנקראת רצון. צריך לבנות קומה לנקודה אחת בלבד, ולאחר מכן לבנות את נקודת ההמשך. א"א לרוץ מנקודה לנקודה. צריך לבנות קומה של מוחין, קומה של מחשבה בלבד. לאחר מכן לבנות את קומת הדיבור. קומת הדיבור היא קומה המשתלשלת מהמחשבה, וממילא העבודה של הדיבור היא עם המחשבה. לאחר שאדם בונה את הקומה של הדיבור עם המחשבה, הוא יורד לבנות את קומת המעשה המצורפת גם היא לדיבור ולמחשבה.

הקב"ה יהיה בעזרנו שצורת המהלך הפנימי של העבודה תהיה מוצקת ובנויה, וממילא תושפע עלינו סיעתא דשמיא בכל מעשינו, ונזכה להתקרב אליו כל הימים.

פרק כב - עבודת ביטול הרצונות השליליים

'אור ישר' ו'אור חוזר'

נמשיך מעט את האמור בפרק הקודם בענין שלושת לבושי הנפש: מחשבה, דיבור ומעשה.

כלל יסודי הוא, שבכל דבר יש 'אור ישר' ו'אור חוזר', ונבאר. לכל פעולה שאדם פועל יש מקור, כח המניע, כגון: דיבור, מעשה וכו'. כח זה הולך ומתפשט עם הדבר מרישא עד גמירא. לפעמים ישנו רפיון כלשהו באמצע, לפעמים ישנה התחזקות, אך אילו היתה בטלה הנקודה הראשונה לגמרי - גם המעשה היה מתבטל! כלומר, שורש הדבר מתלווה אליו, וממילא הוא מאיר בו. זהו 'אור ישר'.

'אור חוזר' הוא, שמכח עשיית הדבר, מתלהט הכח שממנו נבע המעשה ומתחזק עוד ועוד. המס"י וה'חינוך' כבר הגדירו לנו זאת בביטוי הנודע: "אחר המעשים נמשכים הלבבות" - פעולה חיצונית מעוררת את הפנימיות וכו', כל אחד כלשונו.

אם כן, מצד אחד, לולי שישנה מידה מסוימת של רצון פנימי, לא היתה פעולה חיצונית, ומנגד, הפעולה החיצונית עצמה חוזרת ומעוררת את כח הרצון שבאדם - הן במחשבה, הן בדיבור והן במעשה. אם אדם אינו רוצה את הדבר - הוא לא חושב בו, לא מדבר עליו ולא עושהו. לאחר שהוא רוצה, והוא חושב, מדבר או עושה - עצם המחשבה, הדיבור והמעשה מגדילים את כח הרצון לדבר.

ככל שקיים יותר רצון מצד ה"אור ישר", כלומר שהמניע של הפעולה, הרצון לעשייתה, חזק והחלטי יותר - כך כח ההתלהטות שיחזור בחזרה מכח המעשה לעורר את הרצון, יהיה גדול וחזק יותר.

אם הרצון החזק נמצא רק בשורש הדבר, כגון שהוא נמצא רק במחשבה, ולאחר שהדבר משתלשל לדיבור ולמעשה, הרצון הולך ונחלש - נמצא שכשהוא מגיע למעשה, האור של הרצון כבר אינו כל כך בגילוי, וממילא גם ההתעוררות הנובעת מהמעשה ["אחר המעשים נמשכים הלבבות"] תהיה כפי מידת הרצון שמתלווה אליו בשעת העשיה.

והנה, פתגם זה - "אחר המעשים נמשכים הלבבות" - ידוע הוא מאוד, ועם כל זאת עינינו הרואות שישנם הרבה מעשים, ואין יחס בין המעשים ללבבות שהיו צריכים להימשך אחריהם. מהי אותה נקודה החסרה במעשה, שמחמתה אין המעשה מעורר את הרצון? ואין לומר שבמעשה כזה לא מונח כלל רצון. בהכרח שאין זו האמת! בכל מעשה, גם כשהוא נעשה בצורת 'מלומדה', יש איזשהו ניצוץ של רצון אמיתי, אלא שה'מלומדה' הוא העיקר [ולפעמים אף העיקר שבעיקרים], והרצון הטהור טפל [ולפעמים אף טפל שבטפלים]. אבל בהכרח שישנה נקודת רצון כלשהי!

אם רואים אנו שהלבבות אינם נמשכים אחרי המעשים, כלומר שמתעורר הרצון האמיתי שבלב, ואעפי"כ הוא אינו כל כך מתגלה - בהכרח שחסר בצורת המעשה, והחסרון הוא שהרצון המניע למעשה לא נמצא בגילוי.

נמצא אם כן, שכשמדברים על מידת הרצון - הן במחשבה, הן בדיבור והן במעשה - מלבד מה שעצם הפעולה צריכה להיות עם רצון מצד שלמות הפעולה, בנוסף, אם אדם אינו עושה זאת עם רצון בגילוי, הוא מפסיד את הכח הטמון במעשה לעורר רצון חזק יותר בנפש.

ה'סור מרע' וה'עשה טוב' שבמידת הרצון

והנה בכל דבר ישנם שני חלקים: "סור מרע" ו"עשה טוב". זהו הכלל היסודי של "זכר ונקבה בראם". הזכר הוא לעולם כח ה"עשה טוב", והנקבה היא לעולם הכח של "סור מרע", כידוע מדברי הרמב"ן עה"ת בענין עשה ול"ת.

כל מידה ומידה שנמצאת בנפש, טמון בה הכח של "סור מרע" והכח של "עשה טוב", וכך גם במידת הרצון בה עוסקים אנו כעת.
המילה "רצון", כידוע מהספה"ק, יש לה עוד שני צירופים נוספים, והם: אותיות "צנור", ואותיות "נוצר", מלשון שמירה.
כלומר, מצד אחד ישנה בכח הרצון בחינה של "צנור". כשם שהצינור הנו כלי שדרכו עוברים ומושפעים המים, כך בנפש האדם הרצון הוא המקור והכלי - הצינור - שדרכו מגלה אדם את טבעה של הנשמה להידבק בבוראה. זהו החלק של העשה טוב הטמון במידת הרצון. והחלק של הסור מרע הוא הצירוף של "נוצר", מלשון שמירה.
הבנת הדברים: הרצון שבאדם מורכב מרצון לעשות רצון קוננו, ומרצון של ה"שאור שבעיסה" לדברים שאינם חיוביים, שהוא התלבשות על הרצון האמיתי. מצד הרצון שאינו חיובי, העבודה צריכה להיות "נוצר", כלומר לנצור את הרצון הזה ולהשאיר אותו במקורו. ומצד הרצון דקדושה שקיים בנפש האדם - שם צריך אדם להיות במהלך של "צנור", של המשכה.
ענין ה"צנור" הוא בעצם מה שדיברנו לעיל. צינור עניינו נקודה היוצאת מהמקור, ומהווה המשכה של הדבר עד מקום ההשקאה שרוצים להשקות. כלומר, כח הרצון אינו רק נקודה של ראשית, של מקור ששם הוא נמצא ותו לא, אלא כח זה מתלווה עד הנקודה התחתונה, וכמו שביארנו. כלומר, הן במחשבה הן בדיבור והן במעשה, כח הרצון צריך להמשיך כדוגמת צינור שיוצא מן המקור ומגיע עד נקודת ההשקאה בפועל של הדברים, וכך גם בנפש, הרצון מחובר למחשבה, מחובר לדיבור ומחובר למעשה.
לעומת זאת בשלילת הרצונות הרעים - שם צריך לנצור את הרצונות ולהשאירם במקורם. זהו ההיפוך של המידה הנקראת "צינור": הצינור לוקח את הרצון ומביאו עד למקום שצריך להוציא בפועל את נקודת ההשקאה. ה"נוצר" הוא משאיר את הרצון במקורו, בשורשו.
כלומר, תיקון הרצונות הרעים שנמצאים בנפש של כל אחד ואחד, נעשה ע"י העמדתם במצב של רצון בלבד, שאין לו נקודת התפשטות למחשבה, לדיבור ולעשייה.

עבודה לא עם הרצון, אלא עם לבושי הנפש

נבאר את הדברים ונראה עד כמה הם קרובים לנפש האדם, כפשוטו.
כפי שהזכרנו, לאדם יש ג' לבושי הנפש: מחשבה, דיבור ומעשה. יש ח"ו מחשבות אסורות, דיבורים אסורים ומעשים אסורים. ועתה שומה עלינו להתבונן: מהי עבודת האדם?

כשאדם בא לתקן את מידת הרצון, כלומר לשלול את כח הרע שברצון, העבודה צריכה להיעשות כמובן בצורת סור מרע. ולכאורה היה אפשר להבין, שהעבודה בפועל של הסור מרע היא: להפסיק לרצות! שכן "סור מרע" פירושו: תסיר את הרע! וכיון שקיים בו רצון לרע, ממילא העבודה בפועל הוא להסיר את הרצון.

ודאי שבפנימיות הדברים, התכלית היא להסיר את הרצון. אבל מצד צורת העבודה, אין שום אפשרות להסיר את הרצון לרע הנמצא בנפש! והעבודה המוטלת על האדם היא, לשלול את התפשטות הרצון ללבושי הנפש - מחשבה, דיבור ומעשה. ממילא, כאשר לרצון אין נקודת התפשטות, הוא נכלל במקורו ובסופו של דבר יחזור האדם לטוב.

לדוגמא: קיים באדם רצון לגאוה, רצון לתאוה וכו'. גם אם יצעק האדם מבוקר ועד לילה: "אני רוצה שלא יהיה בי כזה רצון" - זהו אמנם דבר נפלא, אבל בפועל, עקירת הרצון לגאוה או לתאוה צריכה להיעשות בצורה שונה לחלוטין. לא עובדים בהדיא לא לרצות את הדברים. לא זו צורת העבודה! אלא, כפי שביארנו, ההיפוך של "צינור" הוא "נוצר", כלומר לא לתת נקודת המשכה לרצונות השליליים שבנפש. ולענייננו: כשעולים במחשבתו של האדם מחשבות של גאוה, עליו לגדוע את אותן מחשבות! לא לתת לרצון להגיע לכלל מחשבה ממושכת!

אם ישנה באדם תשוקה לדבר דיבורים אסורים, דיבורים שאינם ראויים וכו', עבודתו היא לגדוע את הדיבור באיבו, ולא לתת לרצון להתפשט לצורה של דיבור. וכן במעשה, כשאדם רוצה ח"ו לעשות מעשים שאינם לפי מדרגתו - כל אחד ואחד לפי ענייננו - העבודה היא לשלול את העשיה, ולא לתת לרצון להתפשט לעולם העשיה.

כלומר, העבודה עם הרצון היא לא בהדיא, לשלול את הרצון מיניה וביה ע"י מלחמה עם הרצון עצמו. הרצון נשאר רצון, אלא שכאשר הוא מגיע להתפשטות של לבושי הנפש, שם עובד האדם להשאיר את הרצון כרצון, ולא נותן לו נקודת התפשטות.

מכנגד, ליבוי נקודת הרצון דקדושה יש בה שני אופנים: יש את הליבוי של הרצון עצמו, שאדם חי במהלך של רצון בעצם, וזו מדרגה גבוהה מאוד שכמעט ואינה ניתנת להשגה. אבל ישנה נקודה ששייכת לכל אחד ואחד: שהרצון אצלו יהיה במהלך של "צינור", כלומר על מנת ללבות את הרצון הוא חושב על אותו רצון, מדבר עליו, ועושה מעשים הנולדים מכוחו, והמעשים מחוברים בהדיא בשעת העשיה עם כח הרצון.

כלומר, מצד ה'סור מרע' העבודה היא לשלול את ההתפשטות של הרצון, את ההמשכיות שלו, ומצד ה'עשה טוב' העבודה היא בעיקר [לפחות בתחילה], לתת לרצון

התפשטות בלבושי הנפש של האדם, והרצון עצמו ימשיך עם המחשבה, עם הדיבור ועם העשיה.
זוהי באופן כללי הצורה של הסור מרע והעשה טוב של מידת הרצון.

בירור הרצונות וסיווגם

בצורה יותר מפורטת, כשאדם מתחיל לעבוד על הסור מרע של מידת הרצון, ראשית עליו לבדוק את הרצונות שלו. לפני שישנו בירור מה הם הרצונות, אין טעם לעבוד. כל עבודה המיוסדת על נקודה בלתי מבוררת, כיון שהשורש הוא ערפול ועירוב, ממילא גם העבודה היא מעולם המעורבים, מעולם הפירוד.
אם כן, ברור הדבר [וכמו שכבר הוזכר לעיל], שהנקודה הראשונה היא לברר לעצמו את כל הרצונות שישנם בו: הן את הרצונות דקדושה והן ח"ו את הרצונות להיפך, ולנתב ולברר כל רצון האם הוא מצד הקדושה או להיפך. ההתעלמות מידיעת הרצונות היא סוג של בריחה מן המציאות שאינה נותנת דבר.
לאחר שאדם מברר את רצונותיו - וקודם נתייחס לחלק ה'סור מרע' - עליו ליצור לעצמו הדרגה ברצונות: מתוך מכלול הרצונות שלו איזה רצון תקיף יותר, ואיזה חלש יותר.
וכאן קיימות שתי אפשרויות בצורת העבודה: ניתן להתחיל את העבודה מהרצון החלש, וניתן להתחיל מהרצון החזק. להתחיל מהרצון החזק, פירושו לקחת את שורש כח הרצון, ולגדוע אותו במקורו. ולהתחיל לעבוד מהרצון היותר חלש, פירושו לעבוד יותר על התפשטות הרצון מאשר על מקורו, וזוהי עבודה קלה יותר.
במשל שבדבר, כשיש מים זורמים בזרם רב, אם באים לעצור אותם במקור של השטף - העבודה הרבה יותר קשה. אבל אם עצירתם נעשית במרחק של מטר או עשר מטר ממקור - ככל שהמרחק יותר רחוק מהשורש, כך קל יותר לעוצרו.
אם אדם עובד על נקודת הרצון הקשה ביותר שיש בו לאחר שדירג את רצונותיו, זו תהיה עבודה קשה יותר, כי הוא נלחם עם השורש של נפשו בו מתגלה הרצון לרע. משא"כ אם הוא עובד עם התפשטות הרצון, הריהו נלחם כנגד הנקודה החלשה יותר של הרצון, ומלחמתו קשה פחות.
וכאן עלינו להדגיש: הדבר תלוי בנפש כל אדם ואדם. מי שכח הרצון דקדושה שלו קרוב לשורש, יכול לעבוד עם הרצון של הרע יותר קרוב לשורש. ומי שהרצון דקדושה שלו חלש יותר, יכול לעבוד עם הרצון יותר מנקודת ההתפשטות, ולא במקורו.
נמצא, שאין תשובה מוגדרת לשאלה עם איזה רצון צריך אדם להתחיל. כל אדם, לאחר שהגדיר לעצמו את כל רצונותיו, וחילק אותם לרצונות דקדושה ורצונות להיפך, צריך

לבדוק עד כמה הרצון דקדושה שלו תקף. ככל שהרצון שלו יותר תקיף, כך נקודת המלחמה שלו ברצון הנגדי חזקה יותר, שכן הכלל הוא: "זה לעומת זה עשה האלוקים". נצרכת, אפוא, מדידה עצמית בכל נפש ונפש עם איזה רצון להתחיל להילחם. כפי אותה מידה שנמצא באותה נפש כח הרצון דקדושה, כך הוא כח המלחמה כנגד הרצון של הסטרא אחרא. ככל שבצד הקדושה אדם קרוב יותר לשורש ולמקור של הקדושה, ממילא קיים בו יותר כח לעקור את הרע בשורשו, וכן להיפך.

לאחר שאדם בירר לעצמו את הדברים הללו, וברור לו עם איזה נקודת רצון הוא נלחם, עליו לעבוד כמו שהזכרנו לעיל. הוא לוקח את אותו רצון, ולא נותן לו נקודת התפשטות. איזה רצון שהוא קבע לעצמו שזו מדרגתו, הוא מעמיד את הרצון הזה כרצון, ולא נותן לו התפשטות.

עבודה בהדרגה

כשאנו אומרים "לא נותן לו התפשטות", אין הכוונה לקחת כח ולגדוע אותו בצורה נחרצת מיידית מחיוב לשלילה ולהיפך. העבודה כמובן צריכה להיעשות בצורה הדרגתית.

למשל: אם אדם עובד על מידת הגאוה, והוא מתחיל לעבוד על נקודת העשיה שבמידה זו, לא יחליט שמהיום והלאה לא יתגאה כלל, אלא אם הוא רגיל לעשות מעשים ששורשם ממידת הגאוה, יקבל על עצמו חמש פעמים ביום למנוע מעצמו את המעשים הללו. לאחר מכן יש נקודה של הרחבה, עד שהוא גומר לעקור [כמעט לגמרי] את ההתפשטות של העשיה מהרצון לגאוה.

אמנם, כיון שהמטרה הפנימית אינה עקירת המעשה של הגאוה בלבד, וכמש"כ המס"י שאנשים כאלו נקראים "הענווים הצבועים", שנוהגים מעשי ענוה, ובתוכם הינם בעלי גאוה על כך שהם גם בעלי ענוה... ממילא, עיקר העבודה היא לעקור את העשיה עם שורשה, שהוא נקודת הרצון לגאוה. ודאי שאם לא יהיה רצון גם לא תהיה עשיה, אלא שצורת העבודה אינה על הרצון בהדיא, אלא על הלבושים, שהם מחשבה, דיבור ומעשה. אך בשעה שאדם עובד על המעשה, עיקר העבודה אינה על העשיה של הגאוה, אלא על נקודת הרצון הפנימית שמולידה את נקודת העשיה.

ממילא, בשעת העבודה, מחשבת האדם אינה צריכה להיות לעקור את המעשה של הגאוה בלבד, אלא בעיקר למנוע את התפשטות הרצון לגאוה. בשעת מעשה ההתבוננות צריכה להיות, שמה שמוליד בי את העשיה הזו הוא כח הרצון דגאוה, ושלילת המעשה מהוה התנגדות להתפשטות אותו כח רצון.

עבודה מלתתא לעילא

בדרך כלל, אדם לא צריך להתחיל מיד לעבוד עם נקודת המחשבה, ואף לא עם נקודת הדיבור, אלא מתחילים מלתתא לעילא - קודם מעשה, אח"כ דיבור ולבסוף מחשבה.

לדוגמא: אם אדם לקוי במידת הגאוה, הגאוה הרי נמצאת אצלו בשלושת לבושי הנפש: במחשבתו - הוא חושב את הגאוה, בדיבורו - אפילו אם הוא לא אומר זאת להדיא, אבל הגאוה ניכרת 'מבין החריצים', ובעשיה - צורת ההתנהגות שלו מבטאת גאוה והתנשאות.

העבודה על התפשטות רצון הגאוה, היא לשלול אותו מהנקודה הרחוקה, ולאט לאט להחזיר אותו לנקודה היותר שורשית. ובאמת, מי שיבחן את נפשו, ירגיש שיותר קשה להילחם על המחשבה, פחות קשה על הדיבור, ופחות קשה על המעשה.

ולמה? - כי העבודה אינה מלחמה בעצם אם לעשות או לעשות, אם לדבר או לא לדבר ואם לחשוב או לא לחשוב. העבודה היא לשלול את נקודת ההתפשטות של הרצון. ממילא, אם התפשטות הרצון מגיעה עד כדי העשיה, והאדם מנסה להילחם במחשבה, זו מיניה סתירה, כיון שההתפשטות היא הרבה יותר רחוקה, והוא מנסה לקחת אותה בנקודה הרבה יותר שורשית שבדר"כ אין לו כח להתמודד עימה.

אם ההתפשטות כל כך רחוקה, מילא הצורה היותר בנויה ויותר פשוטה [חוץ מליחידי סגולה] היא ראשית להתחיל מהנקודה הרחוקה של ההתפשטות. על דרך כלל אצל רובא דרובא דעלמא, הכח של הרצון דקדושה איננו כה חזק שיוכל לגדוע מחשבה באמצעה.

ודאי שישנם מצבים שאדם יכול לגדוע מחשבות, אבל זה קורה רק לעיתים רחוקות, ולא בצורה מזדמנת יום יומית. והראיה: אפילו בתפילת שמונה-עשרה המחשבה הולכת ונעה ממקום למקום, והאדם נלחם עוד פעם ועוד פעם, וכמעט אין מי שיוכל לשלוט על מחשבתו!

ממילא, אם אדם שולל את המחשבה בעצם, זוהי עבודה שאיננה ראויה. מתחילים מהמעשה, עולים לדיבור, ומשם עולים למחשבה. וכל זה בהדרגה, יחד עם ההבנה שהרצון טמון בתוכו, וכמו שהזכרנו.

לפני הכל יש לעקור הלך-מחשבה מעוות

נזכיר כאן עוד פרט יסודי.

כשאמרנו שלא עובדים על המחשבה בתחילה, יש לכך שני פנים: יש הלך חשיבה ויש הרהורים. הלך חשיבה הוא דבר מעוות בעצם. אם לאדם יש הלך חשיבה קבוע

ומיוסד של גאוה, הוא חושב שצריך להיות בעל גאוה, ובאמת הוא מיוחד וכו', וזו צורת ההשקפה שלו - זהו הלך חשיבה מעוות!

אבל יש אדם שיודע שגאוה היא מידה שלילית, ואם תשאל אותו למה לא צריך להתגאות, הוא יאמר לך חמש-עשרה טעמים הכתובים בספרים. הוא יודע את הכל, ועם כל זאת במחשבתו עולים לו שוב ושוב הרהורים של גאוה, והוא נלחם איתם.

כשאמרנו שהעבודה עם המחשבה היא עבודה שלישית, כלומר קודם מעשה, אחרי זה דיבור ואחרי זה מחשבה - כוונת הדברים היתה להרהורים של גאוה, ולא להלך חשיבה של גאוה!

הדברים הם עמוקים בפנימיות, אבל באופן כללי העבודה הראשונה לפני העשיה היא לשלול את ההשקפה הבלתי נכונה שקיימת באדם, ושהיא מביאה את הגאוה. דבר זה נקרא "התבנית של המחשבה". לאחר שאדם מכיר בשכלו שצורת חשיבה זו היא שלילית, והוא מבין עד כמה הגאוה בזויה, אז יכול הוא להתחיל לעבוד על העשיה, לאחר מכן על הדיבור, ולאחר מכן על המחשבה, כלומר על הרהורים של גאוה, ולא על הלך חשיבה של גאוה.

כל זמן שהלך החשיבה המובנה הוא של גאוה, אסור להתחיל לעבוד - לא במעשה, לא בדיבור וק"ו לא במחשבה. העבודה הראשונה היא לברר ולנתץ את הבנין של הגאוה השכלי מצד המבנה של הדברים. רק לאחר שמצד הלך החשיבה כבר אין לו גאוה - אז ניתן לעבוד עם המעשה, עם הדיבור ועם ההרהורים שצצים מהרצון הפנימי של הדברים.

עבודת כל יחיד תלויה במדרגת נשמתו

ולסיום עלינו להדגיש נקודה חשובה במאמר המוסגר. ישנו סיכוי גדול שהדברים שנאמרו כאן עכשיו רחוקים מחלק מהאנשים, כי אכן אינם שוים הם לכל נפש.

באופן כללי ישנן נשמות ששייכות לעולם העשיה, ישנן נשמות ששייכות לכח ההתלהבות, וישנן השייכות לכח ההתבוננות. [יש גם יתר על כן, אבל זה כמעט ואינו שכיח].

מי שנשמתו שייכת לעולם המעשה, קשה לו לחיות את הנקודה הפנימית של המעשה. כיון שכל מהלך נפשו הוא בצורת עשיה, הריהו תופס כל דבר מצד המעשה שבו, ולא מצד הנקודה הפנימית המניעה את המעשה.

כל מהלך הדברים שאמרנו עכשיו איך לעקור את כח הרצון דרע, בנוי על האבחנה השורשית מהיכן המעשה מגיע, ואז - עקירתו של המעשה לא נעשית מצד הנקודה

המעשית שבמעשה גרידא, אלא שע"י שלילת המעשה, נמנעת התפשטות כח הרצון, וממילא נחלש כח רצון זה.

לכן, ככל שהאדם רחוק מן המדרגה הפנימית הזו, כך הוא מסתכל יותר על נקודת העשיה שבדבר, ולא על המניע של נקודת העשיה. ממילא, הוא לא מרגיש כל כך את הנקודה, וגם ההתבוננות היא התבוננות מן השפה ולחוץ, ולא התבוננות בעצם.

ובאמת, בספר זה הצענו כמה וכמה כיווני עבודה בענין הרצון, אולם באמת אין דרך ששייכת לכולם, וכל יחיד צריך לברר לעצמו אלו דברים יותר מתאימים להלך נפשו, ועימם לעבוד.

ולא רק בענין הרצון. כל חלק מעבודת השי"ת יש לו פנים רבות מהיכן לגשת אליו. הנקודה הפנימית היא שוה, אבל הגישה אל הדברים יכולה להיות מכיוונים שונים. אין כיוון אחד ששווה לכולם. ממילא, אם ישנם דברים שאינם מדברים אל לבו של האדם, אין בהכרח שאכן הם צריכים לדבר אליו. אין זאת אומרת שהדבר נובע מחמת שפלותו וכדו' או מחמת אי רצון לעשות את הדברים. אמנם לפעמים זה כך, אבל בהרבה פעמים חוסר הרצון לקבל את הדברים נובע מחמת שבאמת הדרך אינה תואמת את האדם, ובנפשו הוא מרגיש שהדברים הם לא לו, ובמקרים לא מעטים זו האמת!

הקב"ה יהיה בעזרנו שנזכה כולנו לעשות רצונו ית' כל הימים.